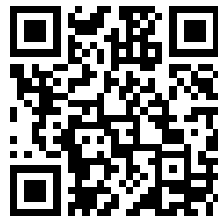
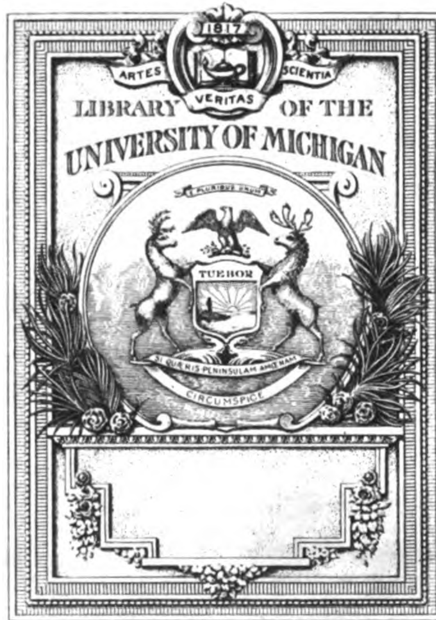

B 1,226,771

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

SAMLAREN

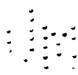
TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOÅTTONDE ÅRGÅNGEN

1917

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1917

Innehåll:

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 8 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1916.

Sällskapet har under året 1916 utgifvit 37:de årgången af *Samlaren* med bidrag af M. Lamm, G. Carlquist, S. Cederblad, H. Olsson, G. Lindstén, F. Böök, J. Nordström G. Bergh, A. Korlén, H. Schück och A. Silow. Som bilaga har utdelats *1500- och 1600-talens Visböcker*, utgifna af A. Noreen och A. Grape. 9. *Den Stiernhjeldska handskriftens visor.*

Samlarens 38:de årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af F. Böök, S. Cederblad, S. Ek, J. Flodmark, G. Lindstén, J. Nordström, J. Paludan, C. Santesson, H. Schück och K. Strömberg. Som bilaga kommer för år 1917 att utdelas *1500- och 1600-talens Visböcker.* 10. *Samuel Älfs Visbok.* Häft. I.

Upsala den 8 dec. 1917.

Martin Lamm.

2. Revisionsberättelse för år 1916.

Undertecknade, utsedde att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1916, få efter verkställd granskning afgifva följande berättelse:

Behållning från föregående år:			
Å bankräkningar	kr.	4,391: 13	
Obligationer	„	5,800: —	
Kontant i kassan	„	20: 37	10,211: 50
Inkomster:			
383 årsafgifter för år 1916 à 5 kr.	kr.	1,915: —	
40 årsafgifter för år 1916 à 2: 75	„	110: —	
Äldre årsafgifter	„	73: 25	
1 årsafgift för 1917	„	5: —	
Statsanslag	„	800: —	
Svenska Akademiens anslag	„	500: —	
Räntor	„	459: 95	
Lagerförsäljning	„	533: 94	
Debiterade postporton	„	89: 98	4,487: 12
		Summa kr.	14,698: 62
Utgifter:			
Författarhonorar	kr.	864: 25	
Tryckningskostnader	„	2,905: 05	
Posträkningar	„	116: 93	
Distribution m. m.	„	117: 12	
Diverse omkostnader	„	4: 40	4,007: 75
Behållning:			
Å bankräkningar	kr.	4,790: 20	
Obligationer	„	5,800: —	
Kontant i kassan	„	100: 67	10,690: 87
		Summa kr.	14,698: 62

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas skattmästaren, fil. lic. Carl Santesson, för hans förvaltning under räkenskapsåret 1916.

Upsala den 8 december 1917.

O. Walde. J. M. Hulth.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid förste bibliotekarien A. GRAPE utlottades.

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes förste bibliotekarien A. GRAPE. I stället för fil. lic. C. SANTESSON, som anmält önskan att utgå ur arbetsutskottet, valdes fil. kand. JONAS L:SON SAMZELIUS. — Utskottets öfriga medlemmar äro docenten A. BLANCK, professor H. SCHÜCK och undertecknad; suppleant förste bibliotekarien A. NELSON.

6. Valdes till revisorer 1917 förste bibliotekarien J. M. HULTH och förste bibliotekarien S. E. BRING samt till dessas suppleanter andre bibliotekarien O. WALDE och fil. lic. C. SANTESSON.

7. Höll fil. lic. J. NORDSTRÖM föredrag: *Till frågan om Skogekär Bärgbo.*

8. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. SCHÜCK, till sekreterare undertecknad, och till skattmästare efter fil. lic. C. SANTESSON, som undanbedt sig återval, nyvaldes fil. kand. JONAS L:SON SAMZELIUS.

Upsala som ofvan.

MARTIN LAMM.

Mot "Lycksalighetens ö".

Af

Carl Santesson.

Den stora förändringen i Atterboms världssyn, som för honom från estetisk till etiskt-religiös åskådning, och som litterärt får uttryck i prosautkastet till "Fågel blå" och främst i "Lycksalighetens ö", har nyligen vackert belysts i Albert Nilssons "Svensk Romantik". Huru starkt det religiösa känslolifvet under åren omkring 1820 bryter fram hos skalden ligger i öppen dag; det är som om prästsonen hos Atterbom vaknade till lif och den doktrinäre estetikern trängdes undan af en blid förkunnare af evangeliernas visdom, af "det Enkla och det Gamla", egendomligt sammansmält med en modern mystiks och metafysiks sinnrikheter. Brefven till fästmön, skrifna till stor del under de år, då han arbetar på senare delen af "Ön", visa honom som en from bibelläsare, och en prägel af idealistisk och ovärldslig ung teolog låder vid dessa, det måste erkännas, ofta ej så litet fadda och temperamentslösa utgjutelser. Minnestalet öfver Kernell (1824) är en stor romantisk likpredikan, en elegiskt skimrande meditation öfver förgängelse och oändlighetshopp. Under utrikesresan skrifver Atterbom äfven ett rent religiöst poem, den sköna "Utsigt" (Poetisk Kalender 1820), som i psalmens tonfall tolkar trånaden mot det gudomliga och personligt biktar samma motsättning mellan jordiskt och himmelskt, mellan skönhetsdyrkan och troslif, som söndrar hans inre under dessa år, och som han lägger in hos sin diktnings gestalter, Deolätus, Astolf och Felicia.

Din ungdom sökte flamman
Af fåfäng äras glans,
En yppig visdoms gamman,
Och diktens drömda krans:
Men snillets högsta spänning,
Hvad mäktar den förmå?
Är lifvets dunkla känning
Ej lika arm ändå?

Detta närmande till det religiösa som tillvarons högsta värde är dock endast en sida, om än den mest väsentliga, af Atterboms utvecklingsgång under åren före "Lycksalighetens ö". Som resultatet af en djupt liggande, långvarig kris framgår hans nya åskådning i ett starkt förgrenadt sammanhang ur skilda teoretiskt-spekulativa och själsliga erfarenheter. Att, med förbiseende af de förra, antyda ett par linjer i Atterboms personlighetslif under denna tid, sådana de spegla sig i hans diktning, och samtidigt angifva något af den grund, hvarur "Lycksalighetens ö" spirar upp, skall i det följande försökas.

Hvilken är då denna personliga kris hos skalden? I vid mening intet annat än hans brottning med det problem, som sysselsätter hela den romantiska generationen såsom dess andliga hufvudfråga: huru individen skall finna sitt förhållande till lifvet; världsförklaringens, verklighetens, bildningens problem; i trängre mening, sådan saken gestaltar sig efter Atterboms subjektiva betingelser, är den diktarens ofta smärtsamma försök att vinna klarhet öfver sig själf och sin ställning i tillvaron, den är en drömmande ynglinganaturs sträfvan att fullt mogna till man, den är den begränsningens och resignationens kris, som nödvändigt förknippas härmed, och den är, såsom de tvenne främsta faktorerna, ett säreget förhållande till verklighetslifvet och kampen mellan det egna jagets lyckobegär och självfuppgifvelsen i plikthandling och trosundergifvenhet. En anda af sökande och pröfning talar beständigt ur skaldens bref till hans förtrogna vänner under utrikesfärdens tid, särskildt i de intimt personliga sidorna till Geijer, och ur de samtidiga dikterna ljuder samma ton af uppgörelse, af oron hos en man, som ej förmår att

omedelbart gifva sig hän åt resans tusen olika syner och intryck utan alltid hänför allt till sig själf och i hvad som möter honom ständigt hemligt letar efter ett svar på sitt eget väsens gåta, en maning eller ett löfte om den egna personlighetens bestämmelse. Den sorglöshet, den oreflekterade lifsglädje, som på den klassiska jorden bemäktigar sig de flesta Italiafarande nordbor, är icke hans, och ehuru han fint angifver sin sensation inför den nya omgifningen, då han i ett bref från Rom talar om, huru "man sjunker i en nästan mjältsjukt passif hängifvenhet åt de omgifvande tingen",[1] så har han knappast erfarit den förnimmelse af indolent lycka, af soldrucken harmoni och jämbördighet med världen rundtom, hvilken just brukar födas ur denna stämning. Relativt litet ha också intrycken från forntidens eller samtidens Italien direkt utlösts i några betydande diktskapelser; de objektivt skildrande situationsbilderna i Atterboms "Vandringsminnen" äro i de flesta fall rena bagateller, ett par af dem endast öfversättningar, medan de större poemen med italienska motiv i regeln komma först senare. Nästan endast då skalden sjunger om sig själf, lyckas han: den subjektiva karaktären af Atterboms reselyrik är oftast samtidigt måttstocken på dess skönhetsvärde. Man läse de bästa af resedikterna i 1818 och 1820 års Poetisk Kalender; rent personligt biktande i nästan hvarje rad, stå de ej sällan blott i den obetydligaste relation till färdens scenerier och yttre intryck, det är som om dessa glidit af på skladen och endast tjänat till att frigöra de lyriska källsprången i hans inre: i den skönaste af dem alla, "Vandrarns Aftonvisa", är också resan fattad rent lifssymboliskt. Atterbom stiftar just nu bekantskap med Eichendorffs verk — jag har funnit, att den vackra sonetten "Italia", hvars inledningsrader gifva en utsökt syntes af det klassiska landet, och hvars slut-terzin i sin plastiska åskådlighet och sitt stolta fall väcker tanken på en svensk parnassien-diktare som Snoilsky, fritt omsmälter intryck från ett i novellen "Das Marmorbild" inlagdt poem, där Eichendorff lyriskt förtätat den motsättning mellan hedniskt och kristet, som genomgår hela novellen. Och dock har han föga gemensamt med denne det muntra och obundna vandrarlifvets

[1] *Minnen från Tyskland och Italien* I, sid. 300.

förhärligare; hans resepoesier röja ofta redan i själfva titlarne — "Pilgrimshelsning", "Afsked från Villa Borghese", "Enslighet", "Utsigt", "Vandrarns Aftonvisa" — ur hvilken känslogrund de sprungit fram och inordna Atterbom i skaran af sentimentala poetresenärer. Af resans alla impressioner gripes hans sinne starkast af färdandets oro och hemlöshet, af afskedsstundernas vemod och längtan mot det hägrande målet, af allt som är stämningsbrytning och sökande bort från nuet; äktast blir poesien i hans "Vandringsminnen", när Minnets och Hoppets melodier börja spela i dem.

I ett par rader i ett bref från Nürnberg har Atterbom gifvit nyckeln till denna sitt temperaments egenartade disproportion, då han skrifver: "Och så kände jag här, hvad jag föröfrigt icke kände för första gången, att det Förgångna är min känslas egentliga hemort. Ja, mitt hjerta tillhör det Förflutna, mitt hufvud det tillkommande, och det som man kallar närvaro är, för mig, egentligen icke till. Ville det engång lyckas mig, att äfven bemäktiga mig denna med värma och klarhet, så vore poeten, ja den praktiske philosophen färdig; till dess blir jag, i trots af alla mina bemödanden, en vanmäktig dilettant i konsten som i lifvet."[1] Med detta yttrande öppnar skalden en inblick i hvad han djupast saknar i sitt eget väsen; i detta förhållande till verklighetslifvet ligger icke blott förklaringsgrunden till att reseårens lyrik formar sig till elegiskt eko eller till en framtidsdrömmeriernas sång, utan i vidare mening till en hel sida af personlighetskrisen under denna tid. Verkligheten vill icke öppna sig för skalden. Han förmår icke träda i det förhållande till tillvaron, att han känner sig lefva i hel och full gemenskap med denna. Bekännelser härom öfverflöda i hans bref, och i det stora prosautkastet till "Fågel blå" har han låtit sitt poetiska jag, Deolätus, ingående analysera sitt väsens brist på denna punkt. Om Deolätus' "förhållande till lifvet och naturen" säges det här: "Han kan deltaga i allt, han kan reflexivt uppfatta allt, men hjertat förblifver dock till en betydlig del tomt och kallt, och ingenting uppfyller fullkomligt hans bröst" (sid. 193, 194). Fåfängt yppar Naturens Ande sin visdom för honom: "Hvad han

[1] *Minnen* I, sid. 255.

nu hör af Andens egen mun, har han sjelf längesedan anat, ja tänkt; men det är just hans hufvud-olycka, att hans vetenskap hos honom ej kan öfvergå till sinnesförfattning, och att allt det, hvilket han i reflexionen erkänner som riktigt och i fantasien såsom skönt, ej vill försmälta sig oåtskiljeligt med saften och blodet af hans egen personlighet m. m." (sid. 227). Då Deolätus för sin vän, den unge trubaduren, berättar om sin andliga utvecklingsgång, vänder samma klagan åter. Den anakoretiska studielefnad, i hvilken hans ungdomstid förflutit, har, säger han, medfört "den olägenheten, att han under den period, då hans jemnåriga tumlade sig omkring i den fria naturen och lärde känna af egen erfarenhet den närvarande verldens fröjd och smärta, uppfattade den såsom dels en fantasi-bild, dels en tanke-bild, i poeters och philosophers skrifter, och öfvade sig så att i fantasien och reflexionen a priori genomlöpa alla menskliga passioner och känslor, att när han omsider rycktes ur denna enslighet i verldens hvimmel, han icke mera personligen kunde lifligt gripas af eller omfatta till fullo med sin själ något föremål, emedan allt hvad han såg förekom honom antingen som en karrikatur af hans idealer, eller som en otillräcklig skymt af dem, genom sin otillfredsställande egenskap uppeldande hans själshunger mer och mer till rastlös oro." (sid. 272). Oförmögen till spontant och friskt ingripande i all lefvande verklighet, med ett känslolif, som i ett beständigt missförhållande antingen anteciperar denna eller följer efter blott som eko och återspegling, löper Deolätus och med honom Atterbom själf fara att hemfalla åt en kyligt egoistisk "skådespels-åsigt af verlden", att hamna i ödslig isolering. Såsom förhållandet mellan konsten och lifvet är detta problem redan tidigt ställdt i Atterboms lyrik. Ty i en af hans Blommor, "Narcissen", där ett helt modernt innehåll föres in i den ovidianska fabeln, blir temat just denna söndring mellan verklighet och artistiskt sken. "Dichter sind doch immer Narzisse", säger ett af Schleglarnes "Fragmente" i "Athenæum", och Atterbom utvecklar denna symbol:

En sinnebild af Konstens söner,
Jag blomstrar endast i min dröm,
Och döf för Lifvets varma böner
Mig sjelf blott ser i Diktens ström.

När stormen öfver vattnet jagar,
Mitt Inre smärtfullt darrar der,
Och Echo från förflutna dagar
Min sorg och dock min vällust är.

När blomman plockas af "parkens unga Herrskarinna", prisar den likväl sitt öde:

Dock, Grymma! jag förgudar dig;
Ty blott jag med din blick benådas,
Min dröm i blicken speglar sig.

Narcissos-myten göres icke här till en inklädnad för en etisk tankegång som hos nyplatonikerna och senare i vår egen litteratur hos Viktor Rydberg. Idealets och sinnevärldens gåtor förklaras icke i Atterboms dikt, som blott formar sig till en subtil målning af det estetiska illusionslifvet, i de sist citerade verserna drifven till en ytterligt raffinerad och förtunnad hägringens och reflexens konst. Det är allt ännu i sin kärna halft abstrakt och teoretiskt, och trots den smärta, skalden känner låda vid konstnärens lifs-isolering, har han ännu blott till hälften förnummit, hvad den kunde innebära af tragik för honom själf. Tonen skulle annars fått en helt olika personlig vibrering än den nu äger.

Finnes då för Atterbom ingen lösning på denna konflikt, ingen väg till verklighetslifvet? I hans egen mening finnes blott en enda, och genom Deolätus' mun har han angifvit den. Deolätus betraktar Amundus' och Florinnas lycka, och han kan ej kväfva en suck öfver hvad som förmenats honom själf: "Huru lycklig den är, som i sin första ungdom ej försummar, drömmande bort sin vår i ändlösa grubblerier och förslager, det korta gynnande ögonblicket för *kärlekens personliga verklighet,* hvilken sedan, lik en silfverblick i varelsens djupaste metallådror, utgrenar sig genom menniskans hela öfriga lif och ger det, äfven i sjelfva blotta efterklangen af förflutna jubelhymner, ett högt och varaktigt intresse. Han vill väl erinra sig, att han genom sitt snille, sin tankas makt, sin själs omfattning är höjd öfver de andra, dem han afundas, på andarnes rangordning — han vill genom denna frambefallda uppvallning af stolthet öfver-

rösta sin hemliga oafbrutna trängtan — han vill inbilla sig, att han kan lefva blott som en ren ande, som en contemplatif åskådning utan personlighet — men ack! —" (sid. 194). Kärlekens personliga verklighet — i dessa ord ligger sakens kärnpunkt. Kärleken är det verkliga, kärleken ensamt öppnar portarne ut mot tillvaron, verklighetsproblem och erotiskt problem äro för Atterbom identiska. Att han ännu icke gripits af den erotiska passionen, däri ligger hans olycka; först genom denna kan han känna sig lefva. I ett bref till Geijer klagar han öfver sitt öde — och återigen framträder hans typiska osäkerhet i verklighetsrelationerna — "att han, öfvergifven af känslans rörlighet och inbillningens flamma just der, hvarest man mest behöfver dem, icke engång är i stånd att komma in i denna illusion, som åtminstone för ögonblick skulle gladare och raskare kringdrifva min varelses pulsar, och på köpet tiodubbelt förhöja min smula talent, (hvilken ännu liksom förr närer sig magert nog på egen bekostnad; fastän jag slungat in en lång brokig Söderlands-resa i dess omätliga svalg)."[1] Och i ett nytt bref till Geijer utbrister han: "Men du måste medge mig, att ingen medvetenhet, ingen tanke är mera fatal, än den att sjelf lefva blott såsom en tanke på jorden!"[2] Vi känna igen Deolätus' smärtsamma "lefva blott som en ren ande, som en contemplatif åskådning utan personlighet", och se ännu en gång ej blott, huru mycket sagospelets trollkarl fått bära fram af sin upphofsmans intimaste personlighetslif, utan äfven huru stark och djupgående denna konflikt lefde hos honom. Helt visst var Atterbom i sin egendomliga blandning af naivitet och klarsynthet till hälften offer för en illusion, då han trodde kärleken mäktig af ett dylikt omskapande verk och såg verklighetstillägnandet i så ensidig begränsning; hans naturs gränser voro en gång för alla dragna, och hvarje radikal förändring var en omöjlighet hos denne man, som obönhörligt af sitt temperaments riktning fjärmats från allt omedelbart och spontant lif i realiteternas värld. Och dock torde han, om kanske också blott därför, att kärleken gaf den lycka, han törstade efter,

[1] *Minnen* II, sid. 556.
[2] *Minnen* II, sid. 596.

på sitt sätt skådat rätt, och säkert äga vi en bikt just härom i en af Astolfs repliker i "Lycksalighetens ö".[1] Den gamle Florio har nyss sjungit den sköna "Fager sken sommarens morgon på kullen", en stor atterbomsk bekännelse äfven den, och Astolf tackar honom:

Ni djupt har träffat
Mitt innersta deltagande; hvart ljud
Var en melodisk pil, som genomsköt
Med återväckta känslors udd mitt bröst.
Mig tycktes, att mitt eget Jag blef skildradt
I denna visa; sådant, som det var
I fordna år! Nu är det annorlunda.
Jag lärde älska; och, på samma gång,
Jag lärde lefva.

Oskiljaktigt gå begreppen samman för Atterbom, då han vill återgifva, huru "kärlekens personliga verklighet" fyllt Astolfs bröst. Orden syfta naturligtvis främst på sagospelets Felicia, men det är icke för djärft att antaga dem som ett uttryck för Atterboms egna sällhetskänslor, sedan han funnit sin utvalda — ideligen hör man ju skaldens stämma bak de diktade figurerna i "Lycksalighetens ö".

Vetterlund, som i sitt arbete om "Fågel blå" fint observerat nyanserna i Deolätus' själskris, synes på den här berörda punkten icke tro på dess djup och dess direkta sammanhang med Atterboms psykologiska konflikt. Och dock synes det mig uppenbart, ej blott af självporträttet i Deolätusfiguren, utan ännu mer af Atterboms egna bref till sina vänner från denna tid, att ett obesvaradt erotiskt begär varit en väsentlig faktor i denna. Den lycka, han drömmer sig, tar alltid gestalten af förälskelse; ensamt genom en sådan tror han, att hans natur kan finna en föryngringskälla och förmår komma ut ur sitt jags trånga krets. Förgäfves söker han öfvertyga sig själf och sina vänner om, att han aldrig kan vinna en kvinnas kärlek, att han icke ens förtjänar att göra det: man märker hans hemliga önskan att blifva motsagd och hans förhoppningar, att framtiden skall vederlägga honom. "Du har ganska rätt", skrifver han till Euphrosyne, "att 'lifvet, utan kärlek, är en graf', och att

[1] II, sid. 223.

'man ej kan sjunga på grafven'. Jag vet det, af hela min lefnads erfarenhet; och fastän jag icke dessmindre stundom söker upphöja min stämma till sång, så går dock i sanning sjungandet derefter. Troligtvis skulle min poesi få en hel annan färg och liflighet, om jag ej vore ett slags Moses på gränsen af Palästina; jag har genom Guds nåd ledsagat mången annan till Poesiens och Kärlekens land, men jag nödgas sjelf dö, utan att någonsin hafva skådat det med mina ögon".[1] I det lilla poemet "Till ett ungt Fruntimmer" (Poetisk Kalender 1820) återupptager Atterbom denna bild, symbolen af hans tvungna resignation inför lifvets största lyckovärden, då han börjar:

Gack i det Canaan fram, som din ålders heliga aning
Målar så rikt för din syn, målar så varmt för din själ.

medan han slutar i undergifvet vemod:

Detta är allt, hvad dig önska förmår den välsignande Sångarn,
Der han från öcknens berg skådar åt palmernas land.

Med sin ideella, metafysiskt förandligade uppfattning af kärleken och sin moral, som i detta afseende alltid förblef den fädernärfda från prästhemmet, ville Atterbom för sin del endast tänka sig det erotiska i äktenskapets gestalt; hvarje lättare tillfällig förbindelse måste han visa ifrån sig. Att detta ofta icke skedde utan inre kamp, röja många af brefven från utrikesresan. Från Rom skrifver han: "Med de ytterst sköna och retande, men Messaliniska Romarinnornas omarmningar ämnar jag icke befläcka min själs högre ideal, ehuru här en varmare luft, och en uppeldad blod, och himmel och jord, och lockande blickar, och allt hvad som af det nya Rom omgifver mig, tillropar mig att icke uppoffra ungdomens snart (jag är nu 28 år!) försvinnande tid för en tankbild, som blott i min hjerna — och mitt hjerta! — existerar".[2] Och några starkt personliga ord i ett bref till Geijer förtälja om samma strid mellan blodets lockelser och det sedliga renhetskrafvet: "Jag känner liber-

[1] Atterboms bref till Euphrosyne, *Samlaren* 1906, sid. 49, 50.
[2] *Minnen* II, sid. 410.

tiner, föröfrigt begåfvade med utmärkta egenskaper, som blifvit utsväfvande genom förtviflan öfver otillgängligheten af en högre kärlek — och jag har nu, mera än förr, ögonblick, då jag är nära att följa deras exempel. Jag hoppas likväl att kunna med Guds hjelp rädda mig åt det Anachoret-system, som för mig är ur flera synpunkter det egentliga rätta."[1] Då Atterbom i kärleken såg den enda vägen till ett helt och fullt upplefvande af verkligheten, har denna afsägelse af sinneslifvet för honom gifvetvis blifvit ändå smärtsammare. Kvar stod endast att vänta på denna "högre kärlek", som syntes vilja dröja för alltid. Genom Florios mun har Atterbom yppat den situation, som var hans egen under dessa år. Det är en bikt ur hans innersta medvetande:

Det gifs blott tvenne stigar
För skalden till Naturens djup: den ena
Är vällustens, den andra kärlekens;
Den ena stod med öppen port; jag stängde
Den sjelf för mig, och drog mig till den andra;
Men den var slagen re'n i lås förut.[2]

Med dessa förutsättningar blir Atterboms kanske djupast kända lyrik under denna period en resignationens poesi, på olika sätt formande samma tungsinta motiv om diktaren, hvilken — för att bruka hans egna ord — förgäfves bär inom barmen ett längtande hjärta. Läs ett par af hans "Vandringsminnen", "Vandrarns Aftonvisa" och "Enslighet"; de hänföra sig båda till denna sida af diktarens känslovärld och berätta samma vemodiga saga om trött och gäckad lyckotörst med ett dubbelt perspektiv öfver den hemlöshet, som är resans och själfva lefnadsfärdens. "Vandrarns Aftonvisa" är en af pärlorna i Atterboms verk, och han skattade den själf mycket högt. För sin formgifning och sin sensibilitet har dikten öst ur de tvenne källor, hvilka framför andra nyskapat den tyska romantikens lyrik: den goethe'ska poesien och folkvisan. Här finnes detta äkta goethe'ska lyssnande inåt mot personlighetens djup, då dessa öpp-

[1] *Minnen* I, sid. 163.
[2] *Lycksalighetens ö*, II, sid. 226.

nas i inspirationens stilla och stora stund, när allt det i själen bundna löses och väller fram som sång. Här finnes också folkvisans enkla, monotont klagande ton; som Atterbom själf anmärkt, har "Vandrarns Aftonvisa" lånat sin melodi från en visa i "Des Knaben Wunderhorn" (I, sid. 190 i 1:a uppl.), och likheten sträcker sig äfven till versmåttet. Dikten, "Zwey Röselein", äger formen af ett samtal mellan "Knabe" och "Mädchen", hvari han förebrår henne för otrohet. Hon svarar i verser, som med sin kärnlyriska romansklang dröjt kvar som eko i en af Atterboms strofer.

Rösslein am Strauche blühn
Ewig doch nicht,
Lieb ist so lang nur grün,
Bis man sie bricht.

"Vandrarns Aftonvisa" är en platonsk fantasi om den drömda älskade, om henne som af evighet blifvit bestämd för skalden:

Färdas jag verlden kring
Så långt från Dig,
Dock i en hemlig ring
Böjes min stig.

Du är dess A och O,
Ehvart jag vill;
Dig svors mitt hjertas tro
När jag blef till.

Från sin tillvaro i transcendenta evighetsrymder har "hjärtats anade gudinna" en gång sänkt sig ned till jorden, och bilden får nu fastare konturer och verklighetsdrag, om än de flyktigaste och mest drömlika:

Du var min barndoms brud,
Du var min vår;
Du är min tungas ljud,
Du är min tår.

Engång jag var dig kär,
Vi voro små:
Rosor och smultronbär
Gaf jag dig då.

Dessa verser kunna icke syfta på någon annan än Atterboms "majbrud" och barndoms lekkamrat Carolina, den lilla flickan, som bortrycktes af döden vid 7 års ålder men kvarlämnade ett oförgätligt intryck hos skalden, då en 8-årig gosse. En af stroferna i "Carolina", den omarbetade ungdomsdikt, där Atterbom reste ett minnesmärke åt henne och åt denna dock halft litterära barnerotik à la Franzén, bevarar liknande drag af deras samvaro — man märke huru de dela smultron, som de plockat — det nya i "Vandrarns Aftonvisa" ligger i det sätt, på hvilket denna upplefvelse platonskt förandligas. I "Carolina" hägra samma barndomsscener i ett förklaradt fjärran:

Än jag ser dig, när vid våra lekar
Du tog mig, långt från de andra, fatt,
Och i skuggan af de gamla ekar
Delade med mig din smultronskatt;
När vid festen du, bland höga lindar,
Dansade som nymf vid källans rand,
Och ditt hår, ett spel för milda vindar.
Bar den unga sommarns blomsterband.

Men hans själs brud endast skymtade fram för att blifva borta för alltid, och skalden ser henne icke uppenbara sig på nytt i en annan kvinnas gestalt, såsom Novalis, inspirerad af platonska tankar, tyckte sig i Julie von Charpentier skåda pånyttfödd sin första älskade, Sophie von Kühn. Endast saknaden och minnet stå kvar:

Rosor och smultronbär
Skynda sin kos,
Solstrålen slocknad är
Innan det tros.

Som man ett vallhorn hör
Fjerran i skog,
Genljuds-likt minnet dör,
Aldrig hördt nog.

Så följa de utsökta slutstroferna, som i tunna, halft slocknande rytmer, i trötta, men elegiskt rena tonfall bära fram diktarens klagan och resignation:

Bäcken går saktelig
Fram till sitt haf:
Hjertat så klagar sig
Fram till sin graf.

Åren, de dröja ej,
Säga ej till;
Svara blott Glöm! och Nej!
På hvad man vill.

Dock ler din ljufva bild
Än i mitt bröst,
Än talar, skär och mild,
Till mig din röst:

»Fåfängt din suck mig hann,
Ack! allt försent;
Gläds, att du sakna kan!
Evigt och rent!»

Huru äkta Atterbom äro icke de sista verserna i skaldens trohet mot sin tankbild och hans medvetande af den klara ekoklang, med hvilken hans poesi besvarar hans väsens ideella trånad. Slutstrofen bildar i känsloläge och tankegång ett direkt preludium till bekännelsen i näktergalssången i "Lycksalighetens ö":

Känsla utan maka,
Ungdom utan vår!
Trofast bör du vaka,
Tills din klang förgår.

Dikten blifver kvar som tröstaren och hämnar hvad verkligheten nekar; detta är det positiva, skalden räddar ut ur sin besvikelse. I "Lycksalighetens ö" låter Atterbom den gamle Florio uttala samma idé om poesiens aldrig svikande bejakande af hvad lifvet vägrar, då han kväder om, huru Allmodren natur förskjutit honom; men ändå:

Trött vid att lefva, ej trött vid att sjunga,
Vill ock i döden jag prisa ditt namn.[1]

Poetiskt vida svagare varierar den något tidigare "Enslighet" liknande stämningar som "Vandrarns Aftonvisa". Direkt framsprungen ur en färdnatts melankoli och infogad i ett af resebrefven, är dikten en genomskinlig allegori öfver skaldens eget öde, sådant detta i hans mörkaste stunder mer och mer tycktes forma sig till visshet för honom och fylles af en fullkomligt tröstlös tristesse utan minsta skymt af försoning. I en sväfvande drömdager, låtande reseintrycket osökt glida öfver till en lefnadssagas symbolik, målas här, huru en främling på sin ensamma väg möter en gammal man, som frågar honom om hans bestämmelse. Och främlingen svarar sorgset:

Jag har intet hem, jag har intet hus,
Jag har ingen väntande brud!
Jag sjelf är i natten ett irrande ljus,
Som slocknar vid hanarnes ljud.

Hans reskamrat — det är döden — lofvar honom meningsfullt hem och hus och flyger bort med honom i sin famn. Följande år komma med våren tvenne glänsande barn, Kärlek och Hopp, till vandrarens graf.

De sade: »På jorden vi kände dig ej,
Vi kommo försent — till din bår:
Men kunna vi än dig hugna, så säg
Om än någon glädje dig når.»

[1] *Lycksalighetens ö*, II, sid. 222.

Men ur den sofvandes rum svaras, att han icke längre önskar och saknar, sedan hans hjärta förbrunnit och hans längtan för evigt förstummats; blott en enda bön vill han ännu rikta till dem: det är, att ingen mer, såsom han, må få sluta sitt lif utan kärlek och hopp.

"Vi kommo försent" — det är samma "Ack! allt försent", som klagar i "Vandrarns Aftonvisa". Obevekligt känner sig skalden redan stå på andra sidan om tillvarons lycka; hans ungdom har ilat bort, och han har intet mer att vänta af framtiden. Huru oändligt skiljdt är ej detta bittra lifsresultat från de strålande ungdomsförhoppningar, som jublade i 19-åringens "Erotikon". Den älskade var då blott en litterärt skapad drömbild, men drömmen och inbillningen voro ännu nog, de voro i sig själfva en aldrig sinande lyckokälla och kräfde intet omedelbart förverkligande. Full af hopp kunde diktaren då i poemet "Till Aftonstjernan" (Poetisk Kalender 1812) sjunga om fantasien, som evigt svängde sin trollstaf, och hylla dess under i bedårande klangren lyrik:

Hvarför åldras hjertat ej, som tiden?
Lika ungt vid minnets suck det slår,
Och hvar lycka, utom mig förliden,
Lefvande i fantasien står.

Blott 5 år senare heter det vemodigt i omarbetningen af samma dikt:

Du, som ej föråldras kan med Tiden,
Säg, hvi finnas väl för hjertat år?
Klara hem för kärleken och friden,
Säg mig, hvarför ungdomen förgår?

Det är icke endast stämningens eolsharpa, som i de senare verserna låtit tankegången svänga om till den rent motsatta, det ligger tillika i dem en bekännelse om fantasilifvets otillräcklighet och minnets smärta, då de snabbt försvinnande åren börjat kasta sin skugga öfver skaldens väg.

Det platonska inslaget i "Vandrarns Aftonvisa" berördes nyss. Atterbom har i detta hänseende ett betydelsefullt yttrande på ett ställe i sin stora artikelserie om den romantiska filosofien i Svensk Literaturtidning 1816 och 1817, hvars räckvidd Albert Nilsson påvisat. I en not säger han här: "*Kärlekens* Idée är, liksom så många andra, i denna tid nästan allmänt förlorad. Följden deraf har blifvit, att den äfven ur könens vexelförhållande så rentaf försvunnit, att man i *det*, som denna tidens menniskor kalla Kärlek, snarare träffar allt annat, än det element hvars namn de missbruka. Den, för hvilken Schillers 'Geheimniss der Reminiscenz' ej är något *mera* än ett poem, den har ej begrepp om hvad 'älska' vill säga. För-öfrigt kan denna theori ej yttra något skadligt inflytande på det allmänna borgerliga lefvernet, om icke genom sådana personer, som, utan att äga den i verkligheten, *inbilla* sig att de äga den; hos dem är den ett tomt och sjukligt fantasteri, men som vanligtvis lätt afhjälpes med åren; sinligheten, den ekonomiska uträkningen och de abstrakta begreppen återtaga snart sina rättigheter. För dem åter, som verkligen äga den, kan den visserligen, i sakernas närvarande ställning, medföra den följd, att de nödgas stanna vid blotta theorien; men de innesluta den inom sitt bröst, och spara, stillatigande, sin känslas ljufvaste låga åt en tillkommande verld, utan att storma in på den närvarande med anspråk, som hon icke förmår uppfylla; dessutom äro de nu för tiden — lyckligtvis eller olyckligtvis — så öfvermåttan få, att deras öde på intet sätt rubbar det hvardagliga lifvet i dess enformiga ordning."[1] Ingen kan misstaga sig på stämmans personliga vibrering i denna sista mening; den gifver hela den klangbotten, ur hvilken "Vandrarns Aftonvisa" sprungit fram. Atterbom har gjort tanken om en föregående tillvaro, där de älskande engång varit förenade, och hvilken de minnas i kärlekens ögonblick, denna af platonska element sammanfogade föreställning, helt till sin egen och fyllt den till brädden med sitt trånsjuka väsens erotiska idealitet. Det springer i ögonen, huru han fattar en dylik platonsk erotik som sin känslas adelsmärke, ett särtecken för ett utvaldt fåtal, för den andens aristokrati, som

[1] Nilsson, *Svensk Romantik*, sid. 202.

genom en tom och krass värld trofast bär sin dröm till årens slut. Redan i "Erotikon" hade idéen om en föruttillvaro skymtat i poemets slut, såsom man visat just under intryck från Schillers "Geheimniss der Reminiscenz",[1] för Atterbom en den platonska kärlekens höga visa:

Sväller dig en ljuf, oändlig längtan,
En, lik anderöster, salig trängtan,
Efter en, fast dunkelt, påmind bygd?
Ack! engång förent, vi sågo qvälla
Verldar, gullstoft-likt, ur Ljusets källa,
Då vid Skönhetsfloden våra själar
Kysstes under himlalindars skygd.

I det bref till sin utvalda, Ebba af Ekenstam, hvarest Atterbom hösten 1823 biktar sin lidelse för henne, utvecklar han — teoretiker ännu som friare — hela sin syn på kärlekens väsen i en anda af ren romantisk platonism. Med henne har hans tankbild tagit kroppslig gestalt, hon har blifvit hans "lefnads skyddsande, nedstigen från himlen i fromhetens, menlöshetens, ömhetens egen jungfruliga skepnad", och han fortsätter: "Men detta nya välbehag, som elektriskt, men mildt, genomströmmade min själ och slog an på dess strängar längesedan förglömda toner, upphörde omsider att vara mig främmande; det förekom mig tvertom, såsom vore det just det bekantaste af allt bekant, just mitt egnaste, ursprungligaste lif, sådant som det gafs mig omedelbart ur evighetens ljusflod, när Skaparn ville att min varelse skulle här på jorden begynna. Så morgonfriskt, så förhoppningsfullt, som fordom mitt späda hjerta slog mot den verld, som då för mig ännu syntes så gudomligt skön, — så började det åter, efter mångfaldiga års och ödens mellanstånd, att klappa i Din närhet."[2] Hvad innebära dessa rader annat än en upprepning af den kosmiska ursprungsvisionen i "Erotikons" strof, återerinringens mysterium, nu nyfödt i en känsla, som söker uttryck för förnimmelsen af sin oändlighet? Så går en röd tråd af

[1] Böök, *Studier i Stagnelii ungdomslyrik*, sid. 74, noten.
[2] *Atterboms bref till sin fästmö*, utgifna af Hedvig Atterbom-Svenson, sid. 12, 13.

subjektivt tillägnad platonsk erotik genom Atterboms spiritualistiska uppfattning af kärleken alltifrån ungdomsårens lyckodröm genom mannaålderns vemodiga resignation till den stund, då hans längtan ändtligen uppfylles som "personlig verklighet".

Skönast har Atterboms besvikna erotiska trånad fått röst i näktergalssången "Hopp och Kärlek hvila" i "Lycksalighetens ö". Ses dikten i sammanhang med slutscenerna i prosautkastet till "Fågel blå", faller delvis en ny belysning öfver den. Bakgrunden i dessa är jublet och festglädjen vid Amundus' och Florinnas bröllop. Men ensam och tankfull vandrar Deolätus omkring i den präktiga slottssalen, och i en monolog yppar han, huru han nu vunnit klarhet och visshet öfver sig själf. Ännu känner han väl en fläkt af trånad och saknad, men han befaller hvarje lämning af jordisk åtrå i sitt bröst att tiga för alltid, gläder sig öfver sina vänners sällhet och viger sitt lif åt osjälfviska värf. "Fullkomligen försonad, genomträngd i hvarje fiber af ljusets princip, ser han klart och lugnt sitt Jag, och är nöjd med dess ställning till det öfriga verldsalltet — att vara blott en ton, ej ett subjekt, i samma betydelse som de flesta andra menniskor äro subjekter eller personer — *ett blomster, som bör rikligen blomstra, men för sin räkning endast derigenom njuta, att andra vederqvicka sig af dess doft och färgprakt*" (sid. 298, 299). Han riktar sin förhoppning mot en fullkomligare värld och går bort, "glad och modig i denna förtröstan". Sedan följa en stor apoteos och en lyrisk final, hvarpå sagospelet slutar likt "en symphoni med full orchester" med en det hela sammanfattande växelsång, där Amundus kväder "*Kärlek och Hopp*", och Florinna och alla de närvarande svara. Man läse nu näktergalens sång:

Hopp och Kärlek hvila,
Vän förent med vän:
Nattens facklor ila;
Sången vakar än.

Känsla utan maka,
Ungdom utan vår!
Trofast bör du vaka,
Tills din klang förgår.

Strömma, välljud, strömma
Ut i fulla slag,
Medan blomstren drömma
Om sitt lifs behag!

Låt dem dig förskjuta!
Olik är vår lott;
Deras blef — att njuta,
Din — att njutas blott.

Alla olikheter frånsedda, är det uppenbart, huru likartadt anlagda dessa slutscener äro, och huru stämningarne svara mot hvarandra. I prosautkastets sista scen såväl som i afslutningen af första delen af "Lycksalighetens ö" strömmar det hela ut i brusande musik, som i sitt svall af tonvågor nästan dränker hvarje enskild stämma, och vid sidan häraf står såsom en "sammanfattande efterklang" den ensammes och förskjutnes monolog, diktarens starkt subjektiva reflexion öfver sig själf och sin dikt. Deolätus' känslor ha glidit öfver i den härliga näktergalssången, större och fylligare i sin klang än någonsin förr i Atterboms lyrik, ty liksom Deolätus var Atterbom, talar skaldens egen röst bakom näktergalen. Astolf, som vid Felicias sida funnit en oändlig sällhet, det är också Atterbom, men blott hans fantasis stora lyckodröm om sig själf; näktergalen, det är verklighetens Atterbom, som i sin sagovärld endast bytt gestalt med sångfågeln men behållit sin egen stämma och nu elegiskt vemodig står utanför allt detta, medan hans tankar dröja vid det smärtsamma i att — orden äro hans egna — hans ungdom nu ilat din kos, utan att han egentligen någonsin varit ung:

Känsla utan maka,
Ungdom utan vår!

Att samma situation med denna dubbla belysning på sådant sätt återvänder hos Atterbom uppenbarar ju, huru lefvande den motsättning, som den rymde, stod för honom. Vetterlund har äfven visat det öfverensstämmande i anordningen mellan näktergalens sång utanför Astolfs och Felicias brudgemak och Deolätus' kväde

om sällheten i parken efter Amundus' och Florinnas stora kärleksduo på balkongen.[1] Men denna sista scen i det fullbordade sagospelet tillhör ju de partier af "Fågel blå", som, fastän antydda i utkastet, först sågo dagen på 1830-talet, och i hvarje fall har "Lycksalighetens ö" tidigast fått ärfva stämningsdagern från slutet i "Fågel blå".

I Deolätus' sista monolog med dess prägel af definitivt slutord och klarnad världsåskådning föras vi åter in till det centrala i Atterboms kris. Upproriskt pockar det egna jaget på den lycka, som rundtom gripes af alla andra, medan Deolätus manar det till tystnad och visar det dess uppgift i altruistiskt handlande. Oegoistiskt skall det spegla tillvaron och endast som en väsenlös ton ljuda med i den stora allsymfonien. "Fågel blå"-utkastets sista ord uppenbara, huru detta lefnadsideal verkligen tillägnas af Deolätus och konflikten alltså funnit sin lösning. Men för hur länge? Ty skalden kan ej förneka, att allt detta är och förblir en teori, som endast momentant kan tillfredsställa honom, och som blott alltför ofta måste röja sig som en maskerad desillusion, en tvungen utväg, icke en lefvande öfvertygelse. Innerst måste han med den unge trubaduren i "Fågel blå"-utkastet försäkra, att han icke begärde "denna höga vishet, som gör att man sväfvar som en blodlös vålnad genom tiden och rummet, utan att ändå vara i stånd att fullkomligt slita deras band" (sid. 282). Djupt rotadt i Atterboms natur låg ett oafvisligt kraf på ett bejakande af lifvet i dess högsta värden; den trötta pessimism, till hvilken hans besvikna lyckobegär konsekvent ledde, kunde han ej annat än visa ifrån sig som ofruktbar och i sitt djup fientlig mot det bästa hos honom själf. I sitt sökande efter nya grunder för sitt personlighetslif, efter ett nytt lifspatos, tvingas han därför, då han för hvarje pris vill uppnå harmoni, att godtaga själfva sin egenartade begränsning; hvad som hos honom är oförmåga af verklighetsgemenskap, hvad som låter hans väsen och konst förtunnas till blott spegling, skugga och genklang, till ett lif i andra hand, icke omedelbart förnummet som det första och ursprungliga, allt detta hvilket han känner som en brist

[1] *Atterboms sagospel Fågel blå*, sid. 95, 96.

och den egentliga anledningen till sin olycka, söker han omskapa till en vinst och höja till en positiv lifsåskådning. Däraf det osäkra och teoretiskt ansträngda i denna Deolätus' trosbekännelse, rotad i så föga fast mark, däraf det smärtsamma i denna konflikt, som redan från början var dömd att aldrig finna en lycklig lösning. Ostraffadt förvandlade sig icke Atterbom på detta sätt till en idé, en i "personlig gestalt fixerad contemplation och reproduction". Den oundvikliga slitningen uteblef icke; såsom han skref till Geijer, ägde han alltjämt i sitt inre en svår strid att genomkämpa, då jorden och himlen hvar på sin sida försköto och lockade honom. "Ännu", heter det i ett annat bref, "är jag för mycket egoist — ty ännu begär jag af lifvet något mera, än den sköna möjligheten, som skänks individen genom den jordiska födelsen, att vara till blott för pligt, för ideer, för Gud! Bed Försynen, att den må genomstråla med sin nåd alla dunkla vinklar i mitt Inre — att den må ingjuta i mitt bröst mera tålamod, mera försakelse, mera sann andakt!"[1]

Endast med half böjelse och klagande omfattar Atterbom de altruistiska och rent andliga lifsuppgifter, som nu skola fylla hans lif med ett nytt innehåll. Vek och sensuell lyckodrömmare, som han var, ägde han ingen förmåga att resolut förnya sitt väsen på denna punkt: det fanns icke hos honom den åder af manlig energi, som kunnat gifva genklang åt en sträng pliktlära, sådan Kant lärde den; han hörde till de naturer, motgångarna endast förstämma och nedslå, icke egga till förnyad anspänning af viljan och till förnyade ansatser, och fastän det religiösa känslolifvet låg honom vida närmare, kräfde äfven det, djupt tillägnadt, en afsägelse af hans innersta önskemål, mot hvilken hans jag revolterade. Hvad han ville forma till ett nytt mål för sin tillvaro, uppburet af en glad och frimodig öfvertygelse, blir i själfva verket ofta blott en trött flykt in i den gudomliga nåden, blir ett nödtvunget gripande efter en fast punkt i plikthandlandets sfär, i många fall endast en vanmäktig önskan. Ty det går Atterbom i detta hänseende alldeles på samma sätt som i hans öfriga verklighetsrelationer;

[1] *Minnen* II, sid. 411.

han kan icke heller införlifva dessa etiska kraf med sin personlighet, icke omedelbart upplefva dem som realiteter. Då den unge trubaduren i "Fågel blå"-utkastet förundrar sig öfver, att Deolätus säger sig sakna religion, svarar denne: "Dock icke ett i Gud tåligt, fördragsamt, allt skapadt med kärlek och skoning omfattande, med verlden och sig sjelf i lifvets djupaste rot försonadt sinne? icke den högsta förklaringen af alla menskliga känslor och lidelser i en sannfärdigt lefvande och verksam tro, som dock är den egentliga blomman af hvad man kallar religion? Kanske god vilja dertill; men ännu föresväfvar mig denna milda, ljusa, redan på jorden himmelska sinnesstämning mera såsom ett ideal i betraktelsen och fantasien, än att den lekamligen hos mig öfvergått till saft och blod, till den luft som jag andas, den krets inom hvilken mitt Jag hvarje ögonblick rör sig, den ton som utan afbrott stämmer min varelses fibrer — och tills man kommer derhän, står man ännu utom tröskeln af den sanna fromhetens och andaktens område." (sid. 278).

Ur den spänning, den olösta motsägelse, det föregående antydt, flödar mycket af det mest vägande i reseårens lyrik. Än spelar Atterboms poesi en vemodets mollton, då hans hemlösa känsla diktar om en evigt sökande och evigt gäckad längtan, än ljuder en pliktens och självfuppoffringens durton, då han kufvat sitt eget jags stämma och kärleksfullt vill tjäna oegoistiska syften, men oftast blanda sig dessa båda klanger med hvarandra och gå, efter rytmen af diktarens än stigande, än fallande lifsmod, sin böljegång genom versen. Man kan icke klaga öfver, att skaldens inre disharmoni lamslagit hans ingifvelse, den har tvärtom verkat poetiskt fruktbar: Atterbom ägde gåfvan att dikta ur sin saknad och sorg.

Resans ständiga bytande af mål frigör alla sväfvandets stämningar hos skalden. Som en trött pilgrim på färd mot fjärran länder mäter han den väg, han redan tillryggalagt, och skådar framåt mot hvad som står honom åter. Oroligt sökande sig själf och sin bestämmelse blickar han än tillbaka mot sin svunna ungdom, än ser han mot framtiden. Och i "Pilgrimshelsning" (Poetisk Kalender 1818) suckar han, i hemlig njutning kelande med sin egen svaghet, och i helt modernt klingande tonfall af trött lyckohunger:

Snart skall igen, af lifvets dröm,
Ett tiotal förgå;
I hvilken trakt, vid hvilken ström,
Slår, arma bröst! du då?
När trött vid jagt, en åldrad falk,
Din längtan hvilar sig,
Skall då i höstens purpurkalk
En drufva gry för mig?

I dikten "I Kärnther-Alperna" (Poetisk Kalender 1820) förnyas samma resepoesi. Här är det landskapets karaktär, som väcker minnena af hembygdens natur och barndomsårens trånad och aningar; illusioner, som alltför ofta hafva brustit:

Dock, hvad är att klaga.
Djupt bevekta bröst?
Tid må tider jaga!
Var blott Du det samma;
Smält, vid offrets flamma,
Frosten af din höst!

I slutstrofen ljuder samma etiska klang:

Modigt, Pilgrims-bana!
Skynda fram ditt lopp;
Låt mitt öga spana
Ångerfritt det Flydda,
Glädjevarmt det Grydda,
Och till Gud se opp.

I poemet "På bergshöjden vid Olebano" (Poetisk Kalender 1820) stiger, som nästan alltid i denna reselyrik, hemlandets bild upp för skaldens inre öga, och i sin saknad känner han, hvad Italien, trots allt, icke förmår gifva honom:

Hur yppigt ock de råga, Natur och Konst,
Vid hvarje fjät en rusande diktnings vin,
Dock släcker ej hos dem sin lifstörst
Hjertat, i barmen förgäfves buret!

Förgäfves? — Nej! det klappar ju dock för Dig,
O Ljusets far, ovansklige Helios!
Allkärlek! Dig, med tusen tårar,
Offrar jag all min förskjutna längtan:

Af Dig dock ej förskjuten, se'n fast du knöt
Med dina barn det nya förbundets länk,
Se'n du till Christus blef, och pröfvat
Huru de Dödligas öde tynger.

Samlad rymmes i dessa tre strofer Atterboms hela personlighetskris. Den första ger i enkla och typiska ord själfva dess djupaste orsak, den disharmoni, som ännu icke bringats i jämvikt, de båda senare uttala den lösning, diktaren funnit. Men denna är ingen annan än den, han låtit Deolätus komma till. I en kristligt stämd dyrkan af det stora hela förlorar sig allt själfviskt; hvad som annars skulle rinna ut i en isolerad och ofruktbar trånad ledes nu öfver i en positivt betonad åskådning, där Atterbom liksom Deolätus känner sig "genomträngd i hvarje fiber af ljusets princip". Denna i "Fågel blå"-utkastets slutord helt allmänt och abstrakt uttryckta idealism erhåller här i de båda sista stroferna en mera preciserad tillämpning i den kristna mytologiens form, intressant genom den uppenbara genklangen af romantisk mytologi och främst Schelling. Vid sidan af "Utsigt" är Olebano-dikten betydelsefull i raden af Atterboms "Vandringsminnen", emedan den skänker uttryck åt ett rent religiöst sträfvande, visande hän mot Iduna-recensionen och "Lycksalighetens ö": i den hellenske ljusgudens pånyttfödelse i Frälsarens gestalt ligger förutsättningen för en kristnad estetik, ett löfte om en "helgad yra", som ju gjordes till poesiens mål i vår romantiks största idédikt.

I "Besöket i Sorrento" (Poetisk Kalender 1820) hör man återigen Deolätus' stämma. Dikten, ojämn men med partier af hög rang är det poetiska utbytet af Atterboms vallfart till Tassos födelsestad och formar sig efter några inledande stanzer till en dialog mellan främlingen och Tassos ande, ett skönt växelspråk mellan tvenne temperament med olika och ändock besläktad syn på

världen. Främlingen riktar sina förebråelser mot mästaren: dårad af kvinnofägring, af hoflifvets glans och smicker, i glömska af all manlig gärning, har han ej kunnat frigöra sig från hvad jordens är. Och han spörjer:

Hvi steg du ned ifrån de höga bergen
Der Konstens vigda offerprester bo,
Bedårad af den sommargröna färgen
Der ros och myrt för dalens söner gro?
Dess fröjd är gjord för herden — och för dvärgen;
Hur skulle Du på tufvan finna ro?
Ha! den som vill med Gudar sammanvandra,
Han älske ej, han lide ej — som andra!

Med all sannolikhet är denna stanz ett eko af ett ställe i Grillparzers "Sappho", Sapphos lidelsefulla monolog, då hon upptäckt, att Phaon älskar hennes slafvinna Melitta. (Akt III, scen II).

O Thörin! Warum stieg ich von den Höhn,
Die Lorbeer krönt, wo Aganippe rauscht,
Mit Sternenklang sich Musenchöre gatten,
Hernieder in das engbegrenzte Thal,
Wo Armut herrscht und Treubruch und Verbrechen?
Dort oben war mein Platz, dort an den Wolken,
Hier ist kein Ort für mich, als nur das Grab.
Wen Götter sich zum Eigentum erlesen,
Geselle sich zu Erdenbürgern nicht;
Der Menschen und der Ueberird'schen Los,
Es mischt sich nimmer in demselben Becher.

Har den gudasände en gång vigt sig åt diktarkallet och smakat ryktets gyllene frukt, måste han för beständigt stå fjärran från mänsklig lidelse och längtan och får ej nalkas det lif, som rundtom lockar i vänskapens eller kärlekens dräkt. Likheten i tankegång och den poetiska linjens genomförande är ju fullständig, och ändock vore Atterboms lån af en dylik tirad något tillfälligt och likgiltigt, om det icke låge ett starkt personligt moment bakom. Under sin vistelse i Wien ser Atterbom "Sappho" uppföras och hänföres af

Madame Schröders spel i hufvudrollen. Ett bref till Geijer, innehållande något af det psykologiskt mest djupgående och tillika mest oförbehållsamt biktande, han skrifvit öfver temat diktaren och kärlekslifvet, gifver oss hans intryck inför dramat. I Sapphos öde skådar han ej blott hvarje poetiskt skapande kvinnas gemensamma lefnadshistoria utan ändå något mera. "Antingen de", säger han, "som den fordna Sappho, af ingen christlig grundsats bundna, kasta sig i hafvet, — eller (hvilket tvifvelsutan är bättre gjordt) så godt de förmå göra språnget uppåt och in i den Gudomliga Nåden, så blir i båda fallen dock en fullkomlig uppoffring af alla anspråk på jordisk lycksalighet det slutliga resultat som måste uppnås. Ja, jemväl de manliga skaldernes lott, ehuru den tycks af den i könsförhållandet grundade friare ställningen till verlden vara mera gynnad, är dock i sitt inre väsende egentligen ingen annan. Den omätliga portion af arf- och verksynd, som medföljer fantasiens öfvervigt och isynnerhet Poesiens vådliga skänk, straffar sig omsider sjelf på den punkt i syndarns innersta lif, der straffet derigenom blir kännbarast, att på denna punkt det himmelska och det jordiska beröra hvarandra fullkomligt omedelbart och å ömse sidor med hela sin eld och sin fägring. Det förstås att jag med denna punkt menar hvad man kallar kärlek, i ordets vanliga menskliga bemärkelse."[1] Antingen, så fortsätter Atterbom, förälskar sig då poeten i en bild, den han själf skapat och sedan öfverför på någon främmande individualitet eller också, och detta är Atterboms eget fall, är det honom omöjligt att komma in i den erotiska illusionen. I Grillparzers verk ser Atterbom riktigt en konstnärstragedi, och i Tassos lefnadssaga lägger han in dennes romantiska syn på Tasso som konstnären, då ju Goethe i sitt Tasso-drama närmast gifvit en ren själsanalys. Sin inre enhet erhåller detta genom det sätt på hvilket Atterbom personligt upplefver resignationens och afsägelsens smärta inför all erotisk lycka: sitt eget öde speglar han i tvenne mäktiga diktargestalters, och i en känsla af frändskap låter han i typiskt romantisk subjektivism det som just nu fyller hans eget

[1] *Minnen* II. sid. 553 ff.

jag väfvas samman med bilderna af älsklingsskalden och den moderne dramatikerns Sapphofigur.

Men jag återvänder till "Besöket i Sorrento". På den fråga, främlingen riktat, genmäler anden med att spörja, om han icke frös på de kala fjällen midt i sin ensamma glans, och om hans blod äger mer än mänsklig sans:

Har du ej någonsin, i vinskörds-qvällen,
Bland almar lekt i Saltarellans dans,
Har ej en tärna nånsin fyllt ditt hjerta:
Försök ej måla lifvets fröjd och smärta!

Och främlingen svarar i verser, som centralt spegla Atterboms resignation och hans nytillkämpade vilja till osjälfviskt handlande i sitt folks tjänst:

Väl i mitt bröst de blicka in, det unga,
Det rika lifvets mångfald och begär;
Min kärlek dock jag fått, liksom min tunga,
Blott för mitt Folk, hvars strängaspel jag är.
Dess qval, dess lust, dess hopp bestämd att sjunga,
Jag tystar gladt mitt ringa Jags besvär!

Huru förföriskt Tassos exempel än lockar, måste dennes öde dock innebära en varning för honom. I hvarje gestalt säger han sig visserligen vilja hylla det sköna:

Men för mig sjelf jag ingen ros begär.
Blott gossen sökte Englar, himmelskt rena:
De vistas — i en himmelsk verld allena.

Äfven Tasso hade trott, att änglar ej längre besökte jorden, tills hans egen systers ömma kärlek hade öfvertygat honom, att det verkligen kunde ske. Främlingen har erfarit detsamma:

Jag känner dem; jemväl mitt hjertas lyra
De stämma ljuft, med systerliga slag:
De tolka just för mig, de hulda, dyra,
Det högsta sammanbandets rena lag.

Det gifs en kärlek, utan sinnets yra;
Han solar sig i Gudoms-ljusets dag.
Dit, hvar den stora urbildsharpan klingar,
Min själ vill fly på alltid hvita vingar.

Den ljusa, osinliga kärlek, som här platonskt lyfter sig mot idéernas ursprungsvärld, har afskuddat allt jordiskt stoft. "Hon ljuder stolt — och nästan grymt" — så falla andens ord om denna lära, hvars rena trånad dock mödosamt löst sig ur askesens grund, då samtalet med främlingen slutar, medan i slutverserna "Stjernorna", "Vindarna" och "Palmerna" mana honom framåt på hans väg:

Framåt! Du skall de frommas lugn ej sakna,
Så snart du ödmjukt vill blott derom be.

Det är sin egen önskan Atterbom låter dem uttala, och innerst kretsar hela poemet om hans egen bestämmelse. Uppgörelsens stämning hvilar öfver det, och i själfva verket bryta sig i andens och främlingens dialog olika sidor af Atterboms väsen. Af en hemlighetsfull frändskap drages han mot den store diktaren, en furste i Poesiens och Kärlekens rike, sådan han älskat att i inbillningen skåda sig själf, och det är likväl det viljelösa och sensuella drömmeriet i sin egen natur han bekämpar hos Tasso, som ej kan och ej vill bannlysa minnet af sin "kärleks veka sång", ej förmår hata sin irring och svaghet, därför att han dock genom dem verkligen känt sig lefva. Ur Atterboms innersta komma verser som de följande om motsägelsen mellan dikten och lifvet, om poesiens glans och diktarens armodsfulla mänskliga svaghet — en tidigare i dikten "Sommaraftonen" uttalad tankegång:

Ack! lätt det är att glänsa och förtjusa,
Men hjertats gråt — den tystnar ej ändå!
Hvad prakt och klang än läggas må i orden,
Man är af jord — och man är fäst vid jorden!

Och ändock måste främlingen-Atterbom rikta sina vapen mot den njutningsfilosofi, Tasso inkarnerar. Den må vara aldrig så lockande och estetiskt bländande, i sin kärna är den likväl anfrätt,

och endast manlig handling och ett osjälfviskt tjänande af höga idéer kunna frälsa från dess fördärf. I utkast tecknar sig redan här ett par grunddrag af konflikten mellan plikt och skönhetsdrucket sinneslif i "Lycksalighetens ö", redan hägra på afstånd sagospelets berättelse om Astolfs skuld och öde och diktarens stora självrannsakan i dennes gestalt.

"Afsked från Villa Borghese" för samma tankevärld vidare, utvecklar samma kamp af stridande impulser. Poemet, ett af Atterboms vackraste och mest personliga, riktar ett farväl till de sköna parker, där skalden under sina vandringar mediterat öfver "Fågel blå". Själfva landskapsskildringen lämnar dock, nu som alltid, snart plats för hvad diktaren djupast bär på. Han väger Italien mot Sverige, och han minnes en visa i sitt sagospel:

Ofta snart, bland björk och granar,
Mig hans fordna visa manar:
»Arma hjerta, sjunk tillbaka
I förgätna känslors ström!
Somna, och flyt bort med vågen,
Följ, hvarthän hon rigtar hågen;
Ack, hvad båtar det att vaka?
Hvila dock engång, och dröm!»

Oändligt vek och trånsjuk är den melodi, som spelar i dessa verser. Det är fantasiens fördrömdhet, det passiva försjunkandet i sväfvande stämningar i allt hvad de äga mest förledande men också mest viljeförlamande, mest fjärran från verksam handling. I nästa strof kommer bakslaget, och tonen stiger i manligt patos:

Och likväl, hvi vill jag dröja
Bland de glada barn, som höja
Öfver hånad frihets grafvar
Oafbrutna lekars sång?
Hvad är skönhet, om ej Äran
Adlar hvarje lusts begäran?
Nej, jag flyr er, sälla slafvar,
Och er rosenbojas tvång.

Så faller känslan igen, då tankarne gå till det fjärran fosterlandet och det öde, som där väntar honom, medan strofen klingar ut i all hemlöshetens vemod:

Brännas opp af egna lågor,
Brys till döds af egna frågor,
Höra isens brak sig svara,
Sådan lott man hemma har:
Hvar är värdt, att stilla blifva?
Ingenting vill verlden gifva,
Ingenting förmår hon spara,
Som kan hålla hjertat qvar.

I dessa tvenne sista strofer rymmes redan som i en kärna hela tragiken i Astolfs öde. Ensam i det hårda vinterlandet längtar han mot aflägsna lyckoländer, men när han nått sin sällhets ö, vakna i hans inre pliktens och ärans förgätna röster, och han sliter sig lös ur sin dådlösa skönhetsdröm för att vända åter till hyperboréernas rike. Utan tvifvel ligger äfven bakom Villa Borghese-dikten, kanske blott till hälften medvetet, Rinaldo- och Armida-episoden i Tassos "Gerusalemme liberata", sedan utnyttjad af Atterbom i "Lycksalighetens ö"; alla olikheter till trots, fanns det här, liksom i Sorrento-poemet, en kongruens med Atterboms eget känslolif under dessa år, som gjorde, att han kunde fylla det litterära motivet med det personligen upplefda och i Astolfs gestalt inlägga mycket af sin individuella konflikt.

Slutstrofen ger en egendomlig syntes af de drömmens och dådets emotioner, som i svallning gå genom dikten:

Hvad är då att företaga?
Söka, hoppas, jubla, klaga,
Fylla, hvad som föreskrifvet
Är af hårda makters bud:
En omättlig längtan vorden,
Sväfva flygting öfver jorden,
Skåda lifvet, skild från lifvet,
Blott en spegel, blott ett ljud.

Den personliga disharmonien har knappast försonats. Af de impulser, som bryta sig mot hvarandra i poemet, höjer sig ingen till ett dominerande och aktivt ledmotiv; i stället söker Atterbom förena, hvad som egentligen måste utesluta hvartannat, i det han i dessa verser smälter samman pliktmoral och en obunden, sväfvande trånad. Teoretiskt sedt kvarstår sålunda konflikten olöst; den biläggеs endast rent poetiskt, då skalden, ett lefvande instrument, en ständigt vibrerande sträng, samlar de skilda och kämpande stämmorna i en final af jubel och smärta, säreget sammanväfd af trötthet och lyrisk intensitet. Undergifvet, likt en hård nödvändighet, möter han pliktbudet; det är som han kände, att det äktaste, det mest personliga hos honom ej fick röst vid dess stränga kraf, och det hela stannar vid en svag viljerörelse utan öfvertygelsens friska klang: dikten når ej ut öfver en passiv, en tillståndets poesi. I denna otillfredsställda och brutna stämning uttrycka dessa verser mera af Atterboms verkliga jag än Deolätus' teoretiska afskedsmonolog. Slutraderna:

En omättlig längtan vorden,
Sväfva flygting öfver jorden,
Skåda lifvet, skild från lifvet,
Blott en spegel, blott ett ljud.

versifiera ju, som Vetterlund anmärkt,[1] Deolätus' resignerade förhållande till verlden, hans ställning "att vara blott en ton", men, trots deras lyriska skälfning komma de helt vemodigt klagande: de flöda ur en grund af inre tomhet. I "Lycksalighetens ö" uttrycker den gamle Florio, i så mycket ett språkrör för Atterboms eget tungsinne, i samma bild den lifsisoleringens fördömelse, hvilken låder vid hans diktande:

Du, gamla hjerta!
Har du ej tröttnat än, att hålla fram
Din spegel, vexelvis, för lifvets bilder?
Hvad är du sjelf? Blott glas och ram för dem?
Föröfrigt intet?[2]

[1] a. a. sid. 61.
[2] II, sid. 200.

Långt tidigare uppträder hos Atterbom detta och besläktade motiv om diktarens öde: man kan följa dem på en hel bestämd linje inom hans lyrik. Året innan "Afsked från Villa Borghese" kom till, hade han i "Pilgrimshelsning" (Poetisk Kalender 1818) diktat dessa utsökt fintstämda och klangrena verser om hemlöshetens och speglingens smärta:

Åt skalden sade Ödets ord:
»Du får ej hem, ej ro!»
Flyttfågeln kring den vida jord
Så evigt skiftar bo.
Och speglar lifvets ve och väl
Inom hans bröst sin lott,
Blott ram till glaset är hans själ,
Hans Jag — en stämma blott.

Ett genljud till naturens sång,
En luftig trånads flägt,
Han finner hvarje rymd för trång
Och hör till ingen slägt.

Atterbom talar här icke endast i egen person utan ser hvarje diktare invigd åt samma lott, och han visar därigenom, ehuru denna fatalitet förvisso är hans egen och djupt rotad i självfva hans väsens daning, öfver på romantikens allmänna uppfattning af skalden. Romantiken kommer ofta genom sin dyrkan af medeltiden att återfinna sitt annars så ytterst moderna poetideal hos den medeltida diktningens bärare: i trubaduren vandrande mellan de olika hofven och stormännen förhärligar den det fria, obundna sångarlifvet, i dennes gestalt lägger den in sin egen rotlöshet och trånad mot fjärran horisonter. Tag en strof i "Troubadouren" (Digte 1804) af Schack Staffeldt, den renaste nyromantikern i dansk litteratur och i mångt och mycket en själsfrände till Atterbom; den skänker oss, precis som i "Pilgrimshelsning" och med nästan samma ord, den flyttfågelssymbolik, tiden älskade:

Lig Skovens Fugl fra Qvist til Qvist,
Han kiender ikke Roe og Rist,
    En indre Magt ham driver,

Og syngende opsöger han
Ak! veed han hvad? fra Land til Land,
Dog ingensteds han bliver.

I "Sångarlott" (Poetisk Kalender 1816), med dess alltför ljufliga och förskönade medeltid à la Fouqué, är situationen alldeles densamma som hos Schack Staffeldt: trubaduren vägrar att stanna på det slott, dit hans vandringar fört honom; han måste vidare:

»Ditt bud, du hulda Sköna!
Förgäfves mig besvär:
Jag trifs blott i det gröna,
Der jag en fågel är.

Ett barn af vårens månad,
Som våren bort jag går;
En dröm jag är, en trånad,
Hvars röst ditt hjerta når.

Den helga grafven vinkar,
Dit, utan rast, jag flyr,
Ibland dess palmer blinkar
Den stjerna, som mig styr.»

En flyktig gäst, sväfvande förbi alla mänskliga förhållanden, drager skalden genast vidare på sin färd. Novalis har i "Heinrich von Ofterdingen" (del I, kap. 6) typiskt utvecklat en dylik romantisk syn på diktarkallet i sina ord om poeterna: "Es sind die Dichter, diese seltenen Zugmenschen, die zuweilen durch unsere Wohnsitze wandeln, und überall den alten ehrwürdigen Dienst der Menschheit und ihrer ersten Götter, der Gestirne, des Frühlings, der Liebe, des Glücks, der Fruchtbarkeit, der Gesundheit und des Frohsinns erneuern; sie, die schon hier im Besitz der himmlischen Ruhe sind, und von keinen törichten Begierden umhergetrieben, nur den Duft der irdischen Früchte einatmen, ohne sie zu verzehren und dann unwiderruflich an die Unterwelt gekettet zu sein. Freie Gäste sind sie, deren goldener Fuss nur leise auftritt, und deren Gegenwart in allen unwillkürlich die Flügel ausbreitet." Men Novalis har också i

samma roman i poemet "Der Sänger geht auf rauhen Pfaden", en skapelse af största betydelse för hela denna lyriska genre, gifvit uttryck åt sakens frånsida, åt den tragik för skalden själf, som måste ligga dold i en så hemlös och eterisk existens. Dikten är en klagan öfver sångarens otacksamma öde:

Ein traurig Los ward mir beschieden,
Ich irre ganz verlassen hier,
Ich brachte allen Lust und Frieden,
Doch keiner teilte sie mit mir.
Es wird ein jeder seiner Habe
Und seines Lebens froh durch mich;
Doch weisen sie mit karger Gabe
Der Herzens Forderung von sich.

Man lässt mich ruhig Abschied nehmen,
Wie man den Frühling wandern sieht;
Es wird sich keiner um ihn grämen,
Wenn er betrübt von dannen zieht.
Verlangend sehn sie nach den Früchten,
Und wissen nicht, dass er sie sät;
Ich kann den Himmel für sie dichten,
Doch meiner denkt nicht ein Gebet.

Början af den senare strofen har ju direkt gått öfver i ett par verser i "Sångarlott":

Ett barn af vårens månad,
Som våren bort jag går.

Grundtanken hos Novalis, att skalden med sin sång endast gläder andra, medan han själf blott skördar glömska och smärta, återvänder ofta, varierad på olika sätt, hos Atterbom. Fastän influerad af Novalis har den icke desto mindre förvandlats till hans personliga egendom och är blott ett nytt uttryck för den oförmåga af vital verklighetsgemenskap, jag i det föregående sökt belysa, och som ej kunde afvinna ens inspirationens lifsstegring någon omedelbar känsla af lycka och harmoni. Djupare än Novalis, går Atterbom från skaldens förhållande till människorna och omvärlden till

dennes förhållande gentemot sin egen dikt: äfven här väntar honom besvikelse, äfven här äro dikten och lifvet skiljda; mot den förras glans svarar i smärtsamt missförhållande det senares armod. Mellan de sköna ordens värld, hvarest konstnären lefver och drömmer, och den värld, där han blott är en människa bland andra, består en evig och bitter motsägelse. Han är i sin ömtåliga, lidelsefullt tillspetsade subjektivism dömd till isolering och kan ej träda till tillvaron i ett förhållande af jämnspelt motsvarighet. En förnimmelse af konstens vanmakt har trängt sig på Atterbom och i sin mån säkert bidragit att föra honom bort från hans esteticism. Jag har redan berört "Narcissen", där en dylik tankegång först möter i hans lyrik; i ett annat ungefär samtidigt poem "Sommar-aftonen" (Phosphoros 1811) tolkas samma slitning:

Ord ej lösa lifvets gåta,
Sköna dikter, Kärlek, Lycka!
Konstens verk med Er sig smycka,
Medan konstnärns ögon gråta.
Hur de milda ljuden låta,
Han sin trogna cittra lär;
Fjerran dock från honom är
Hvad de spända strängar tala.
Ingen makt förmår hugsvala
Stilla, eviga begär.

I ett bref till A. A. Afzelius ($^{10}/_{9}$ 1813) tillägger Atterbom, efter citatet af denna strof, följande reflexion, som visar, huru tidigt Deolätus-stämningen utbildats hos honom: "Så sjöng jag en gång i mina Variationer, och om mina idealer begynna antaga jordisk skepnad, så sker det blott för att fullkomligt uppenbara mig det omätliga svalg, som Ödet gräft mellan mig och dem. — Välan! Jag är blott en *ton,* en luft-vibration på poesiens allmänna orchestrion, ett ljud, som icke är till i sig själf, utan endast så vida den når en åhörares öra; ja jag får icke göra anspråk på rättigheterna af ett subjekt, af en person, hvad som i mig är individualitet, existerar blott för att utveckla den i mig intenderande klangen. — Lyckliga emellertid de, som få vara annat än luftgestalter."[1]

[1] Meddeladt af A. GRANDIEN i denna årgång af *Samlaren.*

I "Fågel blå" (Poetisk Kalender 1814) upprepas samma idé, då Deolätus talar om det poetiska skapandets svartkonst. Ur sitt inre hämtar han, utan att veta hvarifrån, en värld i smått:

Och fästar den framför mig på ett papper,
Der andra säga att de skåda den,
Och njuta, hvad jag sjelf dervid ej njutit —
— — — — — — — — — — — —
Så, drifven blindt utaf ett inre tvång,
Min dröm bär ömsom färg af qval och vällust;
Fastän åtminstone den sista alltid
En främling varit för mitt slutna bröst —

I dialogen "Skaldeqvällen" (Poetisk Kalender 1813, ny upplaga 1816) återvänder tankegången:

Från andarna går
Den kraft, som i sången dig tjusar:
Dess ursprung jag sjelf ej förstår,
Ej, hvarför ditt hjerta han når,
När mitt han förtär och berusar.

Här liksom i verserna ur "Fågel blå" tillkommer ett nytt betydelsefullt moment: den romantiska uppfattningen af inspirationen såsom till sin art en omedveten akt, gåtfullt stigande fram ur själens underjordiska djup, den åskådning, åt hvilken Schelling gaf en filosofisk grundval.

I "Eolsharpan" och i de båda näktergalssångerna i "Lycksalighetens ö" bindes föreställningen om skaldens isolering vid blommornas värld; förgäfves tonar klangen för dessa naturens stumma och drömmande barn. Ensamhetskänslan får nu sin tragik just emedan den är förenad med medvetande; den blir i detsamma ett fall från det omedvetnas salighet, från det elementära och instinktiva lif, som ännu ej aktualiserats i människotanken, ett inneslutande i sinnevärldens bojor: både i "Eolsharpan" och den första näktergalssången talas i nyplatonsk anda om "fången" och "fängsel". "Eolsharpan", symbolen af den romantiske diktaren, klagar vemodigt:

Blomstren nicka
Bifall, blicka
Tacksamt upp till fångens rum;
Mången tärna
Dröjer gerna
I min nejd, af vällust stum.
Ljuft de drömma,
Ljuft de glömma
Att mitt välljud mig förtär;
När jag lugnar
Andra, hugnar
Ej ett echo mitt begär.

I "Dåre, som bjöd henne höra" får samma besvikenhet röst:

Men, vid blomsterverlden bunden
Och likväl af den försmådd,
Fåfängt jag förskönar lunden,
Aldrig af dess barn förstådd.

Sagospelets slutdikt, "Hopp och Kärlek hvila", förnyar den ännu en gång, för första gången i den anda af försoning, som nyss blifvit Deolätus':

Strömma, välljud, strömma
Ut i fulla slag,
Medan blomstren drömma
Om sitt lifs behag!

Låt dem dig förskjuta!
Olik är vår lott;
Deras blef — att njuta,
Din — att njutas blott.

Vi stå inför ett ledmotiv i den stora symfoni af romantisk tanke och klang som Atterboms lyriska verk är och ha ånyo nått fram till Deolätus' idévärld. Föreställningen om skaldens, det poetiska geniets smärtsamma ensamhet, kär för hela den romantiska generationen, hade kunnat blifva till en stolt och afvisande stoicism, ett sammanbitet trots; hos Atterbom stämmes den i samklang med

hans diktarpatos och utlöses i melodiskt klagande elegi för att slutligen i de sist citerade verserna spegla den punkt, dit hans utvecklingsgång fört honom och låtit honom fatta sitt jags ställning i en lugn och lidelsefri resignation.

Icke endast genom sin sträfvan att lefva "blott för pligt, för idéer, för Gud" söker Atterbom räddning ur besvikelsens och disharmoniens själstillstånd: han vill hämta näring för sitt väsens växt ur de andliga kraftkällor, som utgå från de stora personligheterna. Innerst vänder han sig måhända mindre mot dem, som i hans mening ädlast inkarnera den lifssyn, han begär att omfatta, än mot dem, hvilka rent personligen äga allt hvad som brister honom själf och stå fria från all hans egen svaghet. Motsatsens attraktion gör sig gällande. En tunn, ömtåligt sensitiv natur utan manlig märg och kärna i sitt väsen drages han mer och mer medvetet mot de sunda, starka och fasta karaktärerna fyllda af mäktig ro och stående fast på verklighetens mark. I ett par af tidens största andar, Schelling och Goethe, tror han sig ha funnit ledstjärnorna på sin väg. Från Wien skrifver han till Geijer: "Af mitt umgänge med Schelling och ett noggrannare öfvervägande af Goethes lefnad, har jag bildat mig mönstret för min egen tillkommande; och fastän ägande en vida vekare personlighet än deras, skall jag dock med yttersta förmåga eftersträfva den grandiosa stylen af deras lugna, obekymrade, majestätligt allvarliga framskridande till sitt mål".[1] Det är egendomligt att iakttaga, huru naivt Atterbom här vill med sig införlifva hvad som — han medgifver det ju äfven till hälften — ligger honom så fjärran, huru osäkert han bedömer sin naturs gränser och med hvilken bristande självkännedom han förväxlar sin önskan med sina andliga möjligheter. Man kan ej undgå att häri se ett utslag af romantisk eklekticism, af romantisk bildningsdyrkan missriktadt tillämpad på personlighetslifvet, och utifrån sökande skapa det som endast kunde växa fram inifrån, en naiv vanföreställning att en redan färdigbildad karaktär kunde såsom en imitation sluta sig efter vissa mönster och stämmas om i ett visst läge. Emellertid visar ett ställe i prosautkastet till "Fågel

[1] *Minnen* II, sid. 540.

bla“, huru denna nya lefnadsstil sysselsatt skalden och huru för hans blick hägrat, hvad han i en af resedikterna kallar:

Den stora bilden af en episk själ.

Det är när Deolätus med den unge trubaduren samtalar om sina resor och den verkan, dessa utöfvat på hans utveckling. “Så har han nu i flera år genomströfvat verlden, klart och troget uppfattande allt, hvad han sett, i förståndet och fantasien, emedan han var utan passion och utan fördom — det helas eviga harmoni i hela dess skenbara förvirring och underbara allhet trädde honom nu såsom ett mästerligt anordnadt skådespel till mötes. — — — Detta vore hans enda personliga njutning, att i dylika mindre taflor copiera ideen af det ursprungliga hela, af Guds outtömligt sinnrika uppenbarelse, och att till detta ändamål betrakta, pröfva och studera allt, hvad som kommer i hans väg, ifrån det största till det minsta, med samma uppmärksamhet och ifver — stjernor, metaller, plantor, menniskor, städer, konstverk, folkslag, häfder och sedvänjor, språk, vishet, narraktighet, snille, enfald, skönhet, fulhet, dygder, laster – allt tjenar honom lika i sitt kram, allt måste studeras och begagnas, och framförallt hvad som uppträder för åskådningen i mensklig gestalt och menskliga förhållanden, i all dess personliga och charakteristiska mångfald.“ (sid. 275, 276). Har ej detta betraktelsesätt just framgått ur “ett noggrannare öfvervägande af Goethes lefnad“? Skymtar icke bakom detta, fastän på förtunnadt och romantiseradt vis den mognade Goethes mäktiga universalitet? Dessa rader spegla något af hans visa och vida klarsyn öfver natur och människovärld, hans lugna sökande efter lagar och sammanhang, den andliga assimileringsprocess, hvarigenom hos honom en oändligt rik och djup erfarenhet alltid fick ge näring åt personlighetens utveckling, dess daning och växt. Ett faustiskt element har här dämpats till ett klarnadt och medvetet anammande af verkligheten i hela dess fullhet. Fullkomligt i enlighet med Goethes kraf på en karaktärs bildningsgång är det också, då Deolätus för den unge trubaduren framlägger, huru “det är af synnerlig vigt för en poetisk

konstnär, att ej i sin ungdom bli beständigt sittande hemma vid fäderne-spiseln, eller dväljas inom en viss sluten krets af menniskor, seder och nejder; han bör se sig om i verlden, utvidga sina begrepp och rikta sig på åskådningar m. m." (sid. 269) — vi stå i dylika rader inför själfva grundtanken i "Wilhelm Meister". Som en ny Wilhelm Meister, en lärjunge i lefnadskonstens skola, väljer sig Atterbom Goethe och Schelling till mönster och mästare på sin utvecklingsbana, och denna leder honom mot samma mål som i den goethe'ska romanen, den skapande handlingen, det verksamma ingripandet i en begränsad sfär. Är själfva lifsresultatet sålunda goetheskt, så gäller detta äfven i ej ringa grad om den konflikt, Deolätus befinner sig i. Sagospelets trollkarl, från början i "Fågel blå"-fragmentet en vida ljusare typ med något af en Prosperos drag, hade i det senare utkastet af Atterboms alltid ytterst litterärt arbetande fantasi alltmera omskapats till en Faustgestalt. Liksom Faust slites Deolätus med "sitt hungrande hjerta och sin omättliga ande" mellan begäret efter sinlig lifsnjutning och en kunskapstörstande oändlighetstrånad, men den goetheska problemställningen undergår hos honom en säregen förskjutning genom att förmågan af verklighetstillägnande förlamats i hans natur. Deolätus är en teoretiserande och blodlös Faust, en Faust, som icke kan lefva.

Mäktigt griper så Goethe som diktare och personlighet in hos Atterbom. Att denne ej kunde realisera den goetheska lefnadskonst af djup ro och storstilad episk rörelse, han syftade till, låg ofrånkomligt i hans väsen, och hans närmande mot en sådan lefnadskonst måste därför väsentligen blifva ofruktbar och förmådde ej verka som en inifrån kommande faktor. Betydelsefullt är det i alla fall att konstatera, huru han, lika litet som någon annan af den romantiska generationen, undgår att taga ställning till Goethe som en andlig makt, inför hvilken man riktade frågan om den egna personlighetens vidd och daning.

Då Atterbom söker efter människor af Goethes typ, så föres han självfallet till Geijer. För att använda de schillerska distinktionerna, drages han till dem på samma sätt som den sentimentale längtar efter det naiva. I ett bref till Geijer berättar han om sina

intryck af Schelling. "Oaktadt all min qvinlighet och barnslighet", skrifver han här med onekligen större själfkännedom än som nyss belystes, "finner Schelling hos mig — 'die gediegene Metallität des Nordens'!" Och han fortsätter: "Hvad skulle han icke säga, om han kände Dig, min ädle Broder, som är en äkta Nordbo, en äkta menniska, och öfverhufvud icke behöfver visa dig annorlunda än du i strängaste mått är i din rena hvardaglighet, för att ändå vara — allt, hvad jag sträfvar och måste sträfva att synas!"[1] I dessa ord ligger den centrala skillnaden uttalad: hos Geijer finnes ingen inre söndring, han är helgjuten, han är ett stycke natur. Att Geijer under dessa år betydt oändligt mycket för Atterbom är alldeles säkert; redan Atterboms bref till honom förråda ju i sin ton af intim bikt, huru stark Geijers makt är öfver hans sinne, och huru han skådar upp till honom som man gör till den, af hvilken man väntar sig de vägande och afgörande ord, som bestämma om ens egnaste och mest väsentliga. Såsom alla dylika påverkningar från person till person är detta inflytande naturligtvis omöjligt att mäta och fastställa, och man kan endast ana sig till den källa af andlig hälsa, Atterbom måste hafva ägt i Geijers friska och ursprungliga natur, hans positiva och märgfyllda realism. Och dock finnes det ett moment af vänskapsförhållandet mellan dem båda, där man tycker sig liksom i en samlad punkt kunna gripa dess centrala innebörd. Vittnesbördet föreligger i tvenne bref från mars 1820: Atterboms förtviflade rader till Geijer[2] och Geijers strålande varma svar. I deras nästan dramatiskt tillspetsade kontrast få de något af det typiskas vidd och storhet; icke för författarna själfva, ty om Geijers bref ger hela Geijer, så rymmer Atterboms blott en tillfälligt betonad sida af sin upphofsmans väsen, men för tvenne temperament och lifssyner. Det är tillvaron som elände och tillvaron som en oändlig lycka, pessimisten och optimisten i deras eviga växelspråk, men hos Atterbom en pessimist ej af födsel utan danad af inre och yttre erfarenheter; af egen svaghet och sin omgifnings likgiltighet eller fiendskap oförmögen att i verkligheten omsätta

[1] *Minnen* I, sid. 146.
[2] Se WARBURG: *Illustrerad Svensk Litteraturhistoria* III, sid. 210.

sina ideal. Jag skall i det följande vid behandlingen af ett par Atterbom-dikter från år 1820 återvända till det geijerska brefvet och den reflex därifrån, jag tror mig spåra i dessa.

Jag nämnde Atterboms pessimism. Vid sidan af det stora brefvet till Geijer finnes det i ett af resebrefven till denne en hittills i tryck utesluten passage, som talar samma ytterligt tungsinta språk. Den följer omedelbart efter dikten "Enslighet" som en kommentar på prosa till denna och ett tecken på äktheten i dess hopplöshet. Atterbom skrifver följande: "Tyvärr, min broder, är denna sinnesstämning hos mig ej så ögonblicklig, som jag gerna ville att mina vänner skulle tro! Mitt lif är ännu idag, hvad det under hela min såkallade ungdomstid varit, i sin innersta kärna tomt, dunkelt och glädjelöst. Och så lär det väl fortfara, tills jag lägger mig ner i den långa sömnen. Jag anklagar för denna lott ingen annan än mig sjelf; jag vet rätt väl, att jag icke förtjenar annat än fördömelse. Gud har rättfärdigt straffat mig med Tantali öde; på alla sidor omgifvas mina sinnen och lockas af allt, hvad Natur och Mensklighet äga mest vederqvickande och förtjusande; men för min törst mognar ingen drufva, och för min hunger skjuter inget äpple fram ur sin blomma — och min största synd är på köpet, att jag säger detta i granna phraser, i stället för att af rent hjerta falla på knä och ropa: Gud! Du är rättvis; men var mig arme syndare nådig!" Smärtan är, äfven om man ser till den hemliga njutning, Atterbom erfar af att på detta sätt slita sönder sig själf i biktens form och löpa linan ut i ytterlig pessimism, så intensiv, den rent mänskliga nöden så stark, att allt hvad som är dikt, hvad som är ordets och bildens konst blir ej blott vanmäktigt utan direkt falskt och syndfullt. Den kris af personligt lyckobegär, det föregående sökt antyda, stegras här ångestfullt och slutar i ett förtviflans nödrop. Endast Guds nåd står åter. Brefvet visar en af de vägar, och den bittraste, på hvilken Atterbom nått fram till den religiösa underkastelsen; det är patetiskt att iakttaga, huru skalden med den egendomliga hos honom ej sällan framträdande skuldkänslan blott anklagar sig själf, men det ligger något omanligt i denna hjälplösa uppgifvelse utan försök att resigneradt möta olyckan.

Förnimmelsen af att vara utstött är alldeles densamma som i brefvet till Geijer från mars 1820: "naturen förskjuter mig och Gud vänder bort sitt ansikte", och det sistnämnda nästan ordagrant upprepar det förra, då Atterbom talar om det tragiska i "att sjunka i grafven utan att ha smakat en enda droppe af lifvets sötma — ty det äger dock någon sådan, ja ett rikt mått af fullhet och salighet, fastän dess gyllne kalk aldrig sänkt sig ner till mina läppar!" I Florios kväde "Fager sken sommarens morgon på kullen", en af Atterboms djupast personliga och därför äfven skönaste skapelser, har denna förtviflan fått gripande uttryck. En ballad, började med Åsbo-idyllen i barndomens morgonskimmer och döende bort i ossianska tongångar, gifver poemet ett helt människolifs saga genom mandomsårens besvikelse på all sällhet till ålderdomens trötta dödslängtan, en omdiktning af Atterboms eget öde sådant detta tett sig, om ej kärleken slutligen kommit. I denna sång om den af naturen förskjutne strömmar hela hans bundna smärta ut i bittra frågor:

Hvad har mot dig, o Natur, jag förbrutit,
Att du fördref mig så snart från ditt hof?
Har jag ej sjungit, med glödande kärlek,
Med mina skäraste strängar, ditt lof?

Alla de tusende, tusende väsen
Di, vid sin Allmoders tjusande barm,
Droppar af sällhet — blott jag blef förskjuten:
Ägde du nånsin en son, mera varm? —

Hvad har jag gjort, att du ställde mig ensam
Här, på den stumma, den frostiga strand?
Hvad har jag gjort, att mot klippor af isar
Fåfängt förglöder min känsliga brand?[1]

Typiskt fångar den sista strofen den dystra ställning, Atterbom efter återkomsten till Sverige i sina mörkaste stunder ser som sin egen. I hans ensamhetskänsla sker så småningom en förskjutning: hvad som däri äger sitt ursprung i obesvarad erotisk trånad för-

[1] *Lycksalighetens ö* II, sid. 221.

svinner, då skalden blir förälskad och lyckligt gift. medan istället en bitter öfvertygelse af, huru isolerad och främmande han är i hemlandet mer och mer framträder hos honom. Blott ett ringa erkännande kom hans poesi till del, blott ett fåtal lyssnade till hans fantasileks vårliga oskuldsdrömmar: kyla och frostvindar tycktes öfverallt slå hans ömtåliga, sympatikräfvande natur till mötes. Den gamle Florios svar på frågan om han besökt Söderns varma länder är helt ut Atterboms:

Ja — tvenne sköna, oförgätna år!
Jag har fått frysa desto värre sedan.[1]

Det är icke minst denna starkt upplefda hemlöshetsförnimmelse, som skänker en så säregen skönhet åt det 4:e äfventyret i "Lycksalighetens ö" och fyller vissa af dess scener med minnets mest hjälplöst oåterkalleliga och förfrusna vemod, som skapar motviljan mot det närvarande och den gengångaraktiga betagenheten i det förflutna och fjärran liggande.

Osökt finner skalden en symbol för sin egen och sin dikts ställning i denna omgifning af förlamande köld. Med det liknelsespråk från blomvärlden, som låg honom så nära, erbjuder den sig omedelbart i bilden af en blomma, ensam förtvinande bland isar och vinter. Gång på gång återvänder detta motiv hos honom. Det suggereras ofta fram af hans rent fysiska motvilja mot kyla, det äger sitt underlag i hans vegetativa, mot yttervärlden nervöst reagerande förnimmelselif. Ett af sina yppersta uttryck får det i "Lycksalighetens ö". I stilla och rena ackord tonar här Svanhvits sång om tusenskönan, som blef öfverraskad af en tidig vinter:

Domna blott, domna!
Snön är din bästa vän;
Godt är, att somna:
Vår kommer ej igen.
Hjerta! hvi slår du än?
Domna blott, domna!

[1] *Lycksalighetens ö* II, sid. 198.

Det är anmärkningsvärdt, huru Atterbom med sin helt feminina sensibilitet — han sade sig ju äga ett stycke kvinna i sin karaktär — lånar sin egen stämma åt sina sagospels kvinnogestalter, Florinna såväl som Svanhvit, och huru mycket dessa få bära fram af hans känslovärld. Svanhvit, som ensam och förgäten förklarar sitt väsen i kvädet om tusenskönan — det är något af Atterbom själf, en blomstersjäl, frysande och öfvergifven i det kalla hemlandet.

Slutstrofen i "Dagsliljan" (Samlade Dikter 1837) för samma symbolik vidare, äfven här innebär undergången tillika ett löfte om försoning. Aftonvinden är, då den nalkas och bringar blomman döden, "kall, men vän":

Och han hviskar: »Kom, min hjertanskära!
Åldring är af dig ej efterrådd.
Töfva ej! du hastigt då får lära,
Hvad som kallas ensam och försmådd.
        Öfver fält och sjö,
        Känn! jag blåser svalt;
        Skyndom oss att dö,
        Innan allt blir kalt!
Så är visast lifvets lott förstådd.»

"Hur mycket mänskoöde finnes ej i detta!" utbrister Vetterlund vid sin analys af "Dagsliljan".[1] Helt säkert: och dikten griper just emedan Atterboms egen vemodiga erfarenhet talar ur dess verser och han själf pröfvat:

Hvad som kallas ensam och försmådd.

Rent versifikatoriskt gifver poemet ett intressant exempel på de "rytmiska påverkningar", Böök studerat[2]: dess rytm äger nämligen en afgjord frändskap med rytmen i "Neckens polska"; ur dennas melodi framväller den egendomliga klang af jubel och vemod, som fyller dess strofer med en stämning, så rik och mättad, att den liksom brister sönder af sitt eget öfvermått. Är öfverensstämmel-

[1] *Atterboms senare »Blommor»* i *»Studier och dikter»*, sid. 28.
[2] *Svenska studier i litteraturvetenskap*, sid. 439 ff.

sen resultatet af en medveten afsikt, så måste man beundra Atterboms genialiska grepp att här åvägabringa harmoni mellan idé och lyrisk form genom att skänka sitt poem denna darrande underton.

Äfven en annan af Atterboms senare "Blommor", "Andromeda", hämtar sitt patos ur en likartad personlig grundval. Dikten sammansmälter Ovidii fabel om Perseus och Andromeda och Linnés, tidigare af Franzén utnyttjade skildring i "Flora Lapponica" af den lilla fjällväxten Andromeda (ett hittills ej i tryck meddeladt bref till Atterbom från Elias Fries, dateradt den 4 september 1836, visar, att Atterbom upptog ämnet på förslag af den store botanisten. På Atterboms begäran om motiv till nya "Blommor" rekommenderar nämligen denne äfven Andromeda till poetisk behandling samt gifver de hänvisningar till dess karakteristica och till Linnés framställning, hvilka Atterbom sedan, delvis ordagrant, infört i de beledsagande noterna.) Hufvudmomentet är Andromedas hårda lott; först i den sista strofen skymtar befrielsen genom Perseus. Jag är medveten om det vågade i konstruktionen, men det är mig omöjligt att ej i poemets vision af Andromeda, ensam i ödemarken och angripen af vidriga odjur, se en förklädd bikt, en symbolisk gestaltning af Atterboms egen position till hvad som var honom mest antipatiskt under denna tid — den mäktiga politiska strömning, som nu arbetade sig fram under liberalismens namn. En direkt och medveten identifikation behöfver ej antagas, men förvisso har stoffet sugit näring ur den fundamentala spänning i skaldens inre lif under dessa år af 1830-talet, då en nyvaknad inspiration kämpade mot tidsatmosfärens nedstämmande kyla. "Andromeda" är för mig bekännelsen om denna situation af passivt lidande. Med epitet af rent atterbomsk idealitet hälsar också Perseus henne "from och sann" och tillropar henne ett "nu är tiden din!" — en synbar syftning på den oblida tidsanda, ur hvilken Andromeda bidar befrielse. "Ilska fräser djupt ur träskets svall" — är icke detta de hatfulla angreppen på skalden från "aftonbladismen", den radikala dagbladsopinionen, och kan man icke afläsa hans motvilja mot just det smygande och förgiftade i en dylik dagsmening, som hos honom, själsaristokraten,

alstrar en känsla af fysiskt obehag, liknande den vid beröringen af något orent och vedervärdigt, i följande suggestivt målande rader:

Fåfängt! Hatets tassel
Fyller strandens snår,
Ödle-ringlars prassel
Närmre städs mig når.

I ett par sköna, personligt skälfvande verser komma sedan Andromedas afskedsord — Atterboms diktaröde:

Ormtand skall mig gnaga;
Lärkor, vår, farväl! —
Så, bland fjällen, klaga
Hörs en blomstersjäl.

Några år senare gifver Atterbom direkt nyckeln till denna blomsymbolik i den dikt öfver Ling, hvarmed han afslutar sitt minnestal öfver denne vid inträdet i Svenska akademien (1840):

Min sångmö, sjelf en blomma bland isar ställd,
Som drömde vår, men aldrig till vår fick vakna,
Har re'n drömt ut; och länge, med harpan fälld,
Hon nästan äfven glömt, att den drömmen sakna.

Det sista har redan fört långt utöfver den tidsgräns, offentliggörandet af „Lycksalighetens ö“ betecknar, då jag, som nu skett, på en linje sökt följa en pessimistisk tankegång hos Atterbom. Jag återvänder till frågan om arten af denna pessimism. Man har i allmänhet ensidigt betonat det lyckliga, ljust lifsfamnande i Atterboms diktarlynne och i yttringarna af missmod och lifsleda endast sett lätta, hastigt förbidragande skyar på en strålande blå himmel, hvarigenom man förbisett de talrika vittnesbörd i motsatt riktning, hans poetiska produktion och främst hans brefväxling afgifva om, huru skalden under långa perioder af sitt lif varit offer för en ytterligt deprimerad sinnesstämning. Icke som om Atterbom skulle vara pessimist i genomförd mening: hans tungsinne når aldrig till själfva lifsåskådningen, och han har icke, såsom Stagnelius, något

världssmärtans system; då han i vissa af sina dikter eller annars i sitt filosofiska skriftställarskap upptager en så pessimistiskt betonad lära som den nyplatonska affallsidéen, så sker detta, såsom Albert Nilsson framhäft,[1] utan att den djupare införlifvas med hans medvetande. Hans pessimism är i det stora hela personlig, icke metafysisk: i sin Iduna-recension talar han just om den svaghet, åt hvilken tungsinta lynnen så lätt hemfalla, "att sätta sorgens verldsåskådning liksom i theori, och behandla den såsom en absolut sann, eller till sin grund för alla gällande."[2] Han är förvissad om, att själfva tillvaron är oändligt god, men han ser likafullt, att denna icke skänkt honom någon lycka för egen del. Därför faller det sig så svårt för honom att bejaka den. Det föregående har dröjt vid ett par faktorer af ingripande betydelse för hans lifsleda men hittills icke betonat den kanske förnämsta — skaldens svaga hälsa. Nästan alltid komma de pessimistiska utgjutelserna i hans bref i samband med klagomål öfver sjukdom och klenhet. Mycket af hans ordande om att ej känna sig lik en person i vanlig mening utan som ett slags okroppsligt luftväsen synes mig kunna äga sin rot i en förnimmelse af bristande vitalitet, af någonting tunt och blodfattigt i hans disposition. Allt detta vållar, att man vid studiet af utvecklingen af hans inre kris ej uteslutande får räkna med de andliga omslag, hvilka äro det mogna resultatet af skiftande erfarenheters verkan och teoretiska öfverväganden utefter vissa tillrättalagda linjer, utan lika mycket med de tillfälliga och oberäkneliga svängningarna mellan lifsmod och lifsleda i skaldens lynne. Endast sällan brister Atterboms pessimism ut i häftig smärta, dess dominerande yttringar äro trötthet, apati, en beklämmande känsla af monotoni och tröstlös upprepning. Till Euphrosyne skrifver han (6 november 1820): "Man måste vara en halfgud, för att ej gå under i lifvets kyla, tomhet och enformighet", och ofta talar hans poesi samma språk som i följande trista verser i "Barnballetten" (Poetisk Kalender 1820):

---

[1] *Svensk Romantik*, sid. 191.
[2] *Litterära Karakteristiker* I, sid. 207.

Lifvet ej förtjenar
Att man fullväxt blir.
Vingarna bli brända
Af en dämpad flamma,
Ingenting vill hända,
Allting är det Samma;
Naket, tomt, hvardagligt,
Släpar det sin gång,
Knappast mer fördragligt,
Knappast värdt en sång.

I "Lycksalighetens ö" har just detta drag gått öfver i Astolfs figur. Helt visst finnes hos honom, sagans unge hjältekonung, en trånad af friskare kynne, densamma Atterbom besjungit i "Erotikon" som minnet af en evig ungdom, klagande i vårt sinnes djup, att jorden ej förmår fylla dess begär, och som han diktat om i "Lycksalighetens ö":

Jo! denna trånad, den — just lifvets ungdom är.

Men oftast flödar hans längtan ur en långt mera grumlad källa: han har ärft alltför mycket af sin upphofsmans trötta och mjältsjuka naturell för att den ej skulle ha förlorat sin omedelbara ynglingakaraktär af obestämdt och sväfvande "Ausweh". Den är redan anfrätt i sin rot; sorgset erfaren har Astolf genomskådat alla illusioner och är i vida högre grad medveten om, hvad han begär och hvad han vill lämna bakom sig; han åstundar flykten från en grå och naken verklighet, han suckar bittert efter allt som, hvad det än må vara, förändrar det närvarande och bringar förnyelse och föryngring. I en af sina repliker till Zephyr har han yppat sitt lidande, och vi lyssna till samma tröstlösa tonfall som i de nyss citerade verserna:

Väl dig,
Att ej ditt muntra sinne fatta kan
Den grymmaste af alla känslor: den
Utaf ett obevekligt enahanda,
Vid hvilket man, likt snäckan vid sitt hus,
Är fastväxt ifrån födelsen till döden.[1]

[1] *Lycksalighetens ö* I, sid. 73.

Atterboms "Vandringsminnen" i Poetisk Kalender 1820 ha redan belysts som vittnesbörd om diktarens personlighetslif; med de nya skaldestyckena i Poetisk Kalender 1821 stå vi vid gränsen till det stora sagospelet, hvilket Atterbom påbörjar detta sistnämnda år. Särskildt trenne dikter i samlingen gestalta på olika sätt de problemställningar, jag i det föregående uppehållit mig vid: "Åsigter", "Fridsrop" och "Johannes-masken", alla helt olika hvarandra och dock sammanbundna af en inre enhet i anda och åskådning. Som romantisk didaktik är den första utan tvifvel den mest betydande, det förnämsta Atterbom gifvit i denna genre sedan ungdomspoesierna i Phosphoros, fastän orättvist bortglömd och alls icke uppmärksammad af forskningen. Sin fullbordade reseskildring ämnade Atterbom afsluta med ett skaldestycke, hvilket skulle återgifva nordbons inre, då han återvänder till sitt fädernesland, "begripande Södern, och således äfven Norden". Kanske äga vi just detta poem i "Åsigters" uppgörelse med söderns och nordens motsatta lynnen. I ett knippe af trenne skilda dikter i monologform, Slättbon, Bergsbon och Dalbon, skänker nämligen "Åsigter" en stor totalbild af skaldens reseintryck och hans spekulativa utvecklingsgång, sådan denna ur motsatser når fram till en definitiv lifsåskådning. Intressanta och typiskt romantiska äro redan kompositionen och idéschemat: med ett fyndigt grepp bygges dikten upp till likhet med en filosofisk triad, där Slättbon bildar tesen, Bergsbon antitesen och Dalbon — bebyggaren af den lilla slätten mellan omgifvande berg — syntesen, den syn på tillvaron, hvilken harmoniskt förklarar och sammanfattar de båda andra och som skaldens egen mening behåller det sista ordet. Icke mindre romantisk är "Åsigter" sedd närmare som innehåll: en naturfilosofisk lärodikt, poetiskt gestaltad klimatlära och geologi. Närmast äger man nämligen i dessa trenne så olika väsensbestämda typer, hvilka som tre skiftande lifsformer passera revy, hvad man med en från en af Oehlenschlägers dikter lånad term kunde kalla för "naturtemperamenter", i detta fall en analogi mellan ett landskaps struktur och dess bebyggares läggning och lynne. Redan Atterboms "Blommor" voro, fast skillnaden kan synas betydlig, dylika naturtemperamenter; här

vända de åter, förmänskligade och vidgade till att bilda en stor sammanfattning af reseårens yttre och inre erfarenheter.

Först talar Slättbon och tolkar sin egenart. Han prisar det italienska landtmannalifvets lugna lycka, en solig och indolent tillvaro i förtroget samlif med en gifmild natur, det lätta och lekande arbetet, kärlekens, sångens och vinets njutningar, allt med drag, som äro oss kända från Atterboms resebref. En gång har han skådat de höga bergen, men i sin dystra vildhet endast skrämde de honom, och han skyndade tillbaka till den välbekanta slättbygden. Hans sinne saknar hvarje riktning mot någonting högre, mot hvad som kan skräckslå men också rena och lyfta tanken, då den känner sig stå inför det oändliga: i barnslig omedvetenhet är han en hedning.

Symboliserar Slättbon Italien, så är Bergsbon Norden; lefver den förre sorglöst i nuet, så söker sig den senare inåt och uppåt; hyllar Slättbon en veklig njutningsexistens, så stämmer Bergsbon upp sin lofsång till kraften och det ursprungliga, till det djupa och storslagna i denna natur, där karaktärer härdas, och tanke och språk få skärpa och malmklang. Motivet erbjöd ju i och för sig intet direkt originellt: en dylik motsättning mellan slätt och berg, mellan Söder och Nord, förekommer ej sällan i tysk romantik — Atterbom har själf i den med "Åsigter" samtidiga balladen "Berg och Dal" (Poetisk Kalender 1821) gjort en fantasilek öfver samma kontrast — och under intryck härifrån hos Oehlenschläger. Med stor sannolikhet, och en fraseologisk detaljlikhet talar vid sidan af mycket annat bestämdt härför, har Atterbom hämtat ett uppslag just från ett af praktställena i "Hakon Jarl", Audens storstilade och suggestiva jämförelse mellan Södern och Norden i dennes dialog med Hakon. (Akt IV). Både hos Atterbom och Oehlenschläger är grundvalen naturfilosofisk; hos den senare föreligga, som man visat, i denna scen intryck från Steffens.[1]

Bergsbon öppnas med en ståtlig målning af bergens upphof, ett stycke naturfilosofisk skapelsehistoria slutande med en direkt schellingsk utvecklingslära, densamma Atterbom tidigare fört fram i

[1] V. Andersen: *Guldhornene*, sid. 130 ff. och 210.

Phosphoros-poemet "Diokles och Heliodora". Blott ur kraftens rot suger lifvets hela blomstring sin sötma:

Naturen sjelf, den blida dottren, än
Sin helsa dir ur en titanisk barm;
Och endast af metallens ådror närd,
Dem jag i deras dolda gångar spanar,
Kan blomman småle, som en dröm af oskuld,
Insekten stimma, som en tvångfri barnlek,
Det stolta djuret kämpa, njuta, lida,
Och menniskan till Gud sist återbära
Den tanke, som åt tingen ursprung gaf.

I djupa och sköna verser tecknar diktens slutparti tänkaren, där han ensam på bergets krön i upphöjd klarsyn öfverblickar det släkte, som i orolig äflan lefver i den lägre bygden nedanför hans fötter; höjd öfver mängden, ej dårad af dess hopp och försmående dess arma njutningar förstår han sig själf och ser det stora hela:

öfver tidens, liksom däldens, djup
Till stjernors granskap höjd, han skådar der
Det Eviga med anlet emot anlet.

Det ligger häri något af Kants sublima "der bestirnte Himmel über mir, und das moralische Gesetz in mir", och liksom den unge Tegnér förde in detta patos i sin bild af "Den vise", så stiger samma gestalt fram för Atterbom. Redan i ungdomsdikten "Bergvandrarn" (Phosphoros 1811) hade han omoget och fariseiskt utmanande besjungit den andens alpbestigning och flykt mot tinnarna, hvilken här med det tänktas och kändas rätt fått sin stämpel af klarhet och djup. Hvad som skiljer Atterboms typ af den vise från Tegnérs och 1700-talsstoicismens ligger kanske icke minst i naturuppfattningen: den värld som hvilar under honom är ej endast en död massa, tecknet på en besegrad materia, ett öfvervunnet begärens och böjelsernas rike; han är själf en manifestation däraf, en uppenbarelse af dess anda såsom dess högsta krona — den romantiska naturbesjälningen har kommit till som ett nytt moment.

Sist följer Dalbon — återigen ett nordiskt temperament men af helt olika kynne. Slättbon och Bergsbon hade i all sin motsättning tecknats med omisskännlig poetisk sympati, konstnärligt rundats af till att bilda tvenne stora och förblifvande typer, och dock så, att intrycket skulle te sig ensidigt. Den första dikten innebär väsentligen samma kritik af sydländskt väsen som "Afsked från Villa Borghese": italienarne äro "glada barn", som öfver en förhånad frihets graf höja "oafbrutna lekars sång", och äfven här skymtar Rinaldo- och Armida-motivet fram i ett par verser. Vida personligare lefver sig Atterbom in i Bergsbons åskådning; så nära kommer den ibland hans egen, att man glimtvis frestas att taga den som ett fullgiltigt uttryck för denna. Och dock finnes likaledes i Bergsbons världsbild en begränsning, lurar äfven här en fara, den Dalbon varnar för, liksom han manar Slättbon att ej försjunka i veklig sinnesnjutning. Saken är intet nytt — vi känna den redan som ett moraliskt-psykologiskt spörsmål från Atterboms porträtt af Deolätus. Deolätus hotas af en böjelse att betrakta tillvaron blott som ett stort skådespel; han förgäter lätt, säger "Fågel blå"-utkastet, "det lifvets skådespel är mera än ett blott skådespel, och att man måste taga en hjertligare, än verksammare andel deri, än åskådaren som sitter framför ett öppnadt theater-förhänge". Ty, fortsätter Atterbom, "med den kritiska kölden af en dylik skådespels-åsigt af verlden — — — stiftar alltför lätt den aldrig fullkomligt tämda, ur lifvets dunklaste inre afgrund alltid frambryta viljande egoismens öfvermod fåfängans och sjelftillbedelsens förbund; man yfs af sin fria öfverblick, sin obegränsade åskådningsförmåga, sitt genomträngande, af inga band, ej engång af de ljufvaste gudomliga och menskliga, fjettrade eller tillbakahållna omdöme," (sid. 278). Atterbom går på detta ställe till rätta med hvad som kunde finnas i hans natur af exklusiv och föraktfull intelligensaristokrat, men han stiliserar det i fortsättningen i hög grad litterärt till likhet med rent demoniska typer som Tieck's William Lovell och Jean Paul's Roquairol. I alldeles samma ton uttalar Dalbon sin fördömelse af det självförhäfvande och stolt afvisande:

Det gamla Jaget inom eget bröst
Är mera farligt, än den gamla Natten;
Ja, är egentligen dess egna skötbarn.

Och han manar bevekande:

Så stig då ner från dessa kala spetsar,
Som duga blott till ståndpunkt för en tom
Förmäten öfversigts förnäma spejning;
Och återgifven åt din slägt i dalen
Lär älska, njuta, verka liksom den!

Detta är Dalbons förkunnelse. All vishet, all frihet är intet utan kärlek; kärleken är tillvarons princip, det evigas återsken och uppenbarelse. Liksom naturen själf är idel ödmjukhet, så är för människan kärleken det ödmjuka och uppoffrande lifvet för andra, är det fromma, osjälfviska och plikttrogna handlandet för icke-individuella mål:

För samfundslifvet blott, för andra blott
Fick själen viljans höga spänstighet,
Fick dygden mod till vishet och till värf,
Fick skalden sång och hjelten riddarsvärdet.

Sambandet med "Lycksalighetens ö" ligger öppet och klart i dessa verser. Ännu en sista gång upptages, ej långt före detta verk, i hela dess vidd den djupgående etiska konflikt, som var Deolätus' och Atterboms egen, innan den i sagospelet erhåller en central ställning. Ty Astolfs skuld låg just däri, att han kunde förgäta denna sanning. "Ingen rätt lycksalighet vinnes med att lefva för sig sjelf, äfven om detta skulle verkställas i den högsta ästhetiska form. Astolf borde lefvat för Gud och Samhället" — så lyda Atterboms ord om sagospelets innebörd i hans handskrifts-anteckningar till detta. Liksom polemiken i "Åsigter" mot den exklusiva genimoralen och diktens kraf på, att hvarje individ skall äga sin uppgift i en ödmjukt tjänande verksamhet för fädernes-landet och för andra tydligt förebåda "Lycksalighetens ö", så ligger på båda hållen i viss mån en gensaga mot romantiken själf.

Atterbom genomgår i detta afseende samma betydelsefulla utveckling som Oehlenschläger tidigare gjort, fastän han, idealiserande metafysiker som han alltid förblifver, aldrig tager steget fullt ut mot det borgerliga och verklighetskärt realistiska, aldrig, till skillnad från så många af sina samtida, drager den yttersta konsekvens häraf, som förvandlar den sociala medkänslan till demokratisk åskådning och politiskt frisinne och leder litteraturen mot medveten verklighetsskildring.

Formulerades nyss individens plikter, så berör slutet af Dalbon problemet om individen och den personliga lyckan. För diktarens blick hägrar en skön fantasibild af äktenskaplig sällhet, en idyll med oändlighetsdager öfver sig. Lycklig är den, som af naturen på detta sätt lär den ofta svåra konsten att älska lifvet och menskligheten:

> Dock kan den lotten ej förslå åt alla,
> Och få förtjena den.

Det är Atterboms eget fall: han står utanför kärleken. Återigen sättes nu lyckobegär mot resignation, hjärtats önskan mot en tvungen afsägelse. Och återigen löses motsägelsen så som Deolätus gör det. "Hvad som för öfrigt är oundvikligt", säger Naturanden till Deolätus i utkastets stora scen mellan dem, "måste man uthärda med ståndaktighet, ja, med mod och lust; menniskans högsta värde bestode just deri, att behandla det oundvikliga såsom vore det en sjelftagen sporre till frihet och verksamhet." (Sid. 228). I denna anda omfattar Atterbom modigt "det Anachoret-system", han i ett bref nämner som det för sig egentliga rätta:

> Välan! så blif
> I sträng, i klosterlig försakelse
> Med högre svårighet, med högre seger,
> Af samma tjusning lågande och stark!
> Likgiltig är, för hvad du vill och bör,
> Den ordning, som för scenerna är afmätt
> I lefnadsdramen, ej af dig författad:
> Snart rullas nästa aktens förlåt opp,

Och alla svar, som dig förnekas nu,
I andra stjernors, andra blommors vår
Till mötes klinga främlingen, som nalkas.

Tonen är densamma som i Deolätus' slutmonolog; själfva besvikelsen lyckas skalden vända till vinst, och ingen smärtsam elegisk biton ljuder med i dessa samtidigt viljetillkämpade och harmoniskt ljusa slutklanger. Den religiösa sinnesförfattning, hvilken länge synts föresväfva honom blott som ett ideal i betraktelsen och fantasien, har nu verkligen blifvit till saft och blod och, upplefvad, helt och fullt genomträngt hans personlighet. Som individ är han försonad med världen.

Förut har talats om det berömda bref, där Geijer besvarar Atterboms förtviflade bekännelse om sin lifsleda. Vid läsningen af Dalbon bemäktigas man ovillkorligt af tanken på frändskapen mellan denna dikt och Geijers bref. Det är som den strålande optimistiska lifssyn, Geijer frambär, både i sin positiva tendens och sin polemik, omedelbart upptagits af Atterbom och af honom omsatts till poesi. Ej blott med sin öfverlägsna andliga auktoritet, med det genialt mänskliga, det samtidigt innerliga och manligt rättframma, som värmer och förtrollar på dessa sidor, måste Geijers bref ha gripit Atterbom in i hjärtrötterna, utan också emedan Geijer i det talade ur hans eget innersta och endast, fast med hela styrkan af sin personlighet, upprepade hvad Atterbom i sina uppgörelsestunder sagt sig själf. Hvad Geijer uttalar har Atterbom länge burit på, som ett ideal, hvilket ej ville förverkliga sig, eller som själfanklagelse; såsom man också observerat,[1] finnas öfverensstämmelser mellan Atterboms analys af Deolätus' själsstrider och de geijerska raderna, och skaldens bref kunna afgifva ytterligare vittnesbörd i samma riktning. Men Geijers ord ha kanske gifvit den impuls, som behöfdes för att frigöra allt detta som inspiration och låta det blifva sagdt just på detta sätt. Ty hvad är det Geijer varnar för? Hos vännen finner han en viss "förstockad hedendom", Atterboms onda dämon, "ett stycke upproriskt *jag* = *jag*, som just gör denna ödsliga ensamhet, hvilken är det första och sista i all

[1] Vetterlund: *Atterboms sagospel Fågel Blå*, sid. 61, noten.

din klagan. Ack, min bäste vän och broder, hvilken menniska är väl *ensam?* Blott den, hvars vilja och karakter *isolerar*. Men denna utan tvifvel största af alla olyckor är tillika just den första hädelsen: ett affall från den kärlek som är lifvets egen princip, — fjerran för de högmodiga, men för de ödmjuka (hvar och en efter sitt mått) i salighet nära.“ Geijer beder Atterbom köra ut “hög-mods-djefvulen“ och manar honom bevekande, att ej önska sig tillbaka i intets natt, ej längta efter att som ett element, en näktergal, en ros lefva det omedvetnas lif. “Var det, som är bättre än näktergalen och rosen: din klara faders klara *barn;* och du skall då tillika som de, men på rikare vis, förkunna hans under. Ty platt onyttige tjenare äro vi ju alle? Men hvarför skulle vi ej i den eviga solens blick fröjda oss vid utöfningen af våra krafter? Och i känslan af denna oskyldiga fröjd äro vi ju med *allt* förbundne, ehuru fiendligt det enskilda ock emot oss må uppstå. Ja, denna oskyldiga, heliga fröjd skall ju afväpna allt som kommer oss nära, i hvilket minsta gnista af godt finnes; ty den kommer ju sjelf ur den eviga kärlek som bär och uppehåller det hela?“ Man läse nu Atterboms dikt, och man skall tycka sig höra ett eko af Geijers rader. Liksom Geijer varnar Atterbom för “det gamla Jaget inom eget bröst“, och han bekänner likt denne:

Så gryr allenast ur ett ödmjukt sinne
Det fria lifvets morgonfriska sol.

Han längtar efter en ny sinnesförfattning, han åstundar:

Den frid, som är en sann försonings vällust:
Sjelfglömska, tjusning öfver andras värde,
Och fromt begär, att hela, återställa
Hos hvarje lif, som bär ett menskligt anlet,
Den första pregeln af dess gudabörd.

Och han söker rundt omkring sig i den värld, hvarifrån ingen själfvisk isolering längre får stänga honom och den han nu, försonad, träder till mötes, efter handlingar och verksamhet i en sådan anda:

Bland bröder tag din bjudna broderlott;
Hur knapp han än, hur njugg dig synas må,
För dem han gafs dig dock af Ljusets Fader.
Den stängda branden i ett ensligt bröst
Förtär sig sjelf, om den ej gnistra får
I fria luften ut åt alla sidor,
Och med sin heta lavas ädla ström
Bereda jordmån för en bättre framtid.

— — — — — — — — —

Hvad är, att vara säll? — Att dricka få
Den rena nektarn af gudomlig sanning,
Och sprida se'n omkring sig ljusets lif
Och ljusets väl i oupphörligt större,
I oupphörligt mera klara kretsar.

Så andas hela dikten en äkta geijersk tillit, en geijersk förtröstan, ödmjuk och manlig, på att "tillvarelsens innersta är salighet". Om ett beroende från Geijer verkligen föreligger, kan, trots allt, vara osäkert och må lämnas därhän; fast står i hvarje fall, att Atterbom i Dalbon lämnat ett svar, och det vackraste, han kunde gifva, på det geijerska brefvet, ett värdigt motstycke i diktens form till dettas varma och ljusa världsfamning. I detta sammanhang får man icke förgäta, att Atterbom just vid denna tidpunkt måste vara särskildt mottaglig för intryck från Geijers sida i ting, som gällde lifsåskådningen. Hans egen filosofiska ståndpunkt är nämligen nära besläktad med den, Geijer samma år, 1820, framlägger i "Thorild" — det berömda brefvet erhåller här, så att säga, sin spekulativa grundval, liksom vissa sidor i Geijers verk i tanke och ton få någonting därmed mycket likartadt. Utgående från Schelling, söka både Atterbom och Geijer att öfvervinna det schellingska systemets panteism och ur naturfilosofien finna en väg mot ett kristet tänkande. Geijer betraktar ju i "Thorild" filosofien som en inledning till kristendomens världssyn, medan Atterbom samtidigt i sin Iduna-recension gifver poesien en analog ställning som en vägviserska mot det religiösas sfär. Då hos Atterbom det teoretiskt-metafysiska alltid på det närmaste förknippas med

det personliga, vill man gärna äfven i filosofiskt afseende antaga ett inflytande från Geijer.

Förebådar Dalbon genom att upptaga frågan om individens ställning till samhälle och medmänniskor "Lycksalighetens ö", så gör den ej mindre detta äfven på en annan linje. Själfva naturanalogien i dikten hade inför det öfvermått af strömmande rik positiv förkunnelse, skalden bjöd, blifvit en smula bortglömd och skjuten åt sidan, eller den hade, rättare sagdt, öfverförts till en rent själslig disposition, i det dalens väsen återgifvits som den anda af blygsam och ödmjuk begränsning, hvari det ändliga öppnade sig mot det oändliga och rent afspeglade detta. Den saknas dock icke i åskådlig form, och den är djupt betydelsefull i det sätt, på hvilket ett bestämdt landskap göres till bärare af en lifsstämning. Skalden säger om den frid, han drömmer sig:

Ty denna frid är ingen neslig dvala;
Tvertom, hon Kraftens rätta helsa är.

Och i det följande öfversätter han detta till naturens bildspråk:

Liksom uti min bygd, der bergen sträcka
Sin famn åt dalarna till skydd och värn,
Och vänligt sänka sig från himlabrynet
I sluttningar, af äng och skog beklädda,
Till måttligt rika menskors tjäll och fält
Bland krökta åar, björkomgifna sjöar:
Så finner alltid just den högsta Styrkan
I måttet just utaf det högsta Ljufva
Det sanna måttet för sin varelse.

Det som här stiger fram för vår blick är intet annat än Åsbodalen, Atterboms älskade hembygd, och dessa verser teckna ett hastigt utkast till den fulländade, i en strålande höstdager sedda taflan i 4:e äfventyret af "Lycksalighetens ö":

— — — den hela långa fjälldaln
Med sina mångfaldt brutna jätteväggar,
Iskrönta öfverst, skogbeklädda sedan,

Och sluttande i klädfåll af små hagar,
Små åkerfält, med ännu här och der
En rad af gula kärfvar qvar; förvisst,
Man möda har, att se sig mätt derpå!
Här nedanföre, ån, som dansar fram
Förbi den lilla qvarnen; ätthögs-heden,
Med sina hviftande hängbjörks-omhöljen,
Än tindrande i dagg mot ljusblå himmel;
Den hvita kyrkan djupast in i dälden,
Och dessa spridda pelare af rök,
Som höja sig från låga mensko-nästen,
Att i den rena morgonluftens vidd
Till vågig rörlighet sig långsamt lösa:
Allt andas oskuld, lugn, välsignelse!

Inför denna syn utbrister Astolf till den gamle Florio:

Bättre kan en Skald ej bo:
Väl öfverallt den eviga Naturen
Bär honom högt, på starka modersarmar,
Uppöfver gruset; *här bör deras styrka*
Dock rönas långt mer ljuft, än annorstäds.

Ord och mening äro desamma som i de nyss citerade verserna ur Dalbon, ett tecken på, huru tankegången från denna dikt nu fixerats till en bestämd atterbomsk lifsfilosofi. Att skalden från sitt fädernehem, kaplansbostället Pålsbo, hämtat drag vid skildringen af Florios hydda och att landskapet formats som en motbild till Åsbo-dalens har Vetterlund på ett par utsökta sidor belyst,[1] men man har, så vidt mig är kändt, ej sammanställt dessa scener i "Ön", där allt för Atterbom ljuft och sympatiskt samlar sig i medveten motsättning mot tidsandan i den hyperboreiska republiken, med Dalbon hvarest de redan rymmas in nuce. Ty en sådan jämförelse visar ej blott på själfva landskapsbildens identitet — detta är relativt underordnadt — den klarlägger också, så att säga, landskapets "moral", den lärdom, det skänker, hela den lifsdager, som från detta hans varelses centrum, hans eget och hans poesis hem,

[1] *Atterbom före Upsalatiden* i *Svensk Tidskrift* 1895, sid. 361.

breder sig öfver natur och människor och med osvikliga associationer förbinder sig med alla tillvarons för honom mest positiva, mest innerliga förhållanden. Då Dalbon i hyddan vid sin makas sida betraktar barnen leka på den gröna platsen framför dörren, känner han, huru

hvarje ögonblick är nog, att rymma
En himmel inom blinken af sitt Nu.

och då Astolf ser Malvina med hennes lilla barn på armen, fäller han de sköna orden om "det ljuft oändliga i lifvets inskränkthet". Det är den definitiva formeln för hela denna atterbomska stämning, då den i tacksam och rörd lycka skådar det jordiska som en afglans af det himmelska.

I "Johannes-masken" har samma idéinnehåll, samma lifskänsla gjutits in i formen af en berättelse. Dikten, en legend om den evangelist som var Atterbom särskildt kär och tillika hans första bidrag till en genre, hvilken i de poetiska kalendrarna från dessa år blir mer och mer framträdande, har af skalden i hans samlade dikter daterats till 1816 och, i en försvagad omarbetning, infogats i cykeln "Amalia-minnen". Möjligt är ju, att den äfven tillkommit detta år och på något sätt förknippar sig med Amalia von Helvig, men man har starka skäl att vara misstänksam mot Atterboms dateringar, och i hvarje fall utgör den ett troget uttryck för hvad som en dominerande stämning rörde sig hos skalden just vid den tid, då den offentliggjordes: i alla händelser bör, om dikten verkligen är tidigare, den ursprungliga affattningen ha modifierats. Huruvida "Johannes-masken" är en självständig skapelse torde likaledes vara mycket osäkert: åtminstone har en legend om detta ämne diktats af Helmine von Chezy, en af de romantikens skaldinnor, hvars bekantskap Atterbom gjorde under sin tyska resa, och kanske har hennes poem, något som jag ej varit i tillfälle att undersöka, bildat underlaget för Atterboms dock starkt personliga behandling af motivet.[1] Legenden, som förtäljer huru lysmasken, Johannesmasken,

[1] Se Paul Merker: *Studien zur neuhochdeutschen Legendendichtung*, Leipzig 1906, sid. 114.

fick sin lyskraft genom att aposteln Johannes berörde den med sin hand, begynner med en evangelisk idyll: aposteln vandrande ensam "vid bäckens rand, en fager söndagsqväll". Den i en strålande aftondager hvilande nejden tyckes honom likt en hymn prisa Skaparens godhet, och hans andakt löser sig i en åkallan af naturens skönhet — i ton och stil ett direkt sidostycke till en af samma fromhetskänsla buren skildring i Dalbon.

Så sker undret, då aposteln lyfter upp en mask, han finner vid sina fötter, och sätter ner den på en blomma. Naivt trohjärtadt gifva sedan slutstroferna diktens tillämpning, legendens moraliska innebörd:

Alltse'n, hvar qväll, han vandrarns öga hugnar
Den tid, när året härmar Sions vår,
Och med en ljusgrön aningsflamma lugnar
Det hopp, som Guds barmhertighet förstår.
Han manar dig, försagda bröst! att minnas
Ej blott det svärd, som dig ur Eden dref,
Men ock, att du af högsta Nåd kan hinnas,
Fast du i lägsta mått dess spegel blef.

Hvi klaga då, att skönheten och styrkan
Ej smycka offret af din lefnads gärd?
Din stumma kärlek och din blyga dyrkan,
Hvad? fins ej ock för dem en sommarverld?
Känn varma rörelsen af fadershanden,
Och tänd ditt inre ljus, och njut din qväll!
Till strålar gör de sköna sinnebanden,
Och vederqvick, liksom du sjelf är säll.

Huru nära stå icke dessa sista verser några rader i Dalbon:

Hvad är, att vara säll? — Att dricka få
Den rena nektarn af gudomlig sanning,
Och sprida se'n omkring sig ljusets lif
Och ljusets väl i oupphörligt större,
I oupphörligt mera klara kretsar.

Måhända äger man just här, där ljussymboliken på alldeles likartadt sätt blir tecknet på det osjälfviska och kärleksfulla handlandet, tankekärnan, ur hvilken "Johannes-masken" växt fram som dikt. Ånyo tycker man sig i den ödmjuka tillförsikt, dikten andas, kunna gripa något af den typiskt geijerska faderskänslan; skalden har blifvit "sin klara faders klara barn". Redan inför den art af fromhet, Dalbon uttryckte, kände man sig manad att, jämte Geijers, nämna Schleiermachers namn, här gifver detta sig omedelbart. Ty den romantiska, nyplatonskt färgade religiositeten i "Johannes-masken" är hans: individen finner sitt rätta förhållande till tillvaron, då jordelifvet, det ändliga skådas som en återspegling af det oändliga. Därigenom kan allt timligt omfattas med en helt ny och varmare kärlek, därigenom får det ett annat och djupare värde och strålar förklaradt i ljuset ofvanifrån. Den högsta nåd kan räcka den lägsta, den obetydligaste varelse.

Den, som verkar i de svaga,
Gör äfven dig till verldskropp och till sol!

säger Johannes till lysmasken. Det är Schleiermacher, men det är också en kristen tanke, en kristen kärlekssyn, som själfva ämnet här frigör till sköna uttryck, det är evangeliernas lära om de smås, de svagas och armodsfullas delaktighet i Gudsriket, skalden bär fram i sin legend. Mer och mer har Atterboms utveckling fört honom mot denna kristna åskådning; hans personliga känsla såväl som hans teoretiska öfvertygelse leda honom till samma mål. "Ur Naturphilosophien finnas", skrifver han till Geijer (20 maj 1819),[1] "för hvar och en som allvarsamt inlåtit sig med densamma, blott tvenne utgångar: Christendom och Magi." Han har valt den förra vägen, och "Åsigter", "Johannes-masken" och "Fridsrop" bära ej minst vid sidan af den stora Iduna-recensionen, vittne om, huru varmt han lefde sig in i kristendomens fromhetsriktning. Så blir den bibliska fridshälsningen i slutet af hans "Fridsrop" ingen tillfällig, godtyckligt vald litterär formel utan omedelbar ingifvelse af en känsla, som var och ville vara kristen. För Atterbom själf be-

[1] *Minnen* II, sid. 615, 616, noten.

tydde en dylik åskådning mycket. Yttre och inre hinder hotade att kväfva hans utveckling. hans gärning tycktes ej få de mått. han drömt sig; trots alla försök att öfverspringa sin individualitets gränser, måste han märka, huru snäft dessa voro dragna: han fick lära sig att resignera och försaka. Men med en sådan relativistisk syn på ändligt och oändligt fick han mod härtill och kunde rädda värde och betydelse åt sin uppgift och sin insats i fosterlandets andliga lif. Kunde han icke nå det högsta, så ägde det blygsamma och ringa inom diktens eller forskningens sfärer dock sin skönhet och positiva karaktär.

"Mitten in der Endlichkeit eins werden mit dem Unendlichen und ewig sein in einem Augenblick, das ist die Unsterblichkeit der Religion", hade Schleiermacher sagt i sina "Reden über die Religion", och den inriktning, Atterbom i samklang härmed ger åt sitt medvetande, öfversätter han sedan poetiskt i bilder och syner. Ur ett dylikt sätt att betrakta tillvaron kunde utlösas en helt olika betonad skala af stämningar. Atterboms poetnatur visar omedelbart hän mot en vek och innerlig idyll, där de jordiska tingen fånga skimret från en himmel, som hög och klar, i morgonens eller aftonens dagrar, hvälfver sig öfver dem. Äfven Atterboms skönhetsåskådning, hans blick på konsten stämmes samman med denna lifsfilosofi, och en af hans senare dikter, "Konstlära", ger den ett samladt uttryck. Den har följande lydelse:

Liten är han förvisst, den på gräset darrande daggens
  Droppe; men morgonens sol mäktar han härma likväl.
Skygg, upplåter bland viden blott halft ängbäcken sitt öga;
  Men i hans ensliga blick skådar sig himmelens ljus.
Stolt frambrusar du, ström; men förmår ej ett högre, än fröjdfullt
  Återglänsa med prakt strålarna ofvanifrån.
Sjelfva hafvet i stort är endast, hvad droppen i smått är:
  Medel, som bär till vår syn glimt från de saligas verld.
Njut i hvart mått, o ande, din kraft att spegla det sköna;
  Dagg, bäck, ström eller haf, — gif oss i renhet dess bild!

Titeln "Konstlära" talar nästan för något teoretiskt underlag till poemet, och kanske har Atterbom erinrat sig en mening i Schel-

lings konstfilosofi i "System des transcendentalen Idealismus": "Das Unendliche endlich dargestellt ist Schönheit" och objektiverat denna idé i diktens naturbilder. Men själfva dikten, sådan den utvecklas, går alldeles vid sidan af hvad som är specifikt schelling'skt och öfverhufvud af all teoretisk estetik, dess konstlära höjes till världsåskådning. Poesien är här försonad; den träder ej i fientlig motsättning mot lifvets etiska moment eller flyktar bort från den omgifvande verkligheten, ty i de ringaste ting förmår den skönja en ren afglans af universum.

"Konstläras" sista distikon rymmer samma tankegång som "Fridsrop", den tredje af de dikter, där Atterbom lägger in sin koncilierande, mot en syntes af motsatser försonligt sträfvande lifssyn. "Fridsrop" bildar ett sidostycke till Dalbon, hvars filosofi den öfverför på fäderneslandets litterära värld; den är polemiken mot egoismen i konsten. mot all ensidig förhäfvelse, mot den själfviskhet, som synes honom den innersta kärnan i allt litterärt partiväsen och som han måste bekämpa på detta område, liksom han sökt förinta den i sitt eget inre. Olycklig den diktare, hvilken isolerar sig, ej känner sig med alla förbunden:

Ve den Narcissus, som vill i Diktningens eviga källa
Skåda sitt timliga Sjelf, dårad af Echos beröm!
Vid den lagerskuggade brädd, der stjernornas ringdans
Dallrar på glimmande våg, dör han af törst och förgås.

Dessa verser bilda en gensaga mot det fördrömda och ofruktbara estetiska skenlifvet i Atterboms egen ungdomsdikt "Narcissen", en uppgörelse med den egoistiska själfbespegling, som nu ligger bakom skalden såsom en öfvervunnen ståndpunkt och förts öfver i en ny positiv åskådning med mål i det altruistiska och kärleksfullt utåtriktade. Det största likt det minsta äger samma uppgift, och därför har det samma inbördes värde. Intet får förskjuta det andra, allt syftar efter måttet och vidden af sina krafter mot det högsta; "Fridsrop" förråder häri sitt syskontycke med legenden om Johannesmasken. Atterboms vidsynta relativitetsuppfattning leder i estetiskt afseende till en litterär kosmopolitism, hvilken för den svenska diktkonsten

eftersträfvar en förening af nordiskt och sydländskt, af götiskt sinne och italiensk kolorit, men en kosmopolitism baserad, ej, som sedvanligt, på en historisk blick öfver litteraturens utvecklingsgång, utan på försonlighetstankens rent etiska grundval.

De trenne nu karaktäriserade dikterna belysa alla från olika sidor en personlighetskonflikt, som funnit vägen till en fast punkt, ett harmoniskt jämviktsläge, och här vunnit sin lösning. Den bilägges ej direkt från sina egna förutsättningar — jag har förut sökt visa, huru oläklig den i själfva verket var — men den löses tillfälligt, när en bölja af lifsmod och vitalitetskänsla hos skalden lefvandegör hans teori och fyller den med blod. Lyckligare än verkligheten når dikten fram till en klarhet och försoning, som alltför ofta vägrats diktaren själf i hans alldagstillvaro: år 1820, tidpunkten för Dalbon och "Fridsrop" och därmed några af Atterboms ljusaste ögonblick af poetiskt skapande, ser också det tröstlösa brefvet till Geijer, och från samma och följande år finnas bref från Atterbom t. ex. till Euphrosyne, lika trött tungsinta i tonen som någonsin före 1820. Något af en neurastenikers häftiga stämningsväxling döljer sig säkert i dessa tvära omslag, och åt samma håll visa äfven andra drag såsom skaldens oroliga sökande efter afgöranden och uppgörelser i sin inre kris och hans självupptagna analyserande af sina andliga och fysiska tillstånd. Å andra sidan står man onekligen i vissa afseenden inför en konstant disposition hos Atterbom, inför uttrycken af en själstyp, som blifver densamma lifvet igenom, men som modifieras och får sin särskilda hållning af sådana periodiskt framträdande svängningar mellan depression och lifsmod. Och dock äger man all rätt att tala om en mandomskris, om än denna aldrig definitivt löses och Atterbom aldrig helt försonas med verkligheten, ej någonsin blir fullt manlig. Som vanligt vid dylika genombrott till mandomsåren kvarstå konflikterna, och problemställningarna fortlefva, men de förlora sin aktualitet och upplefvas icke längre med samma skärpa, då nya moment träda i förgrunden: krisen snarare afskrifves än löses.

Helt säkert ligger till stor del i det förhållandet, att allt detta ändock fortbestod som disharmoni, förklaringen till, att så mycket

af hvad som antydts i det föregående kom med i "Lycksalighetens ö", emedan det ännu ägde sin giltighet för skalden, ännu lefde som en motsats i hans inre och ej som ett klarlagdt problem blifvit fördt åt sidan. Hvarför Atterbom nedlade utarbetandet af sitt andra stora sagospel, "Fågel blå", och i stället upptog "Lycksalighetens ö" till behandling, har hittills stått oförklaradt. Kan ej anledningen vara att söka däri, att själfva fabeln nu, långt mer än i "Fågel blå", erbjöd en ram för diktarens personliga upplefvelser och stämningar, att den gaf en händelsekedja, som i de perspektiv, den öppnade, i sina kontraster och sin tragik i vida högre grad kunde fyllas ut med hvad diktaren intimt bar på. Helt säkert hade Atterbom, om han fullbordat "Fågel blå", i Deolätus-gestalten kunnat lägga in hela sitt jags värld, men Deolätus var likväl blott en person i sagospelet, från början endast en bifigur, medan handlingens gång i öfrigt erbjöd intet omedelbart ägnadt att utlösa det personliga hos Atterbom. Helt annorlunda med "Lycksalighetens ö". Här lämnade folkbokens, i sig själf dock så torra och banalt förnumstiga skildring, ej blott alldeles omedelbart bakgrunden för en romantisk längtan mot allt hvad som jordiskt lyckorike eller metafysisk oändlighet hägrade vid horisontens gräns, den rymde äfven en motsättning mellan det snöiga vinterland, där Astolf härskade, och den ständigt sommargröna ön, osökt ägnad att uttrycka och poetiskt fördjupa den kontrast mellan ett kargt och kyligt hemland och en varm och yppig söder, hvilken efter Atterboms italienska resa måste varit aktuell för honom och låtit hans fantasi oscillera mellan "schöne Fremde" och "heimischer Nord". Redan i "Åsigter" hade han ju gifvit sin mening om Söderns och Nordens temperament och, så att säga, moraliska klimat. Italien, det är för romantikern Atterbom naturens och konstens förklarade land, det är skönhetsberusning och sinnesglöd med en fond af hedendom ännu på djupet, det är riket, där Tasso härskar som poesiens furste, en Armidas förtrollade park, medan Norden var den fullkomliga antitesen häraf. Paludan har i sin essay "Lyksalighedens Ø" (Nordisk Tidskrift 1900) framhäft, huru mycket Atterbom i sitt sagospel upptagit från episoden om Rinaldo och Armida i "Gerusalemme

liberata" med samtidigt påvisande af, att detta redan tidigt förelåg som grodd i Atterboms Tasso-öfversättning från 1809 samt i ett annat poem från ungdomstiden, "Rinaldo", visserligen blott en bearbetning från Fouqué men genomförande motivet om konflikten mellan plikt och kärlek med finare psykologisk nyansering än förebilden. I det föregående har jag sökt klarlägga, huru Atterboms vistelse i Italien ånyo för honom lefvandegör Tassos gestalt och öde, och på hvilket sätt Armida-episodens stämningar få inkläda diktarens egen slitning mellan lyckobegär såsom vekt och sensuellt drömlif och ett ödmjukt och verksamt handlingslif för plikt och idéer. Så formar "Lycksalighetens ö" slutordet om Atterboms personlighetskris: i poesiens glansfulla förstoring och omdiktning till det typiska och betydelsefulla speglar sagospelet i stora partier sin diktares självfrannsakan; det skulle icke gripa med den makt, det gör, om det ej vore mer än en förutsättningslös fantasilek och icke samlade så mycket af hvad som i jubel och sorg rymts inom skaldens bröst. Diktens bärande idéresultat har förvisso icke vunnits utan kamp; det rör sig icke om någon teoretiskt konstruerad konflikt, allt är här, som Nilsson framhäft, personligt, djupt rotfäst i Atterboms natur. I hög grad identifierade skalden sig med de personer, han skapade: i Astolfs och Felicias gestalter går han till rätta med sig själf. "Lycksalighetens ö" är en uppgörelse- och befrielseakt af Atterbom. Sagospelets kraf på uppgifvelsen af det egna jagets lyckobegär måste kännas dubbelt hårdt för Atterbom med hans utprägladt egocentriska läggning, dess bannlysande af det yppigt sinnesdruckna, af "ästhetische Schwelgerey" äfven i dess mest förädlade former, innebära en svår öfvervinnelse för honom, som engång bekände, att sinlighet och vällust vore hans farligaste svaghet,[1] och hvars sensuella inbillning och återhållna heta lifstörst bryta fram i "Ön" och skänka glans och glöd åt dess målningar.

Den förbindelseled af besläktadt tankeinnehåll, hvilken från "Fågel blå" går till "Lycksalighetens ö", har fint analyserats af Albert Nilsson: jag har vid sidan häraf i reseårens bref och lyrik

[1] *Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer* III, sid. 73.

sökt efter vittnesbörd i samma riktning och därmed velat lägga en rikare fond af personlig bikt som grundval för hvad som kommer fram i "Lycksalighetens ö" samt draga upp några af de linjer, hvilka tillsammans bilda dess diktvärld. Trots att denna sålunda i det väsentliga låg klar, är sagospelets tillkomst ändå i viss mån gåtfull och oförberedd. De vackra dikterna från åren närmast förut gifva dock endast få garantier för en skapelse af sådan rang, få förhoppningar om en så storslagen inspiration. Det kan icke hjälpas, att skaldens nyvunna ljust harmoniska stämning, oaktadt sin moraliska skönhet, poetiskt föga lofvar för framtiden, att den Deolätus-visdom, han formulerar, lätt blir tunn och välmenande och blott alltför mycket erinrar om den, så många diktare vinna, när deras lyriska lefnadsverk är afslutadt och ingifvelsens osäkra och lifsberusade flöde sinat ut. Men man får icke glömma, att Atterbom var större som skald än som personlighet med det poetiska geniets gåfva af förnyelse, som tillät honom att i oväntade och strålande syner höja sig öfver verkligheten, icke minst där denna som mest var ägnad att förlama och nedtrycka hans skapande.

Karin Ulfsparres visor.

Af

Sverker Ek.

I sin upplaga af de svenska visorna i Drottning Sofias visbok (1500- och 1600-talens visböcker III, h. 1, Uppsala 1916) ha Adolf Noreen och A. Grape genom ingående stilgranskning kunnat bestämma, hvilka visor Karin Ulfsparre inskrifvit. Säkert fyra men troligen fem svenska visor äro äldre, upptecknade under den tid Malin Bonde ägde boken; sedan har Karin Ulfsparre själf infört visorna 2–12 och 17—24, hvarvid hon haft biträde af sin man, Kristoffer Torstensson, vid vissa partier af visorna 19, 20 och 23. Visorna 2—12 ha inskrifvits efter hvarandra på ss. 17—44 och likaså visorna 17—23 på ss. 344—378; visan 24 står för sig på s. 389 o. 392. Att de större grupperna skrifvits i följd tycks redan framgå af titlarna; så hänvisar nr 4 till nr 3, nr 7 till nr 6 o s. v. Af den undersökning, som här skall lämnas, framgår att första gruppen skrifvits före Karin Ulfsparres giftermål och delvis anspelar på en tidigare kärlekshistoria. I den andra gruppen hvilken uteslutande består af folkvisor, som annars ej alls förekomma, har Karin Ulfsparre flerstädes bytt penna med Kristoffer Torstensson. Innehållets enhetliga karaktär bekräftar visornas samhörighet, tidpunkten för deras nedskrifvande kan sättas till omkring 1635, det år Karin Ulfsparre gifte sig. Visan 24 är däremot "En Andeligh wisa", och från innehållssynpunkt hör den ihop med den första gruppen, som genomgående äger ett mycket allvarligt innehåll. Då jag nedanför upptar denna grupp (visorna 2–12) till behandling, medtar jag också n:r 24, själffallet utan att alls yttra mig om dess nedskrifningstid.

Jag har kommit att intressera mig för denna grupp visor, därför att en rad af dem tydligtvis författats af Karin Ulfsparre själf. Då det är af vikt att afgränsa dessa visor från de öfriga, lämnar jag nedan en förteckning öfver samtliga, hvarvid jag redogör för, hvad jag kunnat utleta om de enskilda visornas författare, härkomst och ytterligare förekomst.

2. "En waker lustigh wisa" finnes,som Schück omtalar, i Wiwallius II, s. 26 tryckt på 1620-talet i "III Sköna Lustigha nyia Wijsor" (i K. B.); texten öfverensstämmer dock ej alldeles med den här gifna. Strofernas första bokstaf bilda ett akrostikon: Jonas Håkenson. Den sålunda angifne författaren (eller öfversättaren) torde man kunna identifiera med Jonas Håkanson Rhezelius, psalmförfattaren Laurentius Jonæ Gestritius' sonson, då, med visans ord, en "vnger man",[1] senare antiqvarius och häfdaforskare. Strofen är samma från latinet hämtade sexrading som i Den signade dag, fastän femte raden har inrim. Liksom oftast hos farfadern ligger kanske ett latinskt original till grund.

3. "En Andeligh vijsa" först tryckt 1601 i "Någhra nyttigha Andelighe Loffsånger och wijsor". Finnes också hos Bröms Gyllenmär (15- och 1600-talens visböcker I, s. 242), som ju är en samtida adelsman, från Västergötland liksom Karin Ulfsparre. Psalmen förekommer senare i Gl. Psalmboken som n:r 283. Originalet "Von Gott will ich nicht lassen" af Ludwig Helmbold först tryckt 1563. (Jfr Wackernagel, Das deutsche Kirchenlied 4, 630 Nr. 903—905 och Bolte, Deutsche Volkslieder in Schweden i Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte N. F., B. 3, s. 293).

4. "än En Andeligh wisa" först tryckt i "2 Andelighe Wijsor", hvaraf den första är Wiwallius' griftdikt öfver Johannes Nicolai Sidenius, begrafven 10 jan. 1625 (jfr Schück, a. a. II, s. 3—4, 116). Finnes också hos Bröms Gyllenmär a. a. I, s. 145. Om senare tryck se Beckman, Den Nya svenska Psalmboken 1845, s. 485 följ. Förebilden "Zu dir von Herzengrunde" är Lobwassers öfversättning

[1] 1624 i sept. inskrefs Jonas Haquini Upland. vid universitetet (*Upps. univ. matrikel*, utg. af A. Andersson 1900, s. 34). Under tiden 1611—32 bäres namnet ytterligare blott af en nycopensis inskrifven 2 sept. 1613, a. a. s. 21.

af Marots bearbetning af Psaltarens 130 psalm. — Då visorna 7, 8, 9 och 11, som nedan skall visas, ej kunna ha författats förrän 1631 på hösten, finns stor sannolikhet för att n:r 4 hämtats från något af de första trycken. Härmed bortfaller ett af Schücks skäl för att frånskrifva Wiwallius öfversättningen.[1] Så vidt jag förstår, peka inre kriterier tydligt på honom. Början:

Till tigh Aff hiertans grundhe,
j min nödh Ropar iagh,
thet är nu tidh och stunde,
herre gudh min Bön vptagh.

har en direkt parallell i den samtidigt tryckta griftedikten (str. 10):

Jagh tigh nu o min Fader kär/
Sonlig aff hiertans grunde/
Christo Jesu befaller här/
i thenna sidzsta stunde/

Samma uttryck återfinnes betecknande nog i Wiwallius' tyska dikter (a. a. II, s. 59 o. 62):

Aus hertzen grund ruf ich zu dir
her got, thu mich ehrhören

Dasz bitt ich ausz Hertzens grunde.

Anmärkningsvärdt är väl också att Wiwallius äfven senare inspirerats af den 130 psalmen (jfr a. a. II, s. 15); i "Som een siöman uthi stoor fhaar" äger femte strofen (a. a. II, s. 91) paralleller med öfversättningens andra, som ej enbart bero på samma bibeltext.

5. "En sannfärdigh wisa" utgör en mycket oredig och ofullständig uppteckning af den danska visan "O wenner i nød, O wenner i død" (Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630, udgivne af H. Grüner Nielsen B. 3, 1915, s. 27—29 och Brandt og Helweg, Den danske Psalmedigtning n:r 284, där visan tillskrifves Steen Jensøn Bille, f. 1565, † 1629).

[1] Däremot kvarstår det förhållandet, att vismaterialet i Bröms Gyllenmärs visbok tycks visa på tiden 1615—25, men dateringen är knappast strängt bindande.

6. "Mit Håp och tröst och All min tillit" finnes också hos Bröms Gyllenmär a. a. I, s. 122.

På tyska förekommer en psalm i 3 str. "Mein hoffnung, trust und zuwersicht" (se Wackernagel, a. a. 4, n:r 1017); denna har af Hans Thomissøn öfversatts till danska "Mit Haab oc Trøst oc all Tillid" i Psalmebog 1569 (se Brandt og Helweg, a. a. n:r 139) och torde också ha öfverförts på svenska. Wivallius anför nämligen 1632 (Schück, a. a. II s. 22) "den Svenske Mit hop och tröst och all tillit etc." i en melodihänvisning till "Om ieg nu dør och falder ner", som skrifvits på psalmens 8-radiga strof med samma inrim i r. 5 och 7. Från denna dansk-svenska psalmöfversättning har den världsliga visan utvecklats, hvilket framgår af tydlig beröring i början (främst i inledningsraden) och i slutet (främst str. 9 r. 5—7). Det är ej osannolikt, att den ursprungligen är dansk.

7. "än En wisa vnder samma ton" äger ett akrostikon: Karin Persdoter V[lfsparre].

8. "En anor wisa" gömmer på ett dubbelt akrostikon, ty de udda stroferna börja J[öran] J[ahan]s[son] E[ke] B[lad] och de jämna K[arin] p[ers]d[oter] v[lf]s[parre].

9. "än En wisa" äger ett akrostikon: Karin Persdoter V[lf]-s[parre].

10. "En wisa sammansatt aff honom som nampn j wisan wthwijser 1629 den 5 september wid marienborgh i prijsen i lägerett" äger ett dubbelt akrostikon: Jöran Jahansson Ekeblad, k[arin] p[ers]d[oter] v[lf]s[parre]. I K. B:s visbok C—VI, 1—13, s. 3—8 finnes visan i Jöran Ekeblads egen handskrift.

11. "En litän wisa vndher dhen tån tå migh går sårg och nödh vpå" äger ett akrostikon: Kari. Strofnumret 5 är utsatt och antyder väl en önskan om att afrunda akrostikonet. Psalmen "Tå migh går sårg och nödh vpå "anträffas redan i Psalmboken 1567 och i Gamla Psalmboken som n:r 94.

12 "Kunde iagh sjunga medh min tunga" fragment på en och en half strof. Visan, som skrifvits på ett versmått, som finnes hos oss redan från medeltiden, är nog från 1500-talet.

24. "En Andeligh wisa vnder den ton Jagh takar tigh" utgår

från en tysk psalm i nio strofer "Ich danke dir, lieber Herre..." af Joh. Kohlroos, först tryckt i Der geistliche Buchssbaum före 1540 (se Wackernagel, a. a. 1, s. 212 och Beckman, a. a. s. 830). En dansk öfversättning i åtta strofer "Dig tacker ieg kære Herre" af Johannes Trugelli i tillägget till 1553 års Psbg (se Brandt og Helweg n:r 53); senare t. ex. i Udkaarne Psalmer 1626 utvidgad till 10 strofer. Äldsta svenska öfversättning i 9 str. "Min Gudh och Fadher käre", i Någhra... wijsor 1601 (se Beckman, a. a. s. 831); en ny i 10 strofer "Jagh tackar tigh o Herre/" i Laur. Jonæ Gestritius' "Några Psalmer/ Andelige Wijsor och Lofsonger" 1619. Härvarande uppteckning utgör en ordagrann öfversättning af den utvidgade danska texten, gjord med någon sidoblick på Gestritius' text, hvarpå melodihänvisningen syftar. Detta obetydliga öfversättningsarbete kan mycket väl ha gjorts af Karin Ulfsparre.

Visorna 2—6, 10 och 12 utgöra säkerligen blotta afskrifter af Karin Ulfsparre. Af dem har Jöran Ekeblad tydligen riktat sin visa (n:r 10) till Karin Ulfsparre och troligen sändt den till henne 5 Sept. 1629 från "Marienborgh i prijsen". Som akrostika antyda har Karin Ulfsparre själf skrifvit visorna 7, 8, 9 och 11. De handla alla, som det heter i n:r 8, om hennes "lycka oblidh": "En trogen wän att mista". Denne vän är gifvetvis den i akrostikonet angifne Jöran Ekeblad, som afled på sommaren 1631 i Schwerin i Mecklenburg. Något tidigare har Karin Ulfsparre gjort andra förluster, som hon omtalar i n:r 9 str. 10:

> döden sigh månde laga,
> Rätt myckett hasteligh
> min moder jfrån migh taga,
> mormoder och broder snarlig
> så och den wän kiära,
> som migh älska och ära
> för andra wist,
> vthan all list
> der fans Eij någon brijst.

Den ytterligare uppgift, vi här kunna kontrollera, är moderns dödsdatum 5 febr. 1628, hvilken väl passar till den ordningsföljd, hvari Karin Ulfsparre nämner förlusterna. Samtliga dessa visor

ha tydligen författats ganska snart efter Jöran Ekeblads död och troligen strax därpå inskrifvits. Emellertid framgår det af den omgifning, hvari visan n:r 8 nedskrifvits, att Karin Ulfsparre vid denna tid redan haft sin blifvande man Kristoffer Torstensson i tankarna. Midt under uppteckningen har hon plötsligt afbrutit för att göra ett utkast till dennes och sin egen stamtafla.

* * *

Då dessa anteckningar numera äro defekta, ha de kommit att missförstås, och jag måste därför upptaga dem till beriktigande behandling. Jag gör det så mycket hellre som en utredning af Karin Ulfsparres släktskapsförhållande till Jöran Ekeblad och Kristoffer Torstensson kastar en viss belysning på hennes förbindelse med de bägge männen.

De sidor, som i den nuvarande pagineringen af Drottning Sofias dagbok betecknas med 32 och 33, upptagas af stamtaflor, hvaraf den förra innehåller Kristoffer Torstenssons åtta anor på fädernet, den senare Karin Ulfsparres lika många på mödernet,[1] så långt de varit nedskrifverskan bekanta. Egentligen skulle man ju väntat att ha fått enderas "sexton anor", och därför ha också Visbokens utgifvare s. 3 antagit, att man här haft Karin Ulfsparres "utkast till ett anträd för sin gemål". Både i Riddarhusgenealogierna och i K. B:s exemplar af Anreps Sv. adelns ättartaflor har man velat ändra Torstenssons mödernestamträd efter samma hypotes. Förväxlingen var så mycket naturligare, som både Kristoffer Torstenssons och Karin Ulfsparres mödrar hette Ebba och inbördes voro kusiner: den blef emellertid lika lätt upptäckt, därför att man och hustru ej kunde vara halfsyskon.

Förhållandet är helt enkelt det, att Karin Ulfsparre ursprungligen uppritat både Torstenssons och sitt fullständiga stamträd, men att ett blad utrifvits. Visserligen obetydliga rester häraf upptäckas mellan nuvarande s. 32 och 33.[2] Att detta blad på fram-

[1] Om Karin Ulfsparres möderneslakt se: R. Hjorth, *Beskrifning öfver Wiste härad* 1902, s. 46–48.

[2] Bibliotekarie O. Wieselgren har välvilligt bistått mig vid granskningen af resterna efter det förlorade bladet.

sidan innehållit Kristoffer Torstenssons möderne, på baksidan Karin Ulfsparres fäderne framgår af vissa yttre olikheter i de bevarade stamtaflorna. Kristoffer Torstenssons plats nederst till höger på sid. 32 antydes med ett blott halft utritadt hjärta; dess andra hälft bör ha återfunnits på det bortrifna bladet. Karin Ulfsparres plats i hennes stamtafla på mödernet är däremot ej alls angifven, utan slutar framställningen med hennes mor placerad på motsvarande plats som Kristoffer Torstenssons far.

Af de genealogiska uppgifter, som stamträdet ger,[1] intresserar oss här den, att Karin Ulfsparres mormor var en Ekeblad. Samma uppgift finnes nog hos Anrep (a. a. I, s. 709; jfr IV, s. 494) men är svåråtkomlig och äfven något oklar. Med hjälp af den kan man nu lätt visa Karin Ulfsparres släktförbindelser med de två män, som kommo att stå hennes hjärta nära.

Till Jöran Ekeblad var Karin Ulfsparre kusinbarn, men då hennes fader hyste planer på att gifta om sig med Jörans syster Ragnhild, blef förbindelsen släkterna emellan fastare knuten. Man ser det af några bref från Peder Ulfsparre till Jöran Ekeblad skrifna 1629—30.[2] Den 2 september 1630 skrifver han "annlangannde mitt Christliga På begÿnthe ägthenskap med min K. B:s Syster", och den 2 november s. å. berättar han, att han ej fått "min aller nådigaste Konungs och Herres Breff På mitt på begynte Christeliga Ägtenskap". Redan 1629 skrifver han emellertid, då Jöran Ekeblad är på tillfälligt besök i hemtrakten, att om han stannar i Sverige öfver nyårsdagen, "då skulle min k. Son Johan Pederson gierna komma min k. bror till mötes, hvar som min k. broder helsth begierar." Det är tydligen under dessa omständigheter Karin träffat Jöran Ekeblad, och det är så den förbindelse uppstått, hvarom hans och hennes visor bära vittne.

[1] Kristoffer Torstenssons farmor Brita Stake säges här vara dotter af Olof och sondotter af Erik; däremot uppges redan i Kristoffer Ekeblads personalier 1664 (*Acta biografica rörande Chr. Johansson*, K. B.: B. VI 1—7 a), att hans mormoder var Brita Eriksdotter Stake. Som sin morfars far uppger Karin Ulfsparre Gudmund Andersson, förande tre ekelöf i vapnet. Jfr Hjorth, a. a. s. 47 och Anrep II, s. 202.

[2] *Bref till Jöran Johansson Ekeblad* 1628—31, K. B.: B. IV 2—14.

Ulfsparres bodde vid denna tid på Hedåker i Wiste härad, och där ligger också gården Skog, som från 1620-talet beboddes af Jörans bror Kristoffer. I ett hans album, som nu förvaras i Lunds universitetsbibliotek,[1] har jag funnit följande minnesanteckning af Karin Ulfsparre:

Alt mitt håp säter iagh förwist
Alena till tigh o herre Jesu christ
och beder tigh tu migh will taga
I titt beskydh I alla mina daga

thetta haffuer iagh skrifuet then wälborne Christoper Johanson Ekebladh min kiäre Bror till En systertienstwiligh Ihugkåmelse her på skogen then 2 maj 1633

:M:T:I:G:I:A:N:

K:G:T:A:B:H:
Karin pers dotter Ulffsparre.

Samma dag ha också hennes syster Anna pärs doter Ulfsparre samt Kristoffers hustru Brita Clas dåter Uggla och hennes brorsdöttrar Ester och Kierstin Jöransdåter Uggla inskrifvit minnesord i albumet. Kerstin Ugglas förekomst äger ett visst intresse, därför att hon först blef gift med Karin Ulfsparres bror Gudmund och sedan kom att efterträda henne själf som Kristoffer Torstensons andra hustru.

Kristoffer Torstenson har säkert hört till umgänget på Skog, ty hans fädernegård Ulfstorp är närmaste granngård. Han var också nära släkt med Kristoffer Ekeblad, kusin på fädernet och kusinbarn på mödernet. Genom Johan Ekeblads bref till fadern känna vi deras senare umgänge. Det är därför mycket möjligt, att det är på Skog, som Kristoffer Torstenson först närmare lärt känna sin syssling och blifvande hustru Karin Ulfsparre.

Den enda upplysningen om deras äktenskap, jag känner, står i "Personalia öfver Christopher Thorstensson till Ulfstorp... samt dess K. Fru Kierstin Ugla til Lifvened... 1658 d. 29 aug." (i Olof

[1] Beskrifvet i P. Wieselgren, *Dela Gardieska Archivet,* d. 8, Lund 1837, s. 160 ff. Tyvärr har jag ej ännu återfunnit en där omnämnd självbiografi af Jöran Ekeblad.

Sundholms afskriftsband in folio "Personalier öfver Adeliga Personer i V. G." i Skara Stiftsbibliotek s. 78 ff.). Där heter det: "Imedlertid hafver den Sal Herren A:o 1635 begifvit sig uti Ägtenskap med den Ädla och Välb. nu mera hos Gud Saliga Fru *Karin Pedersd. Ulfsparre* fordom til Ulfstorp, Rånnum och Torp, med hvilken Han uti altsom största kärlighet hafver lefvat uti 15 år och 10 Månader." Att döma häraf har Karin Ulfsparre dött 1651 (eller möjligen 1650); Kristoffer Torstenson afled den 27 febr. 1658, följd i döden af sin andra hustru Kerstin Uggla den 3 mars s. å.

* * *

Liksom sin mångskrifvande äldre broder Kristoffer Ekeblad har Jöran Ekeblad älskat att söka uttrycka sina känslor i rim och meter. Sondén[1] har omnämnt ett par visor, som förekommit i K. B:s C—VI, 1—13, men många flera kunna på grund af underskrifter och akrostikon tillskrifvas honom. Sju svenska visor på s. 68—96 har han 1622—24 riktat till Märta Anckar. Några 1624 af honom anförda tyska och franska visor ha möjligen honom till författare. och 1626 i september har han s. 302—08 skrifvit en makaronisk visa på tyska och franska till samma Märta Anckar, som då var hans hustru. Hans sista visa är den till Karin Ulfsparre riktade. Den är tydligen skrifven inför krigets allvar.

Affuen den plåga som är vp tänt
medh wåra sÿnder wÿ haffue förtientt,
krigh pästilenti och dÿr tidh
o härre gudh war tu oss blidh

Hela visan andas en varm kristlig förtröstan, äfven om uttrycket är mera trohjärtadt än omedelbart gripande. I den direkta sluthänvändelsen till Gud säger han: "honom iagh henne om tror hälst", och tänker därvid tydligen på Karin Ulfsparre, hvars namn inflätats just i dessa strofer.

[1] *Hammarskiöld, Svenska vitterheten,* 2 uppl. utg. af P. A. Sondén, s. 74—75.

I slutet af den först inskrifna af Karin Ulfsparres egna visor heter det:

Rät nu Beslut måste iagh snart
medh thenna min wisa giöra
Effter hon Eÿ haffuer sådan art
iagh många tårs lata henne höra
för tÿ then henne haffuer samman sat
han haffuer jke mÿcket studerat
tÿ må honom jngen spåt giöra.

Lyckligtvis tycks Karin Ulfsparre inte ens för "mÿcket studerat" tidens visor, ty hon visar sig ganska oberoende af deras typiska klichéer, äfven om hon inte kan genombryta den språkliga tidskonventionalismen. Att döma af hennes egna uppteckningar har hon mest sysslat med andligt färgade visor, och af dem tycks hon särskildt ha fästat sig vid n:r 6 "Mitt håp och tröst och All min tillit", ty när hon skrifvit af den, fortsätter hon med följande fromma betraktelser:

Gudh hielpe oss her timeligh
att wij må leffua med tigh Evinnerligh
på gudh alena förläter iagh migh
Ehuru gudh will min lycka ställer sigh

och därunder har hon med en enkel chiffer skrifvit: "Karin pers doter Ulfspare egen handh". Omedelbart efteråt har hon infört sin första egna visa under titeln "än En wisa vnder samma ton".

Jämför man den tidigare visans oundgängliga klagan öfver 'klafara' med hennes skildring af egna upplefvelser, måste man gripas af hennes känslors äkthet. Det är förgäfves hon söker dölja dem under en mera allmän religiös form; bekännelsen om hennes egen personliga förlust bryter tydligt fram i str. 6 och följ.

Plat medh oss alla vthe är
om wij håp till menniskior draga
thet håp och snart förloras her
Få är alla menniskiors dagar
j dagh En leffuer och är Frögde Full
j morgon är dödh och leges j muldh
gudh sij till wårt El[en]de wij her draga

Elendigh må den nämpnas wist
som her j wärden skall leffua
och sina wäner haffuer mist
bedröffua hierta månde det giffua
dåk låffuat ware tu jesu blidh
som them Elende tröstar altidh
och när them will altidh bliffua.

Rät saligh och säll då är then man
som tu Reda haffuer till tigh taget
så och migh när som iagh kan
kåma j det liufliga laget
och ther får vngås medh wäner min
vthij then Euige herlighet till
ach jesu låt thet tigh snart behaga.

Hennes längtan att "kåma j thet liufliga laget" för henne åter öfver till rent religiösa betraktelser, där hon mot klagan öfver denna världs ostadighet sätter en ljuf förvissning:

men wistas vthÿ himels högdh
är Frögdh och lustiga dagar

Den personliga moral, som ligger bakom, har Karin Ulfsparre i nästa visa (n:r 8 str. 3) gifvit ett vackert uttryck:

Jag haffuer Ey begiärt Rikedom,
Ey häller någon wärdzens pracht,
vthan min släckt och wäner from,
dom haffuer iagh Elskatt medh macht,
och deras vmgenge åstundat,
och bedit min gudh medh flit,
att han migh dom will vnda,
aff sine nåder blidh.

Karin Ulfsparre har nog ej valt ett för starkt uttryck, när hon säger sig ha "Elskatt med macht". Den skildring hon i str. 6—9 inlagt af hur hennes värld förvandlats för henne efter hennes käras död, vittnar därom tillräckligt. Mest rörande är kanske den blick hon kastar tillbaka på sin forna sorglöshet:

Då iagh war vthan quida,
vthÿ min vngdoms år,
och effter min lÿcka förbida,
tÿckte migh intett wara för suårt,
när andre sörde och gräte,
öffuer sina framfarnes dödh,
tyckte migh dett wara aff kiätte,
och Räknat för ingen nödh

Nästa visa börjar med hågkomsten om "den förra lust och frögdh"

den föra gaman,
huar med annan
j äran hade till saman

Nu har hon blott religionen att hålla sig till, efter "platt ingen trohett, nu är att litta på" men, afbryter hon sig:

En dåk iagh Ey må klaga,
öffuer lÿckan är mig tungh
i dese år och dagar,
vthan då iagh var vng
då dett begÿnte bliffua,
som jagh bäst skulle leffua
vthij bästa flor,
och vthij glädie stor
som wara kunde på jordh

och så fortsätter hon i vändningar, som tyckas vara hämtade från gamle biskop Thomas' Trohetsvisa:

Rätt snart lÿckan sigh wände,
vthij samma stundh
som hon migh aldrig kiände
jagh tänkte siunka till grundh

Också den sista korta wisan (n:r 11) handlar om

den stora sårgh så och suaghett,
som sigh månde till draga,
hoss mina förwanter j sÿnerhett
der öffuer wij må klaga.

Som man redan af dessa utdrag finner, råkar man nästan aldrig på någon verklig rytm eller melodi i visorna, och i det hänseendet stå Karin Ulfsparres tillbaka för många också de mest konventionella af hennes samtida. Men hennes starka och redbara känsla ger hennes enkla rim ett mänskligt värde, som gifvetvis ökas genom de glimtar ur hennes historia de få dokumenten lämna oss. Alldeles särskildt intagande verkar hennes varma pålitlighet i några verser, där hon censurerat en af visbokens danska ballader: "Her långe och her peder thi sidder offuer bredan bord". När herr Peder vågar sin hvita hals på att han med fagra ord skall vinna hvilken mö som helst, skrifver Karin Ulfsparre under:

Den äran Aff hiertat haffuer kiär
han tallar och Ingen annan förnär

och när han måste uppge sitt försök, tillrättavisar honom Karin Ulfsparre på följande sätt:

Det skulle ingen talla om någon ärlig Jungfru eller qv[i]na
för än han har wäll för sökt hvadh hon bär för sine.

Denna motsättning mellan en degenererad riddaranda och lutherskt allvarlig högsinthet anger Karin Ulfsparres plats i tidens kulturlif. På trettioåriga krigets tid fanns det icke få svenska adelsdamer med samma goda virke i sig. Närmast kommer man att tänka på Christina Regina von Birckenbaum, som i en visa öfver sitt namn[1] på tjugonio strofer berättar hela sitt lifs bittra historia i samma anda af okuflighet och seghet. Sitt vackraste uttryck får denna sinnesstämning dock i Agneta Horns lefverne. Jag erinrar om att det nedskrifvits omedelbart efter makens död, och att man också äger några samtida verser med en tafatt klagan öfver hennes "blinda lyka".[2]

[1] Bevarad i Älfs visbok och tryckt flerstädes bl. a. af Arvid Hultin i *Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden* 1640—1720, H:fors 1904. Jfr Schück, *Wivallius* II, s. 39—40.

[2] Jfr Sigrid Leijonhufvuds upplaga 1908, s. 173 och s. 208—9.

Något om C. M. Bellman och hans anhöriga.

Af

Johan Flodmark.

Det är bekant att Carl Michael Bellman blef i Rikets ständers bank anställd på prof som extra ordinarie tjänsteman d. 14 december 1757. Tjänstgöringen afbröts dock det följande året, då han d. 3 november inskref sig som student i Stockholms nation vid Uppsala universitet. Emellertid återvände Bellman efter en kortare tids vistelse därstädes, emedan han d. 27 juni 1759 blifvit "i anseende till de goda prof af flit och skicklighet, som han under sin proftid och examen ådagalagt, antagen till extra ordinarius vid bankoverket". (Secr. Banco Prot. enligt A. Björkman, "Bellmansforskning", sid. 83.)

Under den tid Bellman sålunda "uppvaktade" i banken, och sedan han utan resultat hos bankens fullmäktige d. 14 juli 1761 ansökt att komma i åtanke till befordran med lön på stat, gjorde han ett försök att vinna befordran i ett annat verk, dit han d. 10 november året därpå i sådan afsikt inlämnade en ansökan. Denna såvidt kändt hittills aldrig offentliggjorda handling, ett upplysande bidrag till skaldens lefnadsförhållanden i hans yngre dagar och alltigenom egenhändigt skrifven, är af följande lydelse:

Hög och Wälborne Hög-wyrdige samt Hög-Edle och Högacktade Herrar Directeurer wid Militiæ Statens Encke och Pupill Cassa.

Som effter den från Staden för Giäld afwekne Cammereraren Göding Cammererare Sysslan wid Militiæ Statens Encke och Pupill Cassa förmodeligen torde komma at besättas, så föranlåtes jag härmedelst i ödmiukhet anhålla at wid detta tillfälle som sökande komma i nåd och hög-gunstig Consideration.

Wid Academien i Upsala har jag sökt inhämta nödig kundskap i bokeliga konster och wetenskaper samt sedermera i flera utrikes språk jämte i bokhålleriet hos nu mera afledne Secret: Diurman hwareffter jag på femte åhret är engagerad i Banquen med Mina Herrar Förmäns goda wittnesbörd, dock utan at ännu erhålla befordran, hwari Lyckan fast utan mitt förwållande gynnat flere til tiensteåhren långt yngre.

Under förwäntan af nåd och höggunstig ihågkommelse framhärdar

Högloffl. Directionens

Ödmiukaste Tiänare

Carl Mich. Bellman.

(Inlagan i Allmänna änke- och pupillkassans arkiv, förvarad i ett konvolut med påskrift: »Sökande till Cammererare Sysslan efter Giöding». Därunder i senare tid skrifvet: »1762—1763».)

Militiestatens änke- och pupillkassas protokoll d. 26 mars 1763 omförmäler bland öfriga sökande till tjänsten "Extraord. Contoirs-Skrifvaren i Riksens Ständers Banque *Carl Michael Bellman,* **utan Borgen.**"

Bokhållaren vid kassan Johan Reinhold Bauer var den som erhöll sysslan.

De vid Bellmans namn antecknade och understrukna orden torde få tolkas så, att han kanske ej mäktat åstadkomma den säkerhet, som betingades för omhänderhafvandet af de med kamrerarsysslan förenade penningmedlen. En ödets ironi skulle man kunna se däri, att den 23-årige unge man, som sökte befattningen efter den för skuld afvikne tjänstemannen, själf ett år senare — 1763 — måste af enahanda anledning flykta till Norge.

*

Ofvanstående hvad särskildt angår Carl Michael.

Därjämte några efterföljande anteckningar rörande de Bellmanska syskonen.

Om dem ha förut underrättelser blifvit lämnade af B. Schöldström ("Brokiga bilder") och A. Björkman ("Bellmansforskning"). Hvad här meddelas torde få anses som delvis kompletterande tillägg, i synnerhet hvad beträffar de båda yngsta bröderna.

Sekreteraren i K. Slottskansliet, titulärlagmannen *Johan Arendt Bellmans* äktenskap med *Catharina Hermonia* uppgifves af deras äldste son Carl Michael ha varit välsignadt med ej mindre än 21 barn. I Maria Magdalena församlings dopbok finnes dock endast 15 antecknade, i hvarje fall ett icke vanligt antal. Flera af dem dogo emellertid vid späd ålder.

Redan 1744 hade sekreteraren Bellman ingått som delägare i Civilstatens änke- och pupillkassa, där han antecknat sig för ett kapital af 2,000 daler silfvermynt, för hvilket belopp han inbetalt afgifter under hvarje år till hans den 27 december 1765 inträffade död. Makan hade aflidit nio månader förut den 8 mars. Vid föräldrarnas frånfälle, som inträffade på deras egendom, sätesgården Visbohammar i Södermanland och Vårdinge socken, voro följande af deras barn i lifvet:

Carl Michael, döpt d. 5 februari 1740,
Catharina Christina, döpt d. 15 april 1741,
Lovisa Ulrika, döpt d. 11 februari 1745,
Johan Arendt, döpt den 9 juni 1750,
Fredrika Eleonora, född d. 26, döpt d. 29 augusti 1751,
Maria Elisabeth, döpt d. 1 december 1753,
Gustaf Fredrik, döpt d. 4 maj 1758,
Adolf Ulrik, född d. 7, döpt d. 8 mars 1760.

Den ekonomiska ställningen var vid faderns död mycket bedröflig. Boet befanns gäldbundet och sterbhuset nödgades anhålla om att få till borgenärerna afstå all egendomen. Till de omyndiga barnens förmyndare var af Öknebo häradsrätt d. 19 juni 1766 förordnad kämnären i Stockholm *Claes Arrhén von Kapfelman,* gift nära tre år förut med sekreteraren Bellmans äldsta dotter *Catharina Christina* och bosatt på egendomen Hägersten i Brännkyrka församling. Hos honom vistades och blefvo uppfostrade *Lovisa Ulrika, Johan Arendt, Fredrika Eleonora, Gustaf Fredrik* samt *Adolf Ulrik.*

Lovisa Ulrika omnämnes i för pensionens uttagande erforderligt intyg, dateradt d. 25 mars 1768, jämte tre hennes bröder lefva och bo i Brönnkyrka församling, nämligen hos sin svåger och förmyndare. Däremot omtalas hon ej i de följande årens prästbevis, hvar-

för hon då måste ha vistats annorstädes. D. 30 maj 1773 dog hon ogift på Fågelsången. (Uppgift efter Inrikes Tidningar anförd af Björkman.)

Fredrika Eleonora ingick redan d. 28 december 1766 på Hägersten (enligt uppgift af A. Björkman i hans anf. arb.) vid föga mer än 15 års ålder äktenskap med den tjugutvå år äldre dåv. kassören vid Riksens ständers slottsbyggnadsdeputation, sedermera assessorn och kammarrevisionsrådet Georg Stiernhoff.

Maria Elisabeth däremot ägde hemvist och åtnjöt uppfostran hos grosshandlaren (vinhandlaren) Anders Liedroth — boende inom Maria församling, kvarteret Öfverkikaren n:r 2 — hvars hustru var hennes faster. D. 17 april 1777 ingick hon äktenskap med läkaren Johan Pihlgren, änkling sedan omkring 1 ½ år tillbaka. Föreningen blef af kort varaktighet, ty redan d. 29 januari 1782 afled mannen, efterlämnande jämte änkan fyra barn af förra giftet. Björkman uppger (anf. arb. s. 53), att Maria Elisabeth vid makens frånfälle icke stått alldeles utblottad; men när hon själf nära 16 år därefter, d. 14 dec. 1797, afled, synas hennes ekonomiska omständigheter ej ha varit de bästa, ty hennes faster, fru Liedroth, i hvars hus hon emellertid inflyttat (redan mot slutet af 1789 bodde hon där), hade vid sin brorsdotters dödstillfälle förskjutit medel till begrafningen, äfvensom till läkarelön och medikamenter.

Hvad beträffar *Johan Arendt* — så uppkallad efter en före honom i späd ålder afliden broder — synes han ha flyttat från Arrhén von Kapfelman före d. 17 september 1768, då prästbeviset ej nämner flera än de båda yngsta bröderna som boende hos förmyndaren. J. Fischerström omtalar i sina Dagboksanteckningar (handskrift i K. biblioteket) under d. 28 januari 1773 en bal masqué i Rikssalen på slottet samt angifver några bland maskerna, t. ex. konungen "först klädd i holländsk sjömansdräkt. En mask agerade Öfverdirektören Sackenhjelm. Den yngre Bellman var i spansk [dräkt?] etc." Den sistnämnde kan ej gärna ha varit någon annan än Johan Arendt, ty dennes båda omyndiga bröder kunna ju inte komma i fråga. För öfrigt är kändt att Carl Michael Bellman (som för honom ingått borgensförbindelse och därför blifvit lagsökt)

för denne broder — 1774 — författat två versifierade suppliker, ställda den ena till riksrådet, direktören för Ostindiska kompaniet m. m. grefve Carl Fredrik Scheffer, den andra till kammarherren baron Gustaf Johan Ehrensvärd, samt afsedda att åt brodern söka ernå anställning i kompaniets tjänst, hvilket också synes ha krönts med framgång.

Förut antagen till e. o. kanslist vid K. fortifikationskansliet sökte Johan Arendt Bellman äfven att vinna inträde vid Sjö- och landttullverket, hvilken hans anhållan d. 20 juni 1768 bifölls så till vida, att honom beviljades vid General-landttullkansliet aflägga prof på ägande skicklighet. Han blef då e. o. kanslist där. Ej långt därefter, d. 11 augusti samma år, begärde och erhöll han ett halft års permission för att företaga en resa till Cadiz, där hans farbroder Johan Martin Bellman var svensk konsul. Men redan fem dagar efter det den 18-årige e. o. tjänstemannens ofvannämnda ansökan blifvit af vederbörande besvarad, hade han erhållit af Per Qviding, k. hofpredikant och regementspastor, samt Arrhén von Kapfelman, kämnär i Stockholm "och unge J. A. Bellmans förmyndare", för sig utfärdad borgen för att han "inom den tid, som lag och k. förordningar föreskrifva, skall återigen i riket inkomma från resan till Spanien" (jfr Björkman, anf. arb. s. 47, 48). Okändt är likväl huruvida denna långväga färd blef af.

Äfven 1774 hade Johan Arendt B. funderingar på en utländsk resa. I framl. f. kassören i Generalpoststyrelsen F. A. Barthelsons autografsamling förvaras ett denna sak rörande bref från Carl Michael Bellman till obekant adressat (förmodligen en tjänsteman i Öfverståthållareämbetets dåvarande passkontor). Ehuru denna skrifvelse förut varit publicerad af B. Schöldström och A. Björkman (i deras citerade arbeten), torde det ej vara ur vägen att i sammanhang med det ofvan anförda äfven här offentliggöra det lilla aktstycket:

Ädel och högaktad Herr Secreterare!

Som min bror berättat mig att, då han haft den äran och talt vid herr Secreteraren om pass utfående til sin utländska resa, har herr Secreteraren täckts begära en billet af min hand i det ämnet. Jag har vid den saken intet

mer att andraga än att jag vet det han ingen hvarken är något skyldig och att han i afsigt att vinna brödets lycka företager sig denna resa. Jag recommenderar ödmjukeligen hans angelägenheter och lefver med vördnad

Ädel och högaktad hr Secreterarens
ödmjuke tjenare

Carl Mich. Bellman.

Stockholm d. 15 Septemb. 1774.

Sista gången man hittills funnit någon underrättelse om Johan Arendt B. föreligger sju år senare, då han återigen synes ha gripits af reslusten och förehaft planer på att få sträcka vingarna till flykt — kanske hade de förut uppgjorda planerna ej kommit till utförande. D. 25 april 1781 befinnas hans svågrar, Georg Stiernhoff, "Assessor i Kongl. KammarRevisionen" och A. von Kapfelman, "Kongl. Oeconomie hofmästare", ha gått "i full borgen för att Assistenten vid Svenska Ostindiska kompaniet Herr Johan Arendt Bellman, som nu tänker företaga sig en utländsk resa, skall inom den tid lagen och författningarna stadga åter i riket sig infinna". (Björkman, anf. arb. s. 48 not.)

Af den slöja, som hittills dolt Carl Michaels båda yngsta bröders lefnadsöden, har det lyckats mig att lyfta någon flik.

Båda ägnade sig åt sjömannens yrke.

Om *Gustaf Fredrik Bellman* inhämtar man i K. flottans arkiv följande upplysningar.

I ett löst konvolut bilagdt "Svenska Escaderns Concept-hufvudbok för 1781" påträffas en odaterad skrifvelse af detta innehåll:

Högwälborne Herr Öfwerste samt Riddare af Kongl. SwärdsOrden.

Som jag i hänseende till mine Knappa Wilckor Ser mig utur stånd satt kunna Equipera mig med Ny Uniform Samt alt som dertil ärfordras; så wågar i diupaste Ödmiukhet anhålla, det Högwälborne Herr Öfwersten och Riddaren Nådigast täcktes i anseende till åfwan anförda behof hugna mig med ett halft Års Förskott på min innehafwande lön.

Under hwilcken förtröstan jag med oaflåtelig wördnad framhärdar

Högwälborne Herr Öfwersten och Riddarens
Alldra ödmiukaste
tjenare

Gustaf Friedrich Bellman.
[Endast namnteckningen egenhändig.]

På handlingen är ofvantill mellan titulaturen och kontexten påskrifvet:

Res. Beviljas Så vida dess lön finnes vara ograverad.

Ehrenbill.

N:o 14.

Annoterat, Sjutton Rdr Specie till utbetalning som förskott. Stockholm af Arméens flottas Contoir d. 21 Februarj 1779.

N. Strandman.

Qvitteras

Gustaf Fredrich Bellman.

På nästa sida en af Claes Hoffman och C. I. Wexell v. Welamson tecknad borgensförbindelse för det begärda förskottet. Förbindelsen är dat. d. 1 februari 1779.

Gustaf Fredrik Bellman var född 1758. Efter faderns död vistades han, som förut är nämndt, hos sin svåger, A. von Kapfelman, på dennes egendom Hägersten i Brännkyrka socken åtminstone till i mars 1773, enligt intyg af skolmästaren i församlingen Erik Lund, men ej i september samma år. Huruvida han då vid 15 års ålder blifvit anställd vid K. flottan kan för närvarande icke afgöras på grund af att för upplysning i detta ämne ägnade källor saknas i dess arkiv. Af därstädes tillgängliga handlingar framgår blott att han som lärstyrman kommit från galärflottan, där han synes ha varit tjänstgörande 1778 och blifvit öfverförd till "Svenska eskadern af arméns flotta".

I ofvan citerade och före den 21 februari 1779 affattade inlaga ligga följande två skrifvelser och ett kvitto:

1. Till denne Sedels Jnnehafware eller Ordres Betalar undertecknad för Bekommen Waluta, af min Lön för 4.de Qvartalet Jnnewarande År en summa stor Åtta och en Half Riksdaler Specie som härmedelst försäkras.

Stockholm d. 5 Marti 1779.

Gust. Fr. Bellman.

Sr 8a ½ Rdr Specie.

Kontexten egenhändigt af Carl Michael Bellman, som möjligen äfven skrifvit broderns namn. Därunder har den förre helt egenhändigt sålunda tecknat sin borgen:

För dessa Åtta och En half Riksd. Specie caverar undertecknad och går i borgen.

Carl Mich: Bellman.

annot.
P. Hinsing.

Helt egenhändigt: 2. För min Broder Lärstyrmannen Gust. Fred. Bellmans räkning i förskott emottagit å dess lön Tiugufem Ricksdal. Specie som qvitteras. Stockholm d. 12 (?) Jan. 1782.

C. M. Bellman.

Annan stil:
Säger 25 —
d. 21 Jan: 2: 8. 5
d. 24 d:o . . . . . . afgifvit liqvid.

Ytterligare intyg angående G. F. Bellmans anställningsförhållanden vid K. flottan erhållas ur 1781 års Konseptuträkningar (bandets ryggbeteckning: "I: 11. 7 — 1781") fol. 503:

Uträkning

På 1779 & 80 [det senare årtalet öfverstruket] 1781 Års Lotslön för Lärstyrmannen Carl (!) Fried. Bellman, som enl:t resol:n qvitteras af Herr Hof-Secreteraren Bellman.

Lön bestås efter Stat	76 R:d [sk.] [rst.]		
Derpå är redan anordnat	28 —»— 8 — 7		
Rester som nu Assigneras	47 —»— 39 — 5.		47: 39. 5

Innehållningar

Centonal till Amt:s Cassa	—»— 20. —		
Centonal Vadstena d:o	—»— 16. — 6	—»— 36. 6	
Bevillning			
Lön- och Betalningsafgift		—»— 16. —	
Slotts Hjelp		—»— 4. —	
Faddergåfva[1]		—»— 16. —	
AvancementsPenningar			
PensionsCassan 6 Proc.			
PensionsCassan 2 dito			1: 24. 6
		Behållen Lön	— 46: 14. 11

Stockholm den 8 Jan. 1782.

P: H: [ising]

I samma konvolut som G. F. Bellmans förut anförda skrifvelse om löneförskott till anskaffande af ny uniform ligger följade utdrag

[1] Detta afdrag är väl föranledt af dåv. kronprinsens födelse.

ur Svenska eskaderns konsepthufvudbok för 1781 (ryggbeteckning: I. 11. 6).

Liqvid emellan Swenska Escadrens Cassa och Lärstyrmannen Herr G. andradt från, C.] F. Bellman.

Innestående Lön för 1779 & 1870	. . . .	46: 14. 11
D:o för 1781	. . . .	37: 11. 9
	S:a	83: 25. 8[1]

Afg:r

Till Skräddaren Molin	8: 24	
Förskott	17: —	
PermissionsLösen	—: 24	
tjenstgiörings pgr för 1781	19: —	
[I konsepthufvudboken, där vidstående är utdraget från C.(!) Fr. Bellmans konto, står i margen till vänster specifikation på hans tjänstg.pgr för 1781, utfördt för månaderna jan.—aug. à 1: 28, de andra månaderna ej utförda men väl beloppet (1: 28) för hvarje samt slutsumma för hela året med 19: —.]		
Begrafnings Lådan vanlig afgift för 2½ år a 6 sk.q:t [= qvartalet]	1: 12	
Prästpgr för 3:ne år a 9 sk. 2 rst. . . .	—: 27. 6	
Fältskiärs pgr för d:o d:o . . .	—: 27. 6	
Arfvode för Begrafnings Lådans Räkenskaper	—: 32. —	48: 3. —
	Behållning	35: 22. 8

Hof-Secreteraren Bellman uttagit	Här på bekommit	25: —		
	d:o	2: 8. 5	27: 8. 5	
	Fås Contant		8: 14. 3	35: 22. 8

Stockholm d. 21 Januarj 1782.

P. Hinsing.

N:o 503/504 1781 års Räkng.

Ur en i ofvannämnda konsepthufvudbok liggande "Kongl. Arméens PensionsCassaRäkning för År 1781" följande utdrag:

Förteckning på Regements Compag. Officerare, Stabsbetjente och under Officerare med deras wederlikar wid Svänska Escadren af Armeens Flotta som enl:t 5 § i Kongl. Pensions Reglementet af den 22 Februarii 1770 böra ärlägga 6 proc:t efter nedanstående Pensionssummor för år 1781. Wisande denne

[1] Gör rätteligen 83: 26. 8.

förteckning äfwen de Officerare och under Officerare samt Militair Betjente som kommit ifrån Amiralitet:t eller Gallere Flottan enl:t Kongl. Directions Bref d. 20 Junii 1780.

Pensions
Summorne
Specie

Ordinarie Militair Staten

Sedan 1778 års Stat för Armeens Flotta blef Reglerad komma nedannemde Under Officers Löner att flyttas på Extra Ordinarie Stat.

Högbåtsmän
med Lotslöner
Carl(!) Fried. Bellman
Lärstyrman, kommen från Gallere Flottan

Stockholm d. 1782.

P. H[insing].

(NB. I Konsepthufvudboken står öfver »C.(!) Fr. Bellman Lärstyrm.» Konto: »Lotsar».)

Enligt 1785 års Aflöningsbok erhöll under rubriken *Lotsar*

C.(!) *F. Bellman*, med årslön 38 Rdr
för 1:sta Qv. (verif. fol. 102) . . . 9: 14. 10
Rest (—»— 144) . . . 6: 25. 2
= 15: 40. —

Tydligen utvisa dessa siffror till honom utbetald slutlikvid, ty bredvid beloppen är i margen antecknadt: "1785 d. 21 Maji på begäran ärhållit afsked." Sex år senare var han död.

Detta är för närvarande allt hvad som kunnat utrönas om Gustaf Fredrik Bellmans lefnadsförhållanden.

Lagmannen Joh. Ar. Bellmans yngste son *Adolf Ulrik* (född 1760) ägde efter faderns död, jämte andra syskon, sin vistelse under barnaåren på Hägerstens gård hos sin 34 år äldre svåger och förmyndare A. von Kapfelman, hvilken som bidrag till sina myndlingars underhåll för hvarje halfår uppbar i Civilstatens änke- och

pupillkassa pension efter deras fader med 500 dal. kmt. Ännu i mars 1777 befann sig Ad. Ulrik Bellman i svågerns hem, men samma år lämnade den 17-årige ynglingen fäderneslandet och ingick i utländsk krigstjänst till sjöss.

Den 20 mars 1782 skrifver han till sin äldste broder, hofsekreteraren Carl Michael Bellman, ett bref, till sammansättning och ortografi otroligt underhaltigt samt i senare hänseende vittnande om att hans skolbildning blifvit i hög grad försummad. Den öfvermåttan dåliga stafningen försvårar det ordagranna citerandet. Men då innehållet är i flera punkter upplysande, torde det ändå i all sin torftighet böra anföras — likväl med behöfliga noter.

På följande egenartade sätt ter sig det enkla aktstycket:

Min Kära Broder.

Gud wällsingna dieg.

Mäd nogra fo Samt wälmänta Rader will jag nu Lota dieg sam[t] öfriga Kära Syskona wäta mit nu wistande samt Hällsosama Till Stond Som är gud ware Lof bra till hällsan.

Willcket Jag ostundar at fo höra det Sama Jgen jfron eder till Backas. Jag har Skrifwit otskilig bref häm Till bror Aren[1] men alldrig fot nogot mer än et bräf daterat 1779 som Capten Fontin[2] feck mig i London warpå Jag swarade och Läte Kära Syskona wäta at Jag Skule go till America Som Jag och Jordä. men hade den oLyckan at äfter 32 monaders Räsa vart[3] J America j wirgina[4] Tagen af Fransman, der Jag förLorde all wad Jag ägde och hade Som Jag uti 32 monader har arbetat före willket Jäck ganscka hårt till mig. Jag wart häm Skickad Då i et Fongskip till London. Com här den 27 Fäbruarii 1782 med twå toma händer. Jag Skule tycka om at gå häm men mina omständigheter är icke Så Jag tänckär nu gå till wästingen[5] med en Engälsman har 3 pound Starling j mån[6] men det will not bill[7] en Long Räsa För det. kära bror var så god och Skrif mig et bref om du kan och lät mig få höra hur du samt alla Syskona mår, om min Pansion Can blifwa Såfvder[8] will bli mig Nytet[9] då jag Comer häm.[10] Jag will Skrifwa När Jag Can ock Lota

[1] Johan Arendt Bellman.
[2] Troligen en sjökapten, som öfverlämnat honom brefvet.
[3] vardt (= blef).
[4] Virginia.
[5] Västindien.
[6] månaden.
[7] bli.
[8] såverad?
[9] nyttigt.
[10] I Civilstatens änke- o. pupillkassa innestod för Ad. Ulr. Bellman hans pension från andra halfåret 1778.

dig wäta hur Jag far Fram j wärden. min L[1] Bror, Jag wät intet något nyt Som Can jträstära[2] dig. j den här Parten of wärden är bara orolighät ofräd. Engelsman har För många Potentater till Slos emot, han moste Śnart giwa öfver[3] Täncker Jag.

här är bra Pängar För Siöfålcket, men ganska ont äfter dem. Jag Losierar[4] j London hos Mestär[5] Päte — — — [bortrifvet] Lingrän[6] en Swänskär Styrman, Bor J Old grawälen (?) N:o 27. När du Skriwär Till mig: på Cowärtet Till Swänska Prästen Kiörkohärden Mateus[7] i London, för han Cänar[8] mig ock häla BellmansCa Famillgen. Jag har intet mer at säga utan ön[s]Car af allt mit hiärta at däta mit wälmänta bräf må Fina dig Samt di öfriga Sys[ko]na i god hälsa och wälmåga.

Gud wälsingna dig min Bror, gif min hälsning till swåger Aren[9] samt min Cära Syster[10] och Tacka däm För war dagg, Ja Tima ock Stund.[11] gud Jifwe dem allt wad af mig Can önsCas.

Min Cära Svåger Pillgren Som min Syster[12] ock alla däras Cära Barn: dät Sama.

Asesor Siärnhof ock min Syster[13] Samt alla däras Cära Barn min hällsning gif.

Min Nådiga Fru Faster Lidrot[14] min ödmiuCaste hälsning.

Till Handällsmanen Löngren[15] samt Fru och Barn, Cära Brödrärna Jan Arndt och Gustaf,[16] CiörKohärden Qvidiäng,[17] StasFiskaln Tränes,[18] N. Åboms,[19] N. Kiälmans[20] Samt alla öfriga wänär och BeCanta min hällsning gif. Jag

[1] Lilla?

[2] intressera.

[3] gifva efter. Tyckes hänsyfta på förhållanden under amerikanska frihetskriget.

[4] Logerar.

[5] Mister.

[6] Päte — — — = Petter (?) Lingren eller Lindgren.

[7] Mathesius.

[8] Känner.

[9] Arrhén von Kapfelman.

[10] v. Kapfelmans hustru Catharina Christina Bellman.

[11] Syftar på brefskrifvarens vistande i von Kapfelmans hem.

[12] Med. d:r J. Pihgren, gift med Maria Elisabeth Bellman.

[13] Assessor G. Stjernhoff gift med Fredrika Eleonora Bellman.

[14] Christina Johanna Liedroth, född Bellman, änka efter vinhandlaren A. Liedroth.

[15] Grosshandlaren (vinhandlaren) Jonas Löhngren, förut »Contoirs Betient» (bokhållare) hos Liedroth. Löhngren var v. Kapfelmans ombud vid uppbärande af Bellmanska arfvingarnas meromnämnda pension.

[16] Johan Arendt och Gustaf Fredrik Bellman.

[17] Sannolikt den Pehr Qviding, som 1768 för Joh. Ar. B. tecknat den borgen, hvarom förut blifvit nämndt sid. 5.

[18] Tydligen Stadsfiskalen Nils Arvid Thræne.

[19] Möjligen notarien vid Stora Sjötullen Joh. Åbom.

[20] Härmed torde åsyftas Öfverdirektören i Generallandttullskontoret Axel Kellman, till hvilken brefskrifvarens broder, skalden, 1784 ställt en versifierad supplik för en fattig tullskrifvare (Carlénska Bellmansupplagan IV, s. 291).

håpas på guds mackt at få Si äder alla j god hällsa och wällmåga När Jag Comer häm will gud. Män glöm intet wad Jag har Råt dig om.[1]

Gud som wor ända Fader och hiälpare är han upåhålle Beskydä ock Bäwarä eder alla önskas af din hulda och

Trognaste Broder jnTill min död

London den 20 Mars 1782.

Adolph Ulric Bellman.

P. S.

Brefvet kommer säkrast mig tilhanda då utanskriften ställes på följande sätt:

To Mr Adolph Ulric Bellman,
at the Revd Mr Mathesius, No 24 Princes Square Ratcliff, Highway, London.

För att undwika dubbla Postpengar härstädes wid brefwets utlösande slås ej något couwert deröfwer.

Adolph Ulric Bellman.

(Postskriptum med annan stil, förmodligen svenske pastorn Mathesius, endast namnteckningen egenhändig.)

Utanskrift:
5 ß 6 R.[2]

Till
Herr HofSecreteraren
Carl Michael Bellman
Stockholm.

däta

(Förseglingen rödt lack och sigill med kamé i oval: antikt hufvud.)

Elfva år senare, i maj 1791, gjorde hofsekreteraren Bellman och hans då lefvande syskon, fru Catharina Christina von Kapfelman, änkefru Maria Elisabeth Pihlgren samt fru Fredrika Eleonora Stiernhoff, ansökan hos direktionen för Allmänna Änke- och pupillkassan, som under tiden med ansvar öfvertagit Civilstatens enahanda kassa, att på grund af det för framl. lagmannen Bellmans barn den 6 mars 1766 från Civilkassan utfärdade pensionsbref, utbekomma innestående medel efter deras broder Adolf Ulrik Bellman, som år 1777 begifvit sig i utrikes sjötjänst och därstädes med döden afgått. Det för honom innestående pensionsbeloppet från halfva året 1778

[1] Nämligen rörande pensionen i Civilstatent änke- och pupillkassa.

[2] = 5 skilling 6 runstycken (lösen?)

till mars 1781, då han till detsamma varit berättigad, utgjorde 111 rdr 5 sk. 4 rst.

Då emellertid vederbörande direktion icke fann det styrkt, huruvida Ad. Ulr. B. öfverlefvat sistnämnda år eller hvilken tid han med döden afgått, så kunde någon pension dessförinnan icke utbekommas.

En vecka därefter uppviste C. M. Bellman broderns ofvan anförda skrifvelse för att därmed styrka att den förre öfverlefvat år 1781, och hvaraf framgick, att han till London anländt 1782 efter 32 månaders sjöresa samt ämnade med ett engelskt skepp begifva sig till Västindien. Därjämte meddelade hofsekreteraren Bellman att han sedermera icke haft någon vidare underrättelse om sin bror än att han, enligt en sjöfarandes utsago, blifvit af en bom på fartyget kastad i sjön och omkommit.

Och som detta bref med hänsyn till dess ålder och öfriga omständigheter syntes vara egenhändigt skrifvet, så ansåg sig direktionen icke kunna vägra arfvingarna att lyfta pensionen, när de ställde behörig borgen för återbetalning af penningarna i händelse Adolf Ulrik Bellman ännu skulle lefva och återfordra dem.

Efter fullgörandet af detta kraf utbetalades i början af juni 1791 till hvarje af syskonen Bellman en fjärdedel af beloppet med 27 rdr 37 sk.

Så långt dessa bidrag till C. M. Bellmans släktförhållanden.

Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning.

Af

Sven Cederblad.

Det framträder mångenstädes i Stagnelii senare diktning en mystisk Kristusuppfattning, som på en nutida läsare verkar främmande, stundom i sina uttryckssätt nästan obegriplig. Enligt denna åskådning, som förekommer i skiftande former och under olika filosofiska aspekter, är Kristus världssjälen och tingen hans uppenbarelseformer, naturen är Kristi kropp. Hand i hand med denna naturuppfattning går föreställningen, att i naturen afspegla sig Kristi lif, lidande och död, och naturföreteelserna omtolkas efter evangeliernas berättelser. Från solen och stjärnorna "blickar Kristi kärlek ner", "med guldbokstäfver strålar Guds Evangelium ned från himlahvalfvet", men Kristus uppenbarar sig ock i markens örter, från violen "gjuter han sin anda", och i daggen "måla sig hans tårar och hans blod". Fredrik Böök har i sin kommentar fullt riktigt och belysande ställt denna mystiska världsåsikt i samband med Oehlenschlägers diktcykel Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur (Poetiske Skrifter, I, Kbhn 1805), där en besläktad uppfattning träder fram. Emellertid har Stagnelii åskådning och dess uttryck i dikten stundom en från Oehlenschlägers afvikande karaktär, bottnande dels i temperamentsolikheter, dels däri, att Stagnelius enligt min mening öst äfven ur andra källor. Hans åskådning bör alltså ses mot en bredare litterär bakgrund.

Under nyromantiken möter denna Kristuspanteism, om jag så får uttrycka mig, som genomförd teosofi först hos Novalis. Kristus

är den ljus- och kärleksprincip, som genomströmmar världsalltet. Två förromantiska strömningar flyta samman i Novalis' åskådning, dels den allmänna, ofta hos Novalis uppdykande föreställningen om kärleken som världens själ och lifskälla, dels den från Herder och Zend-Avesta stammande, öfverallt hos romantikerna framträdande åskådningen om ljuset som den inre drifkraften i världen, i växt-, djur- och stjärnvärlden. Hos Novalis förekommer den ofta t. ex. i Hymnen an die Nacht I (Novalis Schriften, Berlin 1802, II, sid. 79). Marken bör ha varit väl beredd för den identifikation mellan ljus- och kärleksprincipen och Kristus, som Novalis fann hos Jacob Böhme. Böhme hade förknippat den kristna treenighetsläran med sin tids föreställningar om elementerna. Fadern är elden, den förhärjande principen i tillvaron, "Ifraren", Sonen är ljuset och kärleken, "der Sohn ist in dem Vater des Vaters Hertze oder Licht" (Aurora, cap. III: 33), han är också "aller Kräfte Quellbrunn" (Aurora, cap. XXIII: 63), den Helige Ande är luften och skaparkraften. Hos Novalis sammansmälta Sonen och den Helige Ande till en princip, den skapande ljus- och kärlekskraften Kristus, hvilken kontamination låg så mycket närmare till hands, som i Böhmes åskådning deras funktioner till stor del sammanfalla. Denna världen var enligt Böhme en allegori på den högre himmelska, "ein Vorbild des Himmels" (Aurora, cap. XII: 123), solen betyder sonen (Aurora, cap. VII: 42, 43), stjärnorna änglarna (Aurora XII: 123) och jorden den himmelska naturen (Aurora, XII: 126), jordens blommande ängar äro den bästa bok om Gud, som finnes, "da wirst du die wunderliche Kraft GOttes sehen, riechen und schmecken, wiewol es nur ein Gleichniss ist; und ist die Göttliche Kraft im dritten Principio materialisch worden, und hat sich GOtt im Gleichniss offenbaret" (De tribus principiis, cap. VIII: 12).

Det är i anslutning till denna Böhmes uppfattning af Kristus som det lifgifvande ljuset och af gudomens uppenbarelse i materiell form, som Novalis utbildar sin mystiska natur- och Kristusåskådning, hvars utvecklingsstadier skönjas i Die Lehrlinge zu Sais och Hymnen an die Nacht, och som fullbildad träffas i hans Geist-

liche Lieder.[1] Kristus skildras här som den lefvande kraft, som nedergjutes från himmelen, genomtränger jorden och uppenbarar sig i sten och ört. I den andra och tolfte af sina Geistliche Lieder har Novalis naturmytiskt omtolkat bibelns berättelse om Jesu födelse, som han ser afspeglad i naturens pånyttfödelse om våren. Och med utgångspunkt från Böhmes föreställning, att naturen är Guds kropp (jfr t. ex. Aurora, cap. XXIII: 49), och att man i naturen kan "smaka Gud" (jfr ofvan) blir för honom njutandet af jordens håfvor en helig nattvard, som han i sensuellt extatisk yrsel skildrar som den högsta af alla njutningar i den sjunde af Geistliche Lieder.

Oehlenschläger fortsatte på den inslagna vägen. I hans diktsamling Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur träffas en liknande indiktning af evangeliernas berättelser i naturföreteelserna.[2] Men betraktelsesättet har hos Oehlenschläger blifvit ett annat. Grundskillnaden mellan sina dikter och Novalis' har Oehlenschläger själf angifvit, då han kallade sina dikter *mytiska* icke *mystiska* (Erindringer, Kbhn 1850, III: sid. 52). Hufvudvikten ligger ej på den mystiska innebörden utan på den naturmytiska gestaltningen. Novalis' dikter äro skildringar af kosmogoniska naturprocesser i bibliskt mytologisk inklädnad, för Oehlenschlägers öga blir en vrå af världen en bild ur den heliga historien. Betecknande är den korta dikten Joseph (Poet. Skrifter, Kbhn 1805, I, sid. 425), som skildrar Jesu fader som en gammal torr stubbe, som

Skygger med sit visne Løv,
Om det spæde Blomsterstøv;
— — — — — — — — —
Er i Hytten det tørre Mus,
Værn for Storm og Solens Blus.
Gammel, trofast, blid og rund;
Men en Pleiefader kun.

[1] Se härom E. Ederheimer, *Jacob Boehme und die Romantiker*, Heidelberg 1904.

[2] Oehlenschläger sökte härvid efterkomma en af Schelling i Vorlesungen über die Philosophie der Kunst framställd fordran, motsvarande en i romantiken inneboende tendens, att »inplantera» de kristna gudomligheterna i naturen. (Enl. Fr. Strich, *Die Mythologie in der deutschen Literatur*, Halle 1910, II: sid. 159.)

Oehlenschlägers dikter bottna ej som Novalis' i en med lefvande tro omfattad mystisk världsåskådning. Oehlenschläger var ju ej mystiker. I Böhmes skrifter, som på Novalis verkade som en uppenbarelse, "bläddrade" han (Erindringer, Kbhn 1850, III: sid. 53). Af det hemlighetsfulla ljusdunkel, som hvilar öfver Novalis' dikter, märkes intet i Oehlenschlägers friska och klart solbelysta naturbilder.

Hos Stagnelius öfverväger än den mystiska, om Novalis påminnande uppfattningen, än den Oehlenschlägerska, mytiska.

Äfven i Stagnelii dikt träffar man samma Herderska ljusteori som hos Novalis och samma panteistiska åskådning af kärleken som världssjälen. Och sammanhanget mellan dessa åskådningar och hans mystiska Kristusuppfattning ligger mycket klart. I Stagnelii fria efterbildning efter Schiller, Kärlekens triumf (I: 377),[1] äro kärlekens uppenbarelseformer alldeles desamma som Kristi i dikten Längtan (II: 199). Och dikten Suckan ur stoftet (II: 132) skildrar Kristi uppenbarelse i världen analogt med ljusets i Elden (II: 112).

Den tid, under hvilken Stagnelius utbildar sin panteistiska Kristusuppfattning, måste ha varit åren 1817—1821, sålunda samtidigt med att hans lifsåskådning på alla andra punkter blir mystisk teosofi. En af de dikter, där inflytandet från Oehlenschlägers Jesu Christi gientagne lif är fullt tydligt, Vårsång (I: 41) är daterad 1817, och fullt utbildad träffas hans Kristuspanteism i flera dikter i den i början af år 1821 utgifna diktsamlingen Liljor i Saron.

Den nyssnämnda dikten Vårsång bär alla spår af att vara den äldsta af ifrågavarande slag. Den har tydliga beröringspunkter med dikten Skaldekonsten (I: 269) i fråga om meter, stämning och innehåll. Skaldekonsten skildrar, huru för skaldens blick "den stela naturen" blir besjälad och fylld af lefvande väsen. Det heter där:

[1] Alla Stagneliuscitat äro hämtade ur *Samlade skrifter af Erik Johan Stagnelius*, utg. af Fredrik Böök (*Svenska förf. utg. af Svenska Vitterhetssamfundet* III). Sthm 1911—1915.

Ej Verldskretsen menniskan är,
Men väldiga Gudar bebo sina lysande Tempel.

Dessa gudar äro Mundilfars son, "den däjliga månen "och Mundilfars dotter, solen.

I Vårsång hafva

De himmelska flyttat till jordrunden neder ur skyn,
Jehova är sjelf i sitt heliga Tempel tillstädes.

I böljorna bo ej som i Skaldekonsten hafsjungfrur utan frälsade andar, och i stället för älfvornas ringdans ser skalden

Små Änglar i dälderna leka med fläktande vingar:

Som synes, har Stagnelius på ett ganska lättvindigt sätt utbytt elementandarna mot den kristna mytologiens andeväsen. Att detta skett under intryck från Oehlenschlägers Jesu Christi gientagne Liv är lätt att påvisa. I Christi Fødsel (Poetiske Skrifter, Kbhn 1805, del I: sid. 421) finnes en liknande vårskildring. Liksom naturen i Stagnelii dikt "med fröjd" skrudar sig "i brudliga smycken", fröjdar sig jorden hos Oehlenschläger öfver Kristi födelse och kläder sig i "Haabets Grønt". Och

Guds Engle da trine paa Marken ind.

Äfven föreställningen om naturen som ett tempel, där Gud uppenbarar sig, återgår på Oehlenschläger, som Böök i kommentaren till Landsbygden (V: 175 ff.) påvisat.

Den andra strofen i Stagnelii Vårsång innehåller ett tema, som i mångfaldiga variationer förekommer i Stagnelii senare dikt:

Med kärlek på Jorden från himlarnes eviga höjd,
Guds Dotter, den strålande Solen, nu fäster sitt öga;
I brudliga smycken Naturen sig kläder med fröjd
Och möter den kraft, som beströmmar dess sköt från det höga.[1]

[1] Solen kallas här Guds dotter, hvilket ger omening. Enklast förklaras detta genom diktens nära samband med Skaldekonsten, där solen är Mundilfars dotter I alla andra af Stagnelii dikter är solen manlig, liksom i nästan alla mytologier.

Det är detta motiv om Uranos och Gaias kärlek, som Stagnelius sedermera, exempelvis i vårsångerna i Liljor i Saron, skulle ge en mystiskt fördjupad innebörd i kristligt naturmytisk form. Man märker på Vårsång, att Stagnelius ännu 1817 ej kunnat ställa den kristna mytologien mot bakgrunden af en allomfattande mystisk världsåskådning — ett godt bevis på att Böök och Eichhorn gjort rätt i att ej förlägga tiden för det mystiska genombrottet i Stagnelii själslif före 1818. Men redan utbytandet af den hedniska mytologien mot den kristna är ett betydelsefullt varsel om den kommande totala omsvängningen i Stagnelii lifsåskådning. Det var samtidigt, han diktade sitt epos om Vladimirs omvändelse, hvari skildras, huru solen på fästet för de häpnande ryssarnes syn förvandlas till ett "skimrande kors" (III: 101). Stagnelius, som i blomman och solen sett Amanda, skulle där snart se Kristus uppenbara sig.

Öfriga dikter af samma art som Vårsång äro odaterade, och det är omöjligt att skönja någon bestämd utvecklingsgång i Stagnelii åskådning.

Helt i Oehlenschlägers tecken står också dikten Landsbygden (II: 140), som dock vittnar om ett djupare inträngande i hans natursymbolik. Liksom Oehlenschläger ser Stagnelius evangeliet uppenbaradt i naturen, han läser

det nya
Förbundets bok, på hvarje blad i skogen.

Och i "naturens tempel" möter honom "den Helige". Jag behöfver ej här ingå i detaljer, då jag kan hänvisa till Bööks inträngande analys af denna Oehlenschlägerska naturuppfattning i hans kommentar (V: 175 ff.). Böök har framhållit öfverensstämmelserna mellan Oehlenschlägers och Stagnelii dikter; jag vill ur olikheterna söka utläsa det personliga momentet i Stagnelii dikt. Stagnelii praktskildring af naturen som ett Guds tempel återgår, som Böök utförligt påvisar, på liknande i en rad dikter i Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur, där *skogen* skildras som ett Jesu tempel.

I Stagnelii dikt är det *naturen,* hela den oändliga naturen, som är "en götisk kyrka", "ett dunkelt kloster, helgadt åt Maria":

Högt hvilar der på bergens colonnader
Azurens hvalf. I stjernornas församling
Predikar Månen, prydd af ljusets mitra,
Seraphiskt klädd i hvita messedrägten,
Och morgonsolens gyllne crucifix
På österns rika högaltare blänker.

Hos Oehlenschläger åter är det trädens stammar, som äro pelarna i "Salomons omgang" (Jesu mirakler, Poet. Skrifter, Kbhn 1805, I: sid. 445), tempelhvalfvet är ej azuren utan trädens kronor, altaret är ej östern utan en skogens fördolda gömma, lyst af aftonsolens lågor (Johannes, o. a. a. sid. 458).

Skillnaden är i hög grad karakteristisk och gäller Oehlenschlägers och Stagnelii diktning af ifrågavarande slag öfverhufvud. Det är samma skillnad som mellan Oehlenschläger och Novalis, ehuru Stagnelii skildring i sin plastiska konkretion står helt på Oehlenschlägersk grund. Oehlenschläger ser evangeliet afspeglas i en vrå af världen, Stagnelii skildring har kosmiska perspektiv. Härmed sammanhänger en annan olikhet. Oehlenschlägers dikt bygger på direkta naturintryck, naturkänslans omedelbarhet och friskhet ha bevarat hans dikter från förvissning, huru främmande betraktelsesättet än förefaller nutiden. För Stagnelius är ej *naturbilden* det fundamentala och diktskapande utan *fantasibilden;* efter fantasibilden af kosmos som en götisk kyrka stiliseras naturen. Af omedelbar naturiakttagelse märkes föga eller intet, solen och stjärnorna lysa samtidigt. Det visar sig här motsatsen mellan verklighetsmänniskan, för hvilken "yttervärlden existerar", yttervärlden med dess begränsade horisont, och fantasimänniskan, hvars inre syner söka omfatta hela universum. Oehlenschläger diktade också på Langeland, Stagnelius på sin vindskammare i Stockholm, där han till stor del i sina naturskildringar var hänvisad till naturen i

fantasiens omgestaltning.[1] Under samvaro med naturen har ej Stagnelii egendomliga naturuppfattning utbildats.

Den ofvan berörda tendensen att utvidga Oehlenschlägers betraktelsesätt till helsyn på tillvaron måste drifva Stagnelius öfver i mystiken. Tonvikten måste härvid förskjutas från det plastiska utformandet af denna kristna naturmytologi till dess mystiska innebörd. Detta grundar sig delvis på ett intellektuellt drag i Stagnelii karaktär. Ju mer man studerar sig in i den mystiska världsåskådning, som Stagnelius framställt i sina filosofiska prosafragment och reflexionsdikter som Tingens natur, desto klarare framstår den skarpa logiken i hans bevisföring, desto tydligare visar det sig, huru hans mystik — jag bortser här från de personliga kriser, som ligga bakom hans förändrade lifsåskådning — bottnar i ett starkt intellektuellt behof af en allt förklarande helhetsuppfattning af tillvaron. Denna utvecklingsgång är för öfrigt vanlig hos mystikerna, ej minst under nyromantikens dagar. Schellings filosofi drefs ju in i mystiken och teosofien af behofvet att förena för förnuftet oförenbara motsatser i en enhetlig världsåskådning.

I Landsbygden äro dock konturerna af den bakom liggande filosofiska åskådningen ganska vagt skisserade, och huru Stagnelius egentligen tänkt sig Jesu uppenbarelse i naturen, framgår endast obestämdt af den formellt klara men innehållsligt dunkla dikten och har blifvit klarlagdt först därigenom, att Böök satt den i samband med betraktelsesättet i Oehlenschlägers Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur (se kommentaren V: 175 ff.). Tron på Kristus som den i naturen immanenta världsjälen *skymtar* blott fram i dikten.

Denna tro på Kristi immanens i världen är däremot det bärande i andra dikter, såsom dedikationsdikten till Matthias Norberg

[1] Ej underligt, att Stagnelius i sina naturskildringar så ofta söker sig tillbaka till barndomstiden. Det är egentligen endast himmelen: sol, måne och stjärnor, moln- och luftfenomen, som han i Stockholmstidens diktning skildrar med en viss känslig realism. Först efter återkomsten till hembygden blir hans natursyn och naturskildring mera realistisk (Torsten Fiskare). Det måste i själfva konfrontationen mellan barndoms- och verklighetsintryck ligga en viss drifkraft mot en mera realistisk uppfattning.

i *Liljor* i Saron och allra mest utpräglad i Suckan ur stoftet, där denna åskådning fått den filosoferande reflexionsdiktens form. Den filosofiska grundtanken i dikten kan ej förklaras enbart genom påverkan från Oehlenschläger.

Suckan ur stoftet (II: 132) skildrar Ordets uppenbarelse i världen dels såsom människa, dels såsom det från himmelen nedstigande lifgifvande ljuset, som tänder sin eld i "malmer, örter, djur och trän", och Kristus identifieras med solen. Och, som Böök framhåller i sin kommentar (V: 171), denna "Guds uppenbarelse skildras i sjette strofen som ljusets framstrålande i mörkret; ljusets födelse är alltså Jesus' födelse". Denna parallellism genomgår dikten: liksom Maria föder Jesus till världen, föder jorden "ängens alla blommor".

Man finner i dikten enligt Böök "en konsekvent utbildnig af läran om Ordet-Ljuset i första kapitlet af Johannes' evangelium" i förknippning Herders teori om elden som lifsprincipen hos människor, djur, växter, ja, i den döda materien. Emellertid har Stagnelius säkerligen *icke* på egen hand genomfört denna kontamination och utbildat denna lära till en universell Kristuspanteism, ehuru Zend-Avestas ljuslära i Herders eller romantikernas form gifvetvis förberedt hans åskådning. Stagnelii lära om Kristus som ljuset-solen, som uppenbarar sig i växtligheten, återfinnes hos manikeerna och Jacob Böhme.

Stagnelii åskådning i Suckan ur stoftet bör ses mot bakgrunden af ett yttrande i hans filosofiska prosafragment (IV: 330), där det heter, "att Gud, eller den hel. Treenigheten under formen af de tre identiska Naturerna, Elden, ljuset och luften symboliserat sig i verlden". Denna treenighetslära stämmer fullkomligt med den för Böhmes teosofi grundläggande föreställningen om Fadern som elden, Sonen som ljuset och den Helige Ande som luften.[1] Böhme kan man vid studiet af Stagnelius efter Albert Nilssons in-

[1] Påpekadt af ALBERT NILSSON (*Svensk Romantik*, Lund 1916, sid. 382). Jag hade dock oberoende af honom kommit till samma resultat. Emellertid återfinnes en nästan identisk treenighetslära i manikeismen, hvartill jag nedan återkommer. Det är en af de punkter, där Albert Nilsson synes mig ha betraktat förhållandet Böhme-Stagnelius något för isoleradt.

tressanta sammanställningar (Svensk Romantik, Lund 1916, sid. 305 ff.) näppeligen förbigå (hvarmed jag dock ej har sagt, att jag på alla punkter gör hans uppfattning till min). I alla händelser visa Böhmes och Stagnelii Kristusuppfattning stora öfverensstämmelser.

Mångenstädes hos Böhme och Stagnelius symboliseras Kristus af solen. Så äfven i invokationen till Kristus i Suckan ur stoftet:

Som fästets alla stjernor blicka,
I rymdens blåa jättesal,
Mot en gemensam sol och dricka
Dess evigt fyllda ljuspokal,
Så lifvets alla ådror quälla
Från Dig, Du varelsernas källa!
(II: 132).

Hos Böhme träffas en liknande uppfattning på många ställen. Som ett betecknande parallellcitat kan anföras följande (Aurora, cap. VII: 40, 42, 43):

Nun mercke: Die Sonne stehet mitten in der Tieffe, und ist das Licht oder Hertz aus allen Sternen: denn als der Salniter und Marcurius vor der Schöpfung der Welt, im Reich Lucifers, ist dünne gewesen, und hat unter einander qualificiret, so hat GOtt das Hertze heraus gezogen aus allen Kräften und die Sonne daraus gemacht. Darum ist sie das allerlichteste, und erleuchtet wieder alle Sternen, und alle Sterne wircken in ihrer Kraft, und sie selber hat aller Sternen Kraft, und zündet mit ihrem Glantz und Hitze an aller Sternen Kraft, und ein jeder Stern fähet nach seiner Kraft und Art von der Sonnen.

Ich will dir aber allhier die rechte Geheimniss zeigen: Siehe die Sonne ist das Hertze aller Kräften in dieser Welt, und ist aus allen Kräften der Sternen zusammen figuriret, und erleuchtet hinwiederum alle Sternen und alle Kräfte in dieser Welt, und alle Kräfte werden in ihrer Kraft qualificirende. [Verstehe es magisch: denn es ist ein Spiegel oder Gleichniss der ewigen Welt.]

Gleichwie der Vater seinen Sohn, das ist sein Hertze oder Licht, aus allen seinen Kräften gebäret, und dasselbe Licht, welches der Sohn ist, gebäret das Leben in allen Kräften des Vaters, dass in demselben Licht in des Vaters Kräften aufgehet allerley Gewächs, Zierheit und Freuden; also ist auch der Engel Reich beschaffen, alles nach dem Gleichniss und Wesen GOttes.

Den astronomiska uppfattningen af solen som stjärnsystemets medelpunkt och kraftkälla är alldeles öfverensstämmande, och liknelsen mellan Kristus och solen är fullkomligt parallellt utförd. Bilden i Stagnelii strof af Kristus som "varelsernas källa", från hvilken "lifvets alla ådror quälla", hör ju till den poetiska allmänningen, men möjligen kan här förnimmas en reminiscens af de benämningar på Sonen, "aller Kräfte Quellbrunn", "das Hertze Gottes", som förekomma på nästan hvarje sida i Böhmes skrifter. Men detta är ju egentligen "adiafora", hufvudsaken är, att grundtankarna kongruent sammanfalla. Anmärkningsvärdt är, att Stagnelius i så många dikter liksom Böhme i solen ser en uppenbarelse af Sonen, af Guds kärlek. Det heter exempelvis i dikten Barndomsminne, där Stagnelius som så många andra omdiktat sin barndoms tankar efter en senare tids lifsåskådning:

> Guds kärlek då ur solens öga såg
> Ned öfver jorden, lågande och varm:
> — — — — — — — — — — —
> Och slocknande i aftonsolens brand
> Försonarns dödsblick öfver fälten log.
> (II: 29)

Böhme tänker sig också Ordets uppenbarelse på samma sätt som Stagnelius. Ordet uppenbarar sig icke blott som människa utan äfven i hela världen (De incarnatione verbi, cap. VIII: 7):

> Also sollen wir die Menschwerdung Christi des Sohnes GOttes recht verstehen. Er ist nicht allein in der Jungfrauen Maria Mensch worden, dass seine Gottheit oder Göttliche Wesenheit alda eingesperret sässe oder steckte: Nein, Mensch, es hat eine andere Gestalt, lass dich die Vernunft nicht narren, wir erkennen ein anders. So wenig als GOtt allein an einen Orte wohnet, sondern Er ist die Fülle aller Dinge, so wenig hat GOtt sich auch nur in einem Stücklein beweget, denn GOtt ist nicht abtheilig, sondern überal gantz: Wo er sich offenbaret, da ist Er gantz offenbar.

Och Ordet uppenbarar sig enligt Böhme i naturen. Gudomen bör ej betraktas som skild från naturen. "Die Natur ist der Leib, das Hertze Gottes ist die Seele" (Aurora, cap. XVIII: 124) — ett

citat bland de många liknande. Samma föreställning uppbär Suckan ur stoftet och framträder i andra dikter t. ex. Himmelen (II: 196):

Lif och salighet ifrån det höga
Genomströmma verldens stora kropp.[1]

Och Stagnelius tänkte sig ju också liksom Böhme denna världen som en "Vorbild des Himmels", stjärnorna som änglar (Stjernorna V: 287) och ansåg liksom Böhme, att Gud i ängens blommor blifvit "materialisch". I detta fall träffas ju dock en liknande uppfattning hos Oehlenschläger och Novalis. Som kosmogoni träffas dock ej denna åskådning hos Oehlenschläger, som också saknar den för Stagnelii teosofi så betydelsefulla förknippningen af solenljuset och Kristus.

Dock har Stagnelius säkerligen stödt sig ej blott på Böhmes teosofi, när han utbildade sina från Oehlenschläger hämtade föreställningar om Jesu lif i naturen till en hel världsåskådning. Redan den i nyromantisk anda gjorda sammanställningen mellan Ormuzd och Kristus i näst sista strofen af Suckan ur stoftet pekar åt annat håll:

O fröjd! allt är fullkomnadt vordet:
Sedd Oromazes, menska Ordet![2]
(II: 134).

I självfva verket synes det, som om i Stagnelii skildring af Ordet som den gud, hvilken tänder sin eld i "malmer, örter, djur och trän", Kristus fått låna vissa drag af ljusguden Ormuzd, som skänker lifgifvande eld åt alla väsen. Det förekommer också i Zend-

[1] Uttrycket »verldens stora kropp» kan ju äfven vara Swedenborgsk terminologi (Swedenborgs »stora människa»), liksom hos Swedenborg Gud är Andevärldens sol. Stagnelius identifierar dock denna världens sol med Kristus, och häri liksom i öfriga punkter står han, som sammanhanget utvisar, Böhme och manikeerna (se nedan!) närmare.

[2] Uttrycket »sedd Oromazes» syftar kanske på Zend-Avestas lära, att Ormuzd blifvit synbar genom sin skapelse. Det föregående har ju skildrat Ordets synliga uppenbarelse i världen. Ormuzd anropas »Sichtbarer Ormuzd in der Welt» (*Zend-Avesta nach dem Franz. des Herrn Anquetil du Perron herausgeg. v.* J. Fr. Kleuker, Riga 1785, Izeschne, XXXIV Hå, del I: sid. 165).

Avesta en lära om det världsskapande Ordet, som kommer den kristna ganska nära. Ormuzd är den andra principen i gudomen (*Zend-Avesta*, nach dem Franz. des Herrn Anquetil du Perron herausgeg. von J. Fr. Kleuker, del III, Riga 1777, sid. 328). Joseph Görres refererar i sin Mythengeschichte der asiatischen Welt (Heidelberg 1810, del I: sid. 220)Zend-Avestas logos-lära på följande sätt:

Vom Throne des Guten aber ist gegeben das Wort, Honover, das vortreffliche, reine, heilige, schnell wirkende, weit aussehende, das war, ehe der Himmel war und irgend ein Geschaffenes. Mit ihm ist das erhabene glänzende Urlicht zu Anfang gegeben, das Licht was von sich selbst in einem Nu aufglänzt, wodurch die Sterne, der Mond und die Sonne sehen, Aniran das erste Licht, mit ihm das seit Urbeginn wirksame Feuer und das süsse, hülfreiche, erhabene, reine, durchsichtige, goldfarbige Urwasser, Ardvisur, in ihnen der Samen aller Dinge.[1]

Men om också Stagnelius utbildat sin egendomliga natur- och Kristusuppfattning med drag från Zend-Avesta, kommer den dock manikeernas fantastiska föreställningar om Jesus patibilis ännu närmare, hvartill jag nedan återkommer vid analysen af dikter, där formella och innehållsliga öfverensstämmelser göra sambandet med manikeismen mera påtagligt.

Nära Suckan ur stoftet står dedikationsdikten till Matthias Norberg i Liljor i Saron (II: 251), där på ett analogt sätt skildras, huru Ordet uppenbarar sig i naturen:

Med stjernbokstäfver prålar
I etern detta namn,
Och blommors skrift det målar
I sommardalens famn.

[1] Att Stagnelius känt till Görres' Mythengeschichte förefaller mig troligt, något som jag likväl här ej kan närmare ingå på. I förbigående kan nämnas, huru nära dessa Zend-Avestas föreställningar om elementen komma Stagnelii egna. Här förekommer skildringen af det strålande urvattnet, som i samma arbete (I: sid. 229) skildras som ett klart lysande ljus, en föreställning, som återfinnes i Stagnelii dikt Vattnet (II: 84). Alb. Nilsson låter dock denna egendomliga uppfattning återgå på Böhme (*Svensk Romantik*, Lund 1916, sid. 384).

I fortsättningen förbindes skildringen af Ordets uppenbarelse med pythagoreisk talmystik:

På talets flod det seglar
En silfverfärgad Svan.

Detta utföres närmare i skildringen af huru "enhetsstrimman" "sjufaldt" delar sig, och Stagnelius använder uttrycket "talets Proteus", som "spelar i tusen formers skick". I sina prosafragment (IV: 340) har Stagnelius bekänt sig till samma talmystik och särskildt framhäft sjutalet.

Denna förbindelse mellan logos-lära och talmystik förekommer också i vissa gnostiska system t. ex. i Basilides', enligt hvilken Ordet uppenbarade sig i ett sjutal gudomliga krafter, från hvilket ännu ett sjutal emanerade för att i sin tur ge upphof till en ny hebdomad o. s. v. (Efter Aug. Neander, Genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme, Berlin 1818,[1] sid. 34, 35, hvilkens framställning här stöder sig på Irenæus, Contra Hæreses, lib. I: cap. 24 och lib. II: cap. 16). Liknande föreställningar finnas också i Valentinos' och Marci system (Neander, o. a. a. sid. 103, 176 ff.).

Huru komplicerad till sin sammansättning den litterära basis är, som ligger till grund för Stagnelii panteistiska natur- och Kristusuppfattning, framgår kanske tydligast af en analys af de egendomliga vårsångerna i Liljor i Saron (II: 302 ff.). Våren, de bundna krafternas frigörelse, skildras här som en symbol af skapelsens förlossning. Maj är en ängel, som sänker sig ned från Pleroma och för själen förkunnar hennes stundande befrielse från Demiurgens fängsel. I fjärde och femte sångerna skildras Kristi uppenbarelse i naturen som vårens ankomst och frambrytande efter evangeliernas berättelse om Marias bebådelse och Jesu födelse i kontamination med den i Stagnelii dikt ofta förekommande myten

[1] Att Stagnelius känt detta Neanders verk, hoppas jag i det följande kunna göra troligt. Det kan i förbigående påpekas, att Neander i omedelbart sammanhang härmed framställer den för Stagnelii åskådning grundläggande läran om den sublunariska världen som tvångets och vanskligheten värld i motsats till den himmelska, frihetens och fullkomlighetens rike.

om Uranos' och Gaias kärlek. Redan det uttrycksfulla anslaget till den fjärde sången ger en föreställning af denna parallellism mellan gudsuppenbarelsen i naturen och den Heliga skrift:

De svarta molnen skingras mer och mer.
Oändligheten öfver jorden ler.
Från blåa rymden hänryckt sväfvar Anden
På ljumma vindar kring de kulna landen.
(II: 308).

Liksom Anden är vinden, luften, är Kristus solen (jfr Stagnelii ofvan relaterade treenighetslära), som väcker jorden ur vinterdvalan, och jorden-Maria skrudar sig i högtidskläder för att mottaga sin brudgum, ur mullen framgå blommorna, "änglabarnen på naturens modersarm". De sträcka sig fulla af längtan mot solen och äfven skaldens "kvalda själ" vänder sitt "våta öga" mot "ljusets sälla länder".

I den femte sången skildras jungfrun Marias bebådelse och Jesu födelse återspeglad i naturen. Ängelen Gabriel nedstiger från himmelen, hans röst är sefirernas susning, flodernas brus och trädens hviskningar, som för jorden-Maria förkunna himmelens kärlek. Hon skall föda en son, som skall möta förgängelsen men ock förklarad stå upp ur grafven. Den benådade blir utom sig af fröjd:

Qvinnan det hörer med klappande hjärta,
Glömmer de stormiga vintrarnes smärta.
Snömanteln kastar den leende Bruden
Glädtigt ifrån sig och sträcker mot Guden
Kärliga armar.

Tiden fullkomnas. Då föder Maria.
Oss från materiens bojor att fria
Vänd mot sitt ursprung, det himmelska ljuset,
Framgår en strålande Yngling ur gruset,
Framgår ur natten.
(II: 310).

Denne strålande yngling betecknar, som Böök säger i sin kommentar (V: 260), växtligheten.

Trots den öfverlägset säkra formgifningen verka dessa dikter dock ej omedelbart vinnande på ett modernt sinne. Uppfattningssättet synes en främmande, den ständiga dubbelmeningen är nästan irriterande, än skymtar för ögat en naturbild, än en bild ur den heliga historien, och af denna oupphörliga bildväxling kan man ej odeladt njuta, när uppmärksamheten måste hållas tröttande spänd på den dybbla tydningen. För en romantiker, som lefvat sig in i föreställningen om den yttre världen som en symbolisk afspegling af den högre andliga, var gifvetvis ej en sådan dualism i betraktelsesättet så skarpt framträdande, men det synes dock, som om äfven för skalden den ena bilden stundom uttrangde den andra ur blickfältet, hvilket meddelar sig till läsaren.

Böök har i sin kommentar belyst den litterära bakgrunden till Stagnelii egendomliga åskådning genom att här som annorstädes ställa hans dikter — och detta med rätta — i samband med Oehlenschlägers Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur och särskildt med dikterna Christi Fødsel och Maria. Emellertid tycker jag mig skönja andra besläktade influenser.

En närmare förebild än dessa Oehlenschlägers dikter synes mig Atterboms Christi uppståndelse (Phosphoros, mars—april 1811, sid. 120) vara, hvars skildringsteknik och naturmytiska uppfattning dock är tydligt Oehlenschlägerinspirerad.

I denna "romanz" ser Atterbom evangeliernas berättelse om Jesu uppståndelse återspeglad i den döda naturens återuppvaknande vid vårens inbrott. Med sin snabba rytm och sin ljusa durton är den lik Oehlenschlägers Christi Fødsel och Stagnelii vårsånger. Fullt öfvertygande verbala öfverensstämmelser som belägg på Stagnelii afhängighet af Atterbom saknas visserligen, men sådana träffas ej heller i Oehlenschlägers dikter. Stagnelii formella själfständighet är här som i allmänhet i hans senare diktning synnerligen utpräglad, och man måste hålla sig till motivöfverensstämmelser.

Stagnelii skildring af huru Kristus-solen uppväcker jorden

från de döda saknas hos Oehlenschläger, men har en motsvarighet i Atterboms sista strof:

Nu ljusets Konung ur hafsgrafven går,
Lik Frälsarens anlet med strålande hår.
I gullholmar styckar han himmelens flor;
I skogarna väcker han fåglarnes chor.

Stagnelii kosmogoniska uppfattning af att växtligheten-Jesus är ett barn af jordens och himmelens omfamning återfinnes i anslaget till Atterboms dikt:

Hvar Maj, då Naturen sin brudgum berör,
Då vältas stenen från Grafvens dör.

Albert Nilsson har i Svensk Romantik flerstädes framhållit, hur Atterbom och Stagnelius efter Schelling låta lifvet framgå ur ljusets och materiens, himmelens och jordens famntag.

I ängeln Gabriels förkunnelse, hvars stämma är en sefirernas susning, liksom i Atterboms romans ängeln på påskdagsmorgonen talar till de bestörta kvinnorna med en vårens fläkt, förekommer hufvudmotivet i Atterboms dikt:

Väl skall Han göra förgängelsen möte,
Men ur de nattliga grafvarnes sköte
Uppstå förklarad.[1]
(II: 310).

Atterbom skildrar Jesu uppståndelse på ett med Stagnelius analogt sätt:

Gladt blickar han kring sin försonade jord.
Han segrat i djupet på Dödsens mord.
Ur grafven den räddade Ynglingen går:
Kring skullrorna flödar hans strålande hår.

[1] Här återfinnes motivet till Stagnelii dikt Hösten (II: 79) och Orphei dröm i Bachanterna (IV: 243 ff.), där Pans (Kristi) seger öfver dödens makter skildras.

Jämför härmed Stagnelii ofvan citerade slutstrof om den strålande ynglingen, som framgår ur natten. Med risk att taga något för hårdt i en skör dikt, kan jag dock ej undgå att framhålla det något egendomliga i att ur Marias sköte framgår en yngling, icke ett barn såsom t. ex. hos Oehlenschläger och i den tolfte af Novalis' Geistliche Lieder. Det är enklast att förklara detta genom påverkan af Atterboms dikt.[1]

Svårt är att säga, huru mycket Atterboms Christi uppståndelse betydt för Stagnelius. Skildringstekniken är ju densamma hos båda, men, den är Oehlenschlägersk. Atterboms kosmogoniska uppfattning har kanske ej alldeles varit utan sin betydelse, och hos Atterbom finnes också mera utprägladt än hos Oehlenschläger tendensen till en allomfattande mystisk panteism. Det heter om Kristus, att "hans ande besjälar Naturens kropp".

I fråga om den kosmogoniska inklädnaden närmar sig Stagnelii vårsånger också mera den andra och tolfte af Novalis' Geistliche Lieder än Oehlenschlägers dikter. Äfven hos Novalis tänkes Kristus liksom ljuset emanera från höjden för att återfödas i vårens blad och blom. Naturens längtan efter förlossning i andlig och lekamlig måtto är också starkt betonad hos Novalis, för hvilken den i skapelsen immanente Kristus var en "Messias der Natur", som verkade för naturens återlösning. Men kreaturens längtan är hos Novalis fylld af glad förvissning om att stillas och har ej den suckande, elegiska karaktär af lidande som hos Stagnelius.

Själfva nyckeln till den mystiska Kristuspanteism, som uppbär Stagnelii senare diktning, har jag dock trott mig finna i manikeernas egendomliga natur- och Kristusuppfattning. Jag har redan ofvan framhållit, att Stagnelii äfven i vårsångerna framträdande treenighetslära om gudomens uppenbarelse under de tre symboliska

[1] Stagnelii Kristusbild är här som annorstädes den fornkristna af Jesus som en yngling. Denna Kristusbild sammanhänger delvis nog med att Kristus symboliserar det ungdomligt friska växtlifvet. Det är att märka, att denna Kristusbild finnes hos alla dem, som ha en liknande panteistisk Kristusuppfattning, hos Novalis i hans skildring af naturens Messias i Die Lehrlinge zu Sais (*Novalis Schriften*, Berlin 1802, del II, sid. 164), hos Oehlenschläger och Atterbom.

naturerna: elden, ljuset och luften ej behöfver bottna enbart i Böhmes åskådning utan också kan ha sina rötter i manikeiska föreställningar.

Manikeerna omfattade nämligen en fantastisk treenighetslära, som refereras af Augustinus. I sin skrift Contra Faustum Manichæum — jämte Augustini öfriga stridsskrifter mot manikeerna den kanske viktigaste källan till dåtidens kunskap om manikeismen — låter Augustinus Faustus själf framställa sin lära. Fadern bor enligt Faustus i ett otillgängligt ljus, Sonen, "Guds kraft", uppenbarar sig i denna världens "synliga ljus", i solen, och den Helige Ande har sin boning i luften. Genom den Helige Andes "andliga utgjutelse" blir jorden hafvande och föder den lidande Jesus (Jesus patibilis), växtligheten:

Igitur nos Patris quidem Dei omnipotentis, et Christi Filii eius, et Spiritus sancti unum idemque sub triplici appellatione colimus numen: sed Patrem quidem ipsum lucem incolere credimus summam ac principalem, quam Paulus alias ineccessibilem vocat (I Tim. VI, 16); Filium vero in hac secunda ac visibili luce consistere, qui quoniam sit et ipse geminus, ut eum Apostolus novit, Christum dicens esse Dei virtutem et Dei sapientiam (I Cor. I, 24); virtutem quidem eius in sole habitare credimus, sapientiam vero in luna; necnon et Spiritus sancti, qui est majestas tertia, aëris hunc omnem ambitum sedem fatemur ac diversorium, cuius ex viribus ac spirituali profusione, terram quoque concipientem, gignere patibilem Jesum, qui est vita ac salus hominum, omni suspensus ex ligno. (Augustinus, Contra Faustum, lib. XX, cap. II.)

Här återfinnes i självfva verket hela den världsbild, som ligger bakom Stagnelii vårsånger och många andra dikter. Äfven hos honom skildras Sonen, Ordet, som ljuset, hvilket uppenbarar sig dels som solen, dels som Jesus patibilis, växtligheten, född af jorden. Anden har äfven hos Stagnelius sin boning i luften. Att identifiera jorden, Jesu patibilis' moder, med jungfru Maria ligger ju påtagligt nära till hands. Detta har också skett i de andrahandsframställningar af denna manikeiska lära, hvilka grunda sig på detta och andra likartade citat från Augustinus. I dessa kommer man Stagnelii uppfattning än närmare. I sin Histoire critique de Manichée

et du Manichéisme (Amsterdam 1734, 1739) — väl den utförligaste framställning af manikeismen, som fanns på Stagnelii tid — yttrar M. de Beausobre (II: sid. 558) i anslutning till Augustini ofvan anförda citat:

Je ne doute presque point que les Manichéens n'appliquassent à leur Fiction ce que les Évangélistes disent de la Conception du Sauveur par l'opération du S. Esprit. Si nous avions leurs Livres, nous y verrions toute cette Sainte Histoire allégorisée. La Terre est la Vierge; la Substance céleste, qui est dans la Terre, est la Substance virginale qui compose Jésus; Le S. Esprit est l'Agent, par la vertu duquel la Terre le conçoit, et l'enfante, en le faisant passer dans les Plantes, et de là dans le Ciel.

Och i Aug. Neanders Genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme (Berlin 1818, sid. 90) heter det:

Da nun durch die Vegetation die Lichttheile entbunden werden nach Manis Lehre, konnte Faustus sagen ap. Aug. l. 20 c II. durch die Wirkungen des heiligen Geistes in der Luft, ejus de viribus ac spirituali profusione terram quoque concipientem gignere patibilem Jesum qui est vita ac salus hominum omni suspensus e ligno. Die Geburt Jesu von einer Jungfrau konnten demnach die Manichäer für ein missverstandenes Symbol erklären.

Jesus uppenbarar sig alltså enligt manikeernas föreställningar liksom hos Stagnelius i växtligheten. Och manikeerna indiktade med samma djärfva symbolism som Novalis och Oehlenschläger evangeliernas berättelser i naturföreteelserna.

Blott på en punkt afviker Stagnelii framställning från manikeernas i ofvan anförda Augustinuscitat: den Helige Andes verksamhet framträder ej så tydligt i hans dikt, där i stället Jesusväxtligheten tänkes som en son till Christus-solen. Denna afvikelse får dock sin förklaring genom andra punkter i manikeernas Kristuslära, som jag här i förkortadt referat framställer efter Beausobre (o. a. a. II: sid. 552 ff.) och Neander (o. a. a. sid. 86 ff.), hvilkas framställning hufvudsakligen är baserad på Augustinus.

I begynnelsen funnos enligt manikeerna två urprinciper: ljuset och mörkret (materien, Hyle), som voro strängt åtskilda. Emellertid

trängde mörkrets makter fram mot ljusriket och sökte storma himmelen, hvars konung då mot dem utsände Urmänniskan, som de västerländska manikeerna äfven kallade Jesus. Denne dukade dock under i kampen, och en del af hans ljus uppslukades af mörkret. Alltsedan dess består denna världen af en blandning af ljusa och mörka partiklar De ljusa partiklarna, den i världen fångna, lidande ljussjälen, kallade manikeerna med ett kollektivt namn Jesus patibilis. Den del af Urmänniskan åter, som lyckats rädda sig ur striden mot mörkret, hade åter uppstigit till himmelen och tagit sin boning på solen. Det är Jesus impatibilis, som betraktas som fader till Jesus patibilis, då denne är en del af honom. Därför kallade manikeerna också Jesus patibilis för Människosonen, Urmänniskans son. Från höjden verkar Jesus impatibilis som frälsare af de i mörkrets värld fångna ljusdelarna. Neander säger om Jesus impatibilis (o. a. a. sid. 89): "Jene erlösende Seele hat ihren Sitz in dem sichtbaren Licht (lux secunda ac visibilis) entgegensetzt der prima ac inaccessibilis und wirkt durch Sonne und Mond auf den Läuterungsprocess der Natur ein". Och hos Beausobre (o. a. a. II sid. 558) heter det om denna ljusets förlossning, Jesu patibilis' födelse, att solen därtill mycket bidrager genom sin värme.

Den fulla öfverensstämmelsen mellan Stagnelii och manikeernas kosmogoni och natursymbolik ligger i öppen dag. Den egendomliga föreställningen om Kristus som Jesu fader får sin naturliga förklaring. Visserligen skilde vissa gnostiska system mellan Jesus på jorden och eonernas konung Kristus i Pleroma,[1] men Kristus tänkes dock aldrig hos gnostikerna som Jesu fader; och likheterna på andra punkter visa tydligt, att Stagnelius i de dikter, där denna föreställning framträder, Hösten (II: 79), Maria (II: 280), är närmast beroende af manikeismen.

Det träder också fram i vårsångerna liksom i många andra samtida dikter en om manikeismen påminnande dualism mellan ljus och mörker. Jesus-växtlighetens ljusnatur, som aldrig betonas hos Oehlenschläger, skymtar exempelvis fram i den femte vårsångens

[1] Med en hänvisning till denna gnostiska lära har Böök sökt förklara saken (V: 250).

sista strof, där Jesus skildras som en *strålande*[1] yngling, som framgår ur *natten*. Och hans ursprung är det himmelska ljuset.

På samma sätt som Stagnelius förknippa också manikeerna föreställningen om naturens förbannelse och förlossning med sin mystiska Kristusuppfattning. Med vegetationen frigöras enligt Neanders ofvan anförda ord de fångna ljusdelarna, som lida af att vara fjättrade i mörkret, från materien, och detta sker med hjälp af solen Kristus såsom i Stagnelii vårsånger. Mot bakgrunden af denna manikeiska lära förstår man lättare, hvarför i Stagnelii dikter våren, växtlifvets uppståndelse från de döda och befrielse från vinterns och mörkrets makter, blir en symbol för hela skapelsens frälsning.

I den svårtillgängliga dikten Hösten (II: 79) möter man en likartad kosmogoni och natursymbolik som i vårsångerna: Kristus skildras dels som solen, dels som växtligheten. Liksom våren symboliserade Kristi födelse, betyder hösten Jesu lidande och död.

Det är samma betraktelsesätt, som finnes i Oehlenschlägers Getsemane og Golgatha (Poet. Skrifter, Khvn 1805, I: sid. 471), där också Jesu lidande och död tänkes afspeglad i naturen:

Naturen i sit Sørgeklæde
Gientager aarlig taus din Død.

Daggen på de gula löfven är Jesu tårar i den vissna örtagården, i stormen dör hans sista suck, och det svarta, aflöfvade trädet står med torra grenar liksom korset på Golgatha.

Hos Stagnelius är det den slocknande höstsolen, som symboliserar Kristi lidande:

Ack! Christus lider,
Hur matt han strålar, hur blek han skrider
Vid Söderns pol.
Döende blickar
Förgäfves han skickar
Af molnens förfärliga sköld betäckes hans glimmande Sol.

[1] Kursiv. af mig.

I fortsättningen har Stagnelius omdiktat samma naturförlopp i *hedniskt* mytologisk form. Som Böök framhållit i sin kommentar (*V:* 125), är Adonis ljuset och växtligheten, som stigit ned till *Hades*, jorden-Venus "klagar i höstlig gråt" och längtar att om våren åter se och famna sin brudgum.

Här som mångenstädes har Stagnelius liksom i allmänhet nyromantikens mytologer låtit hednisk och kristen myt vara bärare af samma innehåll. Schelling har i slutorden till Bruno antydt den inre likheten mellan myten om Adonis' död och Kristi död. Detta uttalande (Fr. W. J. Schellings sämmtliche Werke, IX, Upsala 1818, sid. 151) är intressant genom den belysning, det kastar öfver Stagnelii dikt. Schelling yttrar:

Dann werden wir die königliche Seele des Jupiter begreifen; sein ist die Macht; unter ihm aber ist das formende und das formlose Princip, welches in der Tiefe des Abgrunds ein unterirdischer Gott wieder zusammenknüpft: er aber wohnt in unnahbarem Aether. Auch die Schicksale des Universums werden uns nicht verborgen bleiben, die Zurückziehung des göttlichen Princips von der Welt, und wie die mit der Form vermählte Materie der starren Nothwendigkeit überliefert worden: noch werden uns die Vorstellungen von den Schicksalen und dem Tode eines Gottes dunkel seyn, die in allen Mysterien gegeben werden, die Leiden des Osiris und der Tod des Adonis.

Stagnelii vårsånger skildra på grundval af Schellings filosofi gudomens självfobjektivering som den eviga naturen, såsom Albert Nilssons slående bevisföring (Svensk Romantik, Lund 1916, sid. 369 ff.) fastslagit. Som jag har föga eller intet att tillägga, hänvisar jag till hans framställning, som kastar ett klart ljus öfver den enhetliga filosofiska åskådning, som bildar kärnan i Stagnelii kosmogoniska dikter.[1] Under det vårsångerna skildra, huru den gudomliga principen, som för Schelling liksom för Stagnelius är den allbesjälande ljusprincipen, uppenbarar och självfobjektiverar sig i

[1] Dock har Nilsson, när han förklarar (o. a. a. sid. 369), att Stagnelii egendomliga kosmogoni närmast vore »att betrakta som frukten af hans studier i den platonsk-schellingska filosofien och Böhmes teosofi» tydligen liksom äfven Böök underskattat gnosticismens och manikeismens betydelse, såsom af min framställning torde framgå.

världen och tiden, är ämnet i Hösten "die Zurückziehung des göttlichen Princips von der Welt", och fortsättningen af Hösten kan man betrakta som en skildring af huru en "underjordisk Gud" i "afgrundens djup" sammanknyter den "formande och formlösa principen" i den åt den "stela nödvändigheten öfverlämnade världen", som häraf väckes till nytt lif. Och både hos Schelling och Stagnelius symboliserar Adonis' död naturmytiskt "die Schicksale des Universums".

I Stagnelii dikt följer så en höstskildring i Lidnerton: jorden är höljd i dödens skuggor, jordens lik hvilar i dimmans svepning, stormen kväder liksången, och höstregnets tårar falla på båren.

Naturen är död: Jesus har stigit ned till de döda:

På drufvobergen, på de rika fälten
Predikar Jesus icke mer.
Till dödens rike har den milda Hjelten
Ur solens strålar vandrat ner.
Sitt kött och blod han oss att njuta ger.

Den sista dunkla raden har Böök lyckats tolka (V: 125) genom att ställa den i samband med Oehlenschlägers den hellige Nadvere, (Poetiske Skrifter, Kbhn 1805, I, sid. 461—464). Jesu kött och blod äro höstens frukter. Att tolkningen är riktig, framgår af dikten Brudgummen (II: 317), som skildrar, hur själen i all naturen ser uppenbarelser af Kristus,

Hvars kropp från åkerns gullhaf kallar,
Hvars blod i vinets drufvor svallar.

Kristuspanteismen är här stegrad till massiv, nästan hednisk sensualism, men å andra sidan är ju detta föreställningssätt en följdriktig utbildning af åskådningen af naturen som Kristi kropp. Också träffas samma uppfattning hos nästan alla dem, som bekänt sig till denne panteistiske Kristus. Enligt Böhme kunde man, som ofvan nämnts, i naturen "smaka Gud" (De tribus principiis, cap. VIII: 12), och hos Novalis möter samma tanke ehuru i mindre konkret form i den sjunde af hans Geistliche Lieder. Inga ha dock

drifvit detta föreställningssätt med större förkärlek än manikeerna. Öfverallt i naturen, där genom ljus, doft, ljuflig smak ett ädlare stoff visade sig, i stenar, blommor och framför allt i frukter, sågo manikeerna Jesus patibilis uppenbara sig. Han fanns i äpplen (Augustinus, Contra Faustum, XX: 11), i drufvor (Contra Faustum, IX: 13), i åkrar (Contra Faustum, XX: 11). Augustinus dröjer gärna vid drastiska skildringar af huru manikeerna förtära sin frälsare.

Slutraderna i Hösten skildra som Oehlenschlägers Christi fødsel, Atterboms Christi uppståndelse och vårsångerna i Liljor i Saron, huru Jesus åter uppstår från de döda, liksom blommorna om våren stiga upp ur jorden:

Snart skall han likväl tåga
Ur mullen fram med segrande förmåga,
Med hundra purpurmunnar
Snart Våren honom leende förkunnar.
Snart Christus Christus väcker medlarns kropp
Ur grafvens svarta rike opp.

Betraktelsesättet står också i full öfverensstämmelse med manikeernas uppfattning af Jesus patibilis. Beausobre yttrar i anslutning till sin ofvan relaterade tolkning af manikeernas lära om Jesus patibilis (o. a. a. II: sid. 558):

En se détachant des parties grossières qui les envelopent, elles (scil. les particules de la Substance céleste, le Jésus passible) trouvent les fibres et les racines des Plantes, elles s'y insinuent, montent dans la tige, dans les branches, et passent dans les fleurs et dans les fruits.[1]

Jesus-växtligheten väckes också i Hösten som i vårsångerna ur "grafvens svarta rike" af Kristus-solen; en föreställning, som ju, såsom ofvan visats, är af manikeiskt ursprung.

Den kosmogoni, som analyserats i Vårsånger och Hösten, uppbär en rad dikter från Saronstiden: Himmelen, Suckan ur stoftet, Hymn, Bruden, Maria, sonettcykeln Hösten och den sonett, som af Hammarsköld kallades Skönheten (II: 78), m. fl., som alla skildra

[1] Beausobres uttalande är en ganska trogen öfversättning af ett ställe hos Augustinus (*De Moribus Manichæorum*, cap. XV).

det gudomligas, ljusets, mystiska immanens och uppenbarelse i naturen.

Det manikeiska inslaget i Stagnelii teosofi är enligt min mening ganska starkt. Manikeernas lära om Jesus patibilis kan äfven kasta ljus öfver en del andra dunkla punkter i Stagnelii dikt, hvilket bekräftar riktigheten af min föregående undersökning.

Jesus patibilis var ju enligt manikeerna det i världen fängslade ljuset, som led af att vara sammanokadt med mörkret och längtade efter förlossning. Bibelns lära om Kristi lidande, som blott var *skenbart,* då han enligt manikeerna blott uppenbarat sig på jorden i en skenkropp, symboliserade den fångna ljussjälens *verkliga* lidande (Neander, o. a. a. sid. 90). Enligt ofvan anförda Augustinuscitat (Contra Faustum, XX: 2) var Jesus patibilis, "människornas lif och frälsning, korsfäst i alla träd." I den på trädet hängande frukten sågo manikeerna nämligen den korsfästes bild (Augustinus, Contra Faustum, XX: 11). Men Jesus "ligger också utsträckt i gräset" (Augustinus, Contra Faustum, XX: 11), ja, han är korsfäst i världsalltet. Neander anför några betecknande citat (o. a. a. sid. 90):

Daher redet der Manichäer Secundinus von einem Christus in omni mundo et anima crucifixus und Faustus bei Augustin. l. 32, crucis mystica fixio qua nostræ animæ passionis monstrantur vulnera.

Världen är sålunda det i alla väsen lidande ljusets kors. Denna genompessimistiska, helmörka världsbild har gjort ett djupt intryck på Stagnelius, som här fann ett uttryck för sin och skapelsens smärta. I Lifvets villkor (II: 438) har han gifvit sin dystra lifssyn en starkt suggestiv form:

Ju högre lif, ju större qval du röner —
Ett kors är denna värld för ljusets alla Söner.

Bilden af världen som ett kors har stått lefvande för hans hallucinationsstarka fantasi. Den återkommer i samma dikt:

Och dunkla stunder under molnen timra
Ett skyhögt kors i natten upp för mig.

Sammanhanget mellan manikeernas och Stagnelii åskådning framstår ännu klarare i andra dikter, där hans världssmärta fått sin förtätade form i samma gripande bild. Den återfinnes i en sonett (II: 77) i de uttrycksfulla raderna:

Ett mystiskt kors där alla väsen lida
Är denna Jord ett fällt af blodsdugg tåradt.

Det synes, som om den manikeiska föreställningen, att i världen "en mystisk korsfästelse" och "såren af vår själs lidande" skulle kunna skönjas, föresväfvat Stagnelius, hvilket icke hindrar, att Saint Martins skildring i Le Ministère de l'Homme-Esprit af det blodvattnade jordklotet, såsom Böök framhållit (Kreaturens suckan, Edda 1914, sid. 304 och 317), äfven stått för hans inbillning. Bilden af jorden som "ett mystiskt kors" [1] är dock säkerligen af manikeiskt ursprung.

I den tredje sonetten i samma cykel, som af Hammarsköld fick rubriken Skönheten, närmar sig Stagnelius än mer manikeernas uppfattning af Jesus patibilis. Den lidande, korsfäste är här naturskönheten, växtligheten. Sonetten citeras i sin helhet:

En flyktig gäst är Skönheten på jorden.
En vårquäll blott dess änglabild hugsvalar
Vår Andes trånad och med hjertat talar
Från rosenmund de hulda trösteorden.
Ur ljusets himlar är hon skickad vorden
Försonande i stoftets mulna dalar.
Sitt värf hon fyller och till kända salar
Uppsväfvar i triumf, till gudaborden.
Ja! Skönheten är kropparnes försoning.
På årets kors för stjernans udd hon blöder
Men Ljusets kärlek henne återföder.
Vår synd gör dessa fällt till dödens boning,
Gör att Naturen suckar jämt och lider,
Att evig Vår sitt rosendoft ej sprider.
(II: 78).

[1] Att korsets armar skulle bildas af de fyra väderstrecken, som Böök anser (V: 124), finner jag ingen anledning att antaga.

Klart är, att, som Böök påpekar i sin kommentar (V: 124), skönhetens besök parallelliseras med Frälsarens jordevandring: "hon har", fortsätter Böök, "en uppståndelse och en korsfästelse liksom Jesus. Men detta förlopp är på samma gång en symbol på naturskönheten, på blommorna och växtligheten".

Huru har nu Stagnelius kommit på tanken att identifiera skönheten med Kristus? Man kan tänka på dikten Till Skönheten (I: 278), där skönheten besjunges men utan mystik som solen, hvilken "strömmar lif till alla väsen ner". När så den lifgifvande solen för Stagnelius blef Kristus, låg ju sammansmältningen nära till hands. Men gifvetvis är detta en alltför mekaniserande förklaring.

Förklaringen måste som så ofta sökas i manikeernas föreställningar om Jesus patibilis. För dem var skönheten, Jesus och växtligheten ett, och de ha alla sitt ursprung i ljusriket. "Wo Schönheit sich offenbart", yttrar Neander i sin framställning af läran om Jesus patibilis (o. a. a. sid. 88), "siegt das Lichtprincip über die ὕλη, in dem Hässlichen unterliegt es". Meningen med det svårtydda uttrycket "Skönheten är kropparnas försoning" är alltså den, att kropparna genom skönheten bli ett med försonaren, den lidande Jesus.[1] Och i full öfverensstämmelse med manikeernas uppfattning är tanken, att skönheten, uppenbarad i naturen som växtligheten, blöder på årets kors för "stjernans udd". Manikeerna skildra näm-

[1] Emellertid är problemet till sin litterära upprinnelse än mera inveckladt. Stagnelii försoningstanke bör ses mot bakgrunden af ett uttalande i hans filosofiska prosafragment. Stagnelius har förut framställt, huru de himmelska intelligenserna af »den organiska naturens skönhet» förleddes att förena sig med materien: deras syndafall, som försonas genom »harmonien» (IV: 330), och fortsätter (IV: 332):

»Om således den med gruset förenade intelligensen skall handla på ett med sin himmelska Natur öfverensstämmande sätt, d. v. s. likna Gud, måste hon, då ett återvändande till det ursprungl. tillståndet icke är möjligt, genom omdanande af all bestämning af materien bringa sin himmelska och jordiska Natur till fullkomlig harmoni eller, hvad som är det samma, annihilera materien därigenom, att hon med Intelligensen göres identisk. Detta sker sålunda, att hon 1:o från all materia abstraherar den af Gud meddelade formen (= idéen); 2:do från de således abstraherade formerna vidare abstraherar alla tillfälliga, genom materien bestämda, modifikationer, så att den egentl. gudomliga grundidéen står ensam qvar; och 3:o i alla sina handl. ingen annan regel följer än denna grundidée».

ligen Jesus patibilis som högeligen känslig för väderlekens växlingar. Han "födes, lider och dör hvarje dag", som det heter i Evodii skrift De fide, cap. XXIV (citeradt af Beausobre, o. a. a. II: sid. 553).

Uttrycket "stjernans udd", för hvilken naturens skönhet blöder, tolkar Böök i sin kommentar som liktydigt med "solens eld". Men bortsedt från att "stjernan" ej på något annat ställe i Stagnelii dikt är ett namn på solen, stämmer Bööks tolkning icke med den omedelbara fortsättningen:

Men Ljusets kärlek henne återföder.

Föreställningen om stjärnan, som med sin "udd" marterar den på årets kors lidande naturskönheten, sammanhänger enligt min

Mot bakgrunden af denna egendomliga försoningslära får, i förbigående sagdt, Stagnelii dunkla ord om Rosen i Världsfurstens park (II: 144) sin förklaring:

Gestalten än ditt lif försonar...

Stagnelii framställning af skönheten, harmonien som en försoning är egentligen en platonisering af Valentinos' harmonilära. Enligt Valentinos hade äonen Horos (begränsningen), som af somliga gnostiker kallades Frälsaren (Neander, o. a. a. sid. 114) af den Högste utsändts för att i världen återställa den af äonen Sophia störda harmonien. Neander förklarar i sin bl. a. på Irenæus (*Contra Hæreses*, lib. I, cap. II: 3) grundade framställning — Neander har dock användt äfven andra källor, och Stagnelii uppfattning står Neanders betydligt närmare än Irenæi — att detta återlösningsverk måste omfatta »alle Stufen des Daseyns» och fortsätter (o. a. a. sid. 113):

»Das Höchste, was auf jeder Stufe des Daseyns erscheint, und die derselben angehörenden Wesen über dieselbe zu einem höhern Daseyn erhebt und mit diesem verbindet, ist das Erlösende, und der Erlösungsagent jeder Stufe ist Bild und Repräsentant des höchsten Erlösers, so wie sein Werk, Bild und Darstellung von dem, was dieser für das Pleroma gewirkt hat».

Här liksom i manikeernas lära om Jesus patibilis träffar man den grundsyn, som ligger bakom Stagnelii identifikation af skönheten och Försonaren.

Med tanke på ofvanstående Stagneliuscitat förstås lättare, hvarför Stagnelius platoniserat motivet kreaturens suckan. Skapelsens längtan efter förlossning är afbildernas längtan att återförenas med urbilderna, att »förbytas» från »mörkrets ideer» till ljusets (Kreaturens suckan, II: 87). I denna platonska form förekommer motivet i exempelvis Schellings *Bruno* (*Sämmtliche Werke* IX, Upsala 1818, sid. 11, 12), där äfven jorden, liksom i Stagnelii dikt Jorden, skildras som en matt afbild af »die wahre Erde».

mening med den hos Stagnelius så ofta förekommande uppfattningen af planeterna och Djurkretsens stjärnor som onda demoner i Världsfurstens sold. I dikten Jesus (II: 155) skildras, huru Världsfursten låter stjärnorna, sin "järnklädda tropp", korsfästa Jesus. "Stjernans udd" är alltså i min tanke en symbol för mörkrets och materiens makt, som pinar och plågar försonaren, skönheten.

Med denna tolkning faller en något annan dager öfver dikten. och Stagnelii dualistiska syn på tillvaron träder skarpare fram.

Slutraderna i sonetten behandla den korsfästa naturens lidande. Det starka manikeiska inslaget i den Stagneliska motivkomplexen Kreaturens suckan liksom dennas samband med Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning torde vara klarlagdt.

I den nyssnämnda dikten Jesus (II: 155) mötas dessa manikeiska föreställningar och gnostiska. Den svårtydda dikten skildrar Animas fångenskap hos Demiurgen. Från sitt häkte blir Anima varse en herde, vid hvars åsyn hon gripes af en ofattbar tjusning. Han är för henne en påminnelse om Pleromas värld, och i hans himmelska drag tycker hon sig se en broder till Kristus. Herden omtalar för henne, att han är Kristus, som stigit ned från Pleroma för att befria henne. Då upptäckes han af Världsfursten, och dennes krigsknektar, stjärnorna, fastnagla honom vid korset. Bedröfvad intill döden sitter Anima vid korsets fot, "tills natten dess öga betäcker".

Denna skildring öfverensstämmer närmast med den gnostiska sekten ophiternas mytologi, sådan den framställes hos Irenæus (Contra Hæreses, lib. I: cap. XXX) och efter honom af Neander (o. a. a. sid. 231 ff.). På en del punkter öfverensstämmer den med Valentinos' system.[1] Jag meddelar här hufvudpunkterna i ophitismen i något förkortadt referat.

[1] Att försöka göra en boskillnad mellan Valentinska och ophitiska element vore oriktigt redan af den anledningen, att Stagnelius i sina källor knappast kunde träffa det ena systemet utan att möta det andra. I inledningen till Adamsboken träffas visserligen ensamstående en redogörelse för Valentinos' lära, men Matthias Norbergs framställning är ganska kortfattad, och tydligt är, att Stagnelius, hvilken, såsom framgår af Bööks kommentar, hade en synnerligen ingående kunskap om den Valentinska äonläran, användt

Liksom i Valentinos' system är enligt ophiterna Achamot-Sophia den sista äonen, som från Pleroma nedsjunkit i Hyle och fängslats i materien. I denna värld är hon den goda ljusmakten, som gifver människorna ljus och kunskap om deras gudomliga ursprung. Mot henne står Ialdabaoth, hennes egen son. Ialdabaoth är Världsfursten, fåkunnig och ovis som Valentinos' demiurg men mera ondskefull än denne. I sin sold har han sju stjärnandar: Solen, Månen, Mercurius, Mars, Venus, Jupiter och Saturnus, som tillsammans med sin härskare söka hindra ljusets utveckling hos människorna. I sitt betryck ropade Sophia till sin moder, "den första kvinnan", om hjälp från Pleroma (ett motiv, som förekommer i dikten Brudgummen [II: 317]). På moderns böner steg Kristus ned från ljusriket. "Och", fortsätter Irenæus (Contra Hæreses, lib. I, cap. XXX: 12 ff.), "de (ophiterna) säga, att Christus först förenat sig med sin syster Sophia, och båda hade jublat vid sin ömsesidiga beröring; och detta vore, förklara de, "brudgummen och bruden". Förbunden med Sophia, tog så Kristus sin boning i människan Jesus — äfven i detta system skiljes mellan äonen Kristus i Pleroma och människan Jesus i Kenoma — "och så hade Jesus blifvit Christus".

utförligare källor. Möjligt är, att Norbergs framställning väckt hans intresse för gnosticismen. Det utförligaste arbetet om ophiterna på Stagnelii tid var J. L. Mosers *Versuch einer unpart. und gründl. Ketzergeschichte*, Helmstadt 1746, del II: *Die Schlangenbrüder*, men intet tyder på att Stagnelius känt detta verk. Hos Irenæus vederläggas Valentianernas och ophiternas irrläror i samma bok (*Contra Hæreses*, lib. I), och August Neander behandlar i sin *Genetische Entwickelung der vornehmsten gnost. Systeme* (Berlin 1818) utförligt båda. Det är högst sannolikt, att detta verk varit en af hufvudkällorna till Stagnelii kunskap om gnosticismen. Redan tryckåret 1818 stämmer ju väl med den tid, då Stagnelius hängaf sig åt gnostik spekulation. Det är ju också klart, att Stagnelius först måste träffa gnosticismen och manikeismen i någon mer eller mindre samtida framställning, innan han, som troligt är, gick till källskrifterna under antiken. På de fem sidor (sid. 87—91), där Neander behandlar manikeismen, finnes knappt en rad, som jag ej haft anledning att hänvisa till. Af de manikeiska myter, som Neander ej ingått på, har jag däremot ej funnit ringaste spår i Stagnelii verk. Säkerligen har det varit af stor betydelse för Stagnelius att träffa gnosticismen och manikeismen framställda i nyromantisk, mot främmande mytologier tolerant anda. Äfven Beausobres *Histoire de Manichée et du Manichéisme* (Amsterdam 1734, 1739) synes Stagnelius ha känt. Ofvan har framhållits, att Stagnelius trognare slutit sig till Beausobres och Neanders verk än till de antika källorna.

"Men då Christus steg ned (i Jesus), begynte denne utföra under, bota (människor) och förkunna sin okände Fader samt bekände sig öppet vara Urmänniskans son. Häröfver vredgades furstarna och deras fader (Ialdabaoth) och läto döda honom."

Furstarna äro tydligen stjärnandarna.

Öfverhufvud har nog den Valentinska och ophitiska myten om äonen Achamoth-Sophia, som sjunkit ned från ljusriket i materien, som gråter och ropar om hjälp från Pleroma, längtande efter återförening med sitt gudomliga ursprung men hjälplöst fången i mörkrets och dödens värld, inspirerat Stagnelii skildring af Anima, som i många dikter liksom Sophia är Kristi brud. Irenæi och Neanders abstrakta beskrifning af Sophias och Kristi jubel vid återseendet och af Jesu korsfästelse af Ialdabaoth och stjärnandarna har i Stagnelii dikt Jesus blifvit målande, visionär, full af lif, hvilket klart vittnar om den lefvandegörande kraften af hans fantasi.

Den fortsatta skildringen i dikten är ganska svårförklarlig:

Och Djurkretsens stjernor ur stormmolnen le.
Nu Solen förgyller det höga,
Och Anima vaknar. Hvad under, o se!
Då möter dess stirrande öga.
Den döda, den sårade kroppen har flytt.
I ett blommande lifsträd är korset förbytt.
Där blodet har strömmat en källa
Bland rosor kristallisk ses välla.

Man möter här den i Stagnelii diktning ofta förekommande myten om korset som lifsträdet, världsträdet. Det skymtar äfven i denna dikt en parallellism mellan ett naturförlopp — natten har flytt, solen har börjat lysa, och samtidigt förvandlas korset till ett "blommande lifsträd" — och en berättelse ur den Heliga historien: Jesu uppståndelse. Böök yttrar i sin kommentar (V: 190): "Anima, som förtärts af smärta vid åsynen af Kristi korsfästelse, och som nu får bevittna undren efter hans död, är gifvetvis en fantastisk variation af evangeliernas kvinnor vid Kristi kors och vid den tomma grafven påskmorgonen; äfven här är kroppen försvunnen".

Redan däraf, att det i den föregående skildringen är *Världsfursten*

och stjärnorna, som korsfästa Jesus, framgår, att dikten skildrar ett kosmiskt skeende. I ofvan citerade strof synes mig Stagnelius ha kombinerat ophiternas myt med de manikeiska lärorna om Jesus patibilis. Denna kontamination låg så mycket närmare till hands, som för Stagnelius, hvilken liksom romantikerna i allmänhet såg en gemensam gudomlig vishet förborgad i alla religioner och mytologier, ophiternas lära om Jesu korsfästelse af Världsfursten lätt kunde synas som en variant af den manikeiska myten om Urmänniskans, Kristi, besegrande och uppslukande af mörkret. Man bör också fasthålla vid parallellen mellan jorden och Jesu kors, så mycket mera, som skildringen af huru korset förvandlas till lifsträdet i solens sken nära sammanfaller med vårsångernas af huru jorden vaknar och växtligheten, blomstervärlden (Jesus) väckes till lif af solen. Att de i dikten förekommande föreställningarna äro besläktade med vårsångernas, framgår också af motivöfverensstämmelsen i skildringen af Animas glada häpnad öfver förvandlingen med den liknande beskrifningen i den tredje vårsången. Korsets förvandling till ett blommande lifsträd betecknar alltså Kristi och naturens uppståndelse i vårens grönska och blom, och lifsträdet samt den "kristalliska" källa, som upprunnit af Jesu blod, äro symboler för Kristi uppenbarelse i naturen, liksom "försonarens blod" för Stagnelius "målar sig" i "daggens spridda silfverflod" (Längtan II: 200) och glänser i "rosens hy" (Lustvandringen II: 286).

Diktens slutstrof skildrar, huru Anima vid midnattstimman släcker "den eviga törsten" i källan — källan är, som Böök påpekar i sin kommentar (V: 190), den betraktelsens källa, som Stagnelius skildrar i andra dikter — och huru hon tyst sitter i "lifsträdets skygd", lyssnande till de hugsvalande, "höga oraklerna", som tala ur dess krona.

Man skulle kanske på den världsuppfattning, som uppbär denna dikt, kunna tillämpa de ord om manikeernas lära om Jesu lidande och död, som Neander citerar efter Alexander af Lycopolis (o. a. a. sid. 90), att Jesu skenbara korsfästelse "tjänade som ett bevis, att den gudomliga kraften sjunkit ned till Hyle och åter skall gå bort därifrån".

För att min tolkning af dikten är riktig, talar också, att Stagnelius, i en rad ungefär samtida dikter: Bruden, Lustvandringen, den tredje vårsången, Brudgummen, skildrar, huru Kristus uppenbarar sig för den hos Världsfursten fängslade Anima i naturen, "Demiurgens parker".

I Bruden (II: 282) skildras, huru "Christi trogna Brud" "med hvarje månhvarfs lopp" ser en "ny gudomlig Flora" — uttrycket "gudomlig" bör enligt min mening fattas i sin egentligaste bemärkelse — spira upp ur mullen.

Stagnelius riktar i sista strofen följande maning till Anima:

Så vattna då med fromma tårar
De späda blommors knopp,
Snart rinna de i Edens vårar
Till stjernor bytte opp.

Denna förvandling får sin förklaring, om man ser den mot bakgrunden af de manikeiska föreställningarna af blommorna som bärare af ljuspartiklar, som frigöras, stiga upp genom luften och återförenas med ljusriket.

Manikeernas lära om Kristus är en konsekvent panteism, Jesus patibilis var för dem "alltets själ" (Neander, o. a. a. sid. 88), och den har säkerligen haft stor betydelse för Stagnelius därigenom, att den bidragit till att utvidga hans Kristuspanteism till en allomfattande världsåskådning. Att märka är, att Stagnelii världsbild i ofvan analyserade och andra samtida dikter närmar sig manikeismen i sin skarpa dualism mellan ljus och mörker — att detta skulle ha skett *enbart* genom direkt inflytande från manikeismen, är ej min mening att låta påskina.

Med tanke på denna mystiska Kristusuppfattning, enligt hvilken Kristus besjälar världsalltets kropp, förstår man lättare, huru Stagnelius i Orphei dröm i Bachanterna (IV: 243 ff.) kunnat identifiera Kristus med den store Pan.[1] Vi möta äfven här evangeliet

[1] Denna identifikation låg nära till hands äfven därför, att enligt orphikerna världen skapats af en gud, som hade tre namn, och denne kallades af dem den store Pan (J. Görres, *Mythengeschichte der asiatischen Welt,* Heidelberg 1810, del II, sid. 363).

i naturmytisk inklädnad. Som Albert Nilsson påpekat (Svensk Romantik, Lund 1916, sid. 402) återgår Stagnelii skildring här direkt på Novalis. För tolkningen af Orphei syn kan jag hänvisa till Nilssons djupträngande analys.

Jag har härmed sökt göra reda för den mystiska Kristus- och naturuppfattning, som uppbär så många dikter från Stagnelii senare skede. Det är tydligen denna åskådning, han särskildt hade i tankarna, när han gaf sin diktcykel Liljor i Saron undertiteln Teosofiska diktningar (i prospektet IV: 347). Han definierar där begreppet teosofi på följande sätt:

Teosofien är hjärtats och fantasiens, eller, om man så vill, en ännu högre organs lefvande åskådning af det Gudomliga Ordet, hvarhelst det ock uppenbarar sig, i Skrift, Natur eller sjelfkontemplation.

Många element sammanströmma alltså i Stagnelii Kristuspanteism, element från gnosticismen, manikeismen, från Böhme, Novalis, Oehlenschläger och Atterbom. Äfven från Wallin har Stagnelii åskådning mottagit bestämmande intryck, hvartill jag nedan återkommer. För den konkreta diktgestaltningen står hans egendomliga uppfattning kanske mest i skuld till Oehlenschläger, för sin utbildning till genomförd filosofi eller snarare teosofi till Böhme och framför allt till manikeismen. Det kan möjligen synas, som om jag utvecklat en allt för stor apparat på ett ganska begränsadt område, men det är väl af ett visst intresse att på en punkt se, huru komplicerad hans åskådning är till sin litterära upprinnelse.

Det föregående har inställt Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning mot dess litteraturhistoriska bakgrund, men den personliga känslobetoning, som den erhöll i hans dikt har endast i förbigående skymtat fram. Stämningarna växla, men molltonarten öfverväger.

Huru Stagnelii sensitiva själslif reagerade mot denna Kristus- och naturåskådning, framstår ingenstädes klarare än i hans dikt Längtan (II: 199), där han talar i jagform. Fullt personlig är dock

icke denna dikt i den meningen, att ej dess litterära förebild tydligt framträder. Och utöfver denna ger Stagnelii dikt egentligen ej något nytt.

Stagnelii Längtan är starkt inspirerad af Wallins psalm 481: "Hvar är den vän, som öfverallt jag söker?" Den arkitektoniska byggnaden, stämningen och innehållet är likartad i båda dikterna. Den första strofen skildrar deras längtan till Jesus, som de söka under tröstlöshet och suckan. Och Jesu kärlek möter dem i blommornas doft, sommarvindens fläkt och källans brus. Wallins åskådning är här tydligen den Kristuspanteism, som ofvan analyserats. Men denna Kristi uppenbarelse i naturen stillar ej deras längtan. De vilja se honom ansikte mot ansikte. Det heter i Wallins psalm:

Likväl ett töcken mig från honom stänger:
Min bön, men ej min blick, till honom tränger.
Ack, såge jag hans anlet och mig slöte
Intill hans sköte!

Hos Stagnelius möter man samma klagan:

Säj! o Verld! hvar skall jag finna HERran?
Mig så nära är han dock så fjerran.
Ej hans skugga blott i tidens elf,
Honom vill jag finna, honom sjelf.

Och bådas längtan efter Jesus är en längtan efter ro. Wallin säger i den sjunde strofen:

Var tröst, min ande! Hoppas, bed, försaka!
Dig vännen vinkar: du skall se och smaka,
Hur ljuf han är, och sjunka i hans armar,
Som sig förbarmar.

Stagnelius frågar:

O! hvar blomstrar i hans armar friden?

Och slutstrofen i Längtan är en bön till Jesus:

Hviska ömt att synden är förlåten!
Kyss från själens bleka kinder gråten
Och Naturens stora harpa bjud
Festligt sjunga Christus och hans Brud!

I Stagnelii dikt framträder ett starkare missmod än i Wallins psalm. Hvad som hos Wallin uttryckes som fast förvissning, blir hos Stagnelius en fråga och en önskan. Hur starkt beroendet af Wallin än må vara, är det personliga och äkta Stagneliska tonfallet dock omisskännligt.

Gifvande är också en jämförelse mellan Längtan och den tolfte af Novalis' Geistliche Lieder (Novalis Schriften, II, Berlin 1802, sid. 150), som kanske också inspirerat Wallins psalm.

Både Stagnelius och Novalis börja sina andliga sånger med en "suckan ur stoftet", att Jesus måtte uppenbara sig för dem i deras nöd och vånda. Och Kristus uppenbarar sig i naturen, i solen, stjärnorna och markens örter.

Novalis säger:

Er ist der Stern, er ist der Sonn',
Er ist des ewigen Lebens Bronn,
Aus Kraut und Stein und Meer und Licht
Schimmert sein kindlich Angesicht.

Stagnelii skildring är mera adjektivrik och målande:

Honom blott jag söker i Naturen.
Se! hans kärlek strålar i azuren
Mildt från nattens silfverstjernor ner
Tårbestänkt i sipporna den ler.

Döende i quällens Sol han skickar
Ömhetens och tröstens hulda blickar,
Står ånyo med förklarad kropp,
Lefvande i morgonsolen opp.

Och Kristus träder dem mycket nära:

Novalis:

Er schmiegt sich seiner unbewusst
Unendlich fest an jede Brust.

Stagnelius:

Han i skuggan till sitt bröst mig sluter.

Detta är en konkret detaljöfverensstämmelse, som gör sannolikt, att Novalis' dikt varit en af Stagnelii inspirationskällor.

Men i fortsättningen träder en belysande olikhet fram. För Novalis är Kristusuppenbarelsen i naturen nog. Icke så för Stagnelius, som vill se Jesus själf, "ej blott i tidens elf" hans skugga. Här framträder en något olikartad naturuppfattning än i Vårsånger och Hösten: den platonska af denna världen som skenvärlden, fenomenvärlden. Öfver hufvud taget är det mången gång svårt att afgöra, om Stagnelii åskådning af naturens Kristusuppenbarelse hvilar på tron på Kristi immanens i tingen eller på den platonska föreställningen af fenomenvärlden som en väsenslös afspegling af den verkliga idévärlden, i kristnad terminologi som "ein Vorbild des Himmels" (Böhme: Aurora, cap. XII: 123). I Stagnelii dikt träder än det ena, än det andra betraktelsesättet fram.[1] Hos Novalis är den monistiska panteismen konsekvent. Ytterst bottnar denna skillnad mellan de båda skaldernas världsåskådning i en grundolikhet i deras själslif, en grundolikhet, som i den stundom gjorda jämförelsen mellan Stagnelius och Novalis ej tillräckligt beaktats. Det fanns i Novalis' inre ingen söndrande dualism, knappast hos någon romantiker har i känslolif och världsuppfattning fysiskt och psykiskt ingått en så nära förening som hos honom. Hos Stagnelius åter var ett svalg befäst mellan materie och ande. och denna sin inre dualism såg han återspeglad i naturen, och så blef för honom denna världen den bedrägliga skuggvärlden eller manikeernas "tellus tenebrarum".

[1] Som det gemensamma underlaget till dessa båda betraktelsesätt kan man nog anse nyplatonismen, som ju är ett försök att sammansmälta den platonska läran om idé- och fenomenvärlden med en panteistisk världsåskådning.

Denna Stagnelii inre söndring, som orsakade honom stor och häftig ångest öfver själens förtappelse, måste ock väcka ett starkt behof efter en personlig Frälsare. Betecknande är, att den glädje, som fyller Suckan ur stoftet, grundar sig på förvissningen, att Ordet *ej blott* uppenbarar sig i naturen utan äfven blifvit *människa:*

O fröjd! allt är fullkomnadt vordet:
Sedd Oromazes, menska ordet!
(II: 134).

Dikten Längtan åter afspeglar en tvifvelsjuk längtan efter en personlig Kristus och visar, att Stagnelius är inne på samma utvecklingsgång från panteism till teism, som är utmärkande för romantikerna i allmänhet och många andra, hos hvilka den mäktiga antropomorfistiska tendensen och behofvet efter ett personligt Gudsbegrepp segra öfver en intellektuellt sedt kanske starkare motiverad panteistisk världs- och Gudsåskådning.

Mer eller mindre lätt *bäres* äfven samma lifsuppfattning af olika människor. För Stagnelius blef nästan hvarje åskådning en börda, som han bar nästan dignande. Och det är beklämmande att se, huru en naturuppfattning, som väl om någon för en romantiker af utprägladt religiös läggning borde vara lifsbejakande, som för Novalis är en källa till lycka och jubel, för Oehlenschläger främst en fantasiens bekymmerlösa lek, hos Stagnelius blir pessimism.

Hur stark Stagnelii längtan från hans panteistiska Kristusuppfattning är, framgår också af dikten Brudgummen (II: 317), som uppbäres af samma känslo- och föreställningsvärld som Längtan. I denna värld, på dödens stränder, vandrar Psyche ensam och längtar efter Jesus, brudgummen, som mystiskt uppenbarar sig för henne i stjärnors blickar och i "stumma blommor", och hvars namn hon läser i "alla verldar och naturer". Men häraf blott växer hennes längtan. Hon vill se honom själf. Då ser hon i en syn himmelen öppen och sin brudgum Jesus bärande sitt kors "på blodbestänkta skuldror", och hon faller till hans fot. Skildringen bär alla spår af extas, en extas, som blott kan framspringa ur en lång, stark, ouppfylld längtan:

Och blek af glädje själen känner
Den Helige igen. Då bränner
Ett tusenårigt qval dess bröst,
Men svalkas snart af himmelsk tröst.

Till Hjeltens fot hon störtar neder,
Omarmar rörd Hans knän och beder,
Hvad ej till stoltets öra hann,
Hvad harpans språk ej nämna kan.

Leopolds Virginia.

Af

Kjell R. G. Strömberg.

Den gustavianska tragedien, hvars första fullgångna specimen är Leopolds Oden, anknyter direkt till Voltaire, medan frihetstidens sorgespelsdiktning ännu väsentligen står på den franska 1600-talstragediens grund. Stoffligt framträder den förra under två skilda aspekter. Lifskraftigast visar sig genren, när den håller sig till den fosterländska motivkretsen, och Leopold fullföljer härutinnan en inhemsk tradition. Man får ej vara för snar att ur franskt initiativ härleda det flitiga sysslandet med nationella ämnen inom den klassiciserande tragedien i Sverige. Messenius, Gustaf III och hans krets, Ling och romantikens män, slutligen Strindberg — så godt som alla våra dramatiska författare ha under skilda epoker uppställt som främsta mål för sig att åt de svenska häfdernas stora gestalter ge scenens lif, oberoende af härskande smakriktning. När Dalin i Brynilda upptar ett stoff ur svensk sagohistoria, hade han säkerligen endast ett oklart begrepp om, att Voltaire genom ämnesvalet i sin få år tidigare gifna Adélaïde de Guesclin bröt traditionerna från den klassiska 1600-talstragedien, som företrädesvis uppsökte motiv ur antik historia. Annars hade han sannolikt valt ett ämne, som gaf en möjlighet att tala om våra stora män från gången tid, om Wasar och Sturar, Carlar och Oxenstiernor, hvilkas ättlingar ännu lefde — liksom Voltaire räknat med effekten af att låta kända namn, som Nemours och Monmorency, genljuda från den tragiska scenen. Då han i

stället söker sig tillbaka till storhetstidens halft mytologiska värld af fornnordiska hjältar, borde man icke kunna tveka om den rent svenska inspiration, som låg bakom. Det föll sig säkerligen lika naturligt för Dalin att dramatiskt behandla ett motiv ur Volsungasagan efter Racineskt mönster som för Mörk att i Fénelonsk romanform behandla ämnen ur den nordiska sagokrets, som af senfödda rudbeckianer, en Biörner och en Göransson, bibehölls vid lif ända till seklets midt. Att af frihetstidens till ett tiotal uppgående sorgespel — Wrangels och Skjöldebrands inräknade — åtta behandla nordiska eller rent svenska ämnen, är ett bevis, som går i samma riktning, att icke tala om parallellföreteelser i Danmark och framför allt Tyskland, där Joh. Elias Schlegel i sitt Herrmanndrama lyckligt anpassat den Lohensteinska teutonismen efter fransk-klassisk schablon.

Det senare 1700-talets sorgespelsdiktning har eljes en mer skolmässigt litterär prägel med svaga rötter i svensk jord, äfven när den sysslar med inhemska stoff. Genom sitt svenska patos och dess specifikt "gustavianska" klang intar Leopolds Oden en särställning. och detta gör den, trots det ofta slafviska beroendet af franska mönster beträffande intrig och karaktärsteckning,[1] till något annat och mer än en estetisk studie af samma slag som Adlerbeths Ingjald Illråde. Men vid sidan af de nationella dramerna påträffa vi nu ett anmärkningsvärdt stort antal tragedier med antikt motiv. Två Virginior, en Penelope af Gyllenborgs hand, en Edip och en Kelonid med Adlerbeth till upphofsman, förutom Leopolds utkast öfver sistnämnda ämne samt hans tilltänkta Gracchus och Semiramis — i alla dessa alster ha vi att se lärda resultat af den nyklassiska strömning, som delvis löper sida vid sida, delvis framträder som reaktion mot de romantiskt nationella tendenserna i det senare 1700-talets litteratur. Såväl Paykull, hvilken öfversatt Anakreon och andra af den grekiska Antologiens skalder, som framför allt Adlerbeth voro ju bemärkta representanter för denna rörelse i Sverige. Leopold står mera vid sidan. Och det är heller icke

[1] Jfr förf:s uppsats *La tragédie voltairienne en Suède*, Revue d'Histoire littéraire 1916, s. 107 ff.

som exponent för svensk nyklassicism på teaterns område, hans Virginiatragedi har sitt förnämsta intresse. Liksom Oden har den ett och annat att berätta om sin författares personliga läggning. Dramatiskt sedt en tragedi "dans les règles", företer den i andra afseenden nya egenskaper, sammanhängande med ämnets särskilda karaktär och den moderna tidsandan. Föreliggande uppsats afser att visa, att Leopolds Virginia är ett opus af samma slag som Lidners Erik XIV och i viss mån Wallenbergs Susanna, d. v. s. en borgerlig dram inom ramen af ett franskklassiskt sorgespel.

I.

I Oden hade Leopold tagit upp ett jungfruligt ämne. Eftersom han en gång för alla afstått från att skildra "Oden Runahufvud med hela sin mythiska fysionomi och sina trollgudiske attributer", kunde tillgängliga historiska källor endast lämna torftiga bidrag till hjältens karakteristik och handlingens dramatiska gestaltning. I Virginia behöfde författarens uppfinningsförmåga icke ställas på ett lika svårt prof, då den gamla Livianska fabeln ända sedan medeltiden uppmärksammats af diktarna och gjorts till föremål för såväl episk som dramatisk behandling. Berättelsens innehåll, som förutom hos Livius återfinnes i flera varianter hos ett halft dussin antika författare, är allom bekant: en far, som för att rädda sin dotters ära beröfvar henne lifvet, då hon af Appius tilldömes hans klient Claudius som slafvinna, på det att decemviren själf så-lunda måtte få tillfälle att tillfredsställa sina brottsliga begär till den sköna flickan. Hennes död föranleder det romerska folkets uppror mot ett tyranni, som i förförarens gestalt blifvit outhärdligt. Sagan erbjuder väsentliga likhetspunkter med Lucretias historia, och båda anses också utgå från en och samma myt, knuten till staden Ardea och förbindande uppkomsten af Roms frihet med en kvinnas martyrskap.[1]

[1] Jfr Pais, *Ancient Legends of Roman History;* English Transactions 1906, s. 185.

Det äldsta drama, som behandlar ett Virginiamotiv, ehuru utan samband med romersk historia, är ett litet franskt profanmysterium, som daterats till 1536 men sannolikt är äldre. Innehållet framgår af den fullständiga titeln, som lyder: "*Nouvelle moralité d'une pauvre fille villageoise* laquelle ayma mieux avoir la teste couppee par son pere que d'estre violee par son seigneur, faicte a la louenge et honneur des chastes et honnetes filles."[1] Den folklige författaren har förmodligen hittat ämnet i Roman de la Rose — härpå tyder bl. a. faderns (f. ö. aldrig verkställda) afsikt att döda flickan icke med en knifstöt i bröstet utan genom halshuggning. Från 1500-talet stammar också en tysk behandling af Hans Sachs, som Hammarsköld fann öfverlägsen Leopolds — förmodligen på grund af obekantskap med detta dramatiska monstrum på en ohyggligt knagglig knittel —, en spansk af Juan de la Cueva och en engelsk "tragical comedy" af okänd författare från 1563, året efter Gorboducs uppförande, med Chaucers Canterbury Tales som närmaste källa. Bernardo Accoltis ryktbara Virginiadrama från 1494 har däremot intet att skaffa med det motiv, som vanligen förbindes med den romerska hjältinnans namn; bakom detsamma ligger ett novellstoff ur Boccaccio, Giletta di Narbonne, ett ämne, hvilket Shakspere som bekant upptagit i All's well that ends well och som närmast är i släkt med Griseldishistorien — en kvinna, som, trotsande makens hårdhet och köld, genom list och undergifvet tålamod slutligen vinner hans kärlek. Bland elizabethanska dramatiker, som behandlat den livianska fabeln, gifvetvis med Painters Palace of Pleasure som mellanhand, är Webster särskildt att nämna. Senare engelska och tyska bearbetningar äro i detta sammanhang betydelselösa, då de knappast nådde utom sitt hemlands gränser.[1]

Grimm konstaterar i sin rapport öfver premiären å La Harpes *Virginie* (1786) tillvaron af tidigare franska tragedier öfver samma ämne af "J. Mairet, Le Clerc, La Beaumelle, M. de Chabanon etc."

[1] PARFAICT FRÈRES *Histoire du Théâtre français*, Paris 1735 ff., T. III, s. 145 ff.

[2] Jfr O. RUMBAUR, *Appius und Virginia in der englischen Litteratur*, Breslau 1890, och E. SCHMIDT, *Lessing*, Berlin 1899, Th. II, s. 3 ff.

Äfver Campistrons gesällprof som tragöd nämnes.[1] Troligen är det härifrån Leopold har sin uppgift (i anmärkningarna till sin egen tragedi), att man räknar "fyra eller fem *Virginier*, endast på det franska språket, utan att någon af dem (så långt min kunskap sträcker sig) mycket upphöjt sig öfver medelmåttan". Under detta omdöme inbegriper han dock ej "den bekanta La Harpes tragedi", af hvilken han läst några scener i en fransk journal. Grimms lista kan emellertid utökas med dubbla antalet namn, utan att man därför har rätt att med Leopold beteckna ämnet som "oftare valdt, än kanhända något annat". Att börja med bör Mairets namn uteslutas. Hans *Virginie,* uppförd 1633, är en fantastisk tragikomedi, hvars stoff kunde vara hämtadt ur d'Urfés Astrée eller någon annan af tidens chevalereska herderomaner och som icke har mer att skaffa med den romerska historien än Accoltis drama.[2] När parlamentsadvokaten Michel Le Clerc 1649 tog upp den ursprungliga Virginiafabeln, var den regelrätta tragedien färdigbildad; hans *Virginie romaine* var en af de pjeser, som följde i kölvattnet på Corneilles Horace och som gingo ut på den stoiska romardygdens förhärligande.[3] Dessförinnan hade motivet behandlats af en M. du Teil i en 1641 tryckt pjes, *L'Injustice punie,* af bröderna Parfaict betecknad som "très foible".[4] Campistron lade sitt Virginiadrama på en ny bog genom att kalkera handlingen på Racines Britannicus. Appius är här ingen verklig tyrann utan "un monstre naissant" som Néron, drifven allt längre in på brottets bana af sin klient Clodius, som spelar förledaren Narcisses roll. Virginius, hvilken rätteligen borde uppbära hufvudrollen, förekommer ej alls på personlistan, men väl en moder till Virginia, som — mirabile dictu — har att utföra en del af den roll, kejsarinnan Agrippine uppbär hos Racine, d. v. s. verka som hämsko på Appius' tyranniska tendenser. Hvad som drifver Virginia i döden, är hvarken hotet mot hennes jungfruliga dygd eller omtanken om Roms frihet utan

[1] *Correspondance générale,* Paris 1865 ff, T. III, s. 38 f.

[2] Jfr Parfaict Frères, a. a., T. IV, s. 413 ff.

[3] Så går exempelvis den berömda repliken »Qu'il mourût» igen på ett par tre ställen (jfr III: 2, IV: 2 o. a.).

[4] a. a., T. VI, s. 137 f.

helt enkelt Appii svartsjuka. Slutligen har författaren skickligt utplånat all ståndsskillnad och i enlighet med den klassiska doktrinen nobiliserat hela församlingen; plebejdottern orerar utan uppehåll om sin höga börd, då det blir fråga om att göra henne till en slafvinnas dotter, och älskaren ger henne ej efter.[1] Icke förty finna henne bröderna Parfaict mindervärdig som heroin i en tragedi — "par le soupçon qu'on répand sur sa naissance". Ämnet kunde passa herrar Du Teil och Le Clerc och deras tid — "c'est-à-dire lorsque le viol n'étoit pas encore banni de la Scene." De utdöma äfven Pradons Tarquin, som berör Lucretias historia, och förklara, att erfarenheten sålunda visat, att icke alla betydelsefulla historiska händelser lämpa sig för scenisk framställning. "Le sujet dont nous parlons est précisement dans le cas: il fait une époque très remarquable dans l'Histoire Romaine, sans cependant avoir cette noblesse nécessaire au genre Tragique."[2] I själfva verket blef Campistrons drama, som uppfördes 1683, utan direkt efterföljd.

Under 1700-talets senare hälft uppträder ämnet på nytt; förutsättningarna för en rätt förståelse af dess innebörd voro nu också helt andra. Stick i stäf mot bröderna Parfaicts nyss citerade uttalande, som torde representera en typisk gammalklassisk uppfattning, står nu Alfieris i superlativa ordalag uttryckta åsikt, att detta ämne vore det "mest skakande och rörande", det mest sublima, som kunde tänkas för en teaterförfattare. Dittills hade man betraktat själfva katastrofen som en variant af Sophonisbas historia. utan att besinna, att Virginia ej var någon numidisk drottning, om hvars besittning afrikanska kungar och romerska fältherrar kämpade. men väl en plebejisk jungfru, hvars dygd stod på spel, låt vara att båda hotades med en skymflig fångenskap. Gottschedianen Patzke, som 1755 utgaf en Virginia, har i företalet icke oäfvet karakteriserat historiens verkliga natur: "Man sieht gleich, dass in dieser Erzählung zwo Handlungen liegen: Der Tod der Vir-

[1] Virginie yttrar sålunda bl. a. (II: 2):

Je perds l'heureux espoir d'un illustre Hymenée
Et je perds avec lui le rang où je suis née.

[2] a. a., T. XII, s. 363 ff.

ginia oder die durch das Laster unterdrückte Unschuld, und der Tod des Appius, oder das von der Tyranney befreite Rom.“ Allt eftersom hufvudvikten lades vid det ena eller det andra af dessa element, måste således resultatet blifva ett borgerligt familjedrama eller en politiserande frihetstragedi, två för 1700-talets människor välbekanta företeelser. Lessings *Emilia Galotti* och Alfieris Virginiatragedi äro typiska representanter för de båda riktningarna, den förra baserad på Diderot och engelsk dram, den senare ett barn af den republikanska anda, som Voltaire genom *Brutus* och sina senare romarstycken inblåste i den klassiska tragedien. I Frankrike kom gifvetsvis den politiska sidan att starkare betonas. Den veka andan från seklets begynnelse gaf trots den växande sentimentaliteten mer och mer vika för ett manligare lynne, som fann sig tilltaladt af denna romerska genre, hvilken kort före, under och efter revolutionen blef så godt som allenahärskande på fransk scen. Den behjärtade Virginius appläderas till omväxling med Catilina, Marius, Cajus Gracchus, Spartacus, Coriolanus och andra frihetens räddare, lofsjungna i tragedier af Voltaire, Lemierre, M.-J. Chénier, Saurin och La Harpe. Titus Livius ersätter Plutarchos, medborgaren krigshjälten, politiken kärleken.

La Harpes behandling af Virginiastoffet är karakteristisk. Ingen kärleksintrig tilltrasslar trådarna i det vågsamma spelet om makten; Appius och Virginia mötas ej ens förr än i den blodiga slutscenen. Liksom Alfieris är denna tragedi uppfylld af ändlösa politiska diskussioner, som dock här ha mindre af folkmötets hetsiga ton än af parlamentsdebattens värdiga lugn. Rousseauska idéer om den suveräna folkviljan växla med olycksbådande profetior om det öde, som orättmätiga maktinnehafvare ha att vänta. Var den unge och entusiastiske Icilius, hjältinnans trolofvade, italienarens språkrör, så är den åldrade men därför icke mindre rakryggade Virginius fransmannens. Virginias död är icke planlagd i förväg af de konspirerande släktingarna, ehuru såväl fadern som älskaren ha sinnesnärvaro nog att genast utnyttja dådet till tyrannens störtande.[1]

[1] Hvad La Beaumelle och Chabanon beträffar, blefvo deras Virginiatragedier aldrig tryckta, den förres, påbörjad i Bastiljen 1753, ej ens fullbordad

I Sverige blef naturligtvis den franska uppfattningen bestämmande för ämnets behandling. Ej blott Paykull och Leopold entusiasmerades af dess dramatiska möjligheter. Äfven Lidner hade sysslat med en Virginiatragedi, ehuru han blef förekommen och då uppgaf projektet — hvaröfver han djupt beklagar sig i bref till Thorild (maj 1791). Paykull är dock icke den förste, som uppmärksammat stoffet. Redan år 1773 förekom i *Wittert Allehanda* (n:r 11)[1] under rubriken Små Witterhets Arbeten ett tre sidor långt "Dramatiskt Samtal", enligt uppgift "öfversatt från fransyskan af en Ledamot i Sällskapet Nil nisi Svecanam" med titel "Virginia och Virginius". Originalet, liksom den jämmerliga öfversättningen på prosa och behandlande själfva katastrofen, står att läsa i januarihäftet af *Journal Encyclopédique* för år 1765 och är sannolikt ett ungdomsarbete af La Harpe, som gärna producerade sig i dylika korta dialoger, vanligen af filosofiskt innehåll. Den "värnlösa oskuldens" suckan "vid lasternas fötter", hvarpå den rörande effekten beror, kan också häntyda på engelsk förebild.

Paykulls *Virgina eller Decemviratet,* som den fullständiga titeln lyder, är hans första dramatiska försök och bär tydliga spår af att ha tillkommit före Leopolds uppträdande. I anslutning till Campistron har han omstöpt motivet till en ren kärleksintrig, där Virgina ställes i valet mellan Appius och Icilius — som här kallas Thermus —; Racines Britannicus har likaledes stått modell. Liksom Néron missbrukar decemviren alla sin makts resurser för att vinna den unga flickans hand, först genom att fresta med sin ställnings

(jfr Quérard, *La France littéraire,* Paris 1828 ff., T. IV, s. 334). Chabanon, som öfversatt Pindaros och Theokritos samt verkat som operalibrettist i Glucks anda, upptog ej någon Virginie i sina 1788 utgifna *Oeuvres de Théâtre;* Quérard nämner den utan tryckår, och Bibliothèque Nationale's *Catalogue des livres imprimés* ej alls. Le Blanc de Guillet, som var en despothatare af rang, utgaf 1786 en *Virginie,* hvars antirojalism blott öfverträffas af hans under Konventets tid uppförda *Tarquin, ou la Royauté abolie* Doigny de Ponceau, nyklassiker liksom Chabanon, lyckades få en treaktare öfver ämnet uppförd vid revolutionens början, trots det hån, hvarmed Rivarol öfverhopat hans föregående stycken; den blef emellertid tryckt först i hans 1826 utgifna *Oeuvres.*

[1] B. Lundstedt känner hvarken till redaktör eller någon medarbetare i detta skäligen obskyra publicistiska alster, som nedlades efter att ha utgått i 12 n:r (se *Sveriges periodiska litteratur,* Sthlm 1895 ff., D. I, s. 83.)

glans,[1] sedan genom att hota den plebejiske rivalen till lifvet,[2] slutligen genom att i enlighet med Livius' berättelse göra henne till Clodii slafvinna. Junie räddar sin jungfruliga dygd genom att fly till Vestas tempel och anlägga slöjan, Virgina sin genom att bönfalla fadern om nådestöten. Clodius, Appius' onda ande, en Jagonatur som Narcisse, faller liksom han offer för massans raseri. Och om Néron hos Racine umgås med självmordsplaner, förfärad öfver sitt brott, så sätter Appius dem omedelbart i verket. Hos Livius tröstar sig decemviren lätt öfver förlusten af den åtrådda kvinnan; det är först efter en längre tids fejd, som han, när alla utvägar att återvinna makten äro stängda, förekommer rättvisan genom att i fängelset själf taga sig afdaga. Kellgren, som starkt klandrat detta självmord, föreslog, att Paykull vid en eventuell omarbetning skulle låta tyrannen genomborras af Thermus' svärd.[3] Paykull följde icke rådet. Hans Appius var ingen crébillonsk fullblodsskurk, utan liksom Racines Néron "un monstre naissant", hos hvilken mänskliga känslor ännu hade hemortsrätt, hvad recensenten förbisett.

II.

Det lider intet tvifvel, att Paykulls Virgina, som 1787 upplästs för Gustaf III och väckt han höga gillande, gifvit Leopold

[1] *Britannicus* II: 3, Campistron II: 4, Paykull I: 2.

[2] *Brit.* II: 3, Campistron IV: 2, Paykull II: 2. Paykull har icke ens försummat att i bleknad kopia återge de berömda raderna:

Néron: Caché prés de ces lieux, je vous verrai, Madame.
Renfermez votre amour dans le fond de votre âme.
Vous n'aurez pas pour moi de langages secrets:
J'entendrai des regards que vous croirez muets;
Et sa perte sera l'infaillible salaire
D'un geste ou d'un soupir échappé pour lui plaire.
Appius: Ja, du skal Thermus se, men bäfva at ett ord,
En vink, en enda blick, din kärlek må förråda:
Mit öga mättas skal at hans bestörtning skåda
Och se förtviflans orm uti hans hjerta bo.

Liksom Junie låter också Virgina älskaren (Britannicus resp. Thermus) i en följande scen sväfva i ovisshet om hennes verkliga känslor, dock endast en kort stund under mötet.

[3] *Stockholms-Posten* 1790: 132 (jfr Ek, *Samlaren* 1907, s. 198).

idén att själf skrifva sin tragedi om ämnet. Redan i Oden (V: 3) hade han varit inne på ett Virginiamotiv, då han på slutet låter Asmun laborera med en dolk inför den olyckliga Thilda, hvars äktenskap med den romerske eröfraren Pompé synes oundvikligt. Fadern afstår emellertid från sin afsikt och kastar förvirrad dolken ifrån sig, dock endast för att förekommas af dottern i det blodiga värfvet. Den tragedi, som efter tolf år ändtligen blef färdig, saknar icke originalitet. Ingen föregående författare har med en så suverän frihet omgestaltat motivet. I de anmärkningar, som fogades vid dramat, har Leopold själf redogjort för sina förändringar, ursäktande sig med, att "alla yngre och äldre skribenter, som anföra denna händelse, berätta den i så kort förlopp och så allmänna uttryck", att de, "egentligen taladt, icke heller motsägas deraf". Det är på samma sätt Voltaire försvarar exempelvis sitt tilltag att göra Junius Brutus till Caesars son (i företalet till tragedien La Mort de César).

Djärfvast af de modifikationor, Leopold vidtog i temat, är gifvetvis den, att han låter hjältinnan hysa och till sin sista stund bevara en brinnande kärlek till sin och sitt folks förtryckare. Försvaret är märkligt och förtjänar citeras: "Tragediens natur består egentligen i passionernas slitning", dekreterar han, "men denna uppkommer mindre genom deras motsatta beskaffenhet hos åtskilda personer, än genom deras strider och vexlande öfvervigt i samma hjerta." Han kritiserar ur denna synpunkt icke namngifna föregångare — tydligen Paykull i första hand — och frånkänner deras behandling af ämnet "theatraliskt intresse". Genom att framställa Appius som en vällustig niding, ett föremål för Virginias hat och berättigade afsky, blefve dramats verkan "icke rörande, utan låg och vederstygglig". I stället borde han målas "ärelysten, våldsam, brottslig af hämnd eller förtviflan, men i grunden ädelmodig", medan Virginia, "långt i från att kallt hata honom, borde hysa för honom en böjelse, på en gång oöfvervinneligt rådande genom passionens makt, och oöfvervinneligt motsagd genom hans politiska ställning, hennes fars fientliga tänkesätt, hennes egna lidna oförrätter, och Appii beständigt öfverilade våldsamheter." Hon blef alltså en ny

Thilda, till hvars bröst "passionernas slitning" med fördel kunde förläggas. Det är tydligt, att Leopold under sådana omständigheter föga skall ha haft att lära af Alfieri och La Harpe, hvilka i full öfverensstämmelse med ämnets kraf hade gjort Virginius till bärande figur och den kamp, fadershjärtat har att utkämpa, innan dess känslor för familjen tystas af fosterlandets rop på befrielse, till spänningsgifvande element. Liksom Campistron och Paykull har Leopold skapat ett kärleksdrama, där Virginius blir en strängt taget öfverflödig figur, endast ägnad att jämte tre eller fyra andra faktorer tillspetsa konflikten mellan de båda älskande. Om denna förvandling af motivet, som låter statsintresset ersättas af en helt och hållet privat affär, är Leopold fullt medveten, och han träder i öppen opposition mot sina föregångare i ordalag, som erinra om Lessings: "Händelsen är, i närvarande tragedi mer enskilt. Det är en dotters olycka, en fars förtviflan, sammanbundna med Roms allmänna tillstånd genom intet annat än den personens plats i staten, som förorsakat dem. Den kunde uteblifva, och sysselsätter, intill dess den inträffar, föga uppmärksamheten." [1] Än mer: "Det rörande deri är naturens, Fadrens känslor, ännu mer än Romarens. Det romerskt-borgerliga är blott en dräkt, en lysande kostum, hvaraf allt ej måste helt och hållet döljas."

Detta betraktelsesätt står onekligen den diderotska dramens mycket nära. Om också programmet i synnerligen blygsamt mått uppfylldes, visar det dock, att Leopold hade blick för den "tragédie domestique et bourgeoise", som är Virginiamotivets mänskliga innehåll, sedan de politiska elementen utrensats. Det fanns heller icke längre några betänkligheter mot att införa personer af "lägre borgerligt stånd" i tragedien — hade icke redan Voltaire skildrat herdar i Les Scythes, De Belloy hederliga borgare i Le Siège

[1] Jfr Lessings bref till Nicolai 21. 1. 1758: »Er (förf. själf) hat nämlich die Geschichte der römischen Virginia von allem dem abgesondert, was sie für den Staat interessant machte; er hat geglaubt, dass das Schicksal einer Tochter, die von ihrem Vater umgebracht wird, dem ihre Tugend werther ist als ihr Leben, für sich schon tragisch genug und fähig genug sei, die ganze Seele zu erschüttern, wenn auch gleich kein Umsturz der Staatsverfassung darauf folgte.» (*Werke*, Bd II, s. XVIII f. *Deutsche Nationallitteratur* 59).

de Calais? "C'est faire injustice au coeur humain et méconnaître la nature, que de croire qu'elle ait besoin de titres pour nous émouvoir et nous attendrir", proklamerar själfve Marmontel.[1] I själfva verket lämpar sig Virginiamotivet, icke minst i Leopolds utformning, förträffligt för en analys efter Diderotskt recept. Hvad han velat skildra, är en borgerlig familjefader, hvars "condition" ställer honom i en konflikt, för hvilken blott en paradoxal lösning står till buds. Det är plikterna mot familjen och mot det stånd, han representerar, som motivera dottermordet; först i andra hand kommer hans karaktär af romare med allt hvad detta begrepp innebär af stoisk krigardygd och patriotisk offervilja. För den gamle Horace hos Corneille är förhållandet rakt motsatt: familjen intet, staten allt. "Les conditions de l'homme à substituer aux caractères, peut-être dans tous les genres", lyder en af hufvudpunkterna i Diderots poetik.[2]

Det finns en scen i Leopolds tragedi, som ur denna synpunkt påkallar särskild uppmärksamhet, n. b. i den slutgiltiga redaktionen. I 1802 års version nedstickes Virginia utan någon som helst tvekan från faderns sida, så snart en liktor bragt underrättelsen om det ödesdigra domstolsutslaget. I den senare föregås däremot själfva mordhandlingen af en "eftertankens kranka blekhet", som förmår den olycklige att tvenne gånger höja och åter sänka dolken, innan han den tredje vågar stöta till. Under hela scenen ligger Virginia "afdånad" i en stol. Det måste genast slå läsaren, att en dylik situation icke hör hemma i klassisk tragedi, att vi här gripa författaren på bar gärning i hans försök att träffa den mindre upphöjda stil och ton, som bör tillkomma "personer af lägre borgerligt stånd". Länge behöfva vi icke söka bland alstren af den genre, som speciellt var anlagd just på dylika effekter, för att upptäcka förebilden: hela scenen föreligger i mycket lätt modifierad form i Saurins ryktbara *Béverley*. Den utgör ett af den franske bearbetarens tillägg; hvarken i Edward Moores original, *The Gamester,* eller

---

[1] *Poëtique française*, T. II, s. 113.

[2] *Troisième Entretien sur le Fils naturel; Oeuvres,* Paris 1875, T. VII, s. 161.

i Diderots imitation däraf, *Le Joueur,* förekommer något liknande. Saurins stycke hade i Öhrvalls öfversättning med mycken framgång spelats på Stenborgs teatrar alltifrån 1781; det upptogs äfven på Monvels repertoar i Bollhuset samma år.[1] Leopold har alltså haft tillfälle att stifta bekantskap med pjesen både i original och öfversättning.

Hos Saurin (V: 5) är situationen följande: Béverley, som för skuld kommit i fängelse, mottager i cellen besök af sin sjuårige son Tomi, som, medan sköterskan ett ögonblick är borta, faller i sömn. Fadern, som redan blandat till gift för att taga sig själf afdaga, faller på den idén att med en dolk också bespara barnet ett lif i vanära. Sedan han för egen del styrkt sig med en tämligen välgjord variation på temat i Hamletmonologen, fortsätter han:

Mon fils! un doux sommeil tient son âme captive.
Je n'entendrai donc plus le son de cette voix,
A mon oreille, hélas! si chère!
Que je t'embrasse, au moins, pour la dernière fois.
O malheureux enfant d'un plus malheureux père!

Det är första stadiet, afskedets rörande moment, innan handlingen klart fattats i ögonsikte. Hos Leopold (V: 9) befinner sig Virginius i fonden, hvarifrån han med dolken i hand närmar sig den afdånade:

Hafven tack, I Gudar i det höga,
För denna dvalas natt, som höljer hennes öga!
Till en förtviflad far det är en vink af Er.
(Höjer opp dolken öfver henne.)
Nu skall ej denna blick till tårar öppnas mer.
(Han studsar med fasa tillbaka.)
Förskräckligt... ögat skyms... och alla krafter flykta
Må himlen rädda dig, oskyldiga förtryckta!
Jag kan ej...

Ett kort uppehåll ger de båda fäderna tillfälle att samla sig:

[1] Jfr Flodmark, *Stenborgska Skådebanorna,* Sthlm 1893, s. 132.

La vie est-elle donc un bien si précieux?
— — — — — — — — — — — — —
Qui t'en délivrerait, t'ôterait un fardeau.
— — — — — — — — — — — — —
Pour qui dans le malheur languit humilié,
Mourir est un instant, vivre est un long supplice.
Mon fils ce seroit son sort...
Osons l'y dérober... le moment est propice;
Qu'il passe, sans douleur, du sommeil à la mort.

I Béverley kommer den hemska handlingen icke till utförande. Virginius finner sin svaghet vara ett brott och "löper till Virginia", hvars "boja" ännu dröjer:

Du skall ej vakna mer, olyckliga, till den;
För dig är sömnen huld, och evig blifve denne!
(Med dolken upphöjd öfver henne.)
Till höjden af förtryck, när tyrannit är drifvet,
Är döden af en far en bättre skänk än lifvet.

Med dessa ord stöter han till.[1]

Har Virginius i den vers, som inleder mordscenen,

Nu, far och mördare!... Gör slut, och fräls ditt blod!

sammanfattat sin diderotska situation, så står honom icke Béverley efter, då han i ett andedrag benämner sig "père dénaturé, citoyen criminel, barbare époux" m. m., allt kombinationer, som blott kunna dväljas i en borgerlig dramhjältes själ.

Äfven Appius' karaktär, sådan Leopold utformat den, tillåter en analys med tillämpning af den psykologi, som Diderot reserverat för den borgerliga dramen. Liksom Lidners Erik XIV befinner han

[1] Det är denna scen, som af Palmblad och Hammarsköld förklarats vara den mest orimliga och osannolika i hela det leopoldska dramat. Samma anmärkning hade f. ö. riktats också mot Lessings Emilia Galotti: en far, som ett ögonblick tvekade, vore icke i stånd till handlingen, som måste ske i exalterad öfverilning. (Jfr Schmidt, a. a.). Hos Saurin återgår skildringen direkt på den scen i Othello, där mohren dödar den sofvande Desdemona efter en inre strid med sig själf — hvilket redan 1700-talskritiken observerat (jfr La Harpe, *De Shakespear; Oeuvres*, Paris 1778, T. I, s. 430).

sig i konflikt med sin vunna ställning, hvarur alla hans brott och olyckor härflyta, tvärtemot hans goda vilja:[1]

Ack Claudius! lycklig den, som, utan ärelystnad,
Förtrott sitt glömda lif den låga hyddans tystnad!
Som ej, på hederns fält, i verldens öga gått
Att slitas vid hvart steg emellan dygd och brott!

Det gifs stunder,

Då äran tröstar svagt en borgerlig tyrann,
För offret af det lugn han egt som enskilt man. (I: 4).

Nästan lidnersk låter denna lyriska tirad:

O hjertats flydda lugn, förtjenta, grymma lott!
Omsider enda frukt af ärelystnans brott!
Du straffar, som du bör, begäret att regera.
Min makt är fruktad nu; — men är jag lycklig mera?
Välan, hvem tvingar mig att släpa, mot mitt val,
En storhet, sammansatt af grymheter och kval? (I: 1).

Detta står ju mycket nära Eriks monolog i Lidners sorgespel:

Här står du nu, Monark, i majestät och ära;
Men ack! hvad båtar dig den spira du får bära,
Din purpurs stålta prakt, den glans dig kronan ger?
När hjertat saknar lugn, så smickrar thron ej mer.
— — — — — — — — — — — — — — —
Gud! är det Kungars fall, at straff och plågor spara;
Och skall jag bli barbar, om jag vill Konung vara?
Dock, om af dessa två ej et undvikas kan,
Så störta förr min thron, än gör mig til tyran! (I: 5).

Erik XIV trycktes först 1800, och man behöfver ju ej förutsätta påverkan. Kontrasten "slott och koja" var ju ett tema, som dramen älskade att behandla, och Leopold var icke för intet Eglé och Annettes skald. Till på köpet är patriciern Appius, som själf

[1] Jfr Lamm, *Lidnerstudier; Samlaren* 1909, s. 96 ff.

i Leopolds tragedi till lag upphöjt förbudet mot giftermål mellan patricier och plebejer, förälskad i en plebejs dotter, liksom kung Erik i Karin Månsdotter, hvilket ytterligare skärper hans diderotska situation. "Le véritable contraste, c'est celui des caractères avec les situations; c'est celui des intérêts avec les intérêts. Si vous rendez Alceste amoureux, que ce soit d'une coquette, Harpagon, d'une fille pauvre..." [1]

III.

Allt detta hindrar icke, att vi i Leopolds Virginia ha att se en tragedi till hela sin anläggning lika fransk-klassiskt inspirerad som någonsin Oden. Virginia själf är i än högre grad än Thilda en deklamerande heroin, hvilken manligen kämpar mot sin böjelse för att följa den väg, som utstakas af en abstrakt pliktkänsla, utan spår af den blyga jungfrulighet, som utmärker en Lessings Emilia. Den kärlek, hon hyser för Appius, är närmast i släkt med Paulines återuppvaknande känslor för det romerska sändebudet Sévère i Corneilles *Polyeucte* eller med Idamés för den i hennes väg plötsligt på nytt uppdykande Gengis Khan i Voltaires *l'Orphelin de la Chine.* Virginia har en gång varit trolofvad med Appius, Pauline med Sévère, Idamé med Gengis, men alla ha af fadershanden skilts för att ingå förbindelser med män, som de icke älskat — Sicinius, Polyeucte, Zamti. När den forne älskaren åter korsat deras väg, har den gamla kärleken vaknat upp, men pliktens bud rest sig mot en återförening. För Sévère som för Gengis kommer detta som en smärtsam öfverraskning. Sévère afstår ädelt från sin prioritetsrätt, medan Gengis Khan med lock och hot söker drifva sin vilja igenom:

Gardez-vous d'insulter à l'excès ma faiblesse,
Que déjà mon courroux reproche à ma tendresse.
C'est un danger pour voux que l'aveu que je fais:
Tremblez de mon amour, tremblez de mes bienfaits. (V: 4).

[1] Diderot, *De la poésie dramatique,* a. a. T. VII, s. 348.

Appius ger honom icke efter:

Ännu af hoppets röst mitt hjertas strider dämpas;
Men darra, brottsliga, den stund jag förolämpas!
Räds, om du önskan bär, att ej dess offer bli,
Ett såradt ädelmod, förbytt i raseri! (I: 7)

Samma voltaireska tirader finnas i långt trognare öfversättning i Oden (IV: 7), där den svartsjuke Pompé — härvidlag ett motstycke till Appius — utslungar dem mot Thilda.

Äfven det allt tillrättaställande ädelmod, som det varit Appius' mening att visa sina antagonister i Leopolds Virginia, ehuru han, liksom Pompé i Oden, kommer för sent därmed, är närmast att återföra på Voltaires kinesiska skådespel, hvars sluteffekt en dylik handling bildar.

Från Paykulls Virginia erkänner sig Leopold ha "lånt en lycklig vers", lagd i hjältinnans mun:

Jag skulle välja förr en slaf, än en tyrann.

Härtill inskränker sig emellertid icke skulden. Af föregångaren har nämligen Leopold också lånat ett väsentligt moment i sin intrig. Paykull har i Britannicusmönstret introducerat ett naturligtvis fullkomligt ohistoriskt Andromaque-motiv, som icke förekommer hos Campistron, ej heller hos någon senare författare. Den återkomne Coesus — faderns namn hos Paykull, som afskyr långa ord — förmår Virgina att uppoffra sin kärlek till Thermus för att genom ett giftermål med Appius betrygga statens ej mindre än sina närmastes väl. Härtill behöfs emellertid ett faderligt maktspråk, som vi icke känna till från Racines tragedi. Motivet har helt enkelt passerat genom Voltaires händer, innan det nådde Paykull. Den scen (III: 1), hvari Coesus öfvertalar dottern till offret, är — stundom verbalt — inspirerad af en liknande i *Alzire* (I: 4), där den gamle indianhöfdingen Montèze förmår dottern-hjältinnan att, glömsk af den älskade Zamore, för sitt betryckta folks skull ingå äktenskap med den spanske guvernören-tyrannen Gusmàn. I Alzire kommer detta omaka äktenskap till stånd, medan Coesus i Virgina

finner på att begära, det Appius måtte nedlägga sin makt, innan ett giftermål kunde äga rum. Möjligen har Paykull känt Le Clercs Virginie, där hjältinnan själf framställer en liknande begäran. Sammalunda sker ock hos Leopold, endast med den skillnaden, att Appius här ett ögonblick går in på köpet.[1] Hvad som föranleder brytningen och den slutliga katastrofen, är ett uppsnappadt bref, hvarigenom Appius' planer att undanröja rivalen Sicinius bli bekanta — en slump af samma slag, som i Oden framkallar Asumus ödesdigra förräderi. Liksom Oden är Appius offer för en oberättigad misstro, som han förgäfves söker skingra:

[1] Jag tillåter mig citera parallellställen i de tre dramerna:

(Le Clerc I: 2) Veux-tu dans mon esprit passer pour véritable?
Veux-tu même à mes yeux devenir agréable,
Mériter mon estime, et vaincre mes mépris?
Fais sans plus différer ce que je te prescris.
Dépouille sans regret ce pouvoir tirannique,
Sous qui tombe et gémit la liberté publique,
Car tu peux t'assurer que j'aimerai bien mieux
Un simple citoyen qu'un tyran glorieux.
Quitte ces vains faisceaux, et tant d'indignes marques
De l'injuste pouvoir de nos derniers Monarques
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Et marche accompagné de ta seule vertu.

(Paykull III: 3) Min dotter, alltid förd af dygdens stränga band,
Har icke plikten glömt emot sitt fosterland.
Följ hennes eftersyn, men våga aldrig tänka,
At hon til en tyran sit hjerta skulle skänka;
Lägg ner din grymma makt, blif åter medborgsman,
Och då Virginas hand din dygd belöna kan.

(Leopold III: 1) En röfvad makt försaka.
Slit fjettrarna. Stig ned i medborgsstånd tillbaka.
Blif åter son af Rom, hvars kufvare du var.
Förmå, med dygders höjd, en förolämpad far,
Att glömma dina brott och sina oförrätter.
Då, om du än ett pris på detta hjerta sätter o. s. v.

Att den förut citerade »lyckliga vers», som Leopold »med så mycken artighet» — för att tala med Hammarsköld — lånat från Paykull, i sin tur är lånad från Le Clerc, håller jag icke för otroligt (jfr de kursiverade raderna i citatet ofvan).

Vi voro fiender: Virginius, — jag har felat!
Släck hämden; glöm det hat, de tvister, som oss delat!
Glöm dem, af nit för Rom, som följden deraf bar,

— — — — — — — — — — — — — — —

Och herrskarn öfver Rom, som bjuder der ännu,
Är från i dag, — din son, — och medborgsman som du!
(III: 4).

Synpunkterna och delvis ordalagen äro exakt desamma som i inledningsscenen till Oden, där titelpersonen genom att uppgifva alla söndrande föresatser söker vinna den missnöjde Asmun.

Sicinius är det leopoldska dramats svagaste figur, ett osammanhängande lappverk af olika typer ur fransk tragedi liksom Asmun i Oden. Man kan ej förvåna sig öfver, att den unge Hjortsberg — enligt Tegnérs utsago — ej förmådde göra något af rollen. Hans egendomliga död och uppståndelse, den *coup de théâtre,* som medför peripetien i handlingen,[1] har liksom namnet sin förklaring däraf, att Leopold sammanslagit två personer, som hos Livius presenteras under namnen Siccius och Icilius. Denne Siccius, en patricier liksom han själf och en mäktig fiende, blef af Appius undanröjd, och detta mord, som utfördes vid hären utanför Rom, var jämte Virginias död en af anledningarna till decemviratets störtande. Nödvändigheten af att ha en Iciliusfigur tvang Leopold att göra detta mord till ett blott rykte, då han ej ville belasta sitt drama med alltför många personer. Han hade ej heller behof af en ung och eldig plebejisk älskare till sin hjältinna. Sicinius blir i Leopolds gestaltning helt enkelt en yngre, försvagad upplaga af Virginius — "vir recti exempli et militans" — och tillvinner sig inga sympatier genom sitt dygdebelåtna pockande på en kärlek, som han icke äger och ej förtjänar, i total afsaknad som han är af en Polyeuctes strålande gloria, hvilken bländar icke blott hjältinnan, Pauline, utan också rivalen, Sévère.

Leopold har äfven studerat sin Britannicus, ehuru han valt andra situationer än Paykull att imitera. När Appius återser Vir-

[1] Jfr Zamores död och oväntade uppståndelse i Voltaires Alzire, en episod, som där gör samma tjänst i den dramatiska utvecklingen.

ginia, efter tre års skilsmässa, sker det under omständigheter, som bringa Nérons berättelse om sitt första möte med Junie i åminnelse.[1] I Leopolds tragedi har emellertid Virginia *frivilligt* tagit sin tillflykt till Appius' palats undan folkmassans raseri, och han erbjuder sig att ur statskassan ersätta skadorna på hennes faders hus. Detta drag skulle man möjligen kunna anse inspireradt af Lessings *Emilia Galotti,* där hjältinnan räddar sig till ett af prins Ettores lustslott, sedan hennes sällskap på landsvägen blifvit utsatt för ett af denne arrangeradt röfvaranfall. Liksom Appius utfäster sig prinsen att straffa de skyldiga; en likgiltig förevändning ger honom anledning att förvandla Emilias uppehållsort från självfald till nödtvungen. Det läte sig naturligtvis lätt nog göra att utsträcka parallellen mellan de bägge dramerna längre, beroende på det likartade ämnet, men alla konjekturer angående ett direkt samband måste blifva tämligen osäkra. En omständighet förtjänar dock beaktande. Budet om Sicinius' död försätter Appius i samma ångest, som prins Ettore erfar vid underrättelsen om gref Appianis — Emilias trolofvades — fall för lejd mördarhand; han nämnes själf, liksom Appius i Leopolds drama, upphofsman till dådet och är det ju också. Och liksom prinsen i Lessings pjäs kastar hela skulden på sin onda ande,

[1] Jfr *Virginia* I: 4 och *Britannicus* II: 2:

APPIUS: Hon glömdes. I hvad stund jag henne återfunnit!
(till Claudius) I denna stund af hämd, du skulle sett, som jag,
Dess oskuld, dess förtryck, dess tårar, dess behag;
Af grymma skarors våld, sett faderns hus förstöras;
Sett dottern, hälften qvafd, från hvilan flyktig göras,
Sett henne, dubbelt skön, ur fallna murars dam,
Lik en gudomlighet, ur molnen bryta fram...

NÉRON: Cette nuit je l'ai vue arriver en ces lieux,
(till Narcisse) Triste, levant au ciel ses yeux mouillés de larmes,
Qui brillaient au travers des flambeaux et des armes:
Belle, sans ornements, dans le simple appareil
D'une beauté qu'on vient d'arracher au sommeil.
Que veux-tu? Je ne sais si cette négligence,
Les ombres, les flambeaux, les cris et le silence,
Et le farouche aspect de ses fiers ravisseurs
Relevaient de ses yeux les timides douceurs.

Marinelli, och svär sig själf fri, så gör ock Appius detsamma gent emot Claudius.[1]

Med La Harpes *Virginie,* af hvilken Leopold enligt egen förklaring sett "i en fransysk journal, några politiska scener", har hans tragedi af orsaker, som förut framhållits, föga gemensamt. Inga civistiska deklamationer mänga sig egentligen i Virginius' repliker, där de kunnat väntas bland de mångahanda uttrycken för faderlig ångest, klagan, hot och förmaning. Själfva katastrofen föregås dock af en scen, som tydligen en motsvarande hos La Harpe stått modell för. Virginius frågar dottern:

Virginia, älskar du ditt lif framför din ära?
— Jag? — Skulle förr du dö, än bojans nesa bära?
— Jag bär ert namn, min far, och ni det fråga kan?
— Virginia, det är nog. Väl dig, om du är sann. (V: 7).

Hos La Harpe heter det:

Ou est sûr de l'honneur en méprisant la vie.
Ne préfères-tu pas la mort au déshonneur!
— Ce noble sentiment est au fond de mon coeur
Imprimé par le ciel, et nourri par mon père.
— Ton coeur répond au mien: c'est assez... (V: 4).

Det faller af sig själft, att de båda fäderna trösta sig öfver förlusten af dottern genom vissheten att Rom därigenom blifvit fritt, liksom Voltaires Brutus öfver förlusten af sin son.

---

[1] Jfr *Virginia* II: 4 och *Emilia Galotti* IV: 1.

Att Leopold känt till Lessings drama, är gifvet; trots sin reservation mot Lessings dramatiska teorier har han i sin uppsats *Om den fransyska tragedien* förklarat sig med beundran »knäböja för geniet i utförandet». I Oden förekommer redan en tirad, starkt erinrande om en berömd fras ur Emilia Galotti (som Lessing f. ö. i sin ordning öfvertagit från Webster och Crisp, hvilken senare 1756 utgaf ett Virginiadrama): Thilda önskar sig döden, meddelar Asmun,

Och lutar, blomman lik, af midnattsstormen bruten,
Förvissnad för sin dag, och skördad för sin höst.

Odoardo hos Lessing: »Eine Rose gebrochen, eh' der Sturm sie entblättert.» Äfven Lidner har i Erik XIV bemäktigat sig fraser ur samma pjäs (jfr Lamm, a. a.)

Var nöjd att hon är fri — att Rom är fritt —

säger fadern i Virginia, och Brutus lika lakoniskt:

Rome est libre; il suffit... Rendons grâces aux Dieux.

*

Genom det föregående torde vår inledningsvis uppsatta tes få anses bevisad, och den leopoldska dramatiken, af gammalt betraktad som ett utslag af den mest tvättäkta klassicism, har sålunda afvunnits ett nytt intresse. Men det bör strax betonas, att om Leopold i likhet med Lidner infört element ur den borgerliga dramens värld i en för öfrigt regelrätt tragedi, så innebär detta ingen absolut nyhet. Voltaires *Mahomet* erbjuder en allbekant parallell: de scener, där den unge vilseförde Séïde förbereder mordet på sin åldrige välgörare Zopire men afväpnas af dennes faderliga kärlek, som icke sviker ens i dödsögonblicket, hans ångest, då gärningen är utförd — hela denna apparat är lånad från genrens ryktbaraste alster, Lillos *Merchant of London,* där den olycklige Barnwell under liknande omständigheter tar sin onkel afdaga. Makttrötta härskare, som längta åter till privatlifvets fred, påträffa vi likaledes i klassisk tragedi: Corneilles Auguste i *Cinna* har redan ett stänk af denna leda. Hos Voltaire representeras typen bäst af Gengis Khan;[1] om något konsekvent genomförande som hos Leopold är det dock ej fråga. För öfrigt genomgår denna borgerliga syn på historiens "krönta brottslingar" en stor del af 1700-talsdramatiken; sentimentaliteten innästlar sig öfverallt och mjukar upp tragiken i viljornas kamp. Lidners Erik XIV, hvilken som bekant "olycklig mer än grym och brottslig var", är blott en af de många. Redan om Oedipe, den icke okände hjälten i Voltaires förstlingsarbete för scenen, heter det bl. a. (IV: 3):

Ne vous accusez point d'un destin si cruel;
Vous êtes malheureux, et non pas criminel.

Men här lågo sakerna annorlunda till.

[1] Jfr *l'Orphelin de la Chine* IV: 1 samt II: 6:
Ah! Je fus plus heureux dans mon obscurité etc.

Man får naturligtvis icke ett ögonblick föreställa sig, att Leopold medvetet arrangerade sina scener och karaktärer efter diderotskt recept; dessa teorier lågo så att säga i luften. Om han tillämpade dem i praktiken, medan han i sina estetiska skrifter samtidigt gaf uttryck åt den mest renläriga tro på de klassiska idealen, så betyder det blott, att han lika litet som de flesta kunde undgå att ryckas med af sekelslutets borgerligt sentimentala strömhvirflar, som inga med konst uppförda dammar längre förmådde hejda. Resigneradt konstaterar han faktum i ett bref till vännen Nordvall, där han förklarar sin nya tragedi af mindre värde än Oden och beklagar, att »den stora Gustavianska anden försvunnit från tidehvarfvet, litteraturen och i synnerhet från mitt hufvud». Leopold räcker — om också motvilligt och utan hjärtlighet — handen åt Lindegren; bryggan är slagen mellan den gamla tidens klassiska repertoar och den nya tidens populära kotzebuad, som snart nog står ensam kvar på valplatsen.

Ole Svendsen Lemvig.

Af

J. Paludan.

I Samlaren 1893 har E. Meyer meddelt endel Oplysninger om den dansk-svenske Præst og Eventyrer Ole Svendsen Lemvig, hentede fra hans Bønskrifter og Gratulationsdigt til Kong Karl XI. Disse kunne nu væsentlig berigtiges og suppleres ved de i Bornholmske Samlinger IX, 1915, fremdragne officielle Dokumenter i den mod Svendsen anlagte Sag.

Ole Svendsen er efter sit Tilnavn sikkert født i eller ved Lemvig, formodentlig omkring Aar 1640. Hans Slægt kjendes ikke; han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1660 og maa have været vel anset, da han næsten hele sin Studentertid var Huslærer hos Biskopperne Vandal i Sjælland og Peder Vinstrup i Lund, og endog havde nydt den Ære at prædike for Kong Frederik III og Kronprinsen. Dette beretter han selv i Dedicationen til sit første Skrift, "Et godt Giftermaal eller Betænkninger for Ægtefolk", 1666, en Oversættelse efter Englænderen Henry Smith med Lemvigs egne "Forbedringer og Tillæg". Disse sidste bestaa kun i nogle ubetydelige gudelige Afhandlinger, og hele Skriftet har Lemvig atter oversat paa Svensk i Samlingen "Safft af Cederträerne på Libanon", 1672 og 74.

Samme Aar, 1666, blev han kaldet til Sognepræst for Bodilsker og Nexø paa Bornholm, og Aaret efter gift med Marta Hansdotter, Søster til den fra Bornholmernes Opstand kjendte Præst Povl Ancker i Hasle. Foreløbig synes han at have staaet sig godt med sin Menighed og været en gemytlig, om end noget gabmundet Selskabsbroder.

Den nærmeste Anledning til Hr. Ole Svendsens Modgang var tilsyneladende ret ubetydelig. I Paasken 1670 red Toldskriver („Tolderens Dreng“) Mads Pedersen fra Rønne forbi Bodilsker Præstegaard, og da Præstens Hund formodentlig generede ham, slog han den ihjel med en Kæp. Fortrydelig herover omtalte Præsten ham kort efter i Gildesamkvem som „en Hunderakker“, saa at Godtfolk vægrede sig ved at drikke med Toldskriveren. Denne og hans Principal, Tolderen Laurids Mikkelsen, stævnede da Hr. Ole for Provsteret og senere for Biskoppen, og fik ham suspenderet, indtil Sagen var paadømt. Processen tog et temmelig uhyggeligt og for ingen af Parterne hædrende Forløb. Præsten førte sine Husfolk som Vidner, men Mads Pedersen førte andre Vidner paa, at det var Præsten selv, det havde ladet sin Hund skyde og truet eller lokket sine Folk til at vidne falsk, endog ladet en, som det synes halvt utilregnelig Dreng forskrive sig med sit Blod paa, at han ikke vilde vidne imod ham. Et Par af Præstegaardens Folk fandt det virkelig raadeligt at rømme af Landet, men i det hele var Vidneudsagnene saa vaklende og modsigende, at de bekræfte det Ry, Bornholmerne havde paa sig, at man der for en Marks Penge kunde faa Folk til at aflægge Ed paa hvad som helst. At Præsten havde kaldt Mads Pedersen „Rakker“ kunde heller ikke juridisk bevises, men ved Bythinget blev Hr. Ole dog dømt som Løgner, og hvad værre var, et Par af hans Embedsbrødre sigtede ham for i Anledning af den Uret, der formentlig var overgaaet ham, at have udtalt sig fornærmeligt om Provsten og endog om Kongen.

Bornholms Landsthing kasserede imidlertid Bythingsdommen. Sigtelserne fandtes ikke fra nogen af Siderne beviste, og Parterne kjendtes fri for hinandens Tiltale. Hr. Ole indtraadte atter i sit Embede, men strax efter stævnede Mads Pedersen baade ham og Landsdommeren for Højesteret, og her kom Hovedvægten til at ligge paa hans uforsigtige Udtalelser om Kongen, hvad der i disse Enevældens første Aar var en højst alvorlig Sag. Enden blev, at han i August 1671 fældedes som Løgner og som den, „der med uforsvarlig og imod en tro Arve-Undersaats Ed og Pligt stridende Tale i højeste Maade havde forset sig“, og dømtes fra Embed og

Ære. Ogsaa Landsdommeren mistede sit Embede for sin "uretfærdige Dom".

Herved er nu at mærke, at Hr. Ole Svendsens egne Indlæg i Sagen ikke findes, og at han end ikke synes at have faaet Adgang til at forsvare sig for Højesteret. Sagen er altsaa væsentlig fremstillet fra hans Modparters Synspunkt, og disse nød et noget tvivlsomt Rygte; baade Tolderen og Skriveren havde gjort sig skyldige i Udsugelser og Svig, og den første blev nogle Aar efter selv afsat. Det er da intet Under, at Hr. Oles egen Fremstilling til den svenske Konge tager sig ganske anderledes ud. Hundemordet og Injurieprocessen træder her rent i Baggrunden; det hele bliver en spændende Kriminalroman, fuld af Mord og Ugjerninger, og Hr. Ole selv voxer til en betydningsfuld Personlighed, der er efterstræbt af mægtige Uvenner lige op til Hovedstadens højeste Kredse: Biskop Vandal, til hvis Husstand han dog havde været knyttet, indtil han blev Præst, og "Biskoppens Svoger" (Vandal var slet ikke Svoger til Griffenfeld) Schumacher, hvis Søster han havde vægret sig ved at ægte(!). Ganske vist havde Biskoppen som Følge af de indløbne Klager maattet suspendere ham, men fra først af maa Forholdet jo tvertimod have været det, at baade Sjællands Biskop og Schumacher som Sekretær i danske Kancelli have protegeret ham, siden han havde faaet sit Kald ad extraordinær Vej, ved kongeligt Brev og imod Bornholmernes Villie, der havde ønsket en Præst af deres egne.

Derimod kan han nok have Ret i, at dette havde skaffet ham mange Fjender paa Øen, blandt hvilke han særlig nævner den fra Opstanden mod Svenskerne bekjendte Capitain Jens Kofoed, som endog gjentagende skulde have forsøgt at lade ham snigmyrde. Kofoeds Navn forekommer dog ikke i Procesacterne; rimeligere er det, naar Lemvig søger en Grund til, at flere bornholmske Præster vidnede imod ham, i Uvillien over hans Ansættelse. Men atter her løber hans Fantasi utvivlsomt løbsk, naar han fortæller, at den ene af de Præster, der beskyldte ham for Majestætsfornærmelse (Laurids Christensen i Øster Marie, død 1671) ikke kunde dø rolig, før han havde bekjendt, at hans Angivelse var falsk, medens den anden,

Bent Jensen i Ibsker, var et rent Umenneske, der paa en Langfredag havde ladet "et fattigt, uskyldigt Moders Barn" binde til "et vildt Bæst" (og slæbe ihjel?). Selve de majestætsforbryderske Ytringer, som ikke findes citerede under Sagen, bestod efter Lemvigs Fremstilling i, at han havde taget Svenskerne i Forsvar og hævdet, at der "lige saa vel kunde findes en ærlig Svensk i Danmark som en ærlig Dansk i Sverig", hvad der vel nok var ilde hørt paa den nys fra Fremmedherredømmet befriede Ø, men neppe kunde opfattes som en Fornærmelse mod Kongen, der drog Afsættelse og Æreløshed efter sig. Derimod var Udtalelsen vel egnet til at gjøre et gunstigt Indtryk i en Henvendelse til Karl XI. Derhos skulde der være gjort ulovlig Execution hos Lemvig for Sagsomkostningerne, med Militærmagt og fuldstændig Udplyndring af hans Præstegaard. Men dette er maaske ikke paalideligere end hans i Bønskrifterne udtalte Bekymring for ikke at kunne ernære sin "fattige Hustru og Børn". Hustruen blev nemlig hos sin Slægt paa Bornholm, da Lemvig som Følge af Dommen forlod Øen 1671 og søgte sin Lykke hos sit Fædrelands Fjender. Endnu 1675 lod hun ifølge Bornholms Landsthingsbog forgæves sin Mand efterlyse som Rømningsmand.

Efter Meyers Meddelelser var Lemvig under sit Ophold i Sverig ivrig optagen af at skaffe sig Beskyttere og søge Præstekald, men som det synes uden Held. Baade i Skaane og i Stockholm søgte han at indsmigre sig hos fornemme Mænd, og skaanede ikke sit gamle Fædreland i Ansøgninger og i Dedicationerne af de talrige opbyggelige Skrifter, ved hvilke han stræbte at gjøre sig bemærket og bøde lidt paa sine vistnok ynkelige Kaar. Med det sidste af disse Skrifter forsvinde hans Spor 1677.

Som Menneske gjør Lemvig saaledes icke noget heldigt Indtryk; derimod har han i nyeste Tid, især gjennem Meyers Artikel, været nær ved at vinde et ufortjent Ry som Skribent. Hans "Konst att känna folck, sigh själf och andra", 1673, er bleven opfattet som en mærkelig Forløber for den praktisk og populært moraliserende Litteratur, som i Dalins og Holbergs Tidsalder vandt Indgang hele Europa over. 15 Aar før La Bruyère efter Theophrast udarbejdede sine berømte "Caractères" finde vi her et Forsøg i den

samme populære Psychologi, som siden fik en saa overordentlig Betydning gjennem Spectatorlitteraturen og udenfor England naaede sin mest typiske Blomstring i Dalins Argus 1732—34. Men Æren af at være litterær Foregangsmand i saa Henseende kan Lemvig ikke længere gjøre Fordring paa, efter at det i den nyeste Udgave af Schück og Warburgs Ill. svensk litteraturhistoria er oplyst, at hans Skrift kun er en temmelig fri Oversættelse af Satirikeren og Moralisten Joseph Hall, Biskop af Norwichs, "Characters of vertues and vices", 1608. Tilbage bliver da kun Billedet af en flittig Skribent, et kvikt Hoved og en meget tvivlsom Charakter, med et for den Tid ikke almindeligt Kjendskab til engelsk Sprog og Litteratur. Dog maa det bemærkes, at Lemvigs tvende Oversættelser ved deres Omskrivninger og Forbigaaelser jævnlig synes at røbe mangelfuld Forstaaelse af den engelske Text.

Till frågan om Skogekär Bärgbo.

Af

Johan Nordström.

I.

Frågan om den rätte auktorn till de under pseudonymen Skogekär Bärgbo utgifna dikterna kan trots allt, som på senare tid skrifvits därom, ännu icke anses ha fått ett vetenskapligt tillfredsställande svar. Ett anspråkslöst försök att något skingra det dunkel, som hvilar öfver detta för vår renässanslitteratur så centrala problem, torde därför icke vara ur vägen, ehuruväl dess slutgiltiga lösning lär bli framtiden förbehållen.

Som bekant stöder sig den till oss bevarade traditionen om presidenten Gustaf Rosenhanes rätt till författaräran af *Thet Swenska Språketz Klagemål* (1658), *Venerid* (1680) och *Fyratijo små Wijsor* (1682) på tvenne uppgifter af Johan Heysig-Ridderstierna, hvaraf den ena återfinnes i hans Observationes in Schefferi Sveciam Literatam ab Erico Wenæsio neqvissime interpolatam, den andra i hans Scripta Sveogothorum.

Någon bestämd anledning till skepticism gentemot Heysigs bibliografiska uppgifter i allmänhet torde icke finnas. Men obestridligen äro vissa egendomliga omständigheter förknippade med hans ståndpunkt i denna fråga. Först och främst är han, som Schück[1] påpekat, drifven af ett brinnande nit att upptäcka försummelser i Svecia Literata, till hvars utgifvande han menade sig ha en viss företrädesrätt framför Wenæsius, hvarvid han kanske icke alltid

[1] H. Schück: *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar*, s. 4 ff.

skilde så noga mellan hörsägner och bestyrkta förhållanden. Meyer[1] synes förmoda, att Heysig fått uppgiften af Bengt Rosenhane, Gustafs brorson, med hvilken han enligt en bevarad dagbok sammanträffat 1686, men Observationes ha tydligen skrifvits långt förut, antagligen omedelbart efter Svecia Literata 1680, i hvarje fall före 1682, emedan Fyratijo små Wijsor i dem icke omnämnas. Som v. Friesen[2] uppvisat, torde däremot uppgifterna om Rosenhane i Scripta Sveogothorum vara ditskrifna först i slutet af 1680-talet, och under denna tidrymd borde Heysig, menar v. Friesen, haft tillfälle att förskaffa sig nya informationer och rätta sitt fel, om detta varit af nöden. Något vidare intresse för saken måtte han emellertid icke ha hyst; han tillägger visserligen några vetenskapliga arbeten af Rosenhane men har fortfarande icke något att säga om Fyratijo små Wijsor, som vid denna tid för länge sedan utkommit, och meddelar, trots sin noggrannhet i andra fall, hvarken tryckort eller -år för Klagemålet, hvars titel han i bägge arbetena dessutom anför oriktigt. I detta sammanhang må äfven nämnas en icke förut påpekad uppgift, skrifven af annan hand, på en lös lapp i Heysigs tredje bibliografiska arbete Bibliotheca Suecana, enligt hvilken Johan Rosenhane, Gustafs brorson, skrifvit "Skogkiär Bergbo på Sw. wersz 8vo", och äfven ett arbete "Jus glaciale", hvarmed väl Gustaf Rosenhanes Respublica glacialis åsyftas.

Man kan sålunda icke undgå att finna, huru sväfvande och osäker Heysigs hållning i denna fråga i grund och botten är. Mer än värdet af en obestämd hörsägen om en fråga, som icke intresserat honom särdeles mycket, torde man icke ha rätt att tillmäta hans uppgift.

Samma osäkerhet vidlåder annotationerna hos Palmsköld. På ett ställe i hans samlingar (Tom 367), som Meyer[3] åberopar, synes han vara så tämligen säker på sin sak, men denna uppgift är också af Heysigs hand. Däremot har det undgått föregående forskare, att Palmskölds utsago på ett annat ställe (Tom 355, p. 595) är betyd-

[1] E. Meyer: *Gustaf Rosenhane*, s. 8.
[2] *Svenska Studier, tillägnade G. Cederschiöld*, s. 339.
[3] a. a. s. 9.

ligt mera tvekande, enär det där heter att Gustaf Rosenhane "author esse creditur Poematum quæ Suetice prodierunt sub ficto nomine Skogekär Bergbo".

Lägger man så härtill Lagerlöfs[1] utsago, att Rosenhane ryktesvis utgafs som dikternas författare, har man uttömt förrådet af 1600-talsuppgifterna i vår fråga. På alla andra håll, där man hade rätt att vänta sig säkert besked, iakttas en vältalig tystnad.

Märkligast är denna kanske hos Schefferus. Både Meyer och andra ha förklarat den ur ett antaget förhållande, att på den tiden en framstående ämbetsman och högättad ädling skulle funnit det under sin värdighet att inför offentligheten framträda som vitter författare, hvarför Schefferus funnit det opassande att meddela den hemlighet, han utan tvifvel som gammal bekant med familjen känt till. Det behöfver ju icke närmare påvisas, att ett dylikt skäl i denna allmänna formulering icke kan tillmätas någon egentlig vikt. Därtill har denna regel både i utlandet och äfven i Sverige alltför många lysande undantag. Och äfven om nu Schefferus skulle ha hyst dylika betänkligheter, kunde man dock ha väntat, att han under Bärgbos skyddande pseudonym upptagit, icke blott Klagemålet, utan också de öfriga dikterna, låt vara, att de då ännu ej voro tryckta, men Svecia Literata upptar ju, som bekant, äfven blott i manuskript föreliggande arbeten.

Schefferus torde med all säkerhet icke mer än sina andra samtida känt denna hemlighetsfulla skald. Betecknande för denna ovetenhet är tydligen formuleringen i en från svenskan 1688 öfversatt skrift Die Sprachen des Paradises af en pseudonym Simon Simplex: "den Mann, so die Klag-Schrifft über Verachtung der Schwedschen Sprache .. ausgeben" — och denne Simon Simplex tycks dock i andra stycken icke vara dåligt underrättad.

Sjuttonhundratalets bibliognoster ha icke något säkrare och bättre dokumenterat att förmäla. Den af dem, som stod 1600-talstraditionen närmast, Eric Benzelius d. y., har icke bättre reda på, hvad frågan gäller, än att han kallar "Gustaf Rosenhane auctor till

[1] *De poesi suecana.*

Skogkär och Bergbo". Det tjänar heller till intet att uppehålla sig vid de öfriga, Apelblad, Loenbom, Giörwell, Lidén o. s. v., hvilka okritiskt upprepa den gamla traditionen, som numera öfvergått till värdighet af obetvifladt faktum.

Meyer, som inleder den moderna forskningen i denna fråga, står delvis ännu kvar vid den traditionsbundna ståndpunkten, i det han utan djupare kritisk granskning fastslår Heysigs uppgift som pålitlig, ehuru han finner samtidens tystnad med afseende på Rosenhane påfallande. Äfvenledes anmärker han, att Skogekär Bärgbos skrifter ej funnos i Johan Rosenhanes eljest rätt välförsedda bibliotek.

Schück är den förste, som dragit Heysigs pålitlighet i tvifvelsmål, och gör mot dennes uppgift en rad af invändningar, hvilka, kort sammanfattade, innebära, att intet i hela den synnerligen omfattande Rosenhaneska brefsamlingen tyder på den gamla uppgiftens riktighet, att Rosenhane i öfriga arbeten använder signaturen G. R., att dessa icke äro tryckta på samma tryckeri som Skogekär Bärgbos arbeten och att Schefferus, 1600-talets kunnigaste bibliograf, icke känner författaren. Därjämte framkastar Schück den hypotesen, att en viss Erik Bobergs namn vore att utläsa ur Skogekär Bärgbo.

Sundström,[1] som härefter upptar problemet, vill ur dikterna själfva hämta bevisen för Rosenhanes författarskap. Att Klagemålet vittnar om en föga vanlig antikvarisk kunskap och en höglitterär bildning, stämmer enligt hans mening väl med hvad man vet om Rosenhane i detta avseende. Liksom denne har diktaren som sin hufvudsakliga vistelseort Stockholm men vistas alltsomoftast på en egendom på landet. Ett gemensamt drag ligger äfven i deras mellansvenska språk. *Bärg*bo anser han därjämte innehålla en allusion på det Rosenhaneska godset Haneberg. Som alltså intet synes strida mot traditionens riktighet, ansluter sig Sundström till den. Hans bevisföring förefaller mig dock vara af alltför allmän natur för att kunna berättiga till någon säker slutsats och frågan måste ännu alltjämt betraktas som obesvarad.

Det senaste inlägget i diskussionen har gjorts af von Friesen,[2]

[1] E. Sundström, *Studier öfver Skogekär Bärgbo.*
[2] *Svenska Studier, tillägnade G. Cederschiöld.*

hvars bevisföring är af hufvudsakligen språklig art och som i likhet med Sundström låter nog så allmänna likheter utgöra bevis för identitet.

Efter denna summariska öfverblick öfver problemets historia till dato vill jag nu göra ett försök att föra frågan framåt på en annan väg.

II.

Af skäl, som den följande framställningen skall förklara, har jag valt som utgångspunkt en undersökning af dikternas kronologi. Jag börjar med *Thet Swenska Språketz Klagemål.*

Denna dikt publicerades, som bekant, 1658, samma år som Stiernhielms Hercules första gången utkom. Meyer diskuterar icke möjligheten, att detta icke var diktens tillkomstår, hvaremot Schück gör gällande, att, eftersom inga allusioner göras på Stiernhielm, tidpunkten för dess författande bör sättas betydligt tidigare, till omkring 1650. Sundström, som förgäfves i dikten efterlyser några antydningar om denna sak, håller för troligt, att Klagemålet som programdikt bör vara något tidigare än Venerid, hvars författande han förlägger till åren 1648—1655. Denna åsikt kunde han ha gifvit en betydligt starkare argumentering genom att drifva Schücks synpunkt än längre och påpeka det besynnerliga i, att författaren icke blott visar sig komplett okunnig om Stiernhielms poetiska verksamhet, som väl först omkring 1650 började bli ryktbar, ehuru den redan dessförinnan bör ha varit uppskattad inom litterära kretsar icke minst genom de bekanta hyllningsdikterna till Kristina från 1643 och 1644 — utan äfven hvad som är ännu märkvärdigare i en skrift af Klagemålets natur, förbiser tillvaron af ett arbete, som i sitt syfte väsentligen öfverensstämmer med hans eget, Stiernhielms Swea och Götha Måles Fatebur från 1643, hvars berömda företal ju bort innehålla uttalanden af det allra största intresse för Klagemålets författare. Man kan helt enkelt icke tänka sig möjligheten, att Rosenhane, som under sina studentår i Uppsala hos Bureus gjort Stiernhielms bekantskap,[1] hvilken

[1] Jfr Meyer, a. a. s. 36.

han sedermera alltjämt odlade, kunnat eller velat ignorera dennes redan vid denna tid vidtfamnande språkliga och antikvariska studier och arbeten. Detta så mycket mindre, som Klagemålets framställning eljest vimlar af allusioner och bestämda personliga och historiska anspelningar.

Ur dessa förhållanden kan man dock tydligen icke draga några bestämda slutsatser om den tidpunkt, Klagemålet skrefs. Men uppenbart är ju, att de peka bakåt i tiden, och det närmare studium af dikten ur denna synpunkt, som häraf påkallas, skall måhända ge ytterligare uppslag, som visa åt samma håll.

Efter att inledningsvis ha klagat öfver det orättvisa förakt, hvari det råkat, trots sin ärevördiga ålder och sina lysande traditioner, vill Thet Swenska Språket uppvisa orsakerna därtill. Man sätter högre värde på de utländska språken än på svenskan, blandar in tyska och franska i sitt tal och är angelägen att i allt efterapa främmande seder. Det medges dock, att kunskaper i främmande språk äro nödiga för dem, som "widh Regementet stå":

Them bör thet kunna mehra,
Än Folcket i gemeen,
Som hafwa til regera,
The andra hwar och een.
Man weet thet, medh hwadh Vnder,
Then Öfwerhet nu beskärd
Är til at lefwa under,
Så månge Språk har lärdt.
Lemarna ey behöfwa,
Thet Hufwud weta wil,
Men skal migh någon öfwa,
Står thet mehr andra til.
Doch skal han migh behaga,
För thet iagh hemma är,
Och kan iagh nu ey klaga,
Thet iagh ey hålles kär.
Thet är en tijdh förhänder
Och lyser innan kort,
At han doch mehra wänder,

Sigh från the andra bort.
Tå skal han intet lijda,
Någorstädz mitt Föracht.
(vv. 301 ff.)

Här talas således om en samtida öfverhet, som prisas för sin språkkunskap. Denna öfverhet kallas i fortsättningen för *han* och bör därför afse en konung. Han nämnes med ett tydligt tonfall af förväntansfull hängifvenhet. Vidare antydes, att han icke är hemma i sitt land, men samtidigt uttalas en glad förhoppning om hans återkomst. Kan man misstaga sig på klangen af dessa ord och mångfaldiga andra ställen i dikten — ljuda de icke som ett af præludierna till 1600-talets gotiska renässans, som fick luft under vingarna genom de stora krigiska och politiska händelserna omkring 1630.

Att Gustaf Adolf här åsyftas torde vara tydligt nog, och skalden hade alla skäl att af honom vänta en språkets förnyelse. För att konstatera den store konungens med Skogekär Bärgbos program fullkomligt öfverensstämmande mening, behöfver jag blott erinra om ett bekant uttalande af honom i denna fråga:

Det har städse warit räknadt ett rike till berömmelse, att de wettenskaper, som lända till menniskoslägtets nytta, uppå desz eget tungomål framställda blifvit; så att folket straxt från ungdomen kunnat sig deruti öfwa; och icke, som nu sker, wara nödgade att först lära sig de främmande språken för att sedan kunna komma till sjelfwa innehållet, hwarwid oftast händer, att medlet tager mera tid än ändamålet, språket mer än wettenskaperna. Det är därföre wår wilja, att de som sig med bokliga konster befatta, skola så wäl för nu warande som efterkommande ungdom tillse, att desza ämnen, så widt sig göra låter, måtte på modersmålet behandlade blifwa.[1]

Och Gustaf Adolfs Memorial för rikets antikvarier 1630[2] är äfvenledes ett dokument, som helt går i stil med Klagemålets antikvariska forskningsintressen.

Längre fram i dikten uppräknar skalden en hel rad af föremål, som vore värda poetisk behandling på vårt språk. Midt i en tid,

[1] Jfr vv. 1240 ff. i Klagemålet. — Cit. efter Fryxell, *Ber. ur sv. hist.* 6: 169.
[2] Tryckt hos Gödel, *Sveriges Medeltidslitteratur*, s. 279.

fylld af underbara tilldragelser, saknas sannerligen icke ämnen till sång, men sångare finnas icke:

Lijkwäl här mycket finnes,
Hwar til osz felas the,
Som föra osz til Sinnes,
Hwad Vnder wij här see.
Nogh är thet som förtienar,
At blifwa tecknadt an,
Om elliest GVDH förlänar,
Then som thet göra kan.
Wij hafwa til beröma,
En Konung, hwilkens Dygd,
Wij intet kunna glöma,
Förvthan största Blygd.
The andre Kungar ähras,
På allehanda sätt,
Aff osz thet nu begäras,
At göra och wår rätt.
Ther hoos är wärt påminna,
Thet Folck som födas skal,
Hwad wåre hieltar winna,
För Prijsz, kring Wärden all.

(vv. 1109 ff.)

Här åsyftas återigen Gustaf Adolf. Han omtalas icke såsom en död, hvars minne skall äras, men nämnes främst bland de "Vnder wij här see". Hela stämningen är den gryende stormaktstidens. På ett annat ställe talas om att "the Swenskes Wälde Än intet fullwäxt är" (v. 433 f.), men att dess tillväxt skall öka språkets ära, hvilket ju gifvetvis bättre passar in på dessa de första stormaktsdrömmarnas år än på den stolta och själfmedvetna maktställningen vid seklets midt. Hofvet benämnes också "Kungahof" (v. 1164) och på drottning Kristina — den eljest af skalderna så ifrigt besjungna — finnes ingen som helst anspelning, ett faktum, så mycket anmärkningsvärdare, som Rosenhane — ifall han vore författaren — af henne fått röna synnerligen stora ynnestbevis. Någon möjlighet att Karl Gustaf skulle kunna afses med de citerade verserna synes icke tänkbar.

Det är påfallande, att Klagemålet är alldeles utan allusioner på tiden efter Gustaf Adolfs död. Så mycket mer anmärkningsvärdt är detta förhållande, som författaren eljest för den föregående tiden i sina hufvuddrag nästan rekapitulerar vår historia alltifrån folkvandringstiden och göternas eröfringståg. Ju längre fram i tiden han kommer, desto utförligare blir han. Han harmas öfver reformationstidens vandalism och beklagar, att de götiska skrifterna fördes ur landet af Brask och andra. Johan III afses tydligen med "Findlandz Förste" (v. 1217) och konung Sigismund nämnes i v. 806. Omedelbart därefter prisar skalden Karl IX, "en wäldig Hielte, Från Södermannaland", som räddar Sveriges frihet. I detta sammanhang erinrar han också om att Sverige ensamt aldrig varit underkufvadt och kommer här med en direkt allusion på den närmaste tidens händelser, det tyska kriget och danskarnas afgörande nederlag åren 1626—27:

Och Cæsar näplig hinner,
Jn til thet Swenska Haff,
Sitt wäldes Gräntz thär finner,
Och moste draga aff.
Jagh kom, Jagh såg, han sade,
Men intet mehr, iagh wann,
Hans Ståltheet nederlade,
Thet Motstånd han här fann.
Än finnes Danmarcks Krona,
Förd wara til Wien,
Aff them som intet skoona.
The Språk man håller reen.
(v. 853 ff.)

Någon anknytningspunkt till senare historiska tilldragelser söker man förgäfves i Klagemålet — och detta borde uppenbarligen icke vara fallet, om dikten tillkommit vid en senare tidpunkt.

Flera andra omständigheter peka i samma riktning som de nu anförda. Jag har redan erinrat om det bekanta faktum, att Klagemålet icke innehåller en enda antydning om Stiernhielms poetiska och språkligt-antikvariska verksamhet. Huru oförenligt detta är

med diktens kynne, om den skrifvits omkring 1650, framstår tydligt genom författarens talrika anspelningar på samtidens stridsfrågor och problem på det sistnämnda området. Han är t. ex. gripen af en stark indignation öfver, att ingen vederlägger de öfvermodiga anspråk, som från danskt håll framkommit i Wormius' och Pontanus' arbeten:

Hwem får iagh som bewijser,
Then Lögn osz lägger på,
En Oloff Worms som prijsar,
Hwad Danskt hälst wara må?
Pontanus och the flera,
Medh Falskheet gifwa an,
At Danskan Heder mehra,
Aff Åldren pröfwa kan.

(vv. 985 ff.)

Här talar författaren fullkomligt ur den svenska lärda världens hjärta. Utan tvifvel har man rätt att antaga, att här i främsta rummet åsyftas Wormius' Fasti Danici, som utkommo 1626 och i Sverige väckte så mycken ond blod, att Gustaf Adolf gaf Bureus i uppdrag att refutera de danska anspråken och uppvisa den svenska runkunskapens prioritet. Författaren synes emellertid vara helt okunnig om att en dylik refutation verkligen utkom, då närmast i anledning af Wormius' senare arbete Literatura Danica 1636. Det var Bureus svarsskrift: Den Danske K. Waldemars Prophetia om Runas Hemflycht (tryckåret sannolikt 1638) — en skrift, som gjorde åsyftad verkan och berörde Wormius mycket illa. Klagemålets utrop synes alltså i viss mån omotiveradt, om det tillkommit efter denna tidpunkt, särskildt egendomligt dessutom, ifall man hade att räkna med Gustaf Rosenhane som dess författare, ty denne hade, som kändt är, under sina studieår i Uppsala bott hos Bureus och således bort mer än de flesta vara väl förtrogen med hans verksamhet.

Pontanus' namn, som äfven förekom i de citerade verserna, ger en rätt pålitlig terminus post quem. Ty åsyftas något bestämdt arbete af denne, kan det näppeligen vara något annat än hans

Historia Danica, hvars första del utkom 1631.[1] Med stöd häraf och af den föregående utredningen skulle man alltså ha ett tämligen pålitligt bevis, att Klagemålet skrifvits något af åren 1631 och 1632.

Nu föreligger emellertid en omständighet, som synes strida mot detta resultat. Schück har nämligen i sin bok om Wiwallius gjort gällande, att det är denne, som afses i följande verser i Klagemålet:

Jagh sörde när migh sades,
At Nordast i en Wrå,
J Fängelset inlades,
Then som iagh hoppas på.
För thet han hade brutit,
Jagh nästan quijder än,
Och hade gerna skuttit,
I hans Rum många Män.
Nogh ledh iagh tå han fängslas,
Kanske thet war hans rätt,
Ther öfwer doch mehr ängslas,
At han förgat migh slätt.
Som Flugan quick och snäller,
I Sommars Wärman går,
Medh Kölden Modet fäller,
Och intet mehr förmår.
Så fryser bort hans Sinne,
Aff then owaane Köld;
Och wissnar bort hans Minne,
Ther han så lågh fördöld.

Wiwallius hölls fången på Kajaneborg åren 1634—1641, hvarför det skulle vara ett betänkligt argument mot min föregående bevisföring, om det verkligen vore han, som åsyftades. Enligt min mening är så icke förhållandet. Fastmer torde man på flera grunder kunna bestämdt påstå, att dessa rader gälla Messenius, en åsikt, som, utan vidare diskussion, uttalades redan af Meyer.[2]

Hvad Schück särskildt fäster sig vid är uttrycket "Nordast i en wrå", som erinrar om omkvädet i Wiwallius' "Warer nu glad, mina fiender all!":

[1] Jfr Sundström, a. a. s. 12.
[2] Meyer, a. a. s. 45, not.

Jagh föres nu bort nordast i fiellen uthi boijor.

Dessutom anmärker han, att bilden om "flugan quick och snäller" bättre passar om en poet som Wiwallius än om den lärde Messenius. Häremot vill jag göra följande invändningar:

De citerade raderna förekomma i ett sammanhang, som tydligt visar, att de åsyfta en författare, som gjort sig högt förtjänt genom historiskt-patriotisk diktning. Klagemålet framhåller nämligen starkt betydelsen af att göternas bragder hugfästas i dikt, så att de ej hemfalla åt glömskan och språket åt ett allmänt förakt, hvarvid skalden utbrister:

Vp vp aff eder Dwala,
Förswarer nu hwar sigh.
J måste och så tala,
Och stunom lempna Krijgh.
Hwad hielper alt allena,
Bedrifwa något stoort?
Skal Wärden så få meena,
Om thet j hafwen giordt.
När Wärcket ändat blifwer,
Så ändas edert Roos,
Så framt then thet beskrifwer,
Han icke är ther hoos.

(vv. 1017 ff.)

Härpå följa efter några allmänna råd de diskuterade raderna. Det synes mig häraf framgå, att de måste syfta på en författare, hvars diktning celebrerat fosterlandets häfder och då måste Messenius åsyftas, ej Wiwallius, hvars bekymmerslöst kringkastade visor gifvetvis i detta sammanhang måste ha mindre intresse för Klagemålets författare än Messenius' skådespel med ämnen ur den stolta götiska historien och hans öfriga verksamhet i den nationella historieskrifningens tjänst, icke minst hans editioner af de gamla medeltida rimkrönikorna.

Man kan vidare anmärka, att författarens smärtsamt beklagande "För thet han hade brutit, Jagh nästan quijder än" och "Nog ledh iagh tå han fängslas, Kanske thet war hans rätt" har ett något för

allvarligt och (i senare fallet) tveksamt spörjande tonfall för att kunna appliceras på Wiwallius' komiskt äfventyrliga enleveringshistoria, hvaremot dessa rader förträffligt uttrycka medkänslan öfver Messenius' tragiska öde.

Det måste sålunda, enligt min mening, vara höjdt öfver allt tvifvel, att Klagemålet här åsyftar Messenius. Denne deporterades som bekant 1616 till Kajaneborg och dog 1636. Presensformerna i det citerade stället synas ge vid handen, att han, då dikten skrefs, ännu var i lifvet, hvarjämte det framgår, att författaren icke hade sig bekant, att Messenius äfven i fängelset fortsatt sin litterära verksamhet. Härmed faller icke blott den viktiga invändning mot vår datering, som skulle ha legat i Wiwallius-hypotesens riktighet, utan vi ha härmed också fått ett nytt och vägande skäl för densamma.

För att nu i korthet sammanfatta de gjorda iakttagelserna ha vi sålunda funnit följande:

Diktens påfallande okunnighet om Stiernhielms poetiska och språkvetenskapliga verksamhet visar, som äfven förut framhållits, att dess tillkomst bör förläggas till ett tidigare datum.

På detta datum ger dikten själf flera tydliga anvisningar. Den talar om en manlig öfverhet, samtida med skalden, som otvetydigt åsyftar Gustaf Adolf — en allusion, som upprepas än en gång längre fram i dikten.

Tiden efter Gustaf Adolfs död synes icke existera för författaren. Om drottning Kristina finnes ingen antydan. Däremot äro anspelningarna på den föregående epoken talrika både i fråga om regenternas hållning till det svenska språket och om anmärkningsvärda politiska och litterära händelser och personer. Angreppet mot Wormius bl. a. visar, att författaren icke känt till Bureus' uppseendeväckande refutation af dennes meningar, hvilken utkom troligen först 1638. Allusionen på Pontanus' Historia Danica af 1631 anvisar detta år som gräns bakåt i tiden för vår datering.

Slutligen har jag velat visa, att några tydligen på Messenius syftande rader icke motsäga de föregående resultaten utan fullkomligt harmoniera med dem.

Den slutsats, dessa omständigheter synas ge rätt till att draga, blir då den, *att Thet Swenska Språketz Klagemål skrifvits något af åren 1631 eller 1632* och i hvarje fall icke senare än 1632.

Men erkänna vi detta, bli vi tvungna att draga ännu en mycket viktig slutsats som en nödvändig följd af den förra. *Thet Swenska Språketz Klagemål och Skogekär Bärgbos öfriga dikter kunna icke ha skrifvits af Gustaf Rosenhane, ty denne föddes år 1619*[1] *och var 1632 således blott 13 år gammal* — en onekligen alltför späd ålder för en reformator af den svenska vitterheten.

Jag öfvergår nu till att med några ord beröra frågan om tillkomsttiden för Skogekär Bärgbos öfriga diktning.

Sonettcykeln *Venerid* utkom år 1680. Enligt en upplysning under titeln hade den skrifvits "för mehr än trettio åhr sedan". Detta är ju en mycket obestämd uppgift och dess värde är i högsta grad beroende af, om den härstammar från skalden själf och om han själf ombesörjt dikternas publicering eller om den härrör från en utgifvare, hvars bekantskap med skalden och pietet mot dikterna måhända icke varit så stor. Det mycket otillfredsställande skick, hvari de öfverlämnats till eftervärlden, tyder onekligen på den senare möjligheten. Äfven en annan omständighet pekar i samma riktning.

Det företal på prosa, hvarmed skalden inleder sin diktsamling, bär alldeles tydliga spår af att vara skrifvet före seklets midt, ja långt förr. Det riktar sig till en publik, för hvilken en svensk konstdiktning icke ens i de blygsammaste mått synes existera. Det svenska språket är ännu, enligt företalet, opröfvadt i fråga om en mera kultiverad diktkonst; författaren vill visa sina landsmän att det dock lämpar sig förträffligt härtill. "Medh ett slagz rijm, bestående aff 14 radar, som the kallat sonetter, hafwer Petrarca italienskan och Ronsard fransöskan hedrat, . . .; nu til at låta see swänskan i rijm skickeligheet, äre här några i hopsatte aff sama slagz rijm, inga aff them öfwersatte eller verterade;." Ett dylikt tal måste dock förefalla underligt på 1680-talet, då de flesta poeter,

[1] Se Meyer, a. a. s. 34.

både af de större och de mindre, skrefvo sonetter i betydande utsträckning, och då dessa inledningsord måste ha tett sig i hög grad föråldrade. Mindre anspråksfullt och mera motsvarande tidens litterära ståndpunkt framstår företalet däremot, om man, som rimligt är, antar, att det skrifvits någon gång vid seklets midt för en då afsedd publicering af dikterna, hvilken emellertid icke kom till stånd. Det ligger en beaktansvärd sannolikhet i det antagandet, att skalden ville låta Klagemålet omedelbart efterföljas af sitt försök att realisera den nya diktkonstens program, hvarför han samtidigt förberedt till utgifvande sina lyriska dikter. Om den direkta anledningen till att detta utgifvande ej blifvit af, är naturligtvis svårt att yttra sig. Att under tiden en större stjärna på den svenska diktens himmel framträdt, med hvilken han icke ville upptaga täflingskampen, kan ju tänkas som en af orsakerna. Därtill kommer en stark själfkritik, om man får sätta tro till inledningen till Fyratijo små Wijsor:

När wij nu först gå vth, der wij äre intet sedde,
Så måste wij på swar, til alla stå beredde.
Wår ålder frågas om, där på säge = wij.
Wij äre äldre än dän tijd the se osz j.
Wår Fader war så hård och sträng emot osz alla,
At aldrig wille han osz sine Döttrar kalla;
Hölt osz i mörcka rum där ingen fick osz see,
Och gaff osz aldrig loff gå vth til leka och le,
Som andra aff wårt stånd, och ålder pläga göra.
Han kände osz inthet igän och gat osz inthet höra,
Wij låge i rispor små och sällan alla i hop,
Bort wräckte såsom Rijs vthkastat i en grop.
Imedlertijd en del aff wåra Systrar hände,
At the oskyldigt wijs aff Elden blefwe brände.
En del togh Watnet bort, en del åts vp aff Maal,
Aff osz har lyckan blind så råkat på ett waal.
Wij äre slupne vth och vthur fahran tagne,
Vhr förra twång och qwal fram vthi liuset dragne.

I fråga om denna versifierade inledning till Fyratijo små Wijsor kan man äfven göra samma anmärkning som om Venerids företal. Den ser icke ut att vara skrifven så sent som 1682, d. v. s. då visorna trycktes. Vid den tiden hade den svenska alexandrindikt-

ningen uppnått en så pass stor formell säkerhet, att man hade rätt att vänta, att visornas diktare tillgodogjort sig den allmänna utvecklingen och icke i denna inledningsdikt visat prof på samma något osäkra metrik som i Venerid.

Dessa allmänna reflexioner äro ju i och för sig icke särdeles vägande argument för en hypotes, att de båda diktsamlingarna någon gång omkring seklets midt af författaren ordnats för utgifvande. Men sammanställer man tryckens uppgifter, att de författats ungefär 30 år före 1680 (1682), alltså omkring 1650 med det resultat jag nyss vunnit ifråga om Klagemålets affattningstid, inser man, att endera af dessa angifna tidpunkter måste vara felaktig, ty det är orimligt att tänka sig, att tjugo år skulle ligga emellan programdikten och de två diktsamlingarna, i synnerhet som de senare ju genom hela sin art, särskildt Venerid, tydligt vittna om en ung författare. Vidhåller man riktigheten af min datering af Klagemålet, kan man tänka sig två olika förklaringar till de kronologiska uppgifterna i Venerid och visorna: den ena, att de afse den ungefärliga tidpunkt, då dessa dikter, måhända efter en slutlig öfverarbetning, eventuellt med ett eller annat tillägg, förelågo färdiga för publicering; den andra, att de redan funnos i den tryckfärdiga renskrift, som jag antagit förefintlig kanske ungefär samtidigt med Klagemålets publicering, således omkring 1660, och att de kommit att få stå kvar oförändrade, när dikterna ändtligen utgåfvos, af det särdeles vårdslösade trycket att döma, troligen af en annan person än skalden själf.[1] Med denna senare förklaring kommer man onekligen längst, ty enligt den skulle dikterna sålunda ha skrifvits på 1630-talet, alltså något så när samtidigt med Klagemålet, ehuru man naturligtvis icke får tänka sig tidsuppgiften annat än som högst ungefärlig, emedan dikterna väl sannolikast tillkommit då och då under loppet af flera år.

I viss mån har man redan förut varit böjd att ej ta det alltför noga med dessa dikternas egna dateringsuppgifter. Schück[2] anser

[1] Det bör här anmärkas, att Rosenhanes autentiska arbeten däremot äro omsorgsfullt tryckta.

[2] *Ill. Sv. Litt.-hist.* I, s. 415.

sålunda, trots uppgiften "för 30 Åhr sädan skriwin", att de 1682 tryckta visorna författats något före 1650, hvarefter följer Klagemålet, som måste skrifvits före Stiernhielms popularitet som skald, och sist Venerid, där författaren står på höjden af sin diktarkraft. Enligt uppgiften i Venerid är dock denna samling, tryckt 1680, "för mer än trettio åhr sädan skriwin", alltså åtskilligt äldre än visorna. Man kan emellertid knappt betvifla, att Schücks åsikt om den verkliga ordningsföljden är den riktiga. För den talar först och främst den utveckling till större konstnärlighet, som Venerid gifvetvis måste anses beteckna, hvilket, som sagdt, framhållits af Schück. Men jag tror, att denna mening kan ytterligare bekräftas genom en omständighet, som veterligt icke beaktats. Det vill nämligen af den versifierade inledningen till visorna synas, som om skalden själf betraktar dem som sitt först publicerade verk. Långt ifrån att antyda, att en del af hans dikter redan offentliggjorts, synes han mena, att vissamlingen icke skall mottagas såsom ett alster af en redan väl bekant poet utan framkalla en del frågor. Vidare meddelas i fortsättningen, att skalden varit hård och sträng mot sina dikter, aldrig velat ge dem lof "gå uth til leka och le" utan vräkt bort dem som "rijs uthkastat i en grop", ja, t. o. m. låtit en del fördärfvas af eld, vatten eller mal. Nu har emellertid genom en lycklig slump ett urval blifvit gjordt, som skall släppas fram i ljuset. Häraf får man gifvetvis den uppfattningen, att, när detta skrefs, Skogekär Bärgbo ännu icke publicerat några af sina dikter. I denna uppfattning blir man ytterligare styrkt, när skalden efter detta låter sina visor säga:

Wij gå nu föråth fram, på wägen ähre fler
Och mognare än wij, wij säyom inthet mehr.

Kan man icke på goda grunder anse, att med dessa mognare dikter, som äro på väg, menas Venerid? Visserligen kan det invändas, att inledningssonetten i Venerid också afslutas med ett löfte:

Behaga i thet, så få i änn något mehr,
Som iagh, hos honom dölt, wäl wärt at läsas seer.

Men den betydligt starkare självkänsla, som häri uttrycker sig, stämmer icke riktigt öfverens med de blygsamma inledningsorden till visorna utan är möjligen att hänföra till något annat, för oss obekant arbete af skalden.

Om jag rätt tolkat dessa inledningar, skulle man alltså i dem ha ett argument för riktigheten i den ordningsföljd dikterna emellan, som deras allmänna karaktär a priori gör sannolik. Häri skulle då äfven ligga en bekräftelse på det antagandet, att det icke blifvit skalden själf gifvet att få utge sina dikter utan att dessa publicerats posthumt af en person, som icke hade så väl reda på sig eller som menade, att Venerid var värd att först befordras till trycket. Under dessa förhållanden bli också tidsuppgifterna "för mehr än 30 åhr sädan" etc. förklarliga endast om de härröra från skalden själf och funnits i det först iordningställda manuskriptet till visorna och det antagligen först några år senare färdiga till Venerid. Den sannolika utgångspunkten för dessa tidsuppgifter har jag nyss berört.

Med den nya åsikt, som här framställts om tiden för Skogekär Bärgbos poetiska verksamhet, synes denna också inordna sig i ett klarare historiskt sammanhang än hvad hittills varit fallet. Det kan nämligen icke förnekas, att dikterna, med den traditionella dateringen och med de syften och anspråk, hvarmed de framträda, i flera afseenden måste te sig som en anakronism. Som jag redan påpekat gäller detta icke minst om den språkreformatoriska tendensen i Klagemålet. Icke ens omkring 1650 kan Venerid göra legitima anspråk på att vara det första profvet på svensk sonettdiktning och det första beviset att svenskan låter sig med fördel brukas därtill. Det hade då icke kunnat vara skalden obekant, att Stiernhielm redan 1644 skrifvit två sonetter, af hvilka den ena erhöll en särskild spridning därigenom att den aftrycktes i Arvidis Manuductio. Och från 1650-talets början är sonettdiktningen i full gång.

Sedda mot den tid, till hvilken jag velat förlägga dem, framträda Skogekär Bärgbos dikter däremot i sin rätta belysning. Det är också med fullt skäl som föregående forskare ha framhållit, att dessa dikter beteckna en äldre ståndpunkt än Stiernhielms, i det

att såväl visorna som Venerid, oberörda af antik påverkan, sammanhänga med och utgöra en mera konstnärlig fortsättning af den äldre tidens vislyrik.[1] Många af visorna, anmärker Meyer, stå snarare under än öfver Messenius' och de bättre af Wiwallius'[2] och ett flertal metriska öfverensstämmelser med dessa äro icke svåra att uppvisa. Visan n:r 8 har således i det närmaste samma meter som Messenius' visa i Svanhvita, och Klagemålets rätt ovanliga versform, som äfven återfinnes i ett par af visorna, ha äfven Wiwallius och Bureus användt i några af sina dikter. Ehuru i mindre grad återfinner man äfven hos Skogekär Bärgbo den osäkerhet och vacklan mellan olika metriska principer, som framträder i Wiwallius' alexandriner (Swea Rikes Ringmur) och det är först Andreas Sparman, som i sin Sundhetzens Spegel 1642 lyckas fullt anpassa alexandrinen efter det svenska språkets kraf. Skogekär Bärgbo betecknar således äfven härvidlag ett tidigare skede af vår diktkonsts utveckling.

Den förnyade pröfning i fråga om dateringen af Fyratijo små Wijsor och Venerid, som motiverats af undersökningsresultatet beträffande Klagemålet, har med hänsyn till den faktiska bevisningen icke kunnat bli lika bärkraftigt dokumenterad — därtill flyter materialet alltför sparsamt. Men med utgångspunkt i den, som det synes mig, tämligen säkra dateringen af Klagemålet har ett förfaringssätt, som vid en isolerad undersökning kanske skulle förefallit nog så problematiskt, därigenom gifvetvis ett större vitsord. I första hand gällde det sålunda att lösa den obestridliga motsägelsen mellan å ena sidan Klagemålets affattningstid, sådan den här blifvit bestämd, och å andra sidan den gängse tolkningen af de kronologiska uppgifterna i de 1680 och 1682 tryckta dikterna. Härvidlag har jag då velat göra gällande, att skalden själf icke kan anses ha utgifvit dessa dikter, en omständighet, som göres sannolik bl. a. däraf, att trycket, speciellt i fråga om Venerid, är ovanligt vårdslösadt, att vissa uppgifter i företalen antyda, att dikterna icke utgifvits i den ordningsföljd, som författaren själf afsett, och att företalen skrifvits långt tidigare än man af tryckåren haft anledning

[1] Meyer, *G. Rosenhane*, s. 172. — Schück, *Ill. Sv. Litt. Hist.* I, s. 420.
[2] a. a. s. 172.

tro. Härefter har jag vidare gjort det antagandet, att utgifvaren användt skaldens betydligt tidigare för publicering slutredigerade manuskript, och därvid icke bekymrat sig om att ändra de berörda tidsuppgifterna, som troligen redan funnits utsatta i dem. Då det vidare är sannolikt, att denna publicering tillämnats omkring tidpunkten för Klagemålets offentliggörande, således kanske åren omkring 1660, skulle man därför med denna utgångspunkt för de nämnda kronologiska uppgifterna få en med Klagemålet ungefärligt samstämmande affattningstid äfven för visorna och Venerid. Till slut har jag påpekat, att Skogekär Bärgbos poetiska verksamhet genom denna datering kommer att framstå i ett klarare historiskt sammanhang och med sin allmänna karaktär och sina reformatoriska anspråk bättre motivera sin plats i den svenska diktens utveckling.

III.

Problemet Skogekär Bärgbo är härmed icke löst. Den närmast liggande uppgiften är nu att söka leta ut, hvem som döljer sig bakom denna nu mer än någonsin hemlighetsfulla pseudonym. Att här vinna något resultat, som är mer än en gissning eller på sin höjd en sannolikhet, tycks emellertid tämligen utsiktslöst med det bristfälliga material, som för denna tid står oss till buds, och det lär väl icke finnas någon annan utväg, än att tålmodigt afvakta den lyckliga slump, som en vacker dag skall bringa gåtans lösning.

I det föregående har jag erinrat om Schücks förslagsvis framställda tolkning af Skogekär Bärgbo som ett anagram för någon viss Erik Boberg — en tolkning, som han sedermera fann vara gjord i K. B:s exemplar af visorna. Castrén[1] har också påpekat, att en person vid detta namn funnits, hvilken dog 1659 som rektor i Skara. I fråga om denne framhåller v. Friesen,[2] att han väl sannolikt sålunda var västgöte och fastslår, att språket i våra dikter icke företer några västgötska dialektdrag. Några svenska poem af denne Ericus Haquini Bobergius känner man heller icke till. Skara stifts

[1] *Stormaktstidens diktning*, s. 6.
[2] *Svenska studier tillägnade Gustaf Cederschiöld*, s. 341.

herdaminne upplyser emellertid, att han gjort sig känd som latinsk poet och ett par latinska dikter af honom har jag också sett i K. B:s Verser till enskilda. En af dem finnes i en samling gratulationsdikter till professorns i grekiska och orientaliska språk vid Dorpats akademi, Johannes Georgii Gezelius' och Gertrud Gutheims bröllop i Riga 1643 och i den betecknar han sig också mycket riktigt som Westrogothus. Mindre vägande än det språkliga motargumentet finner jag den af Sundström[1] och v. Friesen[2] gjorda invändningen, att det supponerade anagrammet icke ger den korrekta namnformen Erik, ty med dylikt var man i regel icke så noga. Trots det bestickande i denna tolkning af pseudonymen som ett anagram — den här nämnde Erik Boberg behöfver ju f. ö. icke ha varit den ende af det namnet — synes det emellertid tills vidare omöjligt att komma vidare på denna väg. Att finna någon annan framkomlig väg tycks emellertid vara lika omöjligt, och det vore kanske klokast att afhålla sig från alla gissningar.

Om också ryktet om Gustaf Rosenhanes författarskap måste anses grundlöst, kunde det dock hända, som ofta är fallet med rykten, att det ändå låg något i det. Man hade hört, att Rosenhane hade skrifvit våra dikter och visste, att dessa författats för lång tid tillbaka. Den äldste då lefvande af familjen var presidenten Gustaf Rosenhane, och denne var känd för litterära intressen. Intet var då naturligare än att man utan vidare gissade på honom. Äfven hans brorson Johan hade gjort sig bekant som vitter författare, och det kunde sålunda ligga nära till hands att tro honom vara dikternas auctor. Det är kanske så man har att förklara uppgiften i Bibliotheca Suecana, som jag förut nämnt. Af naturliga skäl kom man icke att tänka på andra, redan länge döda medlemmar af den Rosenhaneska släkten, på hvilka man eljest kunde haft anledning att gissa, företrädesvis då Schering Rosenhane, som dött 1663.

I själfva verket är denne den enda bland bröderna, som *bevisligen* sysslat med skaldekonsten och som säkerligen i lika hög grad

[1] a. a. s. 5.
[2] a. a. s. 341.

som Gustaf var i besittning af de vetenskapliga kvalifikationer och intressen, som måste förutsättas hos Klagemålets författare.

I sin utomordentligt präktigt skrifna själfbiografi[1] berättar Schering Rosenhane om sina första poetiska försök. År 1629 hade han i sällskap med Bengt Skytte och Johan Drake fått medfölja baron Spens på en beskickning till England. "Sedan lågo wij uti London ett halft Åhr, och hade jag fri kost wid Gesantens bord, så länge jag war där. Bengt Skytte och hans Præceptor Petrus Anthonius, samt Johan Drake och jag lågo alla i en Cammare och hade wij ett liufligit och enigt umgange osz emellan; studerade och under tiden, som belägenheten kunde medgifwa, och under æmulation med Petro Antonio feck jag der lust til Poësin,[2] och begynte der aldra först skrifwa några carmina hwilcka honom wäl behagade. Amor war och der til en god mästare, hwilcken causserade en Ädel Dame, som twert öfwer gatan hade sitt fönster emot wårt och lät sig der stundom se." Onekligen den rätta miljön för en blifvande sonettskalds platonska svärmerier! Från England styrdes färden till Frankrike. Under uppehållet i Paris sammanträffade Schering med sin landsman Jonas Hambræus, professor där i orientaliska språk, och genom honom torde han ha kommit i beröring med litterära kretsar, om man får döma af den samling gratulationsdikter af Hambræus och en hel rad franska poeter, hvarmed Schering sedermera uppvaktades på sitt bröllop 1636. Länge stannade han emellertid denna gång icke i Paris, utan begaf sig med vännen Drake till Angers, där de till att börja med uppsökte dansmästaren François Buisson de la Fontaine, "en ung karl, som wij tilförene hade känt i Upsala den tid han där war dantzmästare". Här tillbragtes nu en tid, som fördelades mellan danslektioner för en dansmästare Frantz, fäktning för en lärare i denna konst vid namn Charliers, och bokliga studier, så långt omständigheterna det medgåfvo. Snart återvände de emellertid till Paris, där de stannade till sommaren 1631. Här synas de mycket lifligt ha deltagit i säll-

[1] Ms. i K. B. — Tryckt i GJÖRWELLS *Nya svenska biblioteket*, Sthlm 1763, Bd 2, stycket 9.

[2] Om den lifligaste hänförelse för diktkonsten hade dock redan förut vittnat hans oration De variis hominum studiis horumque caussis, tr. 1626.

skapslifvet och gjort en stor mängd bekantskaper med både fransmän och utlänningar. Men därjämte ägnade sig Schering med stor ifver åt sina studier, lärde sig spanska och italienska, fäktade för Hybert, dansade för Picot, tog lektioner i krigskonsten för Beaufor och i lutspel för en monsieur Balthazar — försummade således intet i de stycken, som hörde till den fulländade hofmannens utbildning. Om han under denna tid fortsatte sina i England påbörjade poetiska försök, framgår icke af biografien, men troligt är, att så var fallet. Som ett prof på hans talang i fransk versskrifning får man möjligen betrakta de "Stances", hvarmed han afslutar sin 1632 efter hemkomsten skrifna vackra Epistola Consolatoria till Johan Drake med anledning af dennes faders död. Detta tröstebref med sitt för tiden karaktäristiska starka inslag af stoicism är ett utmärkt prof på Scherings författaretalang och vittnar om en fin och skarp psykologisk blick. Den författare han framför allt här åberopar är Seneca, ehuru hans framställning är ovanligt fri från det sedvanliga citatprålet. De enda citat som dessutom förekomma äro från spanska författare, bl. a. Guevara. Den afslutande franska dikten, som består af 14 strofer, ger uttryck åt en gladare filosofi:

Donne un peu de relasche au deuil qui t'a surpris,
Ne t'oppose jamais aux droicts de la nature,
Et pour l'amour d'un corps ne mets point tes esprits,
Dedans la sepulture.

— — — — — — — — — — —

Il était las d'honneur, de fortune & de jours,
Tes jeunes ans ne font que commencer la vie,
Et si tu vas si tost en achever le cours
Que deviendra ta Sylvie?

— — — — — — — — — — —

Le mal devient plus grand lorsque nous l'irritons:
Reviens dans les plaisirs que la jeunesse apporte,
C'est un grand bien de voir fleurir les rejettons,
Lors que la souche est morte.

Un homme de bon sens se mocque des malheurs,
Il plaint esgallement sa servante & sa fille,

Job ne versa jamais une goutte de pleurs,
Pour toute sa famille.

Apres t'estre affligè pense à te resiouyr,
Qui t'a faict la douleur t'a laisse les remedes,
Il ne te reste plus que de scavoir jouyr,
Des biens que tu possedes.

För att återvända till Scherings autobiografi, nämner han där ytterligare ett par gånger poetiska sysselsättningar, äfven nu förorsakade af "Friggas drijfwande" för att använda Skogekär Bärgbos ord i företalet till Venerid. Den ädla damen i London var icke hans första svärmeri. År 1627, vid 18 års ålder, blef han förälskad i Magdalena Sparre och härom berättar han själf: "Om wintern strax efter juhl, blefwo wij kallade hem till Haneberg till ett Bröllop, som min moder giorde åt sin Frustugo Piga Helja benämd; dit kom ibland andra Sahl:e Bengt Sparre på Röszwijk med sin Fru och Barn. Uti lekande blef jag kiär åt Magdalena Sparre och henne sådant uptächte, hwarföre wij gjorde ett löfte oszemella, hwilcken affection iag behölt, så länge iag war hemma i landet, och henne med bref, doch hemligen, sådant som oftast kundgiorde och under tiden besökte." När Schering 1631 återvände från sin resa, väntade honom en mindre angenäm öfverraskning. Magdalena Sparre hade nämligen blifvit trolofvad med Johan Ekeblad och Schering kunde ha haft full anledning att instämma i Skogekär Bärgbos klagan i sonett 76:

Förgäfwes är mitt Håpp och fåfängt at mehr waka,
Then är sin koos, som iagh har hafft för alla kär,
Then som min Kärleek war, then som war mitt begär,
Eens annors blir hon nu, nu snart ens annors Maka.

Schering måste t. o. m. öfvervara bröllopet "och såsom de ingen finge", berättar han, "som wille tala för Bruden, blef jag dertill nödgader, oansedt jag uti sådant wara hel okunnig måtte jag dock göra hwad jag kunde och alltså solenniter nödgas utgifwa den jag tilförene älskat hade och giärna behullit".

I själfva verket synes han dock ha tröstat sig tämligen snart. Midsommardagen 1632 träffade han i rikskanslärens hus Magdalenas systrar Beata och Maria, hvarvid han öfverflyttade sin "affection" på Beata, hvilket han lät henne veta i en biljett, som han stack in i hennes handske. Något svar fick han icke genast och det gick långsamt med frieriet, ehuru han icke underlät att "courtisera och henne kärligen tillskrifva". Då han emellertid fick höra att Carl Horn flitigt uppvaktade henne, beslöt han göra slag i saken. "Ty resolverade jag mig at skrifwa henne til och uppenbara henne fullkomligen mitt sinne, hwilket bref henne uti Herr Svante Horns bröllop blef tilsändt. Men efter hon intet ville swara dertil, nekade hon sig brefwet hafwa bekommit; Dock lät jag så derwid blifwat til bättre lägenhet." Året därpå lyckades han icke bättre och hade rent af planer att uppge sina förhoppningar på Beata och vända sin håg till en annan ung dam, "alldenstund jag förmente finna någon bättre Affection hos henne". Han kunde dock icke förmå sig härtill, och slutligen lyckades han på hösten 1635 beveka Beatas hjärta, sedan han tillskrivit henne ett bönfallande bref, "beiärandes äntelig få weta hennes sinne emot mig, och sände derhos en wisa eller twå, som jag gjorde, hwaruppå hon mig til behag swarade, och sitt goda hjerta emot mig uptäckte, hwilket skedde den 5 September uti en god och lyckosam stund". På nyåret 1636 berättar han, att han skickade nyårsgåfvor till sin käraste, som då vistades på Bergshamra, hvarvid han sände sitt "Contrefait samt ett demantehalsband och en liten ring med några wisor och rim". Den 12 juli 1636 stod bröllopet i rikskanslärens hus i Stockholm.

Härefter finnas i biografien inga direkta uppgifter om att Schering fortsatt med sitt visdiktande. Om det varma intresse för diktkonsten, som han dock ännu på äldre dagar hyste, vittna tillfullo brefven från hans utmärkt begåfvade dotter Beata. I ett af dessa beskrifver hon, huru hennes far ger henne en poetisk uppgift och ber henne fortsätta en af honom påbörjad naturbeskrifning på vers, hvartill hon dock slutligen måste ta sin broder Johan, "bekant som en ståtelig poet", till hjälp. Någon autentisk svensk dikt af Schering synes emellertid icke finnas i behåll.

Om, såsom jag nyss framkastade, den traditionella uppgiften om Gustaf Rosenhanes författarskap endast vore oriktig i afseende på skaldens förnamn och om den af mig föreslagna dateringen af dikterna håller streck, kunde icke gärna någon annan än Schering Rosenhane ha åsyftats. Nu kan man ju emellertid mot en dylik mening göra ungefär samma allmänna invändningar som mot teorien om Gustaf Rosenhanes författarskap, nämligen att de Rosenhaneska papperen icke ge någon upplysning i saken och att Schefferus, som var väl bekant med Schering, icke synes känna, hvem som dolde sig bakom den bekanta pseudonymen. Möjligen kunde man också, genom en kanske väl ordagrann tolkning, i sonett 50 finna ett motargument, i det att skalden där säger:

Dhe wänner ähre kär, som mäst omkring migh boo,
Föräldrar lijka så och dhe migh unna gått,
Jagh åhrar alle dhem som sigh til migh förtroo.

Dock torde det icke vara så alldeles nödvändigt att häri se något bevis på, att skaldens föräldrar ännu voro i lifvet. Vore nämligen detta fallet, kunde Schering icke gärna ha skrifvit dessa rader, ty hans fader dog redan 1624, då Schering var femton år gammal.

Å andra sidan kan man däremot icke undgå att finna, huru mycket förenligare med hvad man i öfrigt känner om honom, Scherings författarskap ter sig i jämförelse med Gustafs. Först och främst har man obestridliga vittnesbörd om att han sysslat med poetiskt författarskap. Hans vetenskapliga intressen och kunskaper voro säkerligen minst lika omfattande som Gustafs. Om hans förtrogenhet med fransk, spansk och italiensk litteratur — något som man af Venerids företal måste antaga förefintligt hos dess författare — behöfver man icke tvifla. Det psykologiska intresse och skarpsinne, hvarom Venerid vittnar, finner man äfven prof på i Scherings Epistola Consolatoria. Och slutligen utgöra hans egna erotiska upplefvelser, som här ofvan antydts, en mycket antaglig inspirationskälla till kärlekslyrik af samma art som Venerid och visorna.

Under höljet af all den konventionella sonettfilosofi, som karaktäriserar Skogekärs dikter, finner man dock ofta en starkt personlig

känsla, hvilken måste vara framsprungen ur skaldens egna upplefvelser. Man behöfver nu icke fästa alltför stort afseende vid de stora allmänna öfverensstämmelser man härvidlag kan upptäcka med Scherings kärlekshistoria. I båda fallen röjer sig ett lätt antändligt hjärta, i båda fallen möta vi också en allvarligare passion, som har att kämpa mot långvariga hinder, innan den lyckliga föreningen nås. Men i stället för att närmare utföra dessa allmänna likheter, som icke äro mycket beviskraftiga, vill jag nöja mig med att påvisa ett par sammanträffanden, som kanske icke äro alldeles tillfälliga.

Kärlekshistorien i Venerid synes vara i ungefär tre år. Tre sonetter handla om Venerids namnsdag, (5, 30, 48), och de växlande sommar- och vinterskildringarna visa också, att denna tidrymd förflöt, tills skalden slutligen vinner sin kärleks föremål. Från sommaren 1632 till hösten 1635 dröjde det också, till Schering efter många om och men besegrat sin rival och erhållit Beata Sparres hand. Vidare ser man af sonetterna 5 och 30, att Venerids namnsdag infaller på förvintern. I sonett 5 heter det nämligen i en apostrof till Venerids dag:

När man af wintrens köld begynner til at frysa,
Du förer androm köld, mig altijd brånad ny,

och likaledes säges det i sonett 30:

Du stijger iämbligh up moot Wintrens tijden kalla.

Vid samma tid inträffade också Beatas namnsdag, nämligen den 22 december. Venerid synes omväxlande bo i Stockholm och på landet och skalden får sällan träffa henne, hvilket allt också passar in på Beata Sparre. Skalden säger sig i sonetterna 88 och 89 ha sett Venerid i sorgdräkt. Beatas fader dog kort före det Schering blef förälskad i henne och troligt är, att hon då gick sorgklädd. Om Venerids ålder framgår intet af sonetterna, men det är väl med all sannolikhet till henne, visan 39 är riktad, där sista versen lyder:

Emädan alt förandrar sigh
Medh Åhrsens tijdh kan dät och hända tig
Gryseip min, förthenskulld tänk dig om
I tijd och kom!
Låt icke än en wår
Digh andra gången fylla åtta Åhr;
Dät skal digh beweka
Medh migh willia leka
Så snart du får.

Diktens föremål är således ännu icke fyllda 16 år. Beata Sparre var född 1618 och uppnådde alltså 1634 denna ålder.

Möjligen kunde man vid mera ingående efterforskningar drifva dessa jämförelser ännu längre. Med hvad jag här framfört, har jag i hvarje fall icke velat uttala någon bestämd mening, utan blott motivera detta nya uppslag i diskussionen. Någon strängare litterär argumentation medger icke det än så länge felande autentiska jämförelsematerialet; den enda synpunkt af detta slag, som jag kan anföra, är den omständigheten, att ej mindre än 85 af sonetterna i Venerid i likhet med den vanliga engelska sonetten sluta med en kuplett, ett förhållande, som kan sammanställas med det af Schering Rosenhane själf bestyrkta faktum, att det var i England, som han gjorde sina första poetiska lärospån.

Visan om Konung Gustaf och Dalkarlarna.

Af

Gustaf Lindstén.

Den bekanta visan om Konung Gustaf och Dalkarlarna är känd i de olika uppteckningar från slutet af 1600-talet, som finnas publicerade i Hyltén-Cavallius och Stephens, Sveriges historiska och politiska visor, d. 1, sid. 165—173, hvarjämte äfven G. Eneström meddelat en uppteckning från år 1702, något kortare, i Nyare bidrag till kännedomen om de svenska landsmålen och svenskt folklif, II, 11, sid. 12. Någon handskrift, som med säkerhet kan föras tillbaka till tiden före 1671, har, såvidt det varit den sistnämnde meddelaren bekant, ej anträffats.

I Skara stiftsbibliotek finnes en uppteckning, som otvifvelaktigt står i det närmaste sammanhang med denna visa. Den finnes i ett litet, i blått pappband bundet häfte, defekt i början och slutet samt enligt ackvisitionskatalogen skänkt till biblioteket år 1855 af lektor Carlmark. Innehållet utgöres för öfrigt till största delen af latinska hymner, oftast med noter, någon gång öfversatta till svenska, vidare utdrag af en mässbok, några gamla religiösa dikter på svenska, en svärdsdans med noter samt anvisningar, "Actor accusat Reum", ett samtal mellan actor, reus, rex och milites (på tyska), samt till slut en del latinska dikter.

Den visa, som närmast gifvit anledning till dessa rader, torde af stilen att döma vara skrifven i slutet af 1500-talet. Rubriken "Anno Salutis D. N. 79" torde näppeligen kunna beteckna något annat årtal än 1579. Innehållet är en skildring af den resning,

genom hvilken konung Hans år 1501 fördrefs af Sten Sture den äldre. Själfva början öfverensstämmer med rimkrönikans framställning:

Her Sten stwre opp i dalana drogh
mykit folck han ther wth togh
Och drogh sa sedhen för Stockholms by.

För öfrigt ger den uttryck åt samma antidanska stämning som andra kända politiska visor från ungefär samma tid.

De flesta stroferna äro gemensamma för bägge visorna. Så är förhållandet med 1—4, 10, 12—13, 14—15, 16—17, 21 i Hyltén-Cavallius och Stephens' edition, hvilka mer eller mindre fullständigt motsvara respektive 1—4, 6, 7—8, 14—15, 17, 18, 10 i den här meddelade. Utan motsvarighet i den förra äro den senares strofer 5, 9, 11—13, 16, 19, 20, af hvilka dock orden i den nionde delvis gå igen i den förras strof 23.

Sambandet mellan de båda visorna framgår således omedelbart vid en jämförelse. Den ena måste vara en bearbetning af den andra. Det kan väl dock knappast dragas i tvifvelsmål, att den här meddelade är den ursprungliga. Att så är förhållandet, torde man ha rätt att sluta af den ålderdomligare formen, omkvädet samt ämnet. Det är väl ej tänkbart, att en visa, som handlade om konung Gustaf och dalkarlarna skulle ha stufvats om till en dikt om Sten Sture och hans förhållande till dalkarlarna. Däremot låter det mycket väl tänka sig, att glädjen öfver de nationella krafternas seger öfver den främmande inkräktaren gifvit sig först luft i denna visa om konung Hans' bortdrifvande. När sedan en ännu större insats af dalkarlarna för fosterlandets befrielse från utländskt förtryck skulle i sång förhärligas, anknöt man till den visa öfver närbesläktadt ämne, som redan fanns, uteslöt, hvad som ej passade, men upptog för öfrigt allt som kunde användas. Det är helt naturligt, att en sådan omdiktad visa, som anknöt till den viktigare och mera storslagna händelsen, småningom alldeles undanträngde den andra, som endast tillfälligtvis bevarats i uppteckningen i Skara stiftsbibliotek.

Visan återges här så noggrant som möjligt.

Anno Salutis D: N: 79

1

Konegh Hans han sitter vppå Stockholms Slott,
Han dricker miöd och win,
Her Sten Han rider j Dalanom
Och biudher vpå Bonner sin.
ij Dalō ther k. T a. D.

2

Thett war her Sten ture
Han talar till bōnder sin,
Ridan will iag till Stockhōl
Och driffua Konungē aff;
ij

3

Suarade alle Dalakare
och alle dalebomē,
thet [stodh] itt slag för rote Brod[1],
wij haffue eij Glömtt thet enn.
ij. D:

4

Thett war Her Sten ture,
Han Suaradhe thet Bonner så,
mig till Gudh ij himnetidh (?)
thet will well bether gåå,
ij D:

5

Thet war Her Sten ture[2]
Han rider aff Dalō vth
så monge man honō fuldhe,
alt Både mdh skioldh och spiut.
ij D:

---

[1] Slaget vid Rotebro 1497. Jfr Rimkrönikan, sid. 176:

Mykit folk bleff slaghit weth rotabroo
thz wlthe thenna herrar mig wåre otroo.

[2] Doc. Ek har riktat min uppmärksamhet på att denna strof i något varierande form finnes i Jacobus Rondoletius' Judas redivivus, Act. V, sc. 1 (Noreen och Meyer, *Valda stycken af Svenska Författare 1526—1732,* sid. 61).

6

Thet war Her Sten ture
Hā Rider öffūer sletan moo,
honō fulde flere Dalekara
ān mōge mā kune(?) troo:
ij D

7

Thet war Her Sten ture
Hā Rider för Stolckhōl frā,
ther Begynte Han vppå råssering
alt mdh så mōga Dalebomē:
ij D

8

Thet war Her Sten ture
Hā begynte itt så stort itt Gny
ther wacknade(!)[1] flere Dala pila
enn hagel flyger wnder sky:
ij

9

Thet war juncker simō
alt md Sin Gulle hatt,
Höre mine frōe lansknectar
ij stand mig Her trofast,
ij

10

Thet war och en Dalbo mā
språng vppå enn Sten,
Herre Gudh nåde oss fatige mē
aldrig se wij Daler mer:
ij: D:

11

Thet war iuncker simō
Han Suarade the bonner så

[1] vankade(?)

tå höre mine frome lansknectar
ij Giffuer icke så troo:
ij

12

The knicter gå sigh spåssere
alt vte på synder malm,
te acta seger vinna,
the vune laster och skam:
ij

13

The knicter Gå sig ått gatorna frũ
och suisser widh sin sida,
Herre Gudh nåde oss fatige lũsknectar
Vij skulle för borg kuida:
ij.

14

Bysan begynte smella
hun small och än full fast
Huar te lũsknecter ij Stadẽ war
blecknade Såm itt bast
ij

15

Bysan begynte smella
ij enn stadig gåång,
Tuå the båre thẽ tredie
vppå glaffue stũg:
ij

16

Bysan begynte smella
ij enn Stadig tro,
att tred the båre thẽ fierde
vt öffuer vinde bro:
ij

17

Wth kõ Stolckhõls hustru
Suept ij Skarlakan skin

åre jdra seckia malne
Hui före thē her in:
ij

18

Thet är ick malne secka
alt ty eder tyckes så,
thet är te ypparste lansknectar
på söder malm gick i går:
ij D:

19

Her Sten hā sitter på Stolckholms slott
Han dricker miöd ur krus
Hans falster[1] Sitter på stegel och hiull
alt Söder wnder hus:
ij

20

Her Stē sitter på Stolc: slo:
Han d: miöd och win,
Hans falster sitter på Stegel och hiull
Altt söder vnder by:
ij Dalō t: k:

---

[1] Hans Falster var en dansk befälhafvare på Örebro slott, hvilken blef ihjälslagen i Arboga 1501. Dalin S. R. H. 2 D., sid. 842, 848. Rimkr. säger härom, sid. 180:

Ther före gik iöns falsther ey well
i arboga bleff han slaghen i häll.

En oration af Kellgren från Åbotiden.

Af

Gustaf Lindstén.

Bland Olof Knös' efterlämnade papper finnes äfven en originalhandskrift af Kellgren.[1] Den utgöres af ett fullskrifvet kvartark af ungefär samma format som brefven till Clewberg. Att den är af Kellgrens hand är otvifvelaktigt. Men detta behöfver ju strängt taget ej betyda, att han är författaren, då den möjligheten ju ej är utesluten, om än ej synnerligen stor, att han skrifvit af någon annans opus. Allt talar emellertid för, att Kellgren äfven är författaren. Härför tala först de bägge gjorda rättelserna, hvilka tydligen ej afse att rätta skriffel utan tillkommit såsom förbättringar i texten. Vidare gör artikeln starkt intryck af att vara af Kellgren både på grund af sin form och sitt innehåll. Till stöd för attributionen är det äfven möjligt att framdraga några paralleller. I åminnelsetalet i Utile Dulci öfver Wellander uttalar sig Kellgren rätt utförligt om de egenskaper, som han anser böra utmärka en god domare. Såsom de förnämsta framhåller han "ej allenast grundeliga insigter och, hvad som är rarare än insigter, skarphet i förstånd och rätthet i omdöme, utan ock et hjerta fullt af dygder; ej dessa vanliga, svaga dygder som, skänkta af naturen och belönande sig sjelfva, allmänt äro lättare at äga än försaka". I denna handskrift säges, att de, som af konungen utnämnas till domare böra vara "väl kände för en obefläckad Dygd och moget omdöme". Det

[1] I Skara stiftsbibliotek, Olof Knös' papper, Miscellanea II, som för öfrigt nästan uteslutande innehåller afskrifter af historiska handlingar.

ligger i sakens natur, att tanken ej så utförligt genomföres i denna korta utredning, men den är ju alldeles analog. Om öfverensstämmelsen i tankegång och uttryckssätt ej får anses som något särskildt starkt bevis, då det ju ligger nära till hands att på tal om en domares egenskaper framhäfva just dessa, torde man dock häri kunna finna ytterligare ett stöd för attributionen.

Kellgren har i ett annat sammanhang talat om orsakerna till samhällens uppkomst på ett sätt, som nära öfverensstämmer med det här meddelade talets. Det är i "Nya Handelsbibliotheket", där han i kapitlet "Om idoghetens uprinnelse, och orsakerne til Tvånget" (sid. 18), säger följande: "At vinna säkerhet för sit lif, och säkerhet för sin egendom, var första grunden til Samhällens stiftande". Hela den här nedan meddelade handskriften är ju endast en närmare utveckling af dessa tankar. Sidan 20 i samma arbete säger Kellgren rörande näringsfrihetens betydelse för samhället: "Ty, hvad annat är et Samhälles väl, än hvarje enskildts väl?" Denna tanke, som ju visserligen ej är synnerligen originell, återfinnes här, där det heter: "Det är sant, att i ett Samhälle det allmänna bästa ej kan lida, utan hvarje enskilts skada". Äfven i talet öfver Leijonhielm i Utile Dulci[1] framhålles starkt sambandet mellan den enskilde och samhället. Möjligen kan man också se en viss likhet i tankegång mellan denna handskrift och Kellgrens stora dikt till Gustaf III år 1775. Äfven där sysselsätter han sig ju med människans uppvaknande från barbariet samt samhällsbildningen.

Man jämföre i första strofen dessa rader:

Du, som *begärens wilda haf*
Med *Lagars gränsor* mägtat stänga

med raderna i slutet af § 1:

Åtrån till nöjet kan ej öfvervinnas, utan genom en ännu starkare lidelse, det är, afsky för Smärtan, och *Lagarnes straff* äro de enda fästen mot *det blinda begärets raseri*.

I sjätte strofen kan man ju äfven spåra en viss parallell:

[1] *Samlaren*, 1916, sid. 113—114.

Af rofdjurs hopar fältet hölgs,
Som offer fram til Trollet bära;
Men för mit öga mänskjan dölgs:
Hwar är hon, denna tingens ära?
Är det den nakna mänskjohamn,
Som än *i skrefwors kalla famn*
Ses här och där med fruktan smyga.

— — —

Äfven här nämnas mörka bergsskrefvor som människornas tillflykt före samhällsbildningens tid.

Att afgöra när och af hvilken anledning Kellgren skrifvit dessa rader torde vara synnerligen svårt, och endast gissningar torde därvid kunna vågas.[1] Att det är fråga om ett tal, som Kellgren hållit i något af de många sällskap, af hvilka han var medlem, torde väl få anses som nästan säkert. Det förekommer ju också i slutet en vändning, som möjligen kan vara en ledtråd vid dateringen: "Åbo Hof Rätt har altid haft den lyckan &." Man kan väl häraf våga den slutsatsen, att talet ställts till någon medlem i ledande ställning af denna hofrätt, troligtvis en president (jfr *styresmän*). Stor sannolikhet föreligger därför för det antagandet, att talet hållits redan under Kellgrens Åbotid i Aurora vid någon reception. Bland de personer, till hvilka talet kan vara ställdt, kommer man i främsta rummet att tänka på den litterärt intresserade presidenten i Åbo hofrätt A. G. Leijonhufvud. Enligt Auroras matrikel intogs han i sällskapet den $^{11}/_{11}$ 1775, hvarvid *Juslén* höll till honom det tal, som Kellgren förlöjligar i sitt bref till Clewberg d. $^{22}/_{11}$ 1775. Men troligen har vid detta tillfälle hållits flera, då Leijonhufvud samtidigt intogs i Auroras alla tre grader. Det är ju ej omöjligt, att Kellgren därvid kan ha hållit detta tal. Mot detta antagande kan dock den omständigheten anföras, att Kellgren ej nämner något därom i sitt bref till Clewberg dagen före presidentens reception, då han rätt utförligt omtalar

[1] Möjligen skulle en närmare granskning af pikturen och papperet under jämförelse med öfriga Kellgrens handskrifter kunna leda till något resultat ifråga om dateringen. En sådan granskning har emellertid meddelaren ej varit i tillfälle att göra.

programmet vid detta tillfälle. — Om talet är ställdt till Leijonhufvud, kan det ju möjligen annars ha hållits i något annat litterärt samfund, t. ex. Utile Dulci, när han efter att ha lämnat presidentskapet i Åbo återvände till Stockholm. Men hänvisningen till ledningen af arbetet i Åbo hofrätt passar väl ej så bra, om Leijonhufvud då redan lämnat sin presidentbefattning. Däremot kan man möjligen se ett stöd för det antagandet, att talet hållits i Åbo (förutsatt, att det verkligen är ställdt till Leijonhufvud) i det bref, som Kellgren skref sommaren 1777 till honom från Floby,[1] och i hvilket han anhåller om hans förord i Stockholm hos "en och annan... Vitterhetens beskyddare". Denna anhållan blir ju mera motiverad, om Kellgren förut uppvaktat honom med en så ståtlig oration som den föreliggande.

Om man genomgår Auroras matrikel, finner man, att flera af hofrättens ledamöter intagits i sällskapet, men ingen, synes det mig, i en sådan ställning, att han vid sitt inträde kunnat bli föremål för en sådan hyllning som den föreliggande. Hofrättspresidenten Ignatius intogs troligen först efter det Kellgren lämnat Åbo. Under alla omständigheter är det ofruktbart att gissa på någon eller några, för hvilka talet kan ha hållits, när man för öfrigt saknar alla antydningar om föremålet.

§ I.

Rousseau, denne menniskjoslägtets obarmhertige upplysare, har med så mörka färgor skildrat taflan af det Borgeliga lifvet, med en så grym Sanning förestält oss våra sjelfgjorde behof och lidelser, brott och plågor, och satt Tyranni och förtryck i en förskräckelig dager, att, utan att vara Konung, eller Konungars gunstling, eller Domare, eller Possessionat, eller tanklös, har man svårt, att ej undra på, huru det någonsin varit möjeligt, att menniskjorne försakat sin naturliga frihet, för att sjelfvilligt underkasta sig en Öfverhets vilja. Men hvar och en, [en menniskja *öfverstruket*] som utan fördom och galla vill öfverväga saken, skall finna det långt underligare, att menniskjorne ett halft århundrade skulle kunnat emotstå, de mägtige skäl, som drifvit dem att gå in i Samhällen. Låtom oss i korthet nämna de förnämsta. Att föda sig är väl det första af menniskjans naturlige

[1] *Samlaren*, 22, sid. 93.

behof. De närmaste medlen härtill äro jagt och fiskande; men dessa näringssätt kunde ej med säkerhet och bequämlighet idkas, utan af förenade händer. Luftens våldsamheter gåfvo menniskjan ett nytt behof; behofvet att kläda sig och bygga. Ihåliga trän och mörka bergsskrefvor vore alt för få och oläglige boningsrum. En ensam byggde; och stormen störtade huset: Flere byggde och det blef bestående. Kärleken är därnäst utan tvifvel ett för menniskjan högst tvingande behof. Denna förskräckeliga passion, som plågar och fortplantar alla lefvande varelser, har för menniskjan ingen viss tid. Beständig genom hogkomsten och hoppet, fordrar den ett beständigt ägande af dess föremål. Detta bandet drages ännu hårdare till genom Föräldrarnes gemensamma omsårg att bispringa sine barn, för att på ålderdomen af deras tacksamhet njuta samma skötsel. Slägterne förökas; små Samhällen danas. — Lägga vi nu härtill en hop mindre naturliga, fast ofta lika häftiga behof, som ej utan i Samhälle med lätthet kunna tillfredsställas, såsom begäret till en liflig känsla af sin varelse, hvilket uppväges af ett annat till hvila, och en slags böjelse och hemlig dragning, hvarigenom m[enni]sk[o]rne lika som bien och myrorne, altid nalkas hvarandra; så lärer man finna huru nödvändig samhällslefnaden är till menniskjoslägtets bibehållande och sällhet. Imellertid är det säkert, att samma behof, som drifva oss att förenas med hvarannan frambringa ändteligen helt motstridiga interessen, och arbeta på att söndra oss. Behofvet af föda tillåter ej altid delning; kärleken uppväcker afvund och i alt syftar egendomsrätten till en uteslutande personalité. Här är det, som ett uppmärksamt öga finner hela vidden af Lagstiftningens nödvändighet. Det är sant, att i ett Samhälle det allmänna bästa ej kan lida, utan hvarje enskilts skada. Det är sant för en *Pope*, att

Man, like the gen'rous vine, supported lives,
The strenght he gains' is' from th'embrace he gives;

Men denna sanning är för Fönuftet, och de sanningar, som skola värka på hopen, böra endast tala till de utvärtes sinnen. Om ock en enskilt medborgare skulle finna, att den inkräktning han ville göra på det allmänna bästa, skulle upplösa Samfundsbandet, skada Samhällets lemmar och äfven honom sjelf: så föreställer honom likväl begäret dessa följder, under en så aflägsen, så otydelig synpunct, och däremot det åtrådda föremålet med så förtjusande behagligheter, så närvarande fördelar, att han ej ett ögnablick betänker sig, att genombryta alla förhinder för dess ernående. Åtrån till nöjet kan ej öfvervinnas, utan genom en ännu starkare lidelse, det är, afsky för Smärtan, och Lagarnes straff äro de enda fästen mot det blinda begärets raseri.

§ II.

Men om Lagarne skola hafva denna påsyftade värkan, så böra straffen vara så oundvikeliga, och med sådan skyndsamhet kunna värkställas, att hvar och en med tydelighet må se den nödvändiga och omedelbara förbindelsen imellan dem och Lagens öfverträdelse. Så oumbärlige, därföre, som Lagarne äro i ett Samhälle, så onyttige voro de med det samma, om de ej tillbörligen skipades. Lagskipningen, det är, rättigheten att pröfva gärningarnes öfverensstämmelse med Lagen eller deras stridande däremot, och att i följe däraf fria eller fälla den anklagade till det utsatte straffet, kan ej tillkomma Regenten, hvilken ej annorlunda är att anse, som Abbé Mably med rätta sagt, än såsom den anklagande parten; utan bör densamma anförtros af Regenten, som föreställer det genom Samfundets öfverenskommelse förenade Samhället, åt andre Medborgare (Domare *öfverstruket*), som skola skilja imellan honom och den anklagade. Regentens yppersta omsorg bör härvid vara, att ej sätta andra till förvaltningen häraf, ännu mindre till styresmän vid densamma, än sådane män som väl äro kände för en obefläckad Dygd och moget omdöme. Åbo Hof Rätt har altid haft den lyckan &.

Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi.

Af

Fredrik Böök.

1. Silkesharen på Hagalund.

Lustspelet med detta namn trycktes 1850 i Törnrosens bok, imperialoktaven, tredje delen.

J. A. Almquist har i Almquistiana (s. 144) följande uppgift: "Af Silkesharen på Hagalund var sista scenen tryckt redan 1839, då den förekommer i Freja, N:o 8 (103), 7/12, undertecknad: F... L... R."

Denna notis går igen två gånger i Schück-Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria (2:dra uppl.). Första gången (IV: 387) heter det blott: "Silkesharen på Hagalund, af hvilken slutscenen var tryckt redan 1839 i Freja". Andra gången (IV: 389) heter det, vida positivare: "Den 'storartade idé', som utvecklas i Silkesharen (och som redan meddelades i Freja 1839, n:r 103), är närmast inrättandet af ett jättehotell och jätterestauration, som skulle ersätta familjehushåll."

Denna datering skulle vara af ytterst stort intresse, om den vore riktig. Den skulle nämligen visa, att Almquist redan 1839 omfattade de radikalt kommunistiska idéer, som framställas i *Silkesharen på Hagalund* och dess fortsättning *Purpurgrefven.*

Ett par omständigheter göra emellertid, att man från början ställer sig kritisk till påståendet. Den flyktigaste genomläsning af *Silkesharen på Hagalund* är nog för att visa, dels att "sista scenen" omöjligen kunnat tryckas som brottstycke — den vore absolut

onjutbar — dels att denna scen låter skymta så godt som ingenting af den "storartade idén", af den kommunistiska tankegången.

Påståendet beror också på en ren mystifikation.

I Nyaste Freja, n:r 8 (103) för år 1839, förekommer visserligen en artikel med öfverskriften: "Silkesharen på Hagalund"; under titeln läses inom parentes: "sista scenen". Men denna uppsats har alls ingenting med Almquists lustspel att göra.

Den börjar på följande sätt:

"Vi meddela våra läsare denna gång en "tafla ur lifvet" i Stockholm. Om "det går an" få väl personerna, som framträda på taflan, fundera på — efteråt. Ty sedan vi nu en gång kommit oss i farten, kan intet återhålla oss, och den enda konsideration, vi ännu hysa består i den beskedligheten att förvandla personernas namn. I stället för vår Löjtnants rätta namn, uppgifva vi det fingerade Adolf * * *."

Efter denna inledning följer en historia om en landsortslöjtnant, som tillfälligtvis bor i Stockholm och där gör bekantskap med en demimonde-dam, mamsell Lisette. "Hennes lena hår hade förskaffat henne öknamnet Silkesharen ibland närmare vänner och bekanta." Mellan henne och hennes fattige tillbedjare uppstå ekonomiska misshälligheter. Den senare vill hämnas på henne för hennes pockande anspråksfullhet. Han bjuder henne ut till värdshuset Hagalund, där hon förut, innan sin upphöjelses tid, tjänat som uppasserska; därute lämnar han henne i sticket; hon råkar i gräl och slagsmål med sina forna kvinnliga kolleger, som med största glädje begagna tillfället att förödmjuka henne; i regn och smuts får hon till fots, öfvergifven af alla, bege sig tillbaka till staden.

Hela denna tarfliga och motbjudande historia, som man icke en sekund är frestad att göra Almquist ansvarig för, har här refererats, för att titeln skall bli fullt begriplig. Silkesharen var "väl bekant" på Hagalund, var beundrad och afundad där; men *sista scenen* på Hagalund var hennes snöpliga utkörande under hånskratt och skymford.

Själfva futtigheten i historien, tillika med flera detaljer, som ha en alldeles fotografisk karaktär, gör det troligt, att det verk-

ligen är en sann händelse, som utbroderas och serveras i Nyaste Freja; inledningen fastslår ju också uttryckligen detta. Nyaste Freja var ju ett slags liberal skandaltidning; hur karakteristiskt det är för den att ockra på mer eller mindre pikanta afslöjanden ur privatlifvet, belyses enklast genom att anföra titlarna på de tvenne närmast föregående artiklarna: "Smärre profscener i ett Embetsverk här i staden" och "Pistolhandeln, sannfärdig historia". Det finnes därför skäl att misstänka, att "Silkesharen" var en i Stockholm känd figur.

Med handlingen i Almquists lustspel *Silkesharen på Hagalund* har denna historia icke det ringaste att göra. Det enda gemensamma är titeln. Hur skall denna öfverensstämmelse förklaras?

Titeln dyker hos Almquist upp redan 1838 i *Återkomsten* (Törnrosens bok, duodesen, VIII). Richard Furumo utlofvar där en hel rad nya diktskapelser, bl. a. *Palatset, Kapellet, Skällnora Qvarn, Det går an, Godolphin.* Dessa verk existerade tvifvelsutan 1838, åtminstone i utkast. Om flera andra af de där uppräknade verken gäller det däremot, att de äro spårlöst försvunna, och man kan sätta i fråga om de någonsin existerat annat än som mer eller mindre flyktiga hugskott. Dit höra *Ysane Vass, Grefvinnans topaser, Spjället i Väckelsång, Frun på Horn, Stigamos Gräbba, Alabasterdosorna.* Det ligger nära till hands att misstänka, att *Silkesharen på Hagalund* hör till samma kategori. Ty uppsatsen i Freja i december 1839 gör det sannolikt, att det i Stockholm vid denna tid funnits en dam, som med ett slags *nom de guerre* kallats Silkesharen och som varit uppasserska på Hagalund. Är detta riktigt, och har Almquist haft den pikanta idén att göra henne till hufvudperson i en dramatiserad berättelse, så är det nämligen lätt att konstatera, att den Silkeshare på Hagalund, som publicerades 1850, är en helt annan pjäs. Det är där tal om en verklig kanin, en tam "silkeshare", som af oförklarlig anledning släpas med ut på Hagalunds utvärdshus och på det mest hårresande osannolika sätt brukas som budbärare mellan personerna. Alla dessa barnsligheter ha intet som helst verkligt samband med den kommunistiska

hufvudidén i pjäsen; man förvånar sig öfver intrigen lika mycket som öfver den absolut vilseledande titeln.

Det synes mig därför ytterst sannolikt, att själfva titeln varit det primära för Almquist. Han lämnade 1839 bidrag till Freya, som redigerades af August Blanche och där J. W. Snellman och C. J. Lénström voro medarbetare; då han umgicks med dessa, är det alls icke förvånande, att han hört talas om "Silkesharen på Hagalund", som kom att figurera i tidningens spalter. Den originella och lockande sammansättningen har tilltalat honom som boktitel; sannolikt har det föresväfvat honom någonting om lifvet på de stockholmska utvärdshusen. Men under 1840-talet trängde sig de samhällsreformatoriska planerna allt mera i förgrunden hos honom; för att i någon mån uppfylla Richard Furumos löfte har han gifvit sin kommunistiska framtidsutopi en form, som möjliggjorde användandet af titeln *Silkesharen på Hagalund.*

Ty att *Silkesharen på Hagalund* med fortsättningen *Purpurgrefven* är skrifven under Almquists sista år i Sverige, är lätt att visa. Med sin modernism och trivialitet är den en typisk produkt af Almquists sista, poesilösa författarskede. Den fantasi, som rör sig i lustspelet, är närd af intrycken från Almquists franska resa, af de sociala och politiska diskussionerna under 40-talen (t. ex. skandinavismen). Det stora Westermarkska hotellet, som enligt Almquists framtidsplaner skall mottaga alla medborgare i sin famn och lyckliggöra dem genom att befria dem från "hembråk och husgräl", är i mycket en kopia af storstädernas luxuösa nöjesetablissemang, hvarmed Almquist gjort bekantskap under sina resor på 1840-talet, i Paris och Köpenhamn. Alldeles särskildt känner man i kommerserådet Westermarks organisationsplaner och ekonomiska kalkyler tydligt igen Carstensens storstadsmässiga vyer, som 1843 togo sig uttryck i grundläggandet af Tivoli i Köpenhamn och 1847 i det ännu mera storslaget planerade Casino. I *Silkesharen på Hagalund* utvecklar Grönström idén inför kommerserådet i följande form: "Det är Värdshus; ja, det är Värdshus, om man så vill. Hotell måste det likväl vara, egentligen och i upphöjdaste begrepp. Jag vill säga, det är ett Tivoli eller Casino; men i sublimaste

mening: Casinissimo, Tivolissimo. Det är icke blott ett hem för ätning: hvilken inskränkthet, om så vore? Det är för boning, för läsning, för klädsel också: det är för allt.“

Man kan alltså lugnt datera *Silkesharen på Hagalund* till åren mellan 1847 och 1850. Den kommunism, som där predikas, är närd icke blott ur Says nationalekonomiska betraktelser öfver betydelsen af arbetets fördelning och af den genomförda organisationen och ur Fouriers platonska utopier om egendoms- och kvinnogemenskap, den har också hämtat färg från storstädernas nöjeslif i folkparkerna, ättlingar till Londons Wauxhall och föregångare till Paris' Magic City och Luna-Park i våra dagar. Det är inte fritt att Almquist också skymtar varuhuset som lösningen af tidens brännande sociala och politiska frågor. Det är med ett visst vemod man konstaterar, hur den Almquistska framtidsutopien, som en gång var en frisk och daggig idyll, en längtan till den svenska fattigdomen, nu har förvandlats till en dröm om ett praktfullt hotell med stuccatur, osynliga musikkårer bakom jacarandapaneler och ett evigt folkvimmel med mycken kärlek och ingen svartsjuka. Chimär som chimär — ty realitet fanns det i det ena lika litet som i det andra — men ungdomschimären var vackrare.

* * *

Den här framställda hypotesen, att *Silkesharen på Hagalund* ursprungligen varit tänkt som en skildring af lifvet på Stockholms utvärdshus, sannolikt med den verkliga „silkesharen“ som hufvudperson, och sedan utvecklats till en utopisk skildring af det kommunistiska jättehotellet, har den fördelen med sig, att den ger nyckeln till åtskilliga eljest svårförklarliga drag i lustspelets innehåll och byggnad.

Först och främst förklarar den de breda och detaljrika inledningsscenerna. Hvad Almquist där målar, är den borgerligt gemytliga stämningen på de gammaldags utvärdshusen: Sundbyhof, Albano, Stallmästargården, Ålkistan, Hagalund. Groman, som vill sätta upp en ny rörelse, drömmer om att bringa den förfallna Ålkistan på fötter igen, med „rödt staket, grönt gungbräde och en gul grind“,

med kägelbana, skällande pudel, kor och höns. I den första scenen är Groman sysselsatt med att mönstra uppasserskorna på Hagalund för att till sin nya rörelse utse behagliga och älskvärda flickor, som kunna dra kunder. Det faller i ögonen, att här skulle den verkliga "silkesharen", den i Nyaste Freja omtalade vackra upppasserskan, kunna göra sin entré — hon är fullkomligt i sin miljö. I stället dyker det upp en tam kanin; denna märkvärdiga silkeshare, som sedan försvinner utan ringaste betydelse för handlingen och idén, drar efter sig sin ägare, kommerserådet Westermark, och därmed det kommunistiska jättehotellet och den kommunistiska erotiken. Det ligger bra nära till hands att anta, att Almquists på detta sätt ympat den nya idén från slutet af 40-talet på den gamla från slutet af 30-talet. Gör man detta antagande, så har man en förklaring till de vidlyftiga inledningsscenerna, till den nästan fnoskiga idén att införa en lefvande kanin och öfverhufvud till den bisarra intrigen, som knyter sig ute på Hagalund. Endast på detta sätt kunde Almquist rädda titeln och miljön.

Hur kunde Almquist öfverhufvud falla på den tanken att anknyta sin utopiska framtidskildring vid den gamla lustspelsplanen?

Det är i grunden icke så bisarrt som det ser ut; ja, man kan rentaf däri spåra en poetisk idé, som alls icke är föraktlig, ehuru den knappast torde framträda klart för lustspelets läsare. *Silkesharen på Hagalund*, sådant som Almquist först tänkt sig stycket, det var de små gemytliga värdshusen, där allt var tilltaget i liten skala, där det patriarkaliska regementet blomstrade, i grunden blott ett familjehushåll. Uppenbarligen har det varit Almquists mening att skildra all den trefnad och poesi, som omgaf dessa ställen — i det nuvarande lustspelets första scener finner man öfverallt reflexerna af denna stämning —; måhända har han också velat skildra skuggsidorna och sannolikt har den mänskliga "silkesharen" varit tänkt som hufvudperson. I slutet af 1840-talet har Almquist, drifven af de nya idéer och nya erfarenheter som ofvan antydts, velat framställa det industriella jätteföretaget, en restaurant och nöjeslokal, som ersätter hem och familj, som genom långt genomförd arbetsfördelning skapar glänsande ekonomiska resultat och

möjliggör en förut okänd lyx, hvilken kommer alla samhällsmedlemmar till del — det är lösningen både på den sociala frågan och äktenskapsproblemet. Det har då föresväfvat Almquist att ställa mot hvarandra det gamla individualistiska systemet, planlöst, osäkert och ofullkomligt, och det nya kollektivistiska, med sin tekniska fulländning och sin glänsande organisation; han har velat kontrastera det förflutnas värdshusrörelse och framtidens, ställa mot hvarandra den vinglande krögaren Groman med sina små framtidsplaner om ett gungbräde och en grind och den store kapitalistiske finansmannen Westermark, som organiserar det nya samhället i hotellform. Hur genomträngd Almquist var af dessa historiskt-nationalekonomiska vyer visar tredje boken i lustspelet.

Ser man saken i detta ljus, är det helt naturligt att Almquist anknöt vid sin gamla idé om ett värdshus-drama. Men hufvudpersonen i detta blef öfverflödig; den mänskliga silkesharen ersattes med kaninen, och i släptåg efter kaninen följer Westermarkska familjen med de ekonomiska och erotiska problemen.

Har man verkligen rätt, kan det till slut invändas, att tro Almquist om en sådan lättvindighet; skulle han verkligen ha funnit upp en hel intrig blott för att motivera en lockande titel? Enligt min mening ingår det i Almquists diktning ett rikt mått af dylik nyckfull och haltlös fantasilek, som man med orätt gör honom hedern att ta allvarligt. Man återfinner alldeles samma lättvindighet i lustspelets fortsättning, *Purpurgrefven*. Idén är där att framställa de kärleksförbindelser, som i framtidens kollektiva samhälle skola ersätta äktenskapet; hufvudvikten ligger på promiscuiteten, frånvaron af svartsjuka. Det sätt hvarpå titeln Purpurgrefven motiveras är skrufvadt och meningslöst öfver all beskrifning: den ene af rivalerna, grefve Almsköld, har den vanan att bli röd i ansiktet, af blyghet och af vrede, och kallas därför purpurgrefven. Det ligger i öppen dag, att detta fullkomligt betydelselösa drag inflätats blott för att möjliggöra brukandet af titeln. Att denna från början föresväfvat Almquist med en helt annan innebörd, framgår af *Hvarför reser du?*, som trycktes i imperialoktavens

tredje del. Richard Furumo uppräknar där en del diktverk, som han vid tillfälle ämnar föreläsa; flera af dem — *Frun på Horn, Ysane Wass, Spjället i Wäckelsång* — äro desamma som figurerat 1838 i *Återkomsten*. Bland de utlofvade verken befinna sig också *Silkesharen på Hagalund* och *Purpurgrefven*. Om den förra yttrar hofmarskalken: "Hagalund... låter bra. Om jag mins rätt, är det ett vackert ställe utanför Stockholm, vid Haga park, eller hur? Lefde der en Silkeshare, Richard?" I dessa ord ligger *möjligtvis* en antydan om den verkliga, i Nyaste Freja omtalade silkesharen. Om *Purpurgrefven* yttrar Furumo, att det är "ett romantiskt epos ifrån Svenska Medeltiden", "en folkhistoria på trettonhundratalet". Denna egendomliga motsägelse löses i noterna vid lustspelets slut genom Furumos förklaring, att han har ännu en annan *Purpurgrefve*, "hvilken sannerligen är episk, och som tilldragit sig i den romantiska Medeltiden här i Sverige".

När *Hvarför reser du?* skrifvits, är icke bekant. Men det förefaller icke oberättigadt att antaga, att man i dessa ord har vittnesbörd om de äldre diktplaner, som i Almquists fantasi varit förknippade med de båda hvar på sitt sätt suggestiva titlarna *Silkesharen på Hagalund* och *Purpurgrefven*. Båda skulle då genom en nyckfull attrappering ha anpassats efter Almquists nya idéer. Men i början af *Silkesharen på Hagalund* skulle man äga resterna af den ursprungliga planen. Ja, man skulle t. o. m. i *Purpurgrefven* kunna uppvisa spår af den medeltida riddardikten. I fjärde boken förekommer en duell mellan rivalerna, den unge Adrian Westermark och grefve Almsköld, den s. k. purpurgrefven. Den utspelas i en högst egendomlig lokal inom det Westermarkska jätteetablissemanget, "stora Riddarsalen eller så kallade Fäktarbanan i hotellet". Denna sal beskrifves på följande sätt: "Väggarne ses prydda med herrliga chevalereska ornamenter: sköldar, kaskar, spjut, hjelmar, plymager, bågar, pilar: allt i guld och på svart grund." Men de båda rivalerna utkämpa icke själfva sin strid: hotellets intendenter Groman och Grönström slåss i deras ställe, medan de åse tvekampen, sittande i "en kanapé, klädd med tigerhudar." Det liknar i förbluffande grad en medeltida tornering, där rättssaken afgöres

genom ställföreträdare. Grönström talar också "om hotellets ringmurar", hvilket föranleder grefve Almsköld att fråga: "Är detta då en riddarborg?" De båda rivalerna, medan de åse striden, bli emellertid eniga om att hela tillställningen är en ovärdig infami: de känna sig som "furstar, konungar eller kejsare", och Adrian Westermark utropar: "Skulle vi icke då sitta vänskapsfullt i våra mjuka divaner, alldeles som nu; och skulle ej våra kaptener, riddare, fotfolk och ryttare i vår sak gå på alldeles som intendenterna här?" Slutsatsen blir, att heliga löften, svartsjuka, förbittrade strider om äganderätten äro något föråldradt och onödigt i det framtidssamhälle, som utvecklar sig i Westermarkska hotellet.

Är icke detta som en reflex af den andre *Purpurgrefven*, en feodal roman i Walter Scotts stil, en motsvarighet till *Hermitaget?* Den kan mycket väl ha innehållit ett angrepp på de feodala institutionerna, på kriget, äran och äktenskapet; *Urnan*, som är en riddarroman, är i grunden en polemik mot den förbindande eden, hvarvid Almquist närmass tänkt på prästeden och vigseln. Man kan förvåna sig öfver, att Almquist kunnat på detta sätt smälta samman det medeltida stoffet och den ultramoderna miljön, men i *Gabrièle Mimanso* har han på samma sätt, som jag annorstädes visat,[1] smält ihop en medeltida riddarroman och en social-politisk Paris-skildring, så att man icke vet hvar den ena börjar och den andra slutar.

Ingenting kan bättre än dessa egendomliga förskjutningar belysa det lösa och springande i Almquists inbillningslif, den egendomliga föreningen af realism och fantastik.

2. Europeiska missnöjets grunder. — Om svenska uppfostringsväsendet.

Europeiska missnöjets grunder trycktes 1850 i Törnrosens bok, imperialoktaven, tredje delen. En stor del af afhandlingen hade emellertid

[1] *Almquist och lånebiblioteksromanerna* i *Til Gerhard Gran* 9/12 *1916*, Kristiania 1916.

varit publicerad redan 1847 i Jönköpingsbladet, i form af en artikelserie, hvilken påstods vara författad af en person, som för tillfället befann sig i Norge. Titeln var *Om orsakerna till det närvarande slägtets verkliga eller inbillade olyckor.* Artiklarna inflöto i n:r 10 till 50 af tidningen, och innehöllo de sex första brefven; slutorden visa att det varit meningen fortsätta publikationen. Samtidigt påbörjades sättningen af en upplaga hos Strehlenert i Jönköping. men företaget inställdes och det redan tryckta makulerades. Endast ett exemplar (på Kungl. Bibl. i Stockholm) är kändt; på 112 sidor innehåller det de sex första brefven.[1]

Almquist uppger själf, att *Europeiska missnöjets grunder* författats redan 1838, åtminstone begynnelsen af arbetet. Den af studenterna-deipnosofisterna, som föredrar manuskriptet på Jaktslottet, yttrar (Imp.-okt. III: 8): "Ämnet har alltifrån mina tankars början stått lefvande för min själ. Likväl kan jag tillstå, att det i synnerhet från år 1838 arbetat hos mig djupare och verksammare än förut. Orsaken ligger deri, att en brefsamling vid denna tid föll i mina händer, hvilken mer än allt annat väckte mig åt detta håll. Det tillkommer mig icke att nämna — ej heller behöfver det sägas — hvarifrån och till hvem brefven äro. De hafva tillkommit vid den tid jag nyss omtalat, och få utom mig känna till dem."

Som man ser, är Almquist mycket angelägen att slå fast, att tillkomstdaton för Europeiska missnöjets grunder är 1838 — alldeles i strid med sina litterära vanor. Emellertid förekomma i nionde brefvet allusioner på polemiken om *Det går an* 1839—40. och uppläsaren gör därför en muntlig anmärkning som meddelas i en not (a. a. s. 22): "Härvid synes, att författaren till dessa bref skrifvit detta långt efter de föregående, emedan historiska data och tidningsartiklar vidröras, som tillhöra senare år, än 1838. då jag redan såg början af denna korrespondens. Såsom brefvens datum icke i afskrifterna blifvit utsatt, kan det ej närmare upp-

[1] J. A. ALMQUIST, *Almquistiana*, s. 172 och 228. Att artikelserien 1847 är identisk med Europeiska missnöjets grunder har där icke uppmärksammats.

lysas. Emellertid har jag i serien infört detta här, der det tillhör ämnets ordning."

I J. A. Almquists *Almquistiana* uppges det (s. 171—172), att det existerar en makulerad, ofullbordad upplaga af *Europeiska missnöjets grunder*, hvilken daterar sig från 1838. Det enda af mig kända exemplaret befinner sig på Kungl. Biblioteket i Stockholm. Det omfattar de fem sista brefven och början på det sjätte; texten afviker icke väsentligt från 1850 års upplaga. Titelbladet är emellertid till hälften bortrifvet, och där läses blott *Europeiska Gr,* såsom J. A. Almquist också påpekar. Man skulle kunna sätta i fråga, att årtalet 1838 varit utsatt på den bortrifna delen af titelbladet. Men så kan icke ha varit fallet, utan årtalet är säkerligen blott en gissning (af Klemming?), baserad på Almquists egen datering i Imperialoktaven. Ty innehållet visar, att trycket tillkommit efter 1840, såsom här skall ådagaläggas. Det blir därvid nödvändigt att ingå på de olika faserna i förhållandet mellan Geijer och Almquist.

Almquist var under slutet af 1830-talet ovänligt stämd mot Geijer, framför allt på grund af Geijers kritiska hållning mot hans produktion. År 1836 hade Geijer i sin anmälan af Fahlcrantz' episka poem Ansgarius polemiserat mot Almquists paradoxer öfver snillet i Skandia 1833; Almquist hade där bl. a. yttrat att snillet var odefinierbart liksom galenskapen: den som icke har det kan icke beskrifva det, och den som har det skulle förlora det i samma ögonblick han definierade (beskrefve) det. Gentemot denna romantiska geni-teori hade Geijer ställt sin sunda och trygga åskådning: geniet är ingalunda "af så vansklig art, att det behöfver under glas och ram fattas för att ej vidröras, ännu mindre vaktas för ljusets blick". Sin antipati mot det geniala bisarreriet hade Geijer bekänt i följande elliptiska, men icke dess mindre tydliga ord: "Vi ha två innerliga vederviljor, som i grunden röra samma sak. Den ena är, att snillet skulle vara något synnerligt *abrakadabra*, för allt förstånd otillgängligt; den andra, att, såvida det kunde begripas, det endast vore att anse såsom en excentrisk kraft, som vid vissa tillfällen gör sitt spektakel till allmän förvåning

och förlustelse. En antidot mot slik svindel är att betrakta *snillets bruk till husbehof;* öfver hvilken proposition vi ville åtaga oss att hålla den mest uppbyggliga predikan, om tid och åhörare det medgåfvo."

Man kan icke förvåna sig öfver att Almquist var sårad. Något direkt svar synes han, så vidt jag känner, icke ha gifvit. Däremot har jag i företalet till den nya upplagan af *Amorina* (1839) funnit en passus, som uppenbarligen är en parodi på Geijer. Almquist beskrifver Edsviken, och tar därvid på lek en geografisk-vetenskaplig ton, som verkar komisk. De mest självklara och triviala saker i världen fastställas med naiv noggrannhet. Det heter slutligen (s. XII—XIII): "Edsviken hör till de mest romantiska sjöar i verlden. Lundarne och skogarne deromkring äro förtjusande: de träd, som här stå, växa ingenstans annorstädes. I sjön ligger en liten ö, kallad Kaninholmen, som i klart väder kan ses ifrån Ulriksdal: i dimmig luft synes den också, men ser då större ut, emedan de condenserade gazarterna i detta fall omgifva de höga kullarna på holmens bergstopp, liksom hänga vid deras grenar och förstora deras figurer. Nere vid stranden fann jag flera smågropar i sanden, hvilkas upphof jag först tillskref mullvaden (*talpa europæa*, Linn.); likväl vann jag sedan den upplysning, att ett litet hvitt djur, som i sednare tider benämnts kanin, gjort dem. Jag efterspårade huru långt dessa urhålkningar kunde sträcka sig; men redan en famn från stranden slutade groparna, och jag mötte holmens granitvägg, som här reste sig brant likt ett fjäll. Högre går icke kaninen."

Denna passage är en karrikatyr på Geijers naturskildrande författarskap, sådant som det möter i resebrefven i *Minnen* och i *Svea Rikes häfder.* Hvad Almquist särskildt velat förhåna är den benägenhet att vilja uppträda som naturvetenskaplig forskare, som Linné-lärjunge, hvilken en tid framlyste hos Geijer. I *Svea Rikes häfder* älskade han att i parentes tillfoga det latinska namnet på växter och djur, äfven där det kanske var mindre nödigt. Almquist har särskildt haft i tankarna den storslagna skildringen af den svenska fjällvärlden (Saml. skr. 1874, IV: 24—26), där Geijer

bl. a. talar om "rödingen (salmo alpinus)" och "dvergbjörken (betula nana)", och där det gång på gång återkommer uttryck sådana som detta: "Högre går ej björnen".

Almquist inskränkte sig emellertid icke till att harcellera Geijer. Han riktade ett synnerligen skickligt och elakt angrepp mot honom i Aftonbladet.

Det heter i Schück-Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria, IV: 356, att Almquist "blef på sommaren 1839 en icke alltför sällsynt medarbetare" i den svenska pressen. Emellertid började han redan de första dagarna af januari en lång och betydelsefull artikelserie i Aftonbladet. Det arbete, som i bokform såg dagen 1840 i augusti (enligt *Svensk Bibliographie*), och som bar titeln *Om svenska uppfostringsväsendet*, offentliggjordes redan under loppet af 1839 i Aftonbladet. I J. A. Almquists Almquistiana fattas egendomligt nog uppgifter om dessa viktiga artiklar. Titeln var till att börja med *Om uppfostringsväsendet i Sverige*. Artiklarna inflöto i n:r 4, 18, 29, 30, 31, 47, 52, 53, 65, 75, 92, 93, 108. Därefter upphörde den gemensamma öfvertiteln. I n:r 126—127 trycktes *Den akademiska patriarkalismen*, med underrubrik: "Fortsättning på artikeln om uppfostringsväsendet i Sverige".[1] I n:r 140 inflöt *Om professorernas aflöning*, i n:r 159 *Om den Geijerska stugan*, i n:r 205 *Om folkskolan*, i n:r 293 *Hvartill tjenar prelaturen?* Tillsammans motsvara dessa artiklar de första 178 sidorna af de 190, som bilda den 1840 tryckta afhandlingen; enstaka ställen, däribland en passus, hvari Törneros' förtidiga död skrefs på latinpluggets konto, uteslötos i bokupplagan. De tolf sista sidorna i denna ha, såvidt jag kunnat finna, icke varit tryckta i Aftonbladet.

Det bref, som Almquist på nyåret 1839 tillskref Atterbom (Schück-Warburg, a. a., IV: 336), och hvari han lät vännen förstå, att deras vägar nu skulle skiljas, var således alldeles samtidigt med inträdet i Aftonblads-kretsen. Mot Atterbom visade han i denna artikelserie stor hänsyn; något för denne personligen sårande

[1] Denna enda af de till serien hörande artiklarna finnes förtecknad i *Almquistiana*, s. 208—209.

inflöt icke, och på ett ställe, i artikeln om *Den akademiska patriarkalismen*, hvari inspektors-institutionen angreps, blef Atterbom direkt prisad. Det hette: "Men se vi efter, huru saken visar sig i verkligheten, så finna vi exempel på personer, som, utan att vara inspektorer, med ädelsinnad och flärdfri gästfrihet uppfylla en faderspligt emot studenterna, hvilken, då den icke är konstitutionellt ålagd, blir i utöfningen så mycket vackrare. Professor *Atterbom* har i Upsala gifvit många prof på sådant. Han är ej sin nations inspektor; men den trefliga och högst älskvärda umgängeskretsen i hans hus står på det mest välgörande sätt öppen för flere studerande."

Var Almquist sålunda blid mot Atterbom, så var han desto mera försmädlig mot Geijer.

På ett ställe förekommer en beslöjad hänsyftning på Geijers sätt att föreläsa. Almquist docerar i femte kapitlet om rätta metoden för akademiska föreläsningar, och inskärper att professorerna icke böra läsa upp ett manuskript, utan tala fritt: "talaren kan gifva ämnet, som han föredrager, en *intensitet* för ögonblicket, som ingen skrift förmår". Detta uttalande skulle, som man ser, lätt kunna tolkas som en komplimang åt Geijer, hvilken som föreläsare just utmärkte sig för sitt fria, djärft personliga uppträdande. Almquist fortsätter emellertid omedelbart (s. 64): "Man må icke tro, att vi syfta på extaser eller underliga åthäfvor i kathedern; utrop, tårar, åbäkanden. Visst icke; vi veta, att tvertom den lugne talaren oftast verkar mest." När man känner Geijers vanor i katedern, är det icke svårt att se hvart detta hugg syftar.

Hela det tionde kapitlet (s. 156—162), tryckt i Aftonbladet 1839: 159, 12 juli, är ägnadt det geijerska affallet. Det är skrifvet med stort lugn, med skenbar opartiskhet, och med en djup illvilja.

Geijer är den ende, som begripit "fördelen af att göra gemensam sak med palingenesisterna", d. v. s. reformvännerna. "Man påminner sig, huru länge Geijer spjernade emot 'tiden', anseende öfver en bank allt dess sträfvande för blott ofog, nyhetsbegär, charlataneri, oro och oordning." "Efter många irrfarter och hårda,

oförtjenta utlåtelser emot både personer och förhållanden, medgaf han sig hafva haft orätt. Det oförglömligt stora hos Geijer är, att hafva *bekänt.*" Det är Almquist själf, som spärrar ordet. "När Geijer gaf vika för impulsen ifrån det pånyttfödande i landet, uppträdde han, såsom bekant är, med *Litteraturbladet.* Man har kallat Geijers gerning än ett 'affall', än ett 'infall', än en 'omvändelse'. Dessa namn, gifna allt efter väderstrecken hvarifrån de komma, betyda ej stort. Sjelfva Litteraturbladet betyder också ingenting särdeles. Det märkvärdiga, deremot, är fenomenet af en äldre man (Geijer befinner sig emellan 50 och 60 år), som ses på väg att bifalla det verkligen godas anspråk i verlden och erkänna sunda förnuftets rättigheter." Lägg märke till, att Geijer blott är *på väg!* På ett annat ställe (s. 68), heter det, att Geijer "blott ger en obetydlig vink om att ämna bli progressiv".

I denna stil är hela artikeln affattad. Med en utomordentlig skicklighet bemödar sig Almquist att bagatellisera Geijers insats, att insinuera tarfliga bevekelsegrunder, det hela under masken af en viss välvilja. "Hvad Geijer gjort, har sin största inflytelse, likasom sin största märkvärdighet, deruti, att en *professor* gjort det." Litteraturbladets värde ligger helt och hållet i att vara en brottslings syndabekännelse; "betraktadt deremot, blott i och för sitt *innehåll,* nödgas vi (med undantag af ett och annat nummer) förklara detta blads värde vanskligt." "Det bär alltför tydligt pregeln af en äldre man, som, ännu liflig till sinnes, skrifver elektriskt, men icke i grunden vet[1] hvad han vill, mer än allenast det, att han för ingen del vill lemnas efter i tiden, utan önskar vara i gång med det fortskridande, hvarjemte han under promenaden till höger och venster utsår *dicta classica,* hvilka han tycker det vore högst trefligt, om ungdomen ville vara så god och upptaga till begagnande som ordspråk till evig tid." — I fortsättningen ger Almquist Geijer vänskapliga råd, huru "ett par betydligare svagheter" i Litteraturbladet skola kunna undvikas. "Litteraturbladets författare ådagalägger sig genom tonen, hvarmed han an-

[1] Texten har både i Aftonbladet och bokupplagan *allt,* som uppenbarligen är tryckfel.

noncerar sig, allt för mycket lefva i den illusionen, att han säger nya, förut ohörda saker, och att han förer dem fram till afgörande punkter. Han ådagalägger detta genom tonen af en sökt enfald, hvari förmätenheten för illa döljer sig, och af en antagen litenhet, som för mycket röjer begäret att vara stor."

Men alla dessa insinuationer framträda icka så starkt i sitt sammanhang, som när de här utplockas och sammanställas. Öfver hela kapitlet är utbredd en viss from välmening, som nog kunnat dupera mindre kritiska läsare: Almquist säger sig "respektera den goda viljan" hos Geijer, han framställer bevekande böner till "en man, med Geijers *hjerta* (hvarpå vi tro)".

Det är otänkbart annat än att Geijer tagit kännedom om detta angrepp, och han kan näppeligen ha förblifvit okunnig om hvem författaren var. Almquist fick också sitt svar. I Litteraturbladet för december 1839 — alltså några månader efter Aftonbladsartikeln — behandlade Geijer frågan om äktenskapets upplöslighet. Han ansåg att äktenskapsskillnad var berättigad, då det gäller en själs räddning. Han tillfogade emellertid följande not:

Det flacka raisonnement, som vill upplösa äktenskapet efter det subjektiva tycket, eller, som är detsamma, insinuera att det *går an* att afskaffa det, är alldeles af samma halt, som det, hvilket skulle förneka förbindelsen af pligters uppfyllelse i allmänhet, så snart, genom vexlande tycke, detta uppfyllande ej skedde *rätt gerna;* emedan i alla fall den kärleksfulla· afsigten vore det enda, som kunde gifva handlingen värde. Man skulle då kunna gå ännu längre i förvridenhet och rättfärdiga det största brott, t. ex. lönnmordet, i fall den kärleksfulla afsigten vore tillstädes, att dermed befordra en menniska till himmelriket. Om slikt theoretiserande kallas *genialitet*, så öfverensstämmer det med det bekanta påståendet om *Snillets* och *Galenskapens* förvandtskap; mot hvilket vi måste fortfara att protestera. Ty går det äfven an, att "den snille är i ett, kan vurma i ett annat"; så går det likväl alls icke an, eller kan på något sätt medgifvas, "att man äger snille för det man är galen".

Det är en äkta geijersk "far-ut". Förtrytelsen öfver den almquistska genidefinitionen från Skandia lefver kvar; den har ökats med harmen öfver Magdalena-episoden i *Jaktslottet*, hvilken Geijer

icke tidigare tycks ha fått ögonen öppna för, och till råga på allt har kommit indignationen öfver angreppet på äktenskapet i *Det går an.* Men det kan nog icke bestridas, att den personliga förbittringen öfver Aftonbladsartikeln har sin andel i att Geijer så hänsynslöst bryter stafven öfver Almquist.

Almquists reaktion har man just i *Europeiska missnöjets grunder.* Han talar där om de dumma snillena, som länge skrikit sig hesa mot tidens kraf, samt tillägger (Imp.-okt. III: 9):

> Någon af de sjelfgjorda martyrerna se vi också omvända sig, sedan han länge skrikit, men till sin grämelse funnit tiden gå sin bana honom förutan. Han förargas, han *springer efter*, för att, om ej annat, åtminstone få åka bak på tidens vagn. Vi se honom der, föga olik en full lakej, skryta öfver egna bragder, och till och med utfara emot dem, som alltid fårdats i den bana, han nu sjelf söker blifva med om. Hvarföre — skulle vi kunna fråga denne omvände — hvarföre vara vresig emot dem, som aldrig tillhört annat än det framåtgående, när du omsider sjelf är en *efterlöpare*, som, kosta hvad det vill, önskar en plats, om det ock blott vore på vagnens fotsteg? Om du med smärta ser dig hafva förlorat ungdomens förtroende genom afvighet emot det ungas kraf och tidens sanna vilja, icke återfår du det genom efterspring, och allraminst genom enfaldiga orättvisor emot andra.

Detta måste uppenbarligen vara skrifvet senare än i december 1839, ty Geijer hade icke efter sitt affall riktat något annat angrepp på Almquist, så vidt jag kunnat finna. Den oerhördt bittra tonen, det grofva skällsordet tyda på en nyss utstånden skymf. Därtill kommer att stället innehåller en tydlig hänsyftning på Tegnér och hans 1839 publicerade poem *Georg Adlersparres skugga till svenska folket.* Det heter: "Huru många stämmor, hvilkas ljud förut varit vackra och älskvärda, då de hördes i harmoni med mensklighetem, hafva icke af en obegriplig förfäran hänförts till att ropa sig hesa och skråliga, för att bevisa oriktigheten af att menskligheten i stort vill nu, hvad den alltid velat, nämligen förbättras? Hvarföre förhesa sig dessa stämmor?" Längre ner yttrar Almquist: "Det gränsar till det ofattliga, huru snillen kunna vara

dumma.“ Det är ett tydligt eko af Aftonbladspolemiken med Tegnérs poem, hvilken började den 2 april 1839.

Då det förhåller sig så, att dessa ställen förekomma i den äldsta makulerade upplagan af *Europeiska missnöjets grunder*, är det uppenbart, att denna förskrifver sig allra tidigast från januari 1840. Till samma *terminus post quem* hänvisa uttalandena om *Det-går-an*-polemiken. På denna senare punkt inflätade Almquist 1850 en förklaring, men det mindre tydliga stället om Tegnér och Geijer undföll honom. Måhända hade han på tio års afstånd icke det kronologiska sammanhanget fullt klart för sig.

Naturligtvis kan man tillgripa den förklaringen, att stället om Tegnér och Geijer liksom hänsyftningen på *Det-går-an*-polemiken inarbetats i framställningen efteråt. Men hvar och en som uppmärksamt genomläser partierna i fråga skall finna hur litet en sådan hypotes har för sig: ingenstädes finner man en skarf eller en fog, allt förefaller att vara af samma inspiration. För min del är jag vida mera böjd att tro, att Almquist med full afsikt velat antidatera *Europeiska missnöjets grunder* till 1838, att han därför inpräglar årtalet i Imperialoktavens tredje del; måhända har man däri också förklaringen till att halfva titelbladet på den makulerade upplagan fattas. Exemplaret synes nämligen ha tillhört Almquist själf.

Men hvarför skulle Almquist ha varit så angelägen att datera sitt verk till 1838? Enligt min tro för att maskera ett kronologiskt sammanhang, som han fruktade skulle te sig ofördelaktigt för honom.

Att de demokratiska tendenserna i litterärt afseende framträdde klarare hos Almquist redan år 1838, är otvifvelaktigt, och att det i hans moraliska åskådning alltid funnits revolutionära drag, är lika säkert. Men å andra sidan var det först på nyåret 1839, som han sökte känning med den politiska liberalismen, blef medarbetare i Freja och Aftonbladet, anslöt sig till den europeiska oros- och missnöjesrörelsen. Ända ditintills hade han snarare stått Uppsala-fosforismen nära; Atterbom och Malla Montgomery-Silfverstolpe räknade ännu 1838 på bistånd från Almquists sida mot Geijer

och Litteraturbladet.[1] Hvad som dref honom öfver till den politiska oppositionens sida var först och främst — såsom redan länge påpekats — motgången i fråga om Lunda-professuren. Genom att datera sin afhandling till 1838 skyddade sig Almquist för misstanken att befordringshistorien inverkat på hans orientering.

Men vidare kan det sättas i fråga, om icke själfva det geijerska affallet gifvit Almquist mod att ansluta sig till den radika reformrörelsen. Hans exempel måste ha varit ett betydelsefullt föredöme. I skriften *Om svenska uppfostringsväsendet* ser Almquist värdet af Geijers steg uteslutande häri. "Man finner att det går an att vara menniska, efter Geijer tagit sig för att vara det" (s. 158). Om man sätter sig in i den tanken, att Almquist länge gått omkring med kätterska funderingar, med åsikter i äktenskapsfrågan, som voro frukten af individuella erfarenheter, men som han drog sig för att ge offentlighet, så kan man knappast undgå den slutsatsen, att Geijers uppträdande måste ha verkat elektriserande och lockande på honom. Det går an att vara människa! Individens inre upplefvelser och rörelser kunna helt djärft sättas i samband med tidens rörelser, med oron och "mouvementet" i Europa. Geijer hade gjort det, Almquist gjorde det. Det är knappast en slump, att 1838 är brytningsåret för Almquist lika väl som för Geijer. Men Geijer har prioriteten. Almquist tar ut steget först 1839, sedan han ansett sig ha förlorat sina befordringsmöjligheter i Lund.

Ur denna synpunkt är det ytterst förklarligt, att han äfven kronologiskt vill häfda sin oafhängighet af Geijer; i sak knappast med full rätt, men djupare sedt gifvetvis icke med orätt. Äfven om *Europeiska missnöjets grunder* är skrifven efter 1840, så har den funnits som grodd hos Almquist långt innan 1838 — den är ju en direkt reflex af hans eget olyckliga äktenskap, i ännu högre grad än hvad uppmärksammats. Genom att datera den till 1838, samma år som Litteraturbladet började utgifvas, har han gjort det osannolikt, att ny-orienteringen skulle bero på ett inflytande från

[1] Se härom Mallas *Memoarer* IV: 201—203.

Geijer — på så kort tid skulle det knappast ha kunnat smältas — men han har icke gjort det omöjligt att antaga en utlösande inverkan af Geijers exempel. Årtalet är sålunda, äfven om det historiskt icke är riktigt, af en viss symbolisk sanning.

Denna kronologiska tendens är icke enastående hos Almquist. I brefvet till Atterbom nyåret 1839 försöker han framställa saken så, som om han alltid varit liberal („dessa differenser äro urgamla"), något som Atterbom näppeligen var villig att medgifva. I angreppen på Geijer framställer han sig ihärdigt och systematiskt som en veteran i de liberala åskådningarnas tjänst, medan han behandlar Geijer som en af den elfte timmens vingårdsarbetare. Det är onekligen starkt: Geijers affall är dock tidigare än Almquists anslutning till liberalismen. I slutet af år 1839 utgaf Almquist tolfte bandet af Törnrosens bok, duodesen. Den ger i en rad essayer uttryck för hans politiska och sociala radikalism. Klarast framträder den i *Om folknöjen betraktade ur politisk synpunkt*, med undertiteln „Skrift, som skulle hafva vunnit priset, om den ej varit så bittert skrifven". Denna skrift hade varit tryckt i april 1839 i Dagligt Allehanda. Almquist gaf åt hela bandet ett titelblad, där det står: *Herr Hugos akademi, stiftad år 1838.* Det är samma kronologiska tendens, som här ofvan belysts.

3. Sviavigamal.

I Schück-Warburgs Illustrerad svensk litteraturhistoria heter det (III: 418):

Imperialoktavupplagans andra del af 1849 meddelar en del arbeten, som Almquist tydligen haft liggande sedan lång tid tillbaka och som icke alls stämma med hans dåtida produktion. Däribland är en del sagor, som säkerligen tillkommit i samband med hans verksamhet för Manhemsförbundet. De äro *Sviavigamal, Håtuna saga, Sigtuna Saga, Valtuna saga, Odensala saga.* I Almquists författarskap intaga de ingen framstående plats och äga närmast intresse såsom prof på hans "götiska" sympatier. Men dessa tillhöra gifvetvis tiden före 1820.

Sviavigamal — som icke är en särskild saga, utan titeln på hela denna sagocykel — är säkerligen diktad på 1840-talet.

Redan vid en flyktig genomläsning faller det i ögonen, att Sviavigamal alls icke erinrar om Almquists tidiga, fantastiska och högpoetiska sagodiktning. Stilen i Sviavigamal är realistisk, nykter, ofta skämtsam och ironisk; det vimlar af befängda anakronismer. Dessa talrika anakronismer äro afsiktliga; de tjäna dels till att ge tonen en humoristisk omväxling, dels till att rycka det förflutna oss närmare, att förmänskliga mytvärlden, göra den enkel och lifslefvande. Anakronismerna tjäna det realistiska syftet (på ett sätt som utgör en fullständig analogi till Strindbergs anakronismer i Svenska öden och äfventyr och de historiska dramerna).

Den estetiska teorien för Sviavigamal framställdes i ett par artiklar öfver Ling i Aftonbladet (1839: 128, 130), omtryckta i Imperialoktavens andra del under titeln *Minnesfest den första april.* Almquist klandrar bl. a., att Lings Asarne "alltigenom befinna sig i högtidlig stämning"; så är det icke i den verkligt grandiosa litteraturen. I bibeln förekommer det, påpekar Almquist, drag, som man blott af hänsyn till det passande vägrar att kalla muntra eller ironiska, som sprida kring det hela "ett eget och mildt nöje"; hos Homeros återfinnes denna "fina ironi" i skildringen af gudarna; "hos Sturleson och nästan i alla våra sager möter oss en andedrägt af sådant i ännu betydligare skala". Längre fram låter Almquist Richard Furumo betona, att sagorna i Sviavigamal icke äro sagor i vanlig mening, "att jag med ordet Saga här alldeles icke förstår något slags symbolisk eller allegorisk framställning. såsom herr Hugo gjort då han begagnat detta ord i sin Mythopoesis, utan nyttjar jag Saga i den enkla meningen af blott och bart berättelse, hurudan den ock för öfrigt må vara" (Imp.-okt. II: 289, 291).

Det är alltså icke mytpoesi, Almquist velat åstadkomma, utan historisk berättelse. Det är därför hans gudar handla och röra sig som bönder, i en landtlig, föga ålderdomlig miljö, där allt det underbara och glänsande saknas. Sviavigamal hänger på det när-

maste samman med Almquists sträfvanden efter år 1838 att nå fram till en verklig realism.

I *Målaren*, diktad 1839 eller 1840, såsom jag på annat ställe visat,[1] finnes också hela Sviavigamal i embryo. Målaren Elias, som är Almquists andra jag, besöker Sigtuna och Mälarbygderna. Han ser Venngarns kungsgård och Skarfvens fjärdar," på hvilkas kuster så sköna skogar stå och i dunkelt men lockande sköte gömma tusentals sagor och äfventyr från fordna tider".

Oden seglade och sjöng en gång vid dessa gudabesökta stränder, och Thor byggde Thorsättra, på andra sidan om sjön. Elias stod försänkt i ljufva och hänryckande betraktelser öfver allt hvad han såg, och hans målande fantasi tillät sig många nöjen. Hvad bär väl sjelfva Hornsviken icke vittne om? tänkte han, jo om det garn (fiskredskap), som Disa eller Freja sjelf utlade i denna vackra vik och dermed drog upp sifverfisk. Han kokade och åt på Venngarn nära vattnet, ty hon hade sitt hus der. — — — Nu stego minnen och leende bilder opp om sjelfva den store Oden, som säkert badat mången gång vid den sand, der de vandrande målarna i dag nedsatte sina fötter. Elias tyckte sig se Sigge Fridulfssons herrliga, sköna gestalt så klart för sin inbillning, att han skulle kunna hafva tecknat honom lefvande. — — — Lifvet och naturen tala om dem [Oden och Gylfe] vid hvarje steg; allt är deras här: trakterna utbreda sig åt alla håll som en Asa-tafla. — — —. Hvad är Onsala annat än Odensala (Odins salir)? ty Oden hade i den socknen sina första uppröjda gårdar och landtbruk, långt innan de i öfre landet byggda gårdarne, Upsalarne, ännu vore till. I Sigtuna, om någonstädes, kan en svensk målare vistas med nöje; och när Elias vid den gode sockenmästarens sida trädde in på den långa, krokiga, till hälften ostenlagda gata, som förer från landet och ända fram till torget, hviskade ynglingen till sig sjelf: 'jag känner på mig, att jag blir målare!' — — — Elias, som ännu knappt kunde mer än rifva perlfärg, såg dock taflor nalkas till själfull inbillning, på hvilka han föreställde sig hafva Oden, Frey, Thor, den älskvärde Brage och hela kretsen af Fornsigtunas underbara himmelspantheon" (Duodesen, XIII: 86—90).

Det är som man ser just Sviavigamal som föresväfvar Elias: man har hela sceneriet, ja händelseförloppet, och man har på ett oöfverträffligt sätt belyst själfva den geografiska inspirationen i

[1] Se *Almquist-studier* i *Essayer och kritiker 1915—1916*.

Sviavigamal. Målaren spelar i alldeles samma trakter; det skulle vara lätt, men blifva för vidlyftigt, att genomföra parallelliseringen mellan landskapen. I företalet till *Amorina* (1839) är Almquist inne på samma idéer, som tydligen vid denna tid sysselsatt honom lifligt. Rundt omkring i Stockholms omgifningar hör han ekot från sagotiden, från asarna och Asien. "Har man öra för eolstonerna, som ännu höras midt i våra skogsvindars sus, så urskiljer man lätt de gamla namnen ifrån de moderna eller medeltidiska. Litet längre söderut återfå vi i Sorunda, Gröninge och Haninge asia-toner" (originaluppl., s. XV).

Därmed är man inne på Almquists etymologiska och historiska forskningar, som kulminerade i det vidlyftiga bref, hvilket inleder *De dödas sagor* (1845). I vetenskaplig form behandlar Almquist där alldeles samma ämne som i Sviavigamal; tesen framställes på s. LXVII: "Den Odinska invandringen med Asar och Vaner bröt först i vår nord den yngre Gallismen (Thorsdyrkan), likasom den i sig upptog återstoderna af den äldre Gallismen (Baldursdyrkan)". Det vill synas, som om Almquists åsikter undergått förändringar på ett par punkter — måhända är den vetenskapliga afhandlingen senare än sagorna — men hela ämnessfären och intresseriktningen äro desamma, och hufvudidén, människooffrens upphörande i samband med Sigge Fridulfssons invandring, är identisk.

Önskar man ytterligare bevis på huru upptagen Almquist varit af dessa ämnen och idéer, så finner man dem i hans *Songes*, publicerade i Imperialoktavens andra band. Man påträffar där en *Sång till Menniskooffret i det stora Blothuset i Sigtuna* samt ett litet stycke *Sigurlam och Kungurlam*. Dessa båda figurer skymta bland Odens följeslagare i *Håtuna Sagans* andra demi-saga (Imp.-okt. II:296).

Ville man gå in på de historiska synpunkterna i Sviavigamal, skulle det lätt kunna visas, att dess författare haft kännedom dels om den finska fornforskningen (Arfvidsson—Lönnroth), dels om P. A. Munchs historiska studier. Detta betonas i den vidlyftiga anmälan, som 1849 inflöt i Aftonbladet, och som har Georg Scheutz till författare. Scheutz är i hela denna anmälan ytterst osjälfständig; han meddelar spaltlånga utdrag, och man misstar sig knappast, om

man i de inströdda uttalandena spårar Almquists egen inspiration. Det är af särskildt intresse att finna, att Scheutz starkt betonar motsatsen mellan den äldre, fantastiska uppfattningen af myterna, och den almquistska, som är baserad på finsk och norsk forskning. Det heter: "Denna dunkelhet öfver ställningar och förhållanden vid Mälaren för omkring ett par årtusen sedan låter Richard Furumo skingra sig, så vidt ske kan, på den icke mythiske utan blott skildrande skaldens sätt; följaktligen med ledning af de upplysningar, som återstå oss, sedan alla mythopoetiska påfund blifvit afsöndrade. Man får alltså vid genomläsningen af dessa sagor tänka sig att händelserna *tilldragit sig i det närmaste så, som de här skildrats*, eller att de sannolikt kunnat tilldraga sig så; hvilket uppenbart är en helt annan föreställning om en sagas föremål, än den vanliga" (Aftonbladet 1849: 286).

Scheutz understryker alltså det realistiska, det myt-poesien konträrt motsatta i Sviavigamal. Det är den motsats mellan "drömpoem" och "verklighetspoesien", som utvecklas i inledningen till *Mythopoiesis*, i Imperialoktavens andra del (s. 254–56). Almquist har velat med Sviavigamal ta ut "det steg inom konsten, som utgör vår verlds, jag menar vår civilisations närvarande kraf". Det finnes då intet skäl att slå Sviavigamal samman med ungdomsfantasierna, som nu bildade *Mythopoiesis*. Motsägelserna i Almquists författarskap äro tillräckligt många och stora ändå.[1]

Till slut ett par detaljiakttagelser, som ytterligare, om så påfordrades, skulle kunna bidraga att bekräfta den här gjorda dateringen af *Sviavigamal*. I *Håtuna saga* (s. 298–299) berättas hur Gylfe bjuder Odin på brännvin (det kallas flugsvamps-lag). Det heter: "När Odin betraktade flugsvamps-lagen, utbrast han: jag siar! jag siar! detta är nu blott en svag tillstymmelse af bränvin: i fyrationionde led efter oss skola våra efterkommande finna skada och nöje af slikt. Sätt ifrån dig, Thor! Bären bort denna dryck: den eger icke Odins bifall; och den skall endast inkomma i norden för att hasteligen utdrifvas." Denna absolutistiska tirad skulle

[1] Scheutz påpekar i sin anmälan sambandet mellan *Sviavigamal* och inledningen till *De dödas sagor*; likaså C. F. Bergstedt i Frey 1850, s. 229.

omöjligen ha kunnat skrifvas 1820, men väl på 1840-talet, då Almquists vänner i Lund — Wieselgren, Gustaf Anderson, P. G. Ahnfelt — utgåfvo *Nykterhetsvännernas tidning* och lyckats i någon mån intressera honom för sina sträfvanden.

I samma saga företräder Odin gentemot Gylfe krafvet på kvinnans frigörelse och skisserar Det-går-an-moralen (s. 304—306).

I *Valtuna saga* bjuder Thor jotarna på snus, "tavoa-stoft" (s. 334). Det är ingenting uppseendeväckande. Men litet längre fram (s. 337) röka både Thor och Njord cigarrer, hoprullade tavoablad. Det skulle knappast ha varit tänkbart 1820, då cigarrökningen var föga spridd i Sverige. På 1840-talet var det helt annorlunda — Sturzenbeckers generation kunde låta afbilda sig med en blossande cigarr, och Albert i *Det går an* rökte redan cigarrer ombord på ångbåten på det mest ostentativa sätt, stark i medvetandet om den fotografiska realism hans uppträdande i romanen innebär.

Ur gamla anteckningar.

Af

Henrik Schück.

VIII.

Franska trupper i Sverige 1743—1753.

Som bekant fingo vi 1737 en svensk trupp, som spelade på Bollhuset ända till 1753, då den fick vika för ett franskt, af Lovisa Ulrika inkalladt sällskap. Emellertid förefaller det, som om denna 1753 inkallade trupp icke varit utan föregångare under perioden 1737—1753. Visserligen är det kändt, att direktören för den svenska truppen i Bollhuset var en fransk skådespelare Langlois, hvilken tillhört den franska, under Landés ledning stående trupp, som kommit hit 1723, men lämnat landet omkring 1727. Men utom Langlois och hans hustru voro, så vidt man vet, alla medlemmar af truppen svenskar. Själf kunde Langlois, såsom af några rättegångshandlingar framgår, icke ens 1747 så mycket svenska, att han inför domstol kunde reda sig utan tolk. (Flodmark: Kgl. Svenska skådeplatsen s. 23). Emellertid är det obestridligt, att truppen under en viss tid uppfört stycken äfven på franska språket. Hvad enstaka små stycken beträffar, låter det väl tänka sig, att dessa utförts blott af Langlois och hans hustru med biträde af någon svensk, som hjälpligt kunnat gifva några franska repliker. Så vet man, att Langlois och hans hustru uppfört en scen ur Regnards Democrite Amoureux, likaså att han spelat hufvudrollen i den på franska uppförda Arlequin fourbe voyageur, men såsom vanligt vid arlequinader innehöll äfven

denna troligen blott ett par roller. Däremot kan denna förklaring ej användas för t. ex. Voltaires Alzire, som innehåller åtta stora roller och är på vers.

En undersökning af repertoaren har emellertid så godt som öfvertygat mig om, att troligen två franska trupper funnits här under den ifrågavarande perioden. Tyvärr är repertoaren mycket litet känd. Frånsedt uppgifter i de svenska stycken, som trycktes under frihetstiden, samt några få affischer, är den bästa källan de i tidningarna införda annonserna. I Posttidningen läsas dock endast några få, och de flesta stå att finna i den franska Stockholm Gazette, som började utkomma 1742. Där infördes dock ej annonser om *alla* skådespel, utan blott om nya stycken, sådana, med hvilka saisonen inleddes, o. d. De hafva här anförts för åren 1742—1753. Därjämte stå några upplysningar att vinna ur Lovisa Ulrikas bref, både de tryckta och de otryckta (i Eriksbergsarkivet, ur hvilka senare Hr. Nils Erdmann godhetsfullt gifvit mig några härpå syftande utdrag). Slutligen innehåller C. R. Berchs bref till Tessin ett bidrag till denna fråga.

Teatern var som bekant stängd från november 1741 till nyåret 1743 i anledning af sorgen efter Ulrika Eleonora, och enligt annons i Stockholm Gazette den 31 dec. 1742 (gamla stilen) skulle man den följande veckan återupptaga teaterverksamheten. De första styckena äro utan tvifvel svenska. La dame invisible säges vara en öfversättning, likaså la Famille extravagante (se annons 20 april 1744), Ulisse et Circée och la Fille de Bons Sens. Beträffande Esther var detta stycke öfversatt af Adelcrantz samt spelades väl därför i denna öfversättning, och för L'Affairé fainéant angifves längre fram (maj 1744) den svenska titeln: Den sysselsatte dagdrifwaren (d. v. s. Holbergs Den stundeslöse). Saul et Jonathan var ett otryckt stycke af Hesselius. Af de före november 1743 uppförda är det således blott ett stycke, La Stupidité et la Finesse, om hvilket man ej vet, huruvida det spelats på svenska eller franska. Då emellertid ingenting nämnes om språket, har man anledning att antaga, att detta varit det vanliga eller svenska, och detta synes tydligt däraf, att stycket gafs till förmån för den svenske aktören Palmberg.

Men i november 1743 inträder en förändring. Då uppföres för första gången på franska språket Mahomet Second, åtföljd af en komedi på svenska. Sedan följa åter stycken, som direkt angifvas såsom svenska öfversättningar: L'Enfant prodigue, Mort de Cæsar och Le Joueur. Men den 24 april 1744 kommer åter en tragedi på franska språket, Phanazar, med ett tillkännagifvande, att om dylika stycken vunno anklang, skulle de då och då uppföras. Den 26 maj uppfördes också Phanazar ånyo jämte ett svenskt stycke, och den 16 maj en tredje fransk tragedi, Polixene et Pyrrhus, också jämte ett svenskt stycke. Dessa franska stycken hade, såsom man ser, hittills blott varit tragedier, men den 29 juni 1744 annonserades Le légataire universel af Regnard, hvilket stycke förklarades vara den första franska komedi, som uppförts sedan teaterns inrättande. Såsom festrepresentation uppfördes det den 3 september jämte ett svenskt stycke. Och slutligen kom den 24 oktober truppens mest betydande representation, Voltaires på franska uppförda Alzire, som åsågs af kronprinsparet. Att den trupp, som gaf detta skådespel, värkligen varit fransk, framgår af Lovisa Ulrikas bref. Den 9 oktober skrifver hon till brodern: "Les promenades sont charmantes, et je crois que Drottningholm et Ulriksdal auraient votre suffrage. Ensuite nous aurons la comédie française, les bals et les après-midi des conversations charmantes" etc., och i ett bref af den 6 november 1744 skrifver hon: "J'ai été il y a quelque jours à la comédie française. On jouait Alzire de Voltaire. Je crois que jamais pièce n'a été si maltraitée, et, si l'auteur avait été présent, je ne doute pas qu'il serait mort de dépit. J'avoue que le ridicule m'a beaucoup amusée, surtout les ballets. Les danseuses avaient toutes la taille de madame de Kamecke et [étaient] laides à proportion, les pieds gigantesques, et pour des pas, elles ignoraient qu'il y en eût au monde. Ce n'étaient que les bras qui agissaient [et] qui ressemblaient parfaitement à ceux d'un moulin à vent. L'aimable Barbarina et la divine Cochois auraient rougi de honte de voir leur art si avili. J'ai renoncé d'y retourner, et l'année prochaine nous comptons d'avoir une excellente troupe de comédiens français."

Af det anförda synes mig således framgå, att det varit en —

visserligen mycket dålig — fransk trupp, som spelat på Bollhuset, tydligen i förening med den svenska, så att den ena uppfört ett stycke på franska, den andra ett på svenska under samma kväll. Efter Alzire uppfördes likaledes på fransk vers en komedi af Hauteroche, Le Deuil, tillsammans med ett svenskt stycke, Le Paysan engagé, i hvilket Sylwan troligen med rätta igenkänt Den pantsatte bondedräng. Den 10 maj 1745 gafs slutligen Deschamps' Caton d'Utique, likaledes på franska, åtföljd af den nyssnämnda Le Deuil. Men därefter tyckas fransmännen hafva rest, och vi finna, att Langlois på sommaren sökt rekrytera truppen.

Anledningen till afresan var möjligen farhågan för den bättre franska trupp, om hvilken Lovisa Ulrika talat i slutet af sitt nyss citerade bref. Om denna skref Lovisa Ulrika till sin mor den 15 dec. 1744: "Le roi envoie Mr. Hårleman à Paris pour trois mois. Il a ordre d'engager une troupe de comédiens français, et je me flatte qu'ils seront ici au moi de mai ou de juillet" (Eriksbergsarkivet).

Men redan dessförinnan hade Berch, hvilken såsom kommissionssekreterare vistades i Paris, af Tessin mottagit order i denna sak och skref därom till Tessin 4 sept. 1744:

"J'ai eu l'honneur de recevoir les ordres de Votre Excellence, donnés à Carlscrona de 2 aoust v. st. 1744 pour la recherche d'une trouppe de comediens Francois que S. A. R. veut prendre dans son service. J'en ai parlé au S. Grandval, qui croit qu'il n'y aura point de difficulté à trouver des gens propres pour les deux Theatres, vu qu'en province les memes jouënt les pieces de l'un et de l'autre genre; et qu'il ne faudroit de Surplus qu'un Arlequin. Il m'a promis de s'en informer et de m'apporter reponse. En attendant je lui ai lu les avantages qu'on accordera à la trouppe: sur lesquels il viendra encore s'eclairer davantage. Il sera sans doute question de qui cette compagnie dependra pour prendre les ordres necessaires, qui fournira les habits des ballets et autres de caractere, comme dans les divertissement du Bourgeois gentilhomme, du malade imaginaire etc. Les acteurs étant obligés eux mêmes de se pourvoir d'habits François et à la Romaine. Si on les charge de la depense extra-

ordinaire, il est à craindre qu'ils s'y prendront trop mesquinement dans l'incertitude, si leur etablissement durera assez long tems pour regagner les avances. Il leur faudra aussi un maitre de ballets et une bonne danseuse. Les acteurs et actrices scavent communement assez pour figurer.

Un autre Comedien, que je mis en train de parler sur les trouppes à former dans un pays, dit qu'il estoit plus de la prudence d'engager vne trouppe toute faite, que de la rassembler vn à vn. L'entrepreneur cherchera son profit et se contentera de mauvais sujets: les bons lui coutant trop à attirer separement. Au lieu que dans vn trouppe dejà formée il y aura toujours quatre ou cinq bons sujets, qui la rendent supportable, pendent que les autres se perfectionnent. Le Prince peut dans la suite du tems renvoyer ceux qu'il voit incorrigibles et faire venir d'autres, en payant seulement le voyage aux congediées. Grandval me mettra sans doute au fait d'autres circonstances que j'aurai l'honneur de mander à Votre Excellence.

23 okt. 1744. Depuis la lettre que Votre Excellence me fit la grace de m'ecrire du 11/22 Sept. j'ai attendu vne autre pour me mettre plus precisement au fait de la somme que L. A. R. veulent accorder aux Comediens. Celle de six mille Ecus par an ne Leur est point suffisante, comme j'ai eu l'honneur de representer à Votre Excellence sur les rapports de Duchemin et de Drouillon. Le premier est à la Rochelle, où il attends ma reponse sur les conditions definitives, qu'il avoit demandées. L'autre, Drouillon, est encore ici, et me veut persuader qu'il est impossible qu'on puisse accepter moins, vu l'incertitude du revenu de la porte. Il faut, dit-il, environ 18 personnes pour former la trouppe, telle qu'on la souhaite pour les Comedies et ballets. Dans ce nombre on aura besoin pour le moins de 7 bons sujets, qui ne s'engageront point pour aller dans les pays etrangers sans avoir quelque chose au delà de 3000 L. par an, comme ils gagnent ici avec les Entrepreneurs des trouppes des provinces. Les autres ont 15. 16. 1800 L. suivant leur talens. La somme que la Cour donne n'est donc, selon Lui, que pour entretenir la tête de la troupppe. La porte doit nourrir la queue et payer les

depenses journalières, comme Gardes, la Symphonie et le Luminaire, outre les decorations, que de nouvelles pieces peuvent demander. De cette façon l'Entrepreneur croit avoir tres bonne opinion de la recette à Stockholm, quand il la suppose suffisante à ces fraix; sans qu'il se charge encore du magazin. Car si on remarque que le spectacle prend vn peu, il est de son interet de donner des pieces nouvelles et se pourvoir des deguisemens necessaires. Lyon et Strassbourg sont des villes bien peuplés, nombre de leur bourgeois aiment et tous entendent les pieces francoises; neantmoins les Entrepreneurs n'y gagnent pas toujours.

Pareil language avec ces deux Comediens tient encore vn troisieme, nommé Camasse, ordinaire de la trouppe du Roi Stanislas. C'est le pere de la petite danseuse, que Votre Excellence vit sur le theatre François, lorsque l'Oracle etoit dans sa nouveauté. Elle sera de la trouppe si le pere vient, quoique Drouillon m'ait aussi promis d'amener vne bonne. Ce Camasse a entendu parler de la Comedie à etablir à Stockholm, lorsque le Baron de Scheffer etoit à Luneville, et m'est venu voir pour offrir ses services. Son idée particuliere est, qu'aprés la pension que fait S. A. R. les Seigneurs de la Cour et la noblesse qui aime les Spectacles, voulussent bien s'abonner, pourque l'Entrepreneur voye à peu près sur combien il peut compter.

Si Votre Excellence veut que la trouppe parte dans le mois de Fevrier, je La supplie treshumblement de vouloir m'aider à lever ces difficultés à l'egard de la pension et des habits et me donner le plutot, qu'il sera de sa commodité, les ordres necessaires pour conclure avec l'vn ou l'autre. Le tems que les Comediens prennent leurs engagements s'approche."

Emellertid drog det om, innan truppen engagerades och reste, men att den värkligen kommit till Sverige, synes framgå af ett bref från Lovisa Ulrika till modern af den 29 oktober 1745 (Eriksberg). Sedan hon omtalat åtskilliga "nouvelles", fortsätter hon: "Celle qui fait à présent le plus de bruit ici est l'arrivée d'une troupe de Comédiens français; un spectacle est quelque chose de si nouveau en Suède que tout le monde l'attend avec impatience."

Att döma af ordalagen tyckas således representationerna den 29 oktober ännu ej hafva börjat, ehuru truppen anländt.

Redan i september 1745 hade den svenska truppen återupptagit sin verksamhet på Bollhuset, men intet enda stycke under den följande tiden angifves nu vara på franska, kan ej häller misstänkas vara det. De enda undantagen äro Arlequin fourbe voyageur och scenen ur Democrite Amoureux, som utfördes af Langlois och hans hustru. Mithridate spelades troligen i den öfversättning, som trycktes 1759, L'Envieux var säkerligen ej Voltaires komedi, utan Dalins Den afundsjuke, och Les Macchabées gafs enligt en äldre annons i Knöppels öfversättning. Lovisa Ulrikas franska trupp synes således, om den stannat i Sverige, ej hafva spelat på Bollhuset, utan blott inför hofvet.

Först 1750 höra vi åter om en obestridligen fransk representation, nämligen Le Festin de Pierre — troligen icke Molières, utan Thomas Corneilles. Samtidigt omtalar Langlois, att flera nya aktörer och aktriser skola uppträda. Men hvarken Le Festin de Pierre eller styckena 1743—1745 kunna hafva uppförts af en svensk trupp. Möjligen får man tänka sig saken så, att Langlois af de ej få mer eller mindre afsigkomna fransmän, som vistades i Stockholm, skaffat sig en tillfällig fransk trupp, som kunnat uppträda tillsammans med direktören och dennes fru. I hvarje fall fortsattes ej dessa franska representationer, och 1753 upphörde Langlois' värksamhet på Bollhuset.

Om Lovisa Ulrikas trupp 1745 föreligga mig veterligen tills dato inga andra uppgifter än de här anförda.

De förut omtalade annonserna i Stockholm Gazette lyda:

1742 31 Dec./11 Jan.

L'on se prépare à rouvrir le Théatre l'un des jours de la semaine prochaine. L'ouverture s'en fera par la premiere Représentation de la *Dame Invisible,* ou l'Amour Spectre, Comédie en cinq actes, traduite de l'une des pieces les plus commiques du Théatre Italien; cette piece sera précedée d'un Prologue pareillement très Comique. L'on se flatte d'autant plus de satisfaire le Public, que

la Troupe est très complette et même augmentée de quelques Acteurs qui ont représenté dans les Provinces depuis plusieurs Années.

1743 14/25 Jan.

Lundi prochain, 17 de ce mois, lon representera sur le Theatre Royal de cette ville, pour la Première fois, *Saül et Jonathan,* Poème dramatique en cinq Actes.

1743 12 Febr./4 Mars.

L'on prepare au Théatre Royal de cette ville pour Jeudi prochain 24 Fevrier 1743 la premiere représentation d'*Esther,* Tragedie, de feu Mr. Racine, dont le profit sera pour le Directeur; cette piece sera suivie de la *Famille Extravagante,* Comèdie en trois Actes, des mieux traduittes de celles qui ont parues jusqu'a present.

1743 8/19 April.

L'ouverture du Théatre Royal se fera Lundi 11 Avril 1743 par la premiere Représentation d'*Ulysse et Circée,* Comédie traduite du Théatre de Guerardi. L'on espére que la beauté de cette piéce, la nouveauté du Spectacle qui l'accompagne, et les depenses, qu'il a coûté, meriteront quelques momens d'attention du Public. L'on prie les personnes qui honoreront le Théatre de leur présence, d'avoir la bonté de se résouvenir, que les Billets d'Entrées à la Comédie ne passeront point le lendemain du jour que l'on les aura achetés; mesure que l'on est obligé de prendre pour de certains cas qui se passoient ci-devant.

1743 25 April/6 Maj.

Le 27 prochain on representera sur le Théatre Royale, une Comédie en vers, nommée *La Stupidité et la Finesse.* Cette Piece-là se joue au profit de l'Acteur Palmberg.

1743 19/30 Aug.

L'on representera Lundi prochain 22 de ce mois pour la prémiere fois sur le Théatre Royal de cette Ville, *L'affaire Fainéant,* Comédie

nouvelle très comique, laquelle on se flatte pourra étre du goût et à la satisfaction du Public. Le Prix des places sera à l'Ordinaire. L'on avertit, que les billets du jour ne vaudront rien pour le lendemain.

1743 12/23 Sept.

Jeudi prochain, l'on representera sur le Théatre Royal de cette ville, pour la prémiere fois: *La Fille de Bon Sens,* Comédie du Théatre de Guerard. Le Traducteur n'a rien épargné pour rendre cette piece digne de l'attention du Public.

1743 11/22 Nov.

Mardi prochain, 15 de Novembre, l'on representera, en Langue Françoise pour la prémiere fois, *Mahomet Seconde,* Tragedie nouvelle, qui sera suivie d'une petite Comédie en Langue Suedoise. On avertit le public, que les vieux Billets ne seront point valables à la porte de la Comédie.

1744 16/27 Jan.

Demain, Mardi 17 de ce mois, l'on representera sur le Théatre Royal de cette ville, pour la prémière fois, *L'Enfant Prodigue,* Comédie nouvelle en cinq Actes tirée sur l'original de Mr de Voltaire. Le traducteur n'a rien oublié pour la rendre digne de Son Auteur, et des Spectateurs qui la voudront honorer de leur presence.

1744 10/21 Febr.

L'on fera la Cloture du Théâtre Lundi prochain 13 de ce mois par la réprésentation de la morte de *César,* Tragedie traduite sur l'original de Mr. Voltaire, qui sera suivie du Triomphe du temps avenir, petite Comédie nouvelle très divertissante.

1744 13/24 Febr.

L'on fait aujourd'hui la Cloture du Théatre, mais le Directeur *Langlois,* conjointement avec les acteurs, pour donner des marques de leur reconnoissance sur la grace qu'on leur a accordée de quelques

représentations dans ce temps de carême, représenteront Jeudi prochain, 16 du présent mois, *La Mort de César* Tragédie, suivie d'*Arlequin et Scaramouche,* mauvais Valets, Comédie dans le goût Italien, dont le produit de la recette, sera (après les frais du jour payés) au profit des pauvres. L'on invite le Public de faire sa charité.

1744 23 Mars/3 April.

Le Public est averti que l'on fera l'ouverture du Théatre Mardi prochain, 27 de ce mois, par la Prémiere Représentation du *Joueur,* Comédie en cinq Actes, traduite sur l'Original de feu Mr. Reynard.

1744 20 April/1 Maj.

L'on Représentera sur le Théatre Royal de cette ville, Mardy prochain 24 Avril, pour la premiere fois, *Phanazar,* Tragédie d'un nouveau goût, en un acte, et en Langue *Françoise.* Si les pieces de ce genre ont le bonneur de plaire au Public, on lui en donnera de tems en tems. Cette piece sera suivie de *La famille extravagante* en Langue *Suedoise,* et d'un divertissement *Italien* orné de chants et de danse.

1744 11/22 Maj.

L'on représentera Mecredi prochain 16 de ce mois, sur le Théatre Royal de cette Ville pour la prémière fois: *Polixene et Pyrrhus,* Tragedie *Françoise* en un Acte, qui sera précédée de l'Affaire faineant, c'est à dire: *den Sysselsatte Dagdrifwaren,* Comedie *Suedoise* en 3 Actes, et suivie d'un petite pièce dans le goût *Italien.*

1744 22 Maj/2 Juni.

On fait avertir: Que pour satisfaire à un grand nombre de Personnes de Condition, l'on réprésentera sur le Théatre Royal de cette ville, Lundi prochain 26 de ce mois: *Phanazar,* Tragédie Françoise en un Acte, qui sera suivie de la *Poudre Arabique,* Comedie Suedoise en un acte, très divertissantes, et ensuite l'on représentera *Polixene et Pyrrhus,* Tragedie Françoise en un acte. Le tout finira par un divertissement dans le Goût *Italien.*

1744 19/30 Juni.

On fait avertir, que, demain Mecredi 20 du présent mois, l'on fera sur le Théatre Royal de cette ville, la Seconde Représentation des *Machabées,* Tragedie de la traduition de Mr. *Knöppel*, qui a été généralement approuvée.

1744 29 Juni/10 Juli.

Avertissement. L'on se prépare pour représenter sur le Théatre Royal de cette ville *Le Légataire Universelle,* Comedie *Françoise* en vers et en cinq Actes, mise au Théatre par Mr Regnard. C'est la prémière Comedie *Françoise* qui sera représenté depuis l'établissement du Théatre *Suedois.* L'on avertisera le Public du jour de la première représentation.

1744 31 Aug./11 Sept.

Son Excellence, Monsieur le Marquis de Lanmary, Ambassadeur de Sa Majesté Très-Chrétienne en cette Cour, pénétré d'une indicible joye pour le retablissement de la santé du Roi son Maître, et désiderant que chacun prenne part à un Evenement si considerable, fera representer sur le Théatre Royal de cette ville, Lundi prochain 3 du mois de septembre, pour le Public: *Le Legataire Universel,* Comédie Françoise en vers et en cinq Actes de feu Mr. Regnard, qui sera précedée d'un prologue en Langue Suedoise, suivie d'une petite pièce comique dans la même langue, et augmentée de chants et de Danses. Toutes les personnes qui se presenteront, seront admises dans le spectacle de la part de son Excellence, et l'on commencera la Comedie à cinq heures précises.

1744 19/30 Okt.

Leurs Altesses Royales par une grace singulière veulent bien honorer de Leur Auguste prèsence le Théatre Royal de cette Ville, Mecredi prochain 24 du présent mois; L'on se dispose pour y representer en François, *Alzire,* Tragédie de Mr de Voltaire, qui sera suivie d'*Arlequin duelliste,* petite Comedie nouvelle très-comique, qui sera entremelée de musique et de danse.

1744 16/27 Nov.

Les Comédiens representeront Mardi prochain 20 du present mois, pour la première fois, le *Paysan Engagé* Comedie Suedoise nouvelle, des plus divertissantes qui ayent encore été representées sur le Theatre Royal de cette Ville, et qui sera suivie du *Deüll,* Comedie Françoise en vers, et très-comique.

[1744 20 Nov./1 Dec. i texten.

Vendredi dernier plusieurs Dames et Cavaliers eurent l'honneur de representer devant Leurs Altesses Royales le Prince et la Princesse, la Tragedie *Britannicus* de Mr. de Racine, et la petite Comedie Françoise, l'*Oracle;* ce qui se fit sur le Theatre de cette Ville, et L. A. R. en ont temoigné leur satisfaction.]

1745 10/21 Maj.

Mardi prochain 14, de ce mois, l'on representera sur le Théatre Royal de cette Ville, en Langue Françoise *Caton d'Utique*, Tragedie nouvelle, qui par la beauté de son travail a été traduit, en Allemand, en Anglois, en Hollandois, et en Italien: Elle sera suivie du Deüll petite Comedie Françoise. Cette Representation sera au profit de M:lle Langlòis, Epouse du Directeur de la Comedie.

1745 2/13 Juli.

Le Sr. *Langlois,* Directeur de la Comedie, donne avis aux personnes qui ont représenté, ou qui representent actuellement la Comédie en Provence, qu'il y a plusieurs places vacantes dans la Troupe des Comediens à Stockholm, que les Acteurs et Actrices, qui souhaitteront se presenter avant le vingtième du mois d'Aout prochain, peuvent s'assurer d'y être reçus, en donnant des Attestations de leur bonne Conduite. Ceux qui se presenteront après ledit terme, seront tenus et obligés à faire preuve de leurs talens pour la Comedie. Les Acteurs et Actrices qui auront quelques tinctures des Langues Allemande et Françoise, seront préférés à tous autres.

1745 2/14 Sept.

Demain mercredi 4 Septembre, l'on fera l'ouverture du Théatre Royal, par la Representation de *Kanstöparen,* Comedie en 5 Actes, plusieurs acteurs et actrices Agrègés nouvellement dans la troupe, esperent que par leur assiduité à remplir leur devoir, ils s'attireront l'Estime du public. L'on trouvera aussi des billets d'En[t]rée à la Comedie, à la boutique de l'Imprimerie Royale.

1745 10/21 Sept.

Le Directeur Langlois donne avis, et prie les personnes qui ont la bonté de travailler pour l'augmentation et l'embellissement du Théatre Suédois, soit en productions où traductions, de remettre ou faire remettre leurs ouvrages entre ses mains, dont il leur tiendra un sûr et fidel compte. Il est obligé de prendre ces mesures pour eviter les inconveniens et abus qui se sont glissez jusq'à present. L'on se prepare à representer l'un de ces jours *Crispin Medicin, et l'ami de tout le monde.*

1745 18/29 Okt.

Lundi prochain 21 de ce mois, il sera representé au Théatre Royal *Harlequin Politique,* Comedie nouvelle, suivie d'un Ballet de nouvelle Invention.

1745 29 Okt./9 Nov.

Demain Mercredi 30 Oktobre, l'on Representera pour la premiere fois: L'Orgueil et la pauvreté, Comedie nouvelle, traduite du Théatre Espagnol; une jeune Enfant de quatre ans et demie chantera un air nouveau dans toutes les Regles de la musique.

1745 12/23 Nov.

Vendredi prochain, 15 de ce mois, l'on representera sur le Theatre Royal, pour la premiere fois, par les soins et pour le compte de l'Acteur Palmberg: l'*Anphitrion,* Comedie de Moliere, traduite en vers Suedois.

27 Dec. 1745/7 Jan. 1746.

Lundi prochain 30 du mois de Decembre, l'on representera sur le Théatre Royal de cette Ville l'*Envieux,* comedie en trois actes.

1746 17/28 Jan.

Le Directeur Langlois et les Acteurs de la comedie, desirant et souhaittant de donner des preuves de leur Zèle, et prendre part à la joye que cause l'heureux evenement qui vient d'arriver par la Naissance d'un Auguste Prince, ont preparé un divertissement qu'ils donneront gratis au public, Lundi prochain 20 de ce mois, sur le Téatre Royal. Ils ont choisi tout ce qui se peut trouver de meilleur et de plus comique dans le Téatre Suedois. La piece a pour titre: *Arlequin Sculpteur, Peintre et Musicien,* ils n'épargneront ni soins ni peine pour satisfaire les Personnes qui voudront bien les honorer de leur presence. L'on commencera à 5 heures précises.

1746 31 Jan./11 Febr.

Mercredi prochain, 5 de Fevrier, l'on representera sur le Téatre Royal, pour le bénefice et au profit du Directeur Langlois, *Arlequin fourbe Voyageur,* Comedie nouvelle en François, tirée de l'ancien Téatre Italien. Le Sr. Langlois y fera le Role d'Arlequin. Cette piece sera suivie de *Collin Maillard,* Comedie de Mr. Dancourt, traduite en langue Suedoise.

1746 18/29 April.

Demain 23 Avril, on ouvrira le Theatre par la Représentation du: *Libertin rendu Sage*, Comèdie en 5 Actes, en Suedois.

1746 6/17 Maj.

Vendredi prochain on representera sur le Theatre Royal: le Malade Imaginaire.

1746 22 Aug./2 Sept.

L'on fera l'ouverture du Théatre Mecredi prochain 27 du present mois d'Août, par *Crispin Medicin*, Comedie en trois Actes, qui sera

suivie *Du Mari Retrouvé*, petite comedie nouvelle. Le tout sera précedé d'un Prologue intitulé, *Mammon,* ou *Le Diable d'Argent.* L'Acteur *Lindal,* qui depuis l'établissement du Theatre Suedois a rempli le Role d'Arlequin, avec l'applaudissement du Public, y reprendra son Caractère ordinaire.

1746 24 Okt./4 Nov.

Lundi prochain 27 du présent mois, l'on représentera sur le Théatre Royal de cette Ville: l'*Ecole des Femmes,* Comedie en vers et en cinq Actes. La jeune Actrice qui a représenté ci-devant le Role d'Agnes avec une applaudissement géneral, et qui étoit absente de la Troupe depuis près de trois ans, y étant revenue, y répresentera le meme Role, et espere de satisfaire le Public.

1747 9/20 Jan.

L'on fera l'ouverture du Théatre Lundi prochain 12 du présent mois, par *Le Temple de l'Ennuy*, prologue nouveau, qui précedera *Cornutus,* Comedie nouvelle en 3 Actes, très comique.

1747 24 Mars/4 April.

Le 26 sera representé sur le Théatre Royal: *Oedippe,* Tragédie de Mr. Voltaire, traduite en Suedois.

1747 5/16 Maj.

On fait avertir qu'avec la gracieuse permission de l'Illustre Assemblée de la Noblesse l'on representera sur le Theatre Royal de cette ville, demain, Mecredi 6 du present mois de Mai *Mitridate,* Tragedie de feu Mr. de Racine, qui sera suivie d'un divertissement Comique orné de Musique et de danse.

1747 22 Maj/2 Juni.

Lundi prochain 25 du présent mois, l'on representera sur le Téatre Royal, pour la seconde fois, l'Opera de *Syrinx,* qui a été generalement aplaudi, et qui sera augmenté de plusieurs embellissemens qui n'ont pû être exécutés à la première Représentation,

et par ordre de la Noblesse, l'on y ajoutera la même Pantomime qui a suivie *Mithridate.*

1747 2/13 Juni.

On fait avertir, que l'Empressement du Public a été si considerable pour l'*Opera de Syrinx,* que pour repondre à sa volonté, l'on en fera une Représentation sur le Théatre Royal, demain Mecredi 3 du présent mois de Juin. Cette piece sera suivie d'un Divertissement dans le gout Italien.

1747 17/28 Nov.

On fait avertir, que demain 18 de ce mois, l'on representera sur le Théatre Royal de cette ville pour la première fois, et pour le Compte de l'Acteur Palmberg, une Traduction de la Comédie de Molliere, intitulée: *Les Précieuses Ridicules;* Et que cette pièce sera suivie de nouveaux Divertissements.

1748 1/12 Jan.

Lundi prochain 4 de ce mois de Janvier on rouvrira le Théatre Royal, en représentant: *La Sorcellerie Imaginaire,* d'une Traduction nouvelle.

[1748 8/19 Jan.

Le 14 de ce mois, qui est le jour d'après l'anniversaire de la naissance du jeune Prince-Héréditaire, la Chapelle de Leurs Altesses Royales, représentera sur le Théatre de cette ville, un Divertissement de Musique Composé sur cet heureux evénement sous le Titre de: *La joye universelle de la Suede pour la Naissance de Son Altesse Royale le Prince Gustave.*]

1748 26 Jan./6 Febr.

On fait avertir: que par un ordre superieure l'on representera demain 27 de ce mois sur le Théatre Royal, *Syrinx,* Opera comique. Le Directeur Langlois et son Epouse, feront la Scene de reconnoissance de Democrite-Amoureux.

1748 9/20 Febr.

On fait avertir, que Demain, 10 de ce mois, on representera sur le Theatre Royal de cette ville, une Tragi-Comedie intitulée: *La Reine Disa,* à la memoire de laquelle subsiste encore la renommée foire d'Upsal qu'on appelle *Distingen.*

1748 5/16 April.

On fait avertir: que l'on fera l'ouverture du Théatre Royal Jeudi, 7 du présent mois, par la representation des Machabées, Tragedie, qui sera suivie du Mariage for[c]é, petite Comedie, le tout en Suedois.

1748 6/17 Maj.

L'on prépare sur le Théatre Royal de cette Ville pour Lundi prochain 9 du présent mois la première représentation *Des Arrets de l'Amour*, Comedie nouvelle, ornée de chant et de Danses, et sur tout de vaudevilles. C'est la première pièce Suedoise, où il se trouve de ce genre de Musique.

1748 15/26 Juli.

On a été requis d'avertir, qu'un Etranger, nouvellement arrivé en cette Ville, et qui sçait jouër de plusieurs Instrumens à l'usage de son pays, lequels n'ont jamais été vus dans celui-ci, se prépare d'en executer sur le Théatre Royal l'un des jours de la semaine prochaine, dans la représentation d'une Pièce nouvelle, intitulée: *Les eaux Minerales.*

1748 22 Juli/2 Aug.

L'on fera l'ouverture du Théatre Mecredi prochain 27 du présent mois, par la première représentation *Des Eaux Minerales,* Comedie nouvelle, ornée d'agremens de chants et de Danses. L'Etranger, que l'on a annoncé dernièrement, y fera l'exercice d'Instrumens qui n'ont pas encore été vues dans ce pays.

1748 4/15 Nov.

Demain, Mecredi, 9 de ce mois, on representera sur le Théatre Royal une nouvelle Comédie, appellée: *le Chef d'Oeuvres d'Arlequin.*

1749 10/21 Jan.

L'on fera l'ouverture du Théatre Royal Lundi prochain, 16 de ce mois, par la Représentation de *Jul-Stugan,* ornée de chants et de danses.

1749 14/25 Febr.

L'on representera demain, 15 de ce mois, sur le Thèatre de cette ville, *L'Amour à la mode,* Comedie nouvelle en trois Actes.

1749 5/16 Sept.

Vendredi prochain, 8 du present mois de Septembre, l'on representera sur le Theatre Royal de cette Ville, l'Impatient, Comedie nouvelle en 5 Actes.

1749 28 Nov./9 Dec.

Demain 29 de ce mois, on representera sur le Théatre Royal l'Opera *l'Hercule,* pour Compte de l'Acteur Palmberg. La musique sera executée par les Musiciens de la Chapelle de L. A. R. et il y aura de belles voix qui ne se sont pas fait entendre auparavant.

1750 1/12 Maj.

Demain Vendredi, 2 de ce mois, l'on fera Pourverturedu (!) Théatre-Royal, par une representation de *Brutus,* traduite sur l'original de Mr. de Voltaire.

1750 17/28 Juli.

On fait avertir, que l'on se prépare avec toute l'attention possible à faire l'ouverture du Theatre Royal par le *Festin de Pierre,* en Langue Françoise, et l'une des plus belles pièces de feu Mr. de Corneille. Plusieurs Acteurs nouveaux et Actrices nouvelles paroîtront dans cette pièce.

1750 4/15 Dec.

Jeudi prochain 6 de ce mois, on representera, un nouvel Opera intitulé: *Arachne,* qui fut convertie en Araigné.

1751 18/29 Jan.

Lundi prochain on representera sur le Theatre-Royal, l'Opera de *Syrinx.*

1751 15/26 Febr.

Lundi prochain, 18 du présent mois, on donnera, au Théatre-Royal, une représentation de l'Opera d'*Arachnée,* avec toutes les decorations, et ce qui en depend.

1752 22 Sept./3 Okt.

Demain, on ouvrira le Théatre de cette Ville par la représentation de la Comedie appellée: *Swenska Sprätthöken.*

Därefter upphöra annonserna i Stockholm Gazette.

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

35.

1916.

Upprättad af NILS GOBOM.

---

1. Bibliografier.

ABERSTÉN, S. En svensk tidskriftsbibliografi.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 282—285.

BELFRAGE, S. Geijerlitteraturen. En översikt.
I *Tidskr. för det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 5, s. 239—241.

BRING, S. E. Trollhättan i litteraturen. Några bibliografiska anteckningar.
I *Trollhättan, dess kanal- och kraftverk. Utg. af Kungl. Vattenfallsstyrelsen.* Del 2: 2, s. 163—241.

BROBERG, S. GRÉN. Bibliografi över de under 1915 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen.
I *Modersmålslärarnas förening 1915—1916. Meddel. från arbetsutskottet*, s. 7—24.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. 1—2. 1898—1915.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 320—322, af A. NELSON.

DÖBELN, E. VON. Förteckning öfver framlidne förste teologie professoren och domprosten Anders Herman Lundströms af trycket utgifna skrifter.
I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 17, s. xxv—xxx.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1914.
I *Ark. för nord. filol.*, Bd 32, s. 352—386.

LUNDBERG, O. Nordisk ortnamnslitteratur 1915.
I *Namn o. bygd*, Årg. 4, s. 182—189.

MÖLLER, B. Litteratur om Halland.
I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 109—112.

Nobelpristagarna, De båda senaste. Några bibliografiska uppgifter. [1.] Verner von Heidenstam.
I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 229—232.

RUDBECK, J. Beskrivande och illustrerad förteckning över de upplagor av Sveriges landskapslagar, landslagar och stadslagar som av trycket blivit utgivna intill dess Sveriges rikes lag blev gillad och antagen på riksdagen år 1734. Bibliografi. 1915.

Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 72—74, af I. COLLIJN; *Stockh. dagbl.*, 28/1, af I. COLLIJN; *Sv. dagbl.*, 22/1, af B. LUNDELL; *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 10, af A. SJ[ÖGRE]N; *Upsala*, 2/6, af A. H. U[GGL]A.

SÆLAN, T. Finlands botaniska litteratur till och med år 1900. Hfors. 8:o. 633 s. Pr. 10 fmk.

Acta Soc. pro fauna et flora fennica, Bd 43: 1.

SETTERWALL, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 36 (1915). S. 427—466.

Bil. till *Hist. tidskr.*, Årg. 36.

SILOW, A. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 34 (1915). 50 s.

I *Samlaren*, Årg. 37.

Årskatalog för svenska bokhandeln. Utg. af Svenska bokförläggareföreningen genom A. NELSON. Årg. 44 (1915). Stockh. 8:o. 160 s. Pr. 2 kr.

2. Bibliotek och Arkiv.

A. Allmänt.

Accessions-katalog. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm. Uppsala. Lund. Göteborg. 30 (1915). Utg. av Kungl. biblioteket genom S. HALLBERG. Stockh. 8:o. VIII, 758 s. Pr. 1,50 kr.

BLOMBERG, G. O:SON. Sverige och svensk litteratur i Liverpools allmänna bibliotek.

I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 119—121.

[FORSSTRAND, C.] Våra största privatbibliotek. Några anteckningar ur boksamlandets historia. (Undert.: C. F.)

I *Sv. dagbl.*, 10/12.

Från bok- och biblioteksvärlden.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 78—90, 170—180, 341—357.

HÖGBERG, P. Manuscrits espagnols dans les bibliothèques suédoises.

I *Revue hispanique*, T. 36, s. 377—474.

TYNELL, K. Folkbiblioteksväsendets utveckling i Sverige åren 1913—16.

I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 202—206.

WALDE, O. Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie. 1. Ak. afh. Upps. 8:o. XIX, 351 s. Pr. 6 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, 11/9, af F. BÖÖK; *Nya dagl. alleh.*, 4/9, af G. C[ARLQUIST]; *Hist. tidskr.*, Årg. 36, Öfvers. o. granskn., s. 80—82, af A. B. C[ARLSON]; *Hist. tidskr. för Skåneland*, Bd 6, s. 456—458, af [L. WEIBULL]; *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 46, af A. S[JÖGREN]; *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 294—320, af I. COLLIJN.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. (Kalenderåret 1915.) [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]

I univ:ts *Årsberättelse,* 1915/16, s. 41—60. — Äfven sep. med tit. *Lunds universitets biblioteks årsberättelse.* 1915. Lund. 8:o. 21 s.

WEIBULL, L. Vägledande förteckning vid person- och släktforskning i landsarkivet i Lund. 8:o. VI, 92 s.

Stockholm.

BERGH, S. Svenska riksarkivet 1618—1837.

Meddel. från Sv. riksarkivet, N. F., 2: 5.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.,* 5/4, af K. W[ARBURG]; *Sv. dagbl.,* 2/4, af C. HALLENDORFF; *Nya dagl. alleh.,* 31/3, af N. F[ORSSELL]; *Hist. tidskr.,* Årg. 36, Öfvers. o. granskn., s. 91—96, af V. GÖDEL; *Personhist. tidskr.,* Årg. 18, s. 124—128, af B. BOËTHIUS; *[Dansk] Hist. Tidsskr.,* Række 8, Bd 6, s. 275—277, af A. LINDVALD; *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 3, s. 322—327, af E. NAUMANN; *Dag. nyh.,* 9/4, af L. M. BÅÅTH; *Stockh.-tidn.,* 2/4, af K. NORDLUND.

BOËTHIUS, B. Samlingar av handlingar rörande skrån och hantverkerier 1717—18 i kommerskollegiets arkiv.

I *Meddel. från Sv. riksarkivet,* N. F., 1: 41, s. 335—356.

BRULIN, H. Gadebuschska samlingen i Riksarkivet. En redogörelse.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 3, s. 40—52.

COLLIJN, I. Magnus Gabriel de la Gardie's samling af äldre stadsvyer och historiska planscher i Kungl. biblioteket. 1915.

Anm. i *Stockh. dagbl.,* 10/7, af A. HAHR; *Zentralblatt für Bibliothekswesen,* Jahrg. 33, s. 57, af [H.] MEISNER; *Deutsche Literaturzeitung,* Jahrg. 37, sp. 557—558, af H. MEISNER.

—— Katalog der Inkunabeln der Kgl. Bibliothek in Stockholm. Teil 2. H. 1. Stockh. (tr. i Upps.) 8:o. II, 103 s. Pr. 12,50 kr.

Teil 1—2: 1 anm. i *Zentralblatt für Bibliothekswesen,* Jahrg. 33, s. 372—374, af E. VOULLIÈME.

—— Storartad donation till Kungl. biblioteket. Fredr. Vult von Steijerns Goethe- och Wagnersamlingar testamenterade till vårt bibliotek. Hvad samlingarna innehålla.

I *Stockh. dagbl.,* 9/2.

DAHLGREN, E. W. Nya katalogregler för Kungl. biblioteket i Stockholm. Reflexioner och kommentarer.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 3, s. 181—200.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 36. Stockh. 8:o. 65, 45, 43, 138 s., 4 pl., 2 faksimil.

Årsberättelser för åren 1913, 1914 och 1915. — Katalogregler för Kungl. biblioteket samt anvisningar för anordnande av bokband, av riksbibliotekarien fastställda den 30 juni 1916.

Katalogregler för Kungl. biblioteket samt anvisningar för anordnande av bokband. Av riksbibliotekarien fastställda den 30 juni 1916. 138 s., 2 faksimil.

I *Kungl. bibliotekets handl.*, 36. — Äfven i särtr.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 39—41. Stockh. 8:o. S. 243—367, 5 pl. Pr. 1,50 kr.

1: 39. Riksarkivariens årsberättelse för 1915. — 1: 40. Handlingar rörande arkivväsendet. — 1: 41. Smärre utredningar.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 2: 5. Stockh. 8:o. VIII, 468 s. Pr. 6 kr.

S. BERGH. Svenska riksarkivet 1618—1837.

Rådhusarkivet under flyttning.

I *Stockh. dagbl.*, 22/1.

SIMONSSON, I. Ett återfunnet bibliotek i gamla rådhussalen.

I *Sv. dagbl.*, 16/1.

Uppsala.

AREEN, E. Upsala universitetsbiblioteks byggnadshistoria. (Föredragsref.)

I *Ups. nya tidn.*, 4/2.

Södermanland-Närkes nations arkiv.

I *Ups. nya tidn.*, 17/2.

Universitetsbiblioteket under år 1915. [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]

I univ:ts *Redogörelse* för 1915/16, s. 66—113. — Äfven sep. med tit. *Uppsala universitets biblioteks årsberättelse för år 1915.* Upps. 8:o. 50 s.

Åbo och Helsingfors.

JÖRGENSEN, A. Anteckningar om några äldre bokägarmärken i Helsingfors universitetsbibliotek.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 38—40.

Öfriga.

Göteborg.

JOHANSSON, J. V. Göteborgs biblioteksförhållanden.

I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 122—123.

Helsingborg.

SJÖGREN, A. Virginska biblioteket i Helsingborg.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 17—36.

Jönköping.

SCHARTAU, S. Jönköpings stadsbibliotek.

I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 167—169.

Västerås.

LANDTMANSON, S. Stiftsbiblioteket [i Västerås]. Föredrag vid biblioteksmötet i Västerås den 10 aug. 1915.

I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 16—20.

Östersund.

KARDELL, S. J. »Jämtlands bibliotek».
I *Biblioteksbladet*, Årg. 1, s. 210—214.

3. Bok- och urkundsväsen.

Tidskrift, Nordisk, för bok- och biblioteksväsen. Under medverkan af O. Kolsrud, V. Madsen, G. Schauman utg. af I. COLLIJN. Årg. 3 (1916). Upps. 8:o. VIII, 357 s., 2 pl. Pr. för år (4 häft.) 10 kr.

[ABERSTÉN, S.] Göteborgs boktryck och boktryckare. 1650—1850-talet. (Undert.: S. A.)
I *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 21/9.

COLLIJN, I. Våra äldsta svenska böcker. Hvad som återstår af vår äldsta tryckta litteratur och hur den kunnat bevaras.
I *Stockh. dagbl.*, 10/12.

HIERTA, P. Oxenstiernska pappersmärken från 1600-talet.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 165—166. — Med tillägg af [I.] C[OLLIJ]N.

JÖRGENSEN, A. Bokägarmärken i Finland. Hfors. 4:o. 156 s. Pr. 20 fmk.

LAGERSTRÖM, C. Bokomslag — en viktig detalj av bokutstyrseln.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 17, s. 19—21.

—— Bokillustration och bokdekorering.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 17, s. 145—146.

LUNDELL, B. Kvinnor och böcker. Några blad ur krönikan om Sveriges kvinnliga bibliofiler.
I *Sv. dagbl.*, 10/12.

RAMM ERICSON, E. Svensk stil i svenskt tryck. Hvad man har att hoppas af Slöjdföreningens stora täflan.
I *Sv. dagbl.*, 7/8. — Med anledn. af den af Sv. slöjdfören. utlysta täflan om en svensk boktryckstyp (Bilaga till *Sv. slöjdfören. tidskr.*, H. 2).

RUDBECK, G. Två sällsynta psalmböcker.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 162—165.

RUDBECK, J. Nya bidrag till Västerås äldre boktryckerihistoria. 1. Olof Olofsson Helsing 1621—1630. 2. Peder Eriksson Wald 1635—1642. 3. Eucharius Lauringer 1642—1669.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 131—141, 265—276.

SJÖGREN, A. Svenska kungliga och furstliga bokägaremärken inklusive dedikations- och donationsexlibris. 1915.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 69—72, af I. COLLIJN.

—— Svenska exlibris. 1. Topografiska exlibris. 1. Förtecknade och utgivna. Stockh. 1915. 4:o. VI, 60 s. Pr. 10 kr.

—— Några variantexemplar av Henrik Keysers Amsterdambibel 1688.
I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 17, s. 10—17.

SJÖGREN, A. Ur anteckningsboken. Smärre boktryckerihistoriska bidrag. 13. Monogrammisten M:s ramgarnityr.

I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 17, s. 211—222.

—— Ännu ett Christinaband.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 1—3.

—— Ett nyupptäckt typografiskt exlibris från 1700-talet.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 4.

—— Ett svenskt bomärke-exlibris från 1600-talet och dess förebild.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 5—6.

[——] Ett nyupptäckt bokägaremärke för Johan Georgii Gothus Wadstenensis. (Undert.: A. SJ—N.)

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 10.

—— Tre dedikationsexemplar av Hirschfeldts Kyske Joseph.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 49—51.

—— Något om bokägaremärken (exlibris).

I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 17, s. 377—380.

—— Äldre svenska pappersmärken.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 258—261.

SVEDBERG, TH. Om synliggörande av utplånad skrift.

I *Meddel. från Sv. riksarkivet*, N. F., 1: 41, s. 357—367.

ÖSTMAN, N. Stockholms stads bokauktionskammare 1674—1735.

I: F. U. WRANGEL, *Stockholmiana*. Saml. 5, s. 231—269.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

AALL, A. Filosofien i Norden. 2. Den svenske filosofi.

I *Edda*, Bd 4, s. 222—245. — Denna uppsats kritiserad i *Sv. tidskr.*, Bd 6, s. 63—67, af H. MEURLING.

BAGGE, P. Skol- och gymnasielifvet vid Sveriges äldsta gymnasium för ungefär hundra år sedan.

I *Läsn. för svenska folket*, 1916, s. 161—185.

CEDERSCHIÖLD, G. Minnen från Kungl. Flickskolekommittén.

I *Verdandi*, Årg. 34, s. 4—15.

EDQUIST, C. Skolminnen. Stockh. 8:o. 171 s. Pr. 2 kr.

Anm. i *Pedagog. tidskr.*, Årg. 52, s. 288—290, af [V.] V[E]S[S]B[ER]G.

FORSSELL, B. [Skolväsendet i Örebro.]

I förf:ns *Örebro och dess utveckling*, Bd 2, s. 66—93.

GÖDEL, V. Antikvitetskollegiet — en banbrytare för svensk fornforskning. Ett kulturhistoriskt 250-årsminne.

I *Sv. dagbl.*, 17/12.

HAMNELL, T. Några data ur Karlskrona högre allmänna läroverks historia.

I *Studenter vid högre allm. lärov. i Karlskrona våren 1891. Ett minnesblad vid 25-årsjubileet* s. 7—16.

HILDEBRANDT, ELSE. Die schwedische Volkshochschule. Ihre politischen und sozialen Grundlagen. Berlin. 8:o. XVI, 155 s. Pr. 4 Mk.

Anm. i *Social tidskr.*, Årg. 16, s. 476—482, af E. INGERS; *Verdandi*, Årg. 34, s. 228—235, af K. NORDLUND; *Det nya Sverige*, Årg. 10, s. 602—605, af H. ÖSTMAN; *Stockh. dagbl.*, 18/7, af S. ROSÉN; *Aftonbl.*, 8/8, af T. HOLMBERG; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 12/10, af H. LINDBERG.

LUNDSTRÖM, V. Ett stycke »utlandssvenskt» studentlif på 1600-talet.

I *Sv. dagbl.*, 9/1.

SPANGENBERG, J. G. Minnen i ord och bild från 1866 års afgångskamraters skoltid i Örebro. Med anledning af halfsekelsfesten . . . samlade och utgifna. Örebro. 8:o. 115 s.

STÅRCK, J. Bidrag till den tyska skolgrammatikens historia i Sverige. 1. Stockh. 4:o. 14 s.

I *Högre reallärov. på Norrmalm. Årsredog.*, 1915/16.

SUNDBERG, V. o. HALL, B. R. Om Danviken och dess verksamhet, dess präster och skola.

I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1916, s. 59—108.

VESSBERG, V. Stockholmska skolförhållanden år 1684.

I *Pedagog. tidskr.*, s. 347—353.

[VETTERLUND, F.] Litteraturhistoria [i Sverige].

I *Sveriges land och folk. Hist.-statist. handbok.* Uppl. 2. Del 1, s. 518—519.

WÄGNER, H. Där de härliga lagrarna gro. Causerier och croquiser från studentlivet. Stockh. 8:o. VII, 163 s. Pr. 2,75 kr.

Göteborg.

Göteborgs högskola 25 år. 1891—15 september—1916.

I *Göteb. handels- o- sjöf.-tidn.*, 14/9.

LUNDSTRÖM, V. Göteborgs högskola 1891—1916. 1—2.

I *Sv. dagbl.*, 14/9, 15/9.

[SYLWAN, O.] Översikt av Göteborgs högskolas uppkomst och dess utveckling 1891—1916. Av högskolans rektor. (Inbjudning till den högtidlighet, som Göteborgs högskola anordnar med anledning av dess tjugufemåriga verksamhet den 16 sept. 1916.) Göteb. 8:o. VII, 72 s. Pr. 1,50 kr.

Göteb. högsk. årsskr., Bd 22: 2.

WARBURG, K. Göteborgs högskolas tjugufemårsdag. Några minnesord.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 15/9.

Lund.

FÜRST, C. M. Theatrum anatomicum lundense. Ett bidrag till anatomiens historia vid Lunds universitet.

I *Sv. läkaresällsk. handl.*, Bd. 42, s. 816—849.

WULFF, F. A. Bilder, typer och förhållanden i Lund 1866—70.

I *Lunds dagbl.*, 23/6, 27/6, 8/7, 10/7.

WÄGNER, H. Där de härliga lagrarna gro. (Lund forntidens och ungdomens stad.)

I *Aftonbl.*, 19/8.

Uppsala.

Doktorspromotionen, Filosofie, i Upsala 1866. Ett femtioårsminne.
I *Upsala*, *30/5.

[FORSSTRAND, C.] Som Uppsalastudent på sjuttiotalet. [1—8.] (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, 29/10, 5/11, 12/11, 19/11, 26/11, 17/12, 24/12, 31/12.

[HASSELBLAD, Å.] Rustibussar. Uppsalabilder från 80—90-talet af STEN BLAD. Stockh. 8:o. 194 s. Pr. 2,25 kr.
Anm. i *Stockh.-tidn.*, 25/12, af K. B[ARR].

Inauguralis actus, celebratus in Regia & incluta Academia Ubsaliensi, cum... Johannes Skytte ... professionem à se fundatam, Iohanni Simonio, a. d. 5 decembr. anno 1625, solemniter commendaret. Upps. 8:o. 31 s.
I *Upps. univ. årsskr.*, 1916, Program, 1.

När vårfesten är »ett minne blott». En Uppsalabild från mormors tid, tecknad på fri hand efter gamla bref. Af L. Z.
I *Stockh. dagbl.*, 21/5.

SCHÜCK, H. [Den Skytteanska professurens tillkomst och historia.]
I *Upps. univ. årsskr.*, 1916, Program, 1, s. 3—98.

—— Professuren i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet. Historik. Upps. 8:o. 145 s. Pr. 2,25 kr.
Upps. univ. årsskr., 1916, Program, 4: 1.

Studenter och gesäller.
I *Ups. nya tidn.*, julnummer, 22/12.

Studentfäst, En, i förra seklets början. Oscarsdagen i Upsala 1819.
I *Ups. nya tidn.*, 28/12.

Studentlif i Uppsala på 1820-talet. Några utdrag ur en åldrings efterlämnade memoarer. (Ur släktgömmornas skattkammare.)
I *Stockh. dagbl.*, 31/12.

SVEDBERG, TH. Upsala universitets första kemiska laboratorium. Några dokument.
I *Ups. nya tidn.*, julnummer, 22/12.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Studentskan i 1890-talets Uppsala.
I *Stockh. dagbl.*, 18/2.

Var Uppsala bäst?
Enquête af *Stockh. dagbl.* Svaren publicerade i följande ordning: G. KALLSTENIUS, VALFRID PALMGREN MUNCK-PETERSEN, G. HUSS och R. LILJEFORS (2/1); MARIA SIRÉN (5/1); P. BJERRE, E. GRIP och B. O. AURELIUS (9/1); J. LILJEBLAD (21/1); HJ. PSILANDER (30/1); E. REUTERSKIÖLD (20/2); E. BILLING (27/2); C. BENEDICKS (6/3); K. STANGENBERG (11/6).

Vårfest, En minnesvärd, i Upsala för femtio år sedan. (Undert.: L.)
I *Upsala*, 30/5.

Finland.

AALL, A. Filosofien i Norden. 4. Filosofien i Finlann.
I *Edda*, Bd 6, s. 302—311.

LAGUS, E. Finlands svenskspråkiga skolor 1903—1914.
I *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 325—354.

ROSENQVIST, V. T. Frågan om skolans skiljande från kyrkan i dess första skede.
I *[Finsk] Teolog. tidskr.*, Årg. 21, s. 63—81, 208—227.

——— Carl Synnerberg.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 89—198.

SCHYBERGSON, M. G. Två bidrag om Algot Scarin.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 60—64.

Studentlif i Finland. Åbo och Helsingfors. (Undert.: QUIDAM.)
I *Tidn. Upsalas julläsning*, 1916, s. 15—16.

Svenska privatlyceum och Privata svenska reallyceum för gossar och flickor i Kuopio. Historik och matrikel, utg. i anledning av kamratmötet 19$^{24}/_{4}$16. 4:o. 137, 11 s. Pr. 10 fmk.

5. Kulturhistoria.

A. Allmänt.

BALDENSPERGER, F. Från Descartes till Gobineau. Två hundra års kulturella relationer mellan Sverige och Frankrike. 1—2.
I *Forum*, Årg. 3, s. 555—558, 569—571.

BECKMAN, N. Vägar och städer i medeltidens Västergötland. Ett topografiskt-historiskt utkast. Göteb. 8:o. 70 s. Pr. 1,75 kr.
Göteb. Kungl. vetensk.- och vitterh.-samh. handl. Följd 4. 17: 3.

BRAEM, C. Dagbok under en resa i Sverige åren 1671 och 1672. Utg. af B. MÖLLER. Stockh. 8:o. x, 58 s. Pr. 5 kr.

BÅÅTH, L. M. Helgeandsholmen och Norrström från älsta tid till våra dagar. 1. Tiden till 1718. Upps. & Stockh. 8:o. XI, 339 s., 1 pl., 2 kart. Pr. 15 kr.
Anm. i *Aftonbl.*, $^{15}/_{12}$, af R. JOSEPHSON; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{29}/_{12}$, af A. L. ROMDAHL; *Sv. dagbl.*, $^{20}/_{12}$, af C. FORSSTRAND; *Dag. nyh.*, $^{18}/_{12}$, af I SIMONSSON; *Nya dagl. alleh.*, $^{4}/_{12}$, af G. BOLIN; *Stockh. dagbl.*, $^{17}/_{12}$, af N. ÖSTMAN.

DAHLSTRÖM, S. Åbo domkyrkas stamböcker i Sverige 1681—82.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 236—278.

DARDEL, F. VON. Dagboksanteckningar 1873—1876. Stockh. 8:o. 255 s., 1 pl. Pr. 6,50 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, $^{24}/_{11}$, af G. N[ORDENSVAN]; *Aftonbl.*, $^{6}/_{12}$, af T. B[LANCHE]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{13}/_{12}$, af K. W[ARBURG]; *Sv. dagbl.*, $^{29}/_{11}$, af C. F[ORSSTRAND]; *Nya dagl. alleh.*, $^{16}/_{11}$, af H. S[ELDENE]R.

DE BRUN, F. Anteckningar rörande Svartbrödraklostret i Stockholm.
I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1916, s. 13—58.

DIETRICHSON, L. Horg og hov. Et bidrag til vore stavkirkers forhistorie.
I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 245—267.

FOGELKLOU, EMILIA. Ur fromhetslivets svensk-historia. 1. Stockh. 8:o. 216 s. Pr. 3,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 27/12, af A[NNA] M[ARIA] ROOS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 15/12, af J[EANNA] O[TERDAH]L; *Sv. dagbl.*, 24/11, af E. K[LEI]N; *Hertha*, Årg. 3, s. 392—393, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Vår lösen*, Årg. 7, s. 369—370, af K. B. WESTMAN.

—— Tusen år tillbaka. Några rättsbestämmelser angående kvinnan ur vår äldsta landskapslag.

I *Hertha*, Årg. 3, s. 135—138.

Folklivet på Söderslätt under senare hälften av 1700-talet. En samtida berättelse meddelad av B. MÖLLER.

I *Hist. tidskr. för Skåneland*, Bd 6, s. 384—411.

FORSELL, MARIE-LOUISE. Herrgårdslif i Bergslagen för sjuttio år sedan. Marie-Louise Forsells dagboksanteckningar i urval utg. af SYSTER HEIJKENSKJÖLD. Stockh. 8:o. XV, 227 s., 7 pl. Pr. 6 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 24/12, af G[EOR]G N[ORDENSVAN]; *Sv. dagbl.*, 22/12, af C. F[ORSSTRAND].

FORSSTRAND, C. Skeppsbroadeln. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. Stockh. 8:o. VIII, 160 s., 5 pl. Pr. 4 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 17/12, af G[EOR]G N[ORDENSVAN]; *Aftonbl.*, 15/12, af T. B[LANCHE]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 21/12, af [A.] Å[HMA]N; *Sv. dagbl.* 15/12, af C. HALLENDORFF; *Aftontidn.*, 28/12, af [E.] TH[YSELIU]S.

GRÖNSTEDT, J. Svenska hoffester. Sveriges historia i drottning Christinas tid. 4. Hur man roade sig i Stockholm på drottning Christinas tid. Stockh. 8:o. 128 s. Pr. 10 kr.

HALLENDORFF, C. Från storhetstidens Stockholmslif. 1. Johan Ekeblad och hans namnkunniga släkt. 2. Under Kristinas sista regeringsår. [3.] Hedvig Eleonoras kammarherre.

I *Sv. dagbl.*, 20/2, 27/2, 5/3.

ISBERG, A. U. Häxboken. Kulturhistoriska skildringar från det gamla Malmö. Del 1. Malmö. 8:o. 256 s., 10 pl. Pr. 6 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 8/9; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 27/6, af A. Å[HMA]N.

JOHNSSON, P. Från det forna Villand. Historiska och kulturhistoriska anteckningar från Villands härad. Kristianstad (tr. i Sölvesborg). 8:o. 189 s. Pr. 2 kr.

—— Småländska kulturbilder från 16- och 1700-talet. Kristianstad (tr. i Växjö). 8:o. 222 s. Pr. 2,50 kr.

Innehåller bl. a.: — — Äldre tiders resenärer om småländsk natur och småländskt folkliv.

—— Örebro län för hundra år sedan. Anteckningar. Örebro. 8:o. 179 s. Pr. 3 kr.

Innehåller bl. a.: — — Hur man byggde och bodde. — Om klädedräkten. — Skolväsendet på landsbygden. — Boktryckerier och tidningar.

KÄMPE, A. En gustaviansk patriot och hans hustru. Generalen greve Philip Schwerin och generalskan, född grevinna Putbus, skildrade. Stockh. 8:o. 288 s., 1 pl. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, 22/12, af C. F[ORSSTRAND].

LEWIN, EVA. En gustaviansk sjöofficer. Kapten Gustaf Lewins märkliga lefnadsöden skildrade efter hans memoarer. Stockh. 8:o. 210 s., 13 pl. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 9/11, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 2/12, af [A.] Å[HMA]N: *Post- o. inr. tidn.*, 18/11, af H. S[CHÜCK].

LINDROTH, HJ. Hvad ortnamnen berätta om Nordens äldre bebyggelsehistoria. 1—2.

I *Stockh. dagbl.*, 9/7; 16/7.

—— Estnisk bosättning i Sverige under äldre tider.

I *Ymer*, Årg. 36, s. 194—214.

NORDENSTRENG, R. Vikingafärderna. 1915.

Anm. i *Aftonbl.*, 28/5, af E. BRATE; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/6, af G. CEDERSCHIÖLD; *Sv. dagbl.*, 2/12, af J. GÖTLIND; *Dag. nyh.*, 15/11, af T. J. A[RNE]; *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 668—670, af B. NERMAN; *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 303—310, af R. PIPPING; *Stockh.-tidn.*, 9/4, af O. LUNDBERG.

—— Den svenska nationens uppkomst, tillflöden och utveckling. 1. Fornsvenska folkstammar. 2. Den nationella samlingen.

I *Stockh.-tidn.*, 16/7, 30/7.

—— Fornsvenskarnas kulturgärning i Ryssland.

I *Stockh.-tidn.*, 6/8.

TALLGREN, A. M. Sveriges förbindelser med Ryssland under bronsåldern.

I *Finsk tidskr.*, T. 80, s. 362—374.

TERSMEDEN, C. Amiral Carl Tersmedens memoarer. I sammandrag utg. av N. ERDMANN. 3. I Fredrik I:s Sverige. Stockh. 8:o. 277 s. Pr. 5 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 10/12, af V. SÖDERBERG; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 20/12, af [A.] Å[HMA]N; *Sv. dagbl.*, 10/12, af N. HERLITZ.

B. Teater- och musikhistoria.

ANREP-NORDIN, B. Musikaliska sällskapet i Visby 1815—1915. Minnesskrift, på sällskapets föranstaltande utg. Visby. 4:o. VI, 146, LXIV s. Pr. 5 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 18/12, af H. G[LIMSTED]T; *Sv. dagbl.*, 13/12, af O. M[ORALE]S.

BÅÅTH-HOLMBERG, CECILIA. Lundagårdens sångare [ɔ: O. Lindblad].

I förf:ns *Från gammal tid och ny*, s. 7—84.

[CASTRÉN, G.] Mlle Liljegren, den första finska operasångerskan. (Undert.: G. C.)

I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 175—176.

DAHLGREN, LOTTEN. »Ecco Roma!» En svensk tondiktares [ɔ: J. A. Josephsons] Roma-minnen. Brev och dagboksblad från 1840-talet.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 81—101.

[DANIUS, SIGRID.] En svensk musiker, som håller på att glömmas. Johan Erik Nordblom, kompositör och director musices i Uppsala. (Undert.: S. D.)

I *Sv. dagbl.*, 9/1.

Djurgårdsteatern 50 somrar. (Undert.: C. B.)

I *Nya dagl. alleh.*, 24/9.

FLODMARK, J. Genom minnets fjärrglas. Intryck från barndoms- och ungdomsdagar. Stockh. 8:o. 193 s. Pr. 3,25 kr.

Innehållet sammanfördt under hufvudrubrikerna: Teatrala hågkomster. 1: När Thalia lockar. — Teatrala hågkomster. 2: Spektakelbesök i Stockholm under 1840—1860-talen. — Växlande bilder ur erinringens värld.

Anm. i *Aftonbl.*, 1/11, af T. BLANCHE; *Sv. dagbl.*, 25/10, af C. F[ORSSTRAND].

FREDBERG, C. R. A. Teatern vid Södra Hamngatan [i Göteborg]. Ett sekelminne. 1—2.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/9, 12/8.

[HEDBERG, F. o. LAURIN, C. G.] Dramatisk konst [i Sverige].

I *Sveriges land och folk. Hist.-statist. handbok.* Uppl. 2. Del 1, s. 496—499.

LAURIN, C. G. Från Stockholms teatrar.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 102—117, 380—389.

LINDBERG, A. Barndoms- och ungdomsminnen. 1915.

Anm. i *Nya Argus*, Årg. 9, s. 47—48, af Y. H[IRN].

—— De första teaterminnena. Stockh. 8:o. 503 s., 1 pl. Pr. 4,75 kr.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 15/12, af K. W[ARBUR]G; *Stockh.-tidn.*, 16/12, af D. FALLSTRÖM; *Sv. dagbl.*, 28/12, af A. B[RUNIU]S.

LINDBLOM, E. Svenska teaterminnen från Chicago. Anteckningar och anekdoter. Stockh. 8:o. 192 s. Pr. 2,50 kr.

LINDGREN, A. Ur svenska musikens hävder.

Tillägg till: K. WALENTIN, *Populär allmän musikhistoria.* Uppl. 2. S 282—312.

LINDWALL, LILLY. Emilie Högqvist. Utkast till en biografi. Stockh. 8:o. 294 s., 20 pl. Pr. 5,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 3/12, af G[EOR]G N[ORDENSVAN]; *Aftonbl.*, 15/12, af M[ARIA] R[IECK]-M[ÜLLER]; *Göteb. handels- o. sjöf. tidn.*, 16/12, af J. A[TTERBOM]; *Stockh.-tidn.*, 10/12, af D. FALLSTRÖM; *Nya dagl. alleh.*, 10/12, af N. ERDMANN.

NILSSON, V. Northern music in America. 3. Swedish.

I *The Americ.-Scandin. review*, Vol. 4, s. 87—93.

NORDENSVAN, G. Lars Hjortsberg. En förstudie.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 1—17.

NORDMAN, P. Gabriel Linsén.

I *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 438—454.

NORLANDER, E. Gamla »Folkan». Minnen och hågkomster med anledning av teaterns flydda 25 år.

I *Stockh.-tidn.*, 10/9.

NYBLOM, H. Dans och dansmusik i Stockholm på 1760-talet.

I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1916, s. 174—196.

NYMAN, A. Stockholmska muser.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 55—63, 327—336.

PERSONNE, N. Svenska teatern. 4. Under Karl Johanstiden. 1818—1827. Några anteckningar. Stockh. 8:o. 302 s. Pr. 5,75 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 23/12, af H. G[LIMSTEDT]; *Sv. dagbl.*, 18/12, af C F[ORSSTRAND]; *Dag. nyh.*, 22/12, af B. B[ERGMA]N.

RABENIUS, O. Svenske Skuespillere.
I *Teatret*, Aarg. 15, s 122—127.

SELDENER, H. Oscarsteaterns tioårsjubileum.
I *Nya dagl. alleh.*, ¹/₁₂.

[SJÖGREN, A.] Minnen från de franska skådespelaretruppernas verksamhet i Sverige. [1]—2.
I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 6, s. 41—42.

STRÖMBERG, K. R. G. Svensk dramatik och svensk scen.
I *Forum*, Årg. 3, s. 598—600.

[ULLSTRÖM, E.] En »teaterlada» förr i världen. Några interiörer från Eskilstuna första teater.
I *Svenska scenen*, Årg. 2, s. 195.

[VALENTIN, K.] Tonkonst [i Sverige].
I *Sveriges land och folk. Hist.-statist. handbok.* Uppl. 2. Del 1, s. 489—495.

6. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Dagbok, Svenska akademiens. 1786—1789. Utg. af H. Schück. Stockh. 8:o. x, 591 s. Pr. 8,50 kr.
(Ur Svenska akademiens arkiv.)
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, ¹¹/₁₂, af [N.] E[rdma]nn.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Red. G. Gran; red.-sekr. F. Bull. Bd 5—6 (= H. 1—4, 1916). Kra. 8:o. 460, 384 s. Pr. för hel årg. 12 kr.

Författare, Svenska, utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 5: 1, 6: 1. Stockh. 8:o. Medl.-afg. 10 kr. för år.
5. Dikter av C. M. Bellman. Del 1. Fredmans epistlar. Utg. av R. Steffen. Text. — 6. Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren. Utg. af T. Hjelmqvist och K. Warburg. H. 1. — Meddelanden, nr 7.

Förhandlingar och uppsatser. 29 (1915). Hfors. 8:o. cxxv, 281 s., 1 pl. Pr. 8 fmk.
Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 129.
Förhandlingar. — B. Estlander. Dagen, ett undertryckt tidningsföretag 1856. — A. Hultin. H. G. Porthan som kåsör i Åbo Tidningar. Ett tillägg till M. G. Schybergsons Porthanbiografi. — C. von Bonsdorff. Gustaf Mauritz Armfelts öfverflyttning till Finland. — M. G. Schybergson. Två bidrag om Algot Scarin. — E. Lagus. Ur och i anledning av Fredrika Runebergs brevväxling i ungdomsåren. — V. T. Rosenqvist. Carl Synnerberg. — R. Hausen. »Kung Carls jakt» i urkundlig belysning. — S. Dahlström. Åbo domkyrkas stamböcker i Sverige 1681—82. — R. Hausen. Det kungliga nattlägret å Hvittis prästgård den 22 juli 1802.

Handlingar, Svenska Akademiens, ifrån år 1886. Del 27 (1915). Stockh. 8:o. 246 s. Pr. 4 kr.
Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1915: Tal af Akademiens direktör, herr Hallström. — Redogörelse för sammankomsten. — Minne af Petrus de Dacia, af herr Schück.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 37 (1916). Upps. 8:o. VII, 277, 50 s. Pr. 7 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 37.
Redog. f. årsmötet. — M. LAMM. Försoningstanken i Tegnérs Frithiofs Saga. — G. CARLQUIST. Några återfunna Daliniana. — S. CEDERBLAD. Lidner och Stagnelius. — H. OLSSON. Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. — G. LINDSTÉN. Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman. — F. BÖÖK. Tegnér och Ossian. — J. NORDSTRÖM. De olika Hercules-versionerna. — G. LINDSTÉN. Några brefutdrag rörande Utile Dulci i början af 1780-talet. — GUNHILD BERGH. Kellgrens första recension. — A. KORLÉN. Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten». — H. SCHÜCK. Ur gamla anteckningar. 7. Tungomålsgillet. — A. SILOW. Svensk litteraturhistorisk bibliografi, 34 (1915).

Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 148—149. Stockh. & Lund. 8:o & 4:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

H. 148. Peder Månssons skrifter. Utg. af R. GEETE. H. 4. — H. 149. K. F. SÖDERWALL. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 27. — Årsmöte med Bilaga (Ceremonielet vid nunneinvigning i Vadstena kloster. Efter ett gammalt handskriftsfragment i Kungl. biblioteket utg. af R. GEETE. Med titel och innehållsförteckning till »Småstycken på fornsvenska». Ser. 2. 1900—1916).

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 1: 37, 7: 9. Upps. 8:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

1: 37. Samlaren. Årg. 37. — 7: 9. 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af A. NOREEN och A. GRAPE. 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor.

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 107, 126—131. Hfors. 8:o. Medl.-afg. 10 fmk för år.

107. Släktbok. Utg. av A. WILSKMAN. 1: 3. — 126. Supplement till K. G. Leinbergs Finska prästerskapets besvär och Kungl. majestäts därpå gifna resolutioner. Utg. af A. SIMOLIN. — 127. Upplandslagen. Handupplaga. Utg. av O. F. HULTMAN. 1: Text. — 128. Folkloristiska och etnografiska studier. 1. — 129. Förhandlingar och uppsatser. 29 (1915). — 130. Bref och uppteckningar från kriget i Finland 1808—1809. Utg. af R. HAUSEN. — 131. M. G. SCHYBERGSON. Carl Gustaf Estlander. Levnadsteckning.

ADLERSPARRE, S. H. Omkring Sigurdsstenarna.

I *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 1—24.

AHLSTEDT, J. H. Värmländska skalder och författare. Föreläsning i Karlstads föreläsningsanstalt våren 1916. Karlstad. 8:o. 27 s.

Behandlar E. TEGNÉR, E. G. GEIJER, F. A. DAHLGREN, G. FRÖDING och SELMA LAGERLÖF.

ANDERSEN, V. Kammeratskabet i Norden.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 35—44.

BECKMAN, N. Studier till västgötalagarnas historia. 15. Till frågan om ändelsevokalerna. 16. Ett syntaktiskt kriterium. — Efterskörd.

I *Ark. för nord. filol.*, Bd 32, s. 49—71.

BERG, R. G:SON. Schwedischer Brief. [Litterär öfversikt.]
I *Das liter. Echo,* Jahrg. 18, sp. 1336—1343.

—— Shakespeare och hans rykte i Sverige.
I *Stockh. dagbl.,* 23/4.

BERGH, GUNHILD. Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen. Ak. afh. Upps. (tr. i Stockh.) 8:o. VI, 279 s. Pr. 6 kr.

Biografier, Äldre svenska. [Utg. af H. SCHÜCK.] 3. Torbern Bergmans självbiografi. 4. Carl Reinhold Berchs självbiografi. 5. Urban Hjärnes självbiografi. Upps. 8:o. S. 81—179. Nr 3/4 pr. 1 kr., nr 5 pr. 1 kr.
Upps. univ. årsskr., 1916, Program, 3, 4: 2.

BJURMAN, G. Edgar Allan Poe och Sverige.
I *Edda,* Bd 5, s. 246—257. — Ingår i något utvidg. form som slutkapitel i förf:ns afhandl. *Edgar Allan Poe. En litteraturhist. studie,* s. 411—428.

BLANCK, A. Götiska förbund före Götiska förbundet. I Vänersborg och annorstädes.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.,* 16/9.

Bok, Minnenas. Personliga hågkomster om märkliga svenska män och kvinnor inom teater, musik, litteratur, målarkonst, vetenskap och industri samlade av Svenska Dagbladet. Stockh. 8:o. 336 s. Pr. 4,75 kr.
Samlingen, som förut publicerats i *Sv. dagbl.* under år 1916, innehåller bl. a.: — — Den tankspridde professorn [ɔ: A. Frigell] och hans äventyr. Av C. FORSSTRAND. — Två gamla Uppsalaprofessorer [ɔ: J. Spongberg o. W. E. Svedelius]. Av G. MEYER. — »Gubben Sved» [ɔ: W. E. Svedelius] och hans odödliga distraktioner. Av E. SVENSÉN. — Sigurd Ribbing, ett av de sista Uppsalaoriginalen. Av C. FORSSTRAND. — Den store zoologen Sven Nilsson och hönsäggen. Av C. T. FLODMAN. — En vetenskapsman av gamla stammen [ɔ: N. P. Angelin]. Av A. G. NATHORST. — — En »prinskvartett» på glada 40-talet. Av A. NIHLÉN. — Från Jac. Axel Josephsons ungdom. Av BERNA SCHÜCK. — — Magistern och glunten i original. Av K. A. CERVIN. — Oscar Arpi—Uppsalasångens heros. Av G. THALBERG. — — Sällskapsspektakel för 40 år sedan. Av G. MEYER. — På frukost med August Blanche hos d:r Hagdahl. Av FRU Ö. — Från Pelle Molins Stockholmstid. Av HJ. ENEROTH. — — Bernhard von Beskow i F. A. Dahlgrens hem. Av LOTTEN DAHLGREN. — Då det led mot slutet med skalden Johan Nybom. Av O. B. — Ett besök vid den gamle studentpoetens [ɔ: J. Nybohms] dödsbädd. Av HILDUR BILLBERGH.

BOLANDER, C.-A. Svenska diktare just nu. Litterära essayer. Andra samlingen. Stockh. 8:o. 252 s. Pr. 4 kr.

BRATE, E. Frisergillets runstenar i Sigtuna.
I *Upplands fornminnesfören. tidskr.,* 31 (= Bd 7, H. 3), s. 277—279. — Uppsatsen framkallade ett svar af O. VON FRIESEN i samma tidskr., s. 279—280.

BÖÖK, F. Deutscher Geist und schwedische Literatur.
I *Süddeutsche Monatshefte,* Jan., s. 513—521.

EK, S. Svensk-finländsk litteratur. 1—2.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.,* 17/1, 1/2.

EKLUND, J. A. Kyrkans psalmbok och de andliga sångerna.
I *Vår lösen,* Årg. 7, s. 201—208.

ERDMANN, N. Svenskar. 1—5. 1. Hans Järta och Benjamin Höijer. 2. Från Järtas och Höijers ungdomsår. 3. »Juntans» rabulister och Kant. 4. Benjamin Höijer som martyr. 5. Ur befordringssystemens historia.

I *Nya dagl. alleh.*, 8/1, 19/1, 24/1, 2/2, 4/2.

[——] Shakspere i Sverige. (Undert.: —NN.)

I *Nya dagl. alleh.*, 27/4.

ESTLANDER, B. Dagen, ett undertryckt tidningsföretag 1856.

I *Förh. o. upps.*, 29, s. 1—10.

FOGELKLOU, EMILIA. Ur några gamla klosterböcker.

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 354—357.

FOGELQVIST, T. Litteraturkritikens självbesinning.

I *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 1/9. — Jfr nedan *Kritik*.

FRIESEN, O. VON. Ett bröllopskväde på upländska.

I *Ups. nya tidn.*, julnummer, 22/12.

—— Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. Upps. 8:o. 67 s., 7 pl., 1 karta. Pr. 2 kr.

Upps. univ. årsskr., 1916, Program, 2.
Anm. i *Stockh.-tidn.*, 11/6, af O. LUNDBERG (Herulerna och runorna).

GÖDEL, V. Sveriges medeltidslitteratur. Proveniens. Tiden före antikvitetskollegiet. Stockh. 8:o. VIII, 218 s. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 7/7, 12/7, af [J.] N[ORDSTRÖ]M; *Sv. dagbl.*, 9/7, af E. NYGREN; *Hist. tidskr.*, Årg. 36, Öfvers. o. granskn., s. 96—98, af S. T[UNBER]G.

HEDÉN, E. Eros och Polemos. Litterära hyllnings- och stridsartiklar. Stockh. 8:o. 192 s. Pr. 4 kr.

Uppsatserna i denna volym, som förut varit publicerade i tidningar och tidskrifter, äro sammanförda under följande hufvudrubriker: De tigande diktarne. Nittiotalsmännen och storstrejken — Strindbergsstudier. — Nutidens Verner von Heidenstam. — Oscar Levertin som litteraturkritiker. — På Frödings 50-årsdag. — Randanteckningar om Per Hallström. — Ola Hansson. — Borgerskapets trubadur [ↄ: D. Fallström]. — En diktsamling av Karlfeldt. — Karl-Erik Forsslund. — En egenartad reaktionär [ↄ: E. Brogren]. — Hjalmar Söderbergs Talangfulla drake. — Selma Lagerlöfs senaste böcker.
Anm. i *Dag. nyh.*, 26/8, af J. L[ANDQUIST]; *Forum*, Årg. 3, s. 508—509, af I. PAULI; *Sv. tidskr.*, Årg. 6, s. 442—445, af O. WIESELGREN (Socialdemokratisk litteraturkritik).

—— Svensk lyrik år 1915. 1—[4].

I *Tiden*, Årg. 8, s. 66—72, 83—91, 125—130, 156—163.

HEDVALL, RUTH. Rokoko och Louis-seize i europeisk kultur och i svensk dikt.

I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 69—71.

HIRN, Y. Shakespeare i Finland.

I *Finsk tidskr.*, T. 80, s. 245—270.

HOLM, R. Våra sånglekar.

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 362—366.

HOMÉN, O. De nya författarna. Borgå. 1915.

Anm. i *Forum*, Årg. 3, s. 91—92, af R. G:SON BERG; *Nya Argus*, Årg. 9, s. 39—40, af W. S[ÖDERHJELM].

Hur långe utvecklar sig en diktare?

Enquête af *Aftonbl.* Svaren publicerade i följande ordning: K. G. Ossiannilsson och B. Malmberg (21/6); H. von Melsted (26/6); E. Ekman och A. Henning (27/6); Fanny Alving (8/7); Ellen Key (6/7); Hilma Angered Strandberg (30/7); Anna Maria Roos (30/8).

HUSTVEDT, S. B. Ballad criticism in Scandinavia and Great Britain during the eighteenth century. New York. 8:o. 335 s.

Anm. i *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study,* Vol. 3 (1916), s. 277—278, af F. B. Gummere; *[Dansk] Hist. Tidsskr.*, Række 8, Bd 6, s. 536—538, af J. St[eenstru]p.

JULIUS, A. Barocken i svensk predikan.

I *Tidn. Upsalas julläsning*, 1916, s. 8.

Katekesen, Den svenska, 1567. I faksimile och med en efterskrift utg. af R. Dahlberg. Stockh. 8:o. (6, 111), 23 s. Pr. 15 kr.

Faksimileuppl. af äldre sv. tryck, 1.

Kritik, Litterär, under kritik. Våra författare uttala sig.

Under denna titel anordnade *Dag. nyh.* en enquête med uttalanden af följande förf.: N. W Lundh (13/5); L. Nordström (14/5); Elin Wägner, Marika Stjernstedt (17/5); Emmy Gustaf-Janson (19/5); A. Ruhe (27/5); H. Zetterström, Ode Balten [ɔ: P. A. Freudenthal] (3/6); A. Möller (5/6); A. Ahlman (11/6, söndagsbil.); M. Koch, Frank Heller [ɔ: M. G. Serner] (18/6); Anna Lenah Elgström (29/6); Ellen Key (16/7, söndagsbil.); J. Landquist, B. Bergman (24/8). — T. Fogelqvists ofvan förtecknade uppsats föranleddes af dessa uttalanden.

LESCH, B. Klerkelärdom och kristlig poesi i de fornsvenska lagarna.

I *Finsk tidsk.*, T. 81, s. 62—89.

LIDFORSS, B. Ur Bengt Lidforss' kvarlåtenskap. Litterära uppsatser och recensioner. Malmö. 8:o. 268 s. Pr. 3 kr.

Anm. i *Soc.-demokr.*, 10/5, af E[ri]k H[edé]n.

LIEDGREN, E. Kyrklig sång.

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 243—245. — Anmälan af och litteraturhist. anmärkningar till *Kyrklig sång för ungdom i församling, skola och hem. Utg. genom Sv. kyrkans diakonistyrelse.* Stockh. 1916.

—— Nyevangelismen och den andliga sången. 1. C. O. Rosenius.

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 163—166. — Föranledde ett meddelande i samma tidskr., s. 246, af S. Belfrage (Rosenius' barnasång).

—— Prästen i böcker.

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 324—325, 327—328.

—— Psalmpoesiens villkor. Med anledning af biskop Eklunds bok »Vår kyrkopsalm».

I *Vår lösen*, Årg. 7, s. 145—148.

LINDHAGEN, A. Om noggrannheten af uppgifterna om månens nytändning i några svenska kalendarier från medeltiden.

I *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 9—20.

LINDQVIST, A. Anmärkningar till »Valda stycken av svenska författare 1526—1732», utg. av A. Noreen och E. Meyer. Uppl. 2. Stockh. 1907.

I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 208—218.

LINDSTÉN, G. Några brefutdrag rörande Utile Dulci i början af 1780-talet.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 204—226.

MEYER, G. När jag redigerade »Litterärt Album». En boksuccès för nära 40 år sedan.

I *Nya dagl. alleh.*, 26/12.

MÖRNE, A. Från »Saima» till »Vikingen». En studie över den svenska nationalitetsidéns utveckling i Finlands press. Borgå (tr. i Hfors). 8:o. 91 s. Pr. 3,25 fmk.

Anm. i *Nya Argus*, Årg. 9, s. 104—106, af W. S[ÖDERHJELM]; *Det nya Sverige*, Årg. 10, s. 464—466, af TH. S[WEDLI]N.

NILSSON, A. Svensk romantik. Den platonska strömningen. Kellgren, Franzén, Elgström, Hammarsköld, Atterbom, Stagnelius, Tegnér, Rydberg. Lund. 8:o. v, 538 s., 8 pl. Pr. 6,75 kr.

Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 14/12, af N. ERDMANN.

NORDENSVAN, G. Shakspeare i Sverige. Några anteckningar.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 225—232.

NOREEN, E. Om Järsbergsstenens inskrift. 8:o. 6 s.

I *Språkvet. sällsk. i Upps. förhandl.*, 1916—1918.

NYEGÅRD, L. Skandinavismen.

I *Gads danske Magasin*, 1915/16, s. 1—16. — Föranledde ett inlägg av H. WIEHE, samma tidskr., s. 314—315 (Skandinavismen).

När Shakespeare först gafs hos oss. »Romeo och Julia» i Norrköping och »Hamlet»-premären(!) i Stockholm.

I *Stockh. dagbl.*, 23/4.

OLSON, E. Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor. 1. Förhållandet mellan handskrifterna. 2. Några enskilda textställen.

I *Ark. för nord. filol.*, Bd 32, s. 129—175, 225—266.

OLSON, O. L. The relation of the Hrólfs saga Kraka and the Bjarkarímur to Beowulf. A contribution to the history of saga development in England and the Scandinavian countries.

I *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study*, Vol. 3 (1916), s. 1—104.

PONTÁN, E. Svensk-nationella toner inom Finlands svenska diktning. Föredrag vid midsommarfesten i Visby 1913.

I *Årsbok 1916, utg. af Riksfören. för svenskhetens bevarande i utlandet*, s. 47—58.

[RABENIUS, O.] En blick på bokvärlden. (Undert.: O. R—s.)

I *Det nya Sverige*, Årg. 10, s. 78—84.

Runinskrifter, Sveriges. Utg. av Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien. Bd 2. E. BRATE. Östergötlands runinskrifter granskade och tolkade. H. 2, s. 97—184, pl. 33—66. Stockh. 1915. 4:o. Pr. 5 kr.

SCHÜCK, H. Ur gamla anteckningar. 7. Tungomålsgillet.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 241—277.

SCHÜCK, H. o. WARBURG, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria. Uppl. 2. Del 4: 1. 1915.

Anm. i *Edda*, Bd 5, s. 210—214, af O. WIESELGREN.

SCHÜCK, H. o. WARBURG, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria. Uppl. 2, omarb. och utvidg. Del 4. K. WARBURG. Sveriges litteratur under realismens och efterhumanismens samt naturalismens tid. (Från slutet af 1830-talet till inemot sekelskiftet.) Bd 2: H. 13—25. S. 97—680, XI s., 53 bil. Stockh. 8:o. H. 13—24 pr. 1,20 kr. för häfte, H. 25 pr. 0,70 kr.

Slaktarebenck, Hertigh Carls. 1915.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 16/1, af I. COLLIJN; *Forum*, Årg. 3, s. 108, af J. V. JOHANSSON (En »bibliofilupplaga»).

SPRENGEL, D. Ansikten och kommentarier. Subjektiva krönikor.

Artikelserie i *Nya dagl. alleh.* med följande underrubriker: Ossian-Berger eller Nya litterära koalitioner (5/1). — En medborgarinna [ɔ: Anna Lenah Elgström] på forum (30/1). — Tvänne kvinnor vid fronten [ɔ: Anna Lenah Elgström o. Marika Stjernstedt]. 1—2. (9/2, 11/2). — Svensk litteraturpolitik omkring 1915. 1. Författare och kritici (21/2); 2. Aktivistisk kritik och frisinnade självporträtt (7/3); 3. Tillbaka till fåren eller Tilldragelser hos de liberala (16/3); 4. Osämja i fållan eller Den liberala fariseismen (3/4); 5. Liberal illiberalitet och idealistisk materialism. Fåren och ullklipparne eller Neo-80-talismens diktare och kritiken (27/4, 6/5, 18/5). — Neo-80-talismens »diktare» och kritiken. (Svensk litteraturpolitik omkring 1915) (8/6). — Hur neo-80-talismens »diktare» bedöma våra kritici och hur de själfva uppträda som kritici. (Svensk litteraturpolitik omkring 1915) (10/6).

[STEFFEN, R.] Den vittra litteraturen [i Sverige].

I *Sveriges land och folk. Hist.-statist. handbok.* Uppl. 2. Del 1, s. 449—460.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 18/11, af W. S[WA]HN (En besynnerlig sakkunskap).

STRÖMBERG, K. R. G. La tragédie voltairienne en Suède. Étude de littérature comparée.

I *Revue d'hist. litt. de la France*, Année 23, s. 107—119.

SYLWAN, O. Trollhättepoesi.

I *Trollhättan, dess kanal- och kraftverk. Utg. af Kungl. Vattenfallsstyrelsen.* Del 2: 2, s. 151—162.

SÖDERBERG, N. E. Den kristna psalmen. Historisk öfversikt. Stockh. 8:o. 291 s. Pr. 6 kr.

Innehåller bl. a.: — — Sveriges äldsta lutherska psalmister. — — Den nordiska psalmdiktningens första guldålder. — — Det tidigare 1700-talets nordiska psalmdiktning. — — Den nordiska psalmdiktningens andra guldålder.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 14/3, af J. A. EKLUND.

SÖDERHJELM, W. Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar. 1915.

Anm. i *Aftonbl.*, 8/10, af F. VETTERLUND; *Nya dagl. alleh.*, 22/7, af [N.] E[RDMA]NN; *Nya Argus*, Årg. 9, s. 2—3, af G. C[ASTRÉN]; *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 313—315, af RUTH HEDVALL; *Nord. tidskr.*, 1916, s. 384—387, af R. SJÖBERG.

Upplandslagen. Handupplaga. Utg. av O. F. HULTMAN. 1: Text. Hfors. 8:o. VIII, 203 s. Pr. 3 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 127.

UPPSTRÖM, AIVVA. Stenar som tala.

I *Nya dagl. alleh.*, 16/5.

WADSTEIN, E. Förklaringar till gammalsvenska texter [i Valda stycken av svenska författare 1526—1732 utg. av A. NOREEN och E. MEYER].

I *Ark. för nord. filol.*, Bd 32, s. 322—336.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Svenskar från förra seklet. Biografiska studier. 1. 1915.

Anm. i *Idun*, Årg. 29, s. 354, af E[LIN] W[ÄGNER]; *Aftontidn.*, 27/2, af [E.] TH[YSELIU]s (En politisk kanoniseringsakt); *Hertha*, Årg. 3, s. 20—21, af HILMA BORELIUS; *Stockh.-tidn.*, 6/3, af K. N[ORDLUN]D.

—— Svenskar från förra seklet. Biografiska studier. 2. Erik Gustaf Geijer. Johan Gabriel Richert. Fredrika Bremer. Stockh. 8:o. VII, 181 s., 12 pl. Pr. 4,25 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 8/7, af I. A[NDERSSO]N; *Aftonbl.*, 15/6, af F. V[ETTERLUND]; *Sv. dagbl.*, 11/6, af C. HALLENDORFF; *Dag. nyh.*, 6/6, af J. L[ANDQUIST]; *Idun*, Årg. 29, s. 450—451, af E. H[EDÉ]N; *Hertha*, Årg. 3, s. 219—220, af HILMA BORELIUS.

WESTLING, G. Om »upplysningstidens» svenska kyrka med särskildt afseende på Linköpings stift.

I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 17, s. 115—237. — Berör flertalet af tidens författare samt tidskrifts- och tidningspressen.

WIESELGREN, O. Ur den svenska litteraturhistorien under år 1915.

I *Edda*, Bd 5, s. 210—224.

—— Ur bokmarknaden.

I *Sv. tidskr.*, Årg. 6, s. 53—63.

Visböcker, 1500- och 1600-talens. Utg. af A. NOREEN och A. GRAPE. 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Upps. 8:o. 40 s. Pr. 1 kr.

Är den svenska lyriken hemlös?

Enquête i *Stockh. dagbl.* med svar af följande förf.: K. G. OSSIANNILSSON, G. ULLMAN och P. HALLSTRÖM (30/3); G. JOHANSSON och JANE GERNANDT-CLAINE (17/4); A. ÖSTERLING (Diktens existensvillkor) (23/4).

ÖSTERLING, A. Shakespeare och Sverige.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/4.

B. Särskilda författare.

ADLERSPARRE, SOPHIE. (ESSELDE.)

DAHLGREN, LOTTEN. Esselde och kvinnobildningen. 1—3.

I *Hertha*, Årg. 3, s. 32—36, 57—62, 83—87.

ALMQUIST, C. J. L.

BÖÖK, F. Almquist och lånebiblioteksromanerna.

I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 147—174.

—— Almquist-studier. [1.] Amorina och Manhemsförbundet. [2.] Amorina och Almquists äktenskap. [3.] Målaren.

I *Sv. dagbl.*, 28/3, 2/4, 9/4.

FONTANA, O. M. K. J. L. Almquist.

I *Berliner Tageblatt*, 25/9.

GABNER, I. C:SON. Upland i Carl Jonas Love Almquists diktning. Ur ett föredrag på Uplands nation 12 dec. 1916.

I *Tidn. Upsalas julläsning*, 1916, s. 11—12.

HUGOBORN, E. Minnen från Törnrostiden. C. J. L. Almqvists sånger och tonfantasier i urval jämte bifogade anteckningar. Skara (tr. i Stockh.). 8:o. 32 s., 1 pl. Pr. 1,50 kr.

HÖGLUND, Z. C. J. L. Almqvist. Ett svenskt diktaröde.
I *Folkkalendern*, Årg. 2, s. 94—99.

[NIHLÉN, A.] »Professor Westermann». Ett märkligt 50-årsminne. (Undert.: A. N—N.)
I *Aftonbl.*, 24/9.

[NORDSTRÖM, ESTER BLENDA.] En skaldeboning som förtjänar räddas ur glömskan. Gården i Skillingsfors, där Love Almqvist lefde sitt bondelif, hotas med total förstörelse. (Undert.: BANSAI.)
I *Sv. dagbl.*, 24/9.

STRUNZ, F. K. J. L. Almquist.
I *Vossische Zeitung*, 26/9.

[WARBURG, K.] Ett femtioårsminne. (Undert.: K. W—G.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 26/9.

ATTERBOM, P. D. A.

ATTERBOM-SVENSON, HEDVIG. Amalia von Helvigs bref till Atterbom. Utgifna. 1915.
Anm. i *Dag. nyh.*, 24/1, af J. L[ANDQUIST]; *Aftonbl.*, 17/2, af F. VETTERLUND; *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study*, Vol. 3 (1916), s. 230—231, af A. L. ELMQUIST; *Edda*, Bd 5, s. 222—223, af O. WIESELGREN; *Hertha*, Årg. 3, s. 87—88, af HILMA BORELIUS; *Stockh.-tidn.*, 30/1, af K. N[ORDLUN]D.

GRIP, E. P. D. A. Atterbom. (Vår vitterhets stormän under 1800-talet. 3.)
Sveriges kristl. studentrörelses folkskr., 27.

NILSSON, A. Atterbom. 1—6.
I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 124—280.

BELLMAN, C. M.

Dikter av Carl Michael Bellman. Del 1. Fredmans epistlar. Utg. av R. STEFFEN. Text. Stockh. 8:o. XIII, 298 s., 1 pl. Pr. 12 kr.
Svenska förf. utg. av Sv. vitterh.-samf., 5: 1.

BERG, R. G:SON. Bellmans språk.
I *Stockh.-tidn.*, 21/5.

EK, KARIN. Fredmansgestalten. En studie. 1915.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 7/1, af O. R[ABENIU]S; *Sv. dagbl.*, 13/2, af F. B[ÖÖK]; *Nya Argus*, Årg. 9, s. 49, af G. C[ASTRÉN]; *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 399, af RUTH HEDVALL; *Edda*, Bd 5, s. 219—220, af O. WIESELGREN; *Forum*, Årg. 3, s. 311—312, af R. SJÖBERG.

FORSSTRAND, C. I Carl Michaels Stockholm. (Föredragsref.)
I *Sv. dagbl.*, 21/5.

LINDSTÉN, G. Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman.
I *Samlaren*, Årg. 37, s. 105—132.

BERCH, C. R.

Carl Reinhold Berchs självbiografi. (Äldre svenska biografier. [Utg. af H. SCHÜCK.] 4.)
I *Upps. univ. årsskr.*, 1916, Program, 3, s. 105—134.

BERGMAN, B.

MÖLLER, A. Bo Bergman som poet och novellist.
I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 279—287.

BERGMAN, HJ.

KIHLMAN, E. Hjalmar Bergman.
I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 28—30.

BERGMAN, T.

Torbern Bergmans självbiografi. (Äldre svenska biografier. [Utg. af H. SCHÜCK.] 3.)
I *Upps. univ. årsskr.*, 1916, Program, 3, s. 83—103.

BERZELIUS, J. J.

Jac. Berzelius. Bref. Utg. af Kungl. Svenska vetenskapsakademien genom H. G. SÖDERBAUM. 5. [På omslaget: 2: 2.] Brefväxling mellan Berzelius och G. J. Mulder (1834—1847). Upps. 8:o. 356 s., 1 pl. Pr. 6 kr.

BIRGITTA.

The golden epistle of Saint Bernarde. Four revelations of Saint Bridget. Faksimile efter Kungl. Bibliotekets exemplar af Thomas Godfray's första i London omkring 1532—35 tryckta upplaga. Med efterskrift af I. COLLIJN. Stockh. 8:o. (4, 50), 11 s. Pr. 10 kr.
Faksimileuppl. af äldre sv. tryck, 2.

CARLBERG, FRIGGA. Den heliga Birgitta som politiker.
I *Dag. nyh.*, 5/10.

COLLIJN, I. En handskrift af Onus mundi från 1436.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 56—57.

[———] En sällsynt italiensk Birgitta-upplaga. (Undert.: CN.)
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 293.

KEY, ELLEN. Birgitta som andlig makt. Tal vid Birgittafesten den 7 okt.
I *Föreläsningar och tal vid Centralförbundets för nykterhetsunderv. 80:e populärvet. kurs i Vadstena den 5—10 okt. 1916*, s. 17—30.

[MANNSTRÖM, O.] Birgitta-ritualen. Med anledning af Birgitta-museets i Vadstena grundläggning. (Undert.: O. M.)
I *Stockh. dagbl.*, 23/10.

SÖDERBLOM, N. Birgitta och reformationen. Föredrag i Vadstena kyrka den 24 okt. 1916. Upps. 8:o. 32 s. Pr. 0,50 kr.
Sv. kristl. studentrörelsens skriftserie, 64. — Äfven i *Vår lösen*, Årg. 7, s. 343—351.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Birgittaminnet i dag.
I *Stockh.-tidn.*, 7/10.

VELANDER, JENNY RICHTER. Vår goda fru Birgitta. Vid de svenska kvinnornas firande av Birgittadagen i dag.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 7/10.

BJURSTEN, H.

[NIHLÉN, A.] »En fantasiens martyr.» Herman Bjursten — ett 50-årsminne. (Undert.: A. N—N.)
I *Aftonbl.*, 5/11.

BOSTRÖM, CH. J.

Christopher Jacob Boströms föreläsningar i etik vårterminen 1861. Närmast efter egna anteckningar red. af G. KLINGBERG. Upps. 8:o. 139 s. Pr. 2,50 kr.

Skrifter utg. af K. Humanist. vetensk.-samf. i Upps., 18: 3.

BARR, K. Den Boströmska idealismen. Till femtioårsminnet av den store svenske tänkarens död.

I *Stockh.-tidn.*, 19/8.

GEIJER, R. Christopher Jacob Boström. In memoriam.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 596—612.

GRÖNSTRAND, K. T. Christoffer Jacob Boström. Ett femtioårs-minne.

I *Finsk tidskr.*, T. 80, s. 189—195.

LJUNGHOFF, J. Christopher Jacob Boström, Sveriges Platon. Upps. 8:o. 123 s. Pr. 2 kr.

Sveriges kristl. studentrörelses skriftserie, 54.

Anm. i *Kristend. och vår tid*, Årg. 11, s. 362—364, af O. L[EWA]N; *Vår lösen*, Årg. 7, s. 292—296, af G. RUDBERG (Ett hugfäst femtioårsminne); *[Finsk] Teol. tidskr.*, 1916, s. 474—475, af I. A. BJÖRKLUND; *Stockh. dagbl.*, 12/6, af H. SOMMARSTRÖM; *Sv. dagbl.*, 7/6, af N. ALGÅRD.

PIRA, K. Boströms filosofiska ståndpunkt.

I *Nya dagl. alleh.*, 17/4.

WALLGREN, HJ. Det Boströmska halfsekelminnet. 1—5. (1—3 undert.: G.)

I *Nya dagl. alleh.*, 21/3, 22/3, 24/3, 31/3, 7/4. — Föranledde ett inlägg i samma tidn., 14/4, af K. PIRA (Boströmiansk ortodoxi); förf:ns svar i samma nummer.

VETTERLUND, F. Kristoffer Jakob Boström.

I *Aftonbl.*, 21/3.

BRASK, H.

KOLBERG, J. Johann Braske von Linköping und die Bischöfe Mauritius Ferber und Johannes Dantiscus. (Aus dem Leben der letzten katholischen Bischöfe Schwedens. 1.)

I *Verzeichnis der Vorlesungen an der K. Akad. zu Braunsberg im Sommer-Semester 1914*, s. 1—15, 21—48.

BREMER, FREDRIKA.

Fredrika Bremers brev. Samlade och utg. av KLARA JOHANSON och ELLEN KLEMAN. Del. 1. 1821—1838. 1915.

Anm. i *Idun*, Årg. 29, s. 95, af ELIN WÄGNER; *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 119—122, af HILMA BORELIUS; *Edda*, Bd 5, s. 215—216, af O. WIESELGREN; *Hertha*, Årg 3, s. 14—19, af HILMA BORELIUS (Fredrika Bremers ungdom).

Fredrika Bremers brev. Samlade och utg. av KLARA JOHANSON och ELLEN KLEMAN. Del. 2. 1838—1846. Stockh. 8:o. VI, 580 s. Pr. 13 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 10/9, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Idun*, Årg. 29, s. 691, af E. H[EDÉ]N; *Hertha*, Årg. 3, s. 249—253, af HILMA BORELIUS (Fredrika Bremers högsommar); *Stockh.-tidn.*, 8/6, af VERA VON KRÆMER.

EKENSTIERNA, FANNY. Ett halvsekelminne.

I *Illustr. tidskr. för ung och gammal*, Årg. 6, s. 4—6.

KLEMAN, ELLEN. Den levende Fredrika Bremer.
I *Kvinden og Samfundet,* Aarg. 32, s. 2—5.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Fredrika Bremer. Några fakta och synpunkter.
I förf:ns *Svenskar från förra seklet,* 2, s. 53—174.

WIESELGREN, O. Fredrika Bremer i sina bref.
I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 465—480.

BRINKMAN, C. G. VON.

BORELIUS HILMA. Carl Gustaf von Brinkman. En ungdomsbiografi från vänskapssentimentalitetens tidevarv. Stockh. 8:o. 196 s. Pr. 6,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 28/12, af G[EOR]G N[ORDENSVAN]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 29/12, af K. W[ARBUR]G; *Dag. nyh.*, 22/12, af J. L[ANDQUIST]; *Nya dagl. alleh.*, 18/12, af [N.] E[RDMA]NN.

BUREUS, J. TH.

ÖSTMAN, N. Johannes Bureus' förlorade Stockholmsbilder.
I: F. U. WRANGEL, *Stockholmiana.* Saml. 5, s. 279—286.

BÖÖK, F.

FOGELQVIST, T. Litteraturhistoriskt restaureringsarbete. En vidräkning med hr Böök. 1—[2].
I *Dag. nyh.*, 28/1, 31/1.

CEDERHJELM, J.

CARLQUIST, G. Om och ur Josias Cederhjelms papper.
I *Karol. förb. årsbok,* 1915.

COLUMBUS, S.

KIHLMAN, H. Några textförbättringar till Mål-Roo eller Roo-mål.
I *Språk o. stil,* Årg. 16, s. 256—259.

CRUSENSTOLPE, M. J.

ERDMANN, N. Crusenstolpe och »Morianen».
I *Nya dagl. alleh.*, 20/6.

DAHLGREN, F. A.

Ett vittert hundraårsminne.
I *Stockh. dagbl.*, 17/9.

»Värmlänningarnas skapare». Lotten Dahlgren berättar... (Undert.: MASQUE.)
I *Veckojournalen,* Årg. 7, s. 602—603.

FALK, G. När Fredrek på Ransätt uppvaktades. Ett Uppsalaminne apropå hundraårsjubileet.
I *Sv. dagbl.*, 16/9.

[LINDQVIST, MÄRTA.] »Fredreks på Rannsätt» sekelminne. F. A. Dahlgren — värmlandssångaren och språkforskaren — född den 20 sept. 1816. (Undert.: M. LST.)
I *Sv. dagbl.*, 14/9.

RANDEL, A. »Värmländingarnes» diktare. Ett hundraårsjubileum.
I *Svenska scenen,* Årg. 2, s. 174—175.

[WARBURG, K.] »Värmlänningarnas skald». Ännu några ord till F. A. Dahlgrens sekelminne. (Undert.: K. W—G.)

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 23/9.

Se äfven Afd. 6: A, under AHLSTEDT, J. H.

DAHLSTIERNA, G.

SJÖGREN, I. En ordförklaring.

I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 145—146.

DALIN, O. VON.

CARLQUIST, G. Några återfunna Daliniana.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 34—41.

KORLÉN, A. En lätt konjektur till en visa av Dalin.

I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 148—152.

DYBECK, R.

KJERSÉN, S. Richard Dybeck. Historien om en svensk. Stockh. (tr. i Västerås). 90 s., 1 pl. Pr. 1 kr.

EHRENSVÄRD, C. A.

C. A. Ehrensvärds brev. Utg. av GUNHILD BERGH. 1. Stockh. 8:o. XXIV, 284 s., 2 pl. Pr. 12 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 21/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Sv. dagbl.*, 29/12, af C. HALLENDORFF; *Nya dagl. alleh.*, 22/12, af N. ERDMANN.

EKEBLAD, J.

Johan Ekeblads bref. Utg. af N. SJÖBERG. Med anm., rättelser och tillägg samt register utarbetade efter utg:ns död. 2. Från Karl X:s fälttåg samt lifvet i hufvudstaden. 1915.

Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 36, Öfvers. o. granskn., s. 64—71, af G. JACOBSON.

Se äfven Afd. 5: A, under HALLENDORFF, C.

EKELUND, V.

BOLANDER, C.-A. Vilhelm Ekelund.

I förf:ns *Svenska diktare just nu*. Saml. 2, s. 95—133.

BRUNIUS, A. En svensk essayist [ɔ: Vilhelm Ekelund].

I *Sv. dagbl.*, 30/11.

ERDMANN, N. Vilhelm Ekelund. 1. Antiken och Tyskland. 2. Berlin och Tyskland.

I *Nya dagl. alleh.*, 6/3, 8/3.

ELGSTRÖM, ANNA-LENAH.

BOLANDER, C.-A. Anna Lenah Elgström.

I förf:ns *Svenska diktare just nu*. Saml. 2, s. 239—252.

ELGSTRÖM, P.

NILSSON, A. Elgström.

I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 97—112.

ENGSTRÖM, A.

LANDQUIST, J. Albert Engström som författare.

I *Dag. nyh.*, 27/1.

ESTLANDER, C. G.

SCHAUMAN, G. Carl Gustaf Estlanders minne.

I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 183—185. — Med anledn. af *Skrifter av C. G. Estlander*, 1—2: 1, och *Levnadsteckning* af M. G. SCHYBERGSON.

SCHYBERGSON, M. G. Carl Gustaf Estlander. Levnadsteckning. Hfors. 8:o. XIII, 592 s., 16 pl. Pr. 12 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 131.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 24/10, af G[EOR]G N[ORDENSVAN].

FRANZÉN, F. M.

CEDERCREUTZ, NANNY. En samling familjebref från Frans Michael Franzén.

I *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 417—437.

EK, S. Franzéns Åbodiktning. Ett bidrag till Finlands svenska litteraturhistoria. Ak. afh. Stockh. 8:o. 301 s. Pr. 4 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 13/8, af O. RABENIUS; *Sv. dagbl.*, 8/9, af F. BÖÖK; *Forum*, Årg. 3, s. 454—456, af J. V. JOHANSSON.

HEDVALL, RUTH. Franzéns dikt Det nya Eden.

I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 94—96.

NILSSON, A. Franzén.

I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 85—96.

FRYXELL, A.

MEYER, G. Hvad jag minns om Anders Fryxell. Några erinringar.

I *Idun*, Årg. 29, s. 78—79.

FRÖDING, G.

Kusin-bref från Gustaf Fröding. Med porträtt och facsimile. Stockh. 8:o. 92 s. Pr. 3 kr.

BERG, R. G:SON. Clown Clopopisky. En av Frödings bikter.
I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 545—549.

—— Från Frödings bibelstudier.
I *Forum*, Årg. 3, s. 309—311.

—— Frödings »Alkibiades». Otryckta Frödingska strofer och kommentarer.
I *Stockh.-tidn.*, 13/2.

—— Frödings randglosor till »Svenskan som skriftspråk».
I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 71—90.

—— Gustaf Fröding om sina dikter.
I *Edda*, Bd 6, s. 225—248.

—— Gustaf Fröding som ordskapare.
I *Hvar 8 dag*, Årg. 17, nr 25.

—— Landskapet och naturen i Frödings dikter.
I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 85—100.

BÖÖK, F. Frödings »Det borde varit stjärnor». En replik.

I *Edda*, Bd 5, s. 133—138. — Med anledn. af J. LANDQUISTS uppsats Skuldkänslan i Frödings diktning i Bd 4, s. 246—272, af samma tidskr.

Då Gustaf Fröding var i Lillehammer. Ett samtal med skaldens syster.

I *Nya dagl. alleh.*, 9/3, efter en art. i *Lillehammer Tilskuer* undert.: H. W. L.

EK, S. Bör man läsa Fröding enbart i »Samlade dikter»?
I *Forum*, Årg. 3, s. 534—536.

HOPPE, A. Något om Gustaf Fröding och hans diktning.

I *Vårt hem. Bidrag på vers och prosa af posttjänstemän. Utg. af* P. HEURGREN. S. 52—63.

LANDQUIST, J. Gustaf Fröding. En psykologisk och litteraturhistorisk studie. Stockh. 8:o. 347 s. Pr. 7 kr.

Anm. i *Stockh.-tidn.*, 22/11, af K. BARR; *Sv. dagbl.*, 17/12, af W. SÖDERHJELM; *Dag. nyh.*, 16/11, af B. B[ERGMA]N; *Hertha*, Årg. 3, s. 433—434, af AMALIA BJÖRCK.

—— Skuldkänslan i Frödings diktning. Ett tillägg [till förf:ns uppsats i Edda, Bd 4, s. 246—272].

I *Edda*, Bd 5, s. 127—132.

LASSEN, C. C. Gustaf Fröding. Hans Liv og Digtning. Kbvn. 8:o. 214 s., 4 pl. Pr. 3,25 kr.

Anm. i *Stockh.-tidn.*, 10/12, af K. BARR; *Sv. dagbl.*, 17/12, af W. SÖDERHJELM.

SVENSON, F. Gustaf Frödings diktning. Bidrag till dess psykologi. Stockh. 8:o. 245 s. Pr. 3,75 kr.

Anm. i *Stockh.-tidn.*, 10/12, af K. BARR; *Sv. dagbl.*, 17/12, af W. SÖDERHJELM; *Dag. nyh.*, 28/11, af J. L[ANDQUIST].

Se äfven Afd. 6: A, under AHLSTEDT, J. H.

GADH, H.

CARLSSON, G. Hemming Gadh. En statsman och prelat från Sturetiden. Biografisk studie. 1915.

Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 36, s. 31—47, af S. TUNBERG; *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 16 (1915), s. 85—94, af Y. BRILIOTH; *[Dansk] Hist. Tidsskr.*, Række 8, Bd 6, s. 145—149, af J. LINDBÆK; *Sv. dagbl.*, 8/8 1915, af K. B. WESTMAN.

GEIJER, E. G.

Erik Gustaf Geijer. Minnen . . . Utg. och försedda med en inledning af F. BÖÖK. 1915.

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1916, s. 321—324, af R. SJÖBERG; *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 118—119, af G. C[ASTRÉN]; *Soc.-demokr.*, 9/2, af E[RI]K H[EDÉ]N; *Nya Argus*, Årg. 9, s. 83—84, af G. CASTRÉN; *Forum*, Årg. 3, s. 174—176, af K. R. G. STRÖMBERG. — Denna sista rec. under titel Också en Geijerkommentar, åtföljd af Ett beriktigande s. 192, föranledde en replik af F. BÖÖK i samma tidskr., s. 191, hvarpå anmälaren svarade, s. 226—227 (Docenten Böök som Geijerforskare ännu en gång).

BELFRAGE, S. Geijerlitteraturen.

Se Afd. 1.

DAHLGREN, LOTTEN. Patron Carl [ɔ: Carl Fredrik Geijer]. Några anteckningar om Bengt Gustaf Geijer d. ä. och hans söner, meddelade. Stockh. 8:o. 122 s., 11 pl. Pr. 3 kr.

Anm. i *Stockh., dagbl.*, 8/12, af W. S[WA]HN; *Sv. dagbl.*, 16/12, af C. F[ORSSTRAND]; *Nya dagl. alleh.*, 10/12, af [N.] E[RDMA]NN; *Hertha*, Årg. 3, s. 435, af E[LLEN] K[LEMA]N.

—— Patron Carl [ɔ: Carl Fredrik Geijer] roar sig. Anteckningar. (Släkttraditioner och breffragment.)

I *Stockh. dagbl.*, 2/1.

—— Bilder från det gamla Värmland. Anteckningar ur »patron Carls» [ɔ: Carl Fredrik Geijers] dagbok. (Släkttraditioner och breffragment.)

I *Stockh. dagbl.*, 9/1.

FULTON, MAGNHILD. Liberalismens personlighetsprincip [hos E. G. Geijer och J. G. Richert].
I *Forum*, Årg. 3, s. 437—441.

GRIP, E. Några drag af E. G. Geijers barndoms- och ungdomslif.
I *Läsn. för svenska folket*, 1916.

[NIHLÉN, A.] När Geijer lämnade Uppsala. Ett 70-årsminne. (Undert.: A. N—N.)
I *Aftonbl.*, 10/9.

REXIUS, G. Geijers »affall». Anteckningar. 1915.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 36, Öfvers. och granskn., s. 9—22, af B. BOETHIUS.

SAHLIN, C. Y. Mina minnen av Erik Gustaf Geijer.
I *Veckojournalen*, 1916 praktuppl., s. 821.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Geijers politik och vår tid.
I förf:ns *Svenskar från förra seklet*, 2, s. 3—16. — Förut i *Hertha*, Årg. 2 (1915), s. 255—260.

Se äfven Afd. 6: A, under AHLSTEDT, J. H.

GRÅBERG TILL HEMSÖ, J.

FORSSTRAND, C. Jakob Gråberg till Hemsö.
I förf:ns *Svenska lyckoriddare i främmande länder*, s. 70—75.

HAGBERG, K. A.

WARBURG, K. Karl August Hagberg. Vår främste Shakspere-tolkare.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/1.

HALLSTRÖM, P.

BÖÖK, F. Per Hallström 50 år.
I *Sv. dagbl.*, 24/9.

ERDMANN, N. Per Hallström 50 år.
I *Nya dagl. alleh.*, 28/9.

[LANDQUIST, J.] Per Hallström 50 år. (Undert.: J. L.)
I *Dag. nyh.*, 29/9.

MEYER-BENFEY, H. Per Hallström.
I *Hamburger Nachrichten*, 27/8, 10/9.

OLSSON, H. Danismer hos Per Hallström.
I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 91—131.

SÖDERMAN, S. Per Hallström 50 år.
I *Stockh. dagbl.*, 28/9.

WALZEL, O. Per Hallström.
I *Vossische Zeitung*, 27/1.

[WARBURG, K.] Per Hallström 50 år. (Undert.: K. W—G.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/9.

VETTERLUND, F. Per Hallström 50 år. 1866 29/9 1916.
I *Aftonbl.*, 27/9.

HAMMARSKÖLD, L.

NILSSON, A. Hammarsköld.
I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 113—123.

HEIDENSTAM, V. VON.

APPELBERG, B, Heidenstams »Nya dikter».
I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 35—37.

BERG, R. G:SON, Heidenstams »Nya dikter».
I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 156—164.

COUSSANGE, JACQUES DE [ↄ: BARBE DE QUIRIELLE DU GENESTOUX]. Un nationaliste suédois: Verner de Heidenstam.
I *Le Correspondant*, 25/11.

ELCHINGER, R. Der Dichter Heidenstam.
I *Europ. Staats- u. Wirtschaftszeitung*, Jahrg. 1916, s. 1519–1520.

MAURITZSON, J. En Heidenstam-studie. Med anledning av Nya dikter.
I *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study*, Vol. 3 (1916), s. 265—275.

NORLING, E. Heidenstam och hans Nya dikter.
I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 23—37.

RABENIUS, O. Verner von Heidenstams Nya dikter.
I *Det nya Sverige*, Årg. 10, s. 44—51.

[WARBURG, K.] Verner von Heidenstam. (Nobelprisen i litteratur.) (Undert.: K. W—G.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 10/11.

Se äfven Afd. 1, *Nobelpristagarna*.

HIÄRNE, U.

Märkvärdigheter hos sjön Vettern. Öfvers. från latinet af C. STUBBE. [Dubbeltit.:] Memorabilia nonnulla lacus Vetteri . . . Stockh. 8:o. 25 s., 1 portr. Pr. 15 kr.
Anm. i *Ymer*, Årg. 36, s. 168, af G. A[NDERSSON].

Urban Hjärnes självbiografi. (Äldre svenska biografier. [Utg. af H. SCHÜCK.] 5.)
Upps. univ. årsskr., 1916, Program, 4: 2.

HEDBERG, N. Varianter af Urban Hiärnes »Den korta Anledningen etc.»
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg, 3, s. 61.

STUBBE, C. Urban Hiärne som naturvetenskapsman och forskare.
I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 501—520.

HOF, S.

[LINDSTÉN, G.] En hyllningsdikt till frihetstidsmerkantilismen [af Sven Hof]. (Undert.: G. L.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/1.

HORN, C. F.

BOBÉ, L. Claës Fred. Horn og Carl Fred. Gyllembourg-Ehrensvärd. (Kong Gustaf III:s Banemænd i Danmark. 2.)
I *Vor Fortid*, Aarg. 1, s. 25—36.

HÖIJER, B.

Se Afd. 6: A, under ERDMANN, N. Svenskar.

JANSON, G.

PETERSENS, HEDVIG AF. Gustaf Janson. En studie. Stockh. 8:o. 102 s., 13 pl. Pr. 2,25 kr.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/12, af J. B[RA]TT.

JOHANNES MAGNUS.

KOLBERG, J. Johann Magnus von Uppsala und Herzog Albrecht von Preussen. (Aus dem Leben der letzten katholischen Bischöfe Schwedens. 2.)

I *Verzeichnis der Vorlesungen an der K. Akad. zu Braunsberg im Sommer-Semester 1914*, s. 15—48.

—— Aus dem Briefwechsel der Erzbischöfe Johann und Olaus Magnus von Uppsala mit Bischof Johannes Dantiscus von Kulm und Ermland.

I *Verzeichnis der Vorlesungen an der K. Akad. zu Braunsberg im Sommer-Semester 1915*, s. 1—67.

JÄRTA, H.

Se Afd. 6: A, under ERDMANN, N. Svenskar.

KARLFELDT, E. A.

BERG, R. G:SON. Erik Axel Karlfeldt: Några dikter.

I *Forum*, Årg. 3, s. 359—360.

[CASTRÉN, G.] Några dikter av Karlfeldt. (Undert.: G. C.]

I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 157—159.

KELLGREN, J. H.

BERGH, GUNHILD. Kellgrens första recension. Meddelad.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 227—236.

[LINDSTÉN, G.] En dikt av Kellgren från gymnasisttiden i Skara. (Undert.: G. L.)

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 12/8.

—— Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 105—132.

NILSSON, A. Kellgren.

I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 76—85.

KEY, E.

KEY, ELLEN. Minnen av och om Emil Key. Utg. och utfyllda. [Del 1.] 1915.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 2/1, af O. RABENIUS; *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 131—135, af O. WIESELGREN; *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study*, Vol. 3 (1916), s. 230, af A. L. ELMQUIST; *Hertha*, Årg. 3 s. 109, af E[LLEN] K[LEMA]N.

—— Minnen av och om Emil Key. Utg. och utfyllda. Del 2: 1. Stockh. 8:o. IX, 386 s., 4 pl. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, 16/12, af C. HALLENDORFF; *Dag. nyh.*, 15/12, af J. L[ANDQUIST]; *Idun*, Årg. 29, s. 450, af E. H[EDÉ]N.

KRÆMER, LOTTEN VON.

LANDQUIST, J. Lotten von Kræmer. 1—3.

I *Ord o. bild*, Årg. 25. s. 361—377, 423—431.

LAGERLÖF, SELMA.

MOLO, W. VON. Frau Lagerlöf.
I *Der Tag*, 16/7.

STŒSSL, O. Selma Lagerlöf.
I *Frankfurter Zeitung*, 22/2.

Se äfven Afd. 6: A, under AHLSTEDT, J. H.

LENNGREN, ANNA MARIA.

Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren. Utg af T. HJELMQVIST och K. WARBURG. H. 1. Stockh. 8:o. 320 s. Pr. 12 kr.
Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf., 6: 1.

BÖÖK, F. En berättelse af fru Lenngren.
I *Sv. dagbl.*, 5/3.

HJELMQVIST, A. T. Ett ungdomsbref af fru Lenngren.
I *Sydsv. dagbl. Snällposten*, 2/7.

—— Tre prosaskisser af Anna Maria Lenngren.
I *Sydsv. dagbl. Snällposten*, 15/10.

LEOPOLD, C. G. AF.

LINDSTÉN, G. Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman.
I *Samlaren*, Årg. 37, s. 105—132.

LIDMAN, S.

BOLANDER, C.-A. Sven Lidman.
I förf:ns *Svenska diktare just nu*. Saml. 2, s. 175—206.

LIDNER, B.

CEDERBLAD, S. Lidner och Stagnelius.
I *Samlaren*, Årg. 37, s. 42—75.

LINDEBERG, A.

[FALK, H.] Vår enda svenska amnesti och dess föremål. Några anekdoter ur en politisk teatergrundares [Anders Lindebergs] liv. (Undert.: HISTRION.)
Göteb. handels- o. sjöf.-tidn., 18/11.

LING, P. H.

WESTERBLAD, C. A. Ling. Tidshistoriska undersökningar. 2. Personlig och allmän karakteristik samt litterär analys. Stockh. 8:o. VI, 195 s., 1 pl. Pr. 3,50 kr.

LINNÉ, C. VON.

Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné. Med understöd af svenska staten utg. af Upsala universitet. Afd. 2. Utländska brefväxlingen. Del 1. Adanson—Brünnich. Utg. och med upplysande noter försedd af J. M. HULTH. Ups. 8:o. VIII, 429 s. Pr. 12 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, 23/10, af C. FORSSTRAND.

FLODERUS, M. Ett litet bidrag till frågan om Linné-samlingarnas öde.
I *Sv. botan. tidskr.*, Bd 10, s. 47—52.

FORSSTRAND, C. Linné i Stockholm. 1915.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1916, s. 78—82, af O. MONTELIUS.

LINDBERG, E. J. Linné i Dalarne.

I *Tidn. för Falu län o. stad*, 22/5.

LUNDGREN, E.

ASPLUND, K. Egron Lundgren som engelsman. Några otryckta dagboksanteckningar från hans första år i England.

I *Sv. tidskr.*, Årg. 6, s. 117—123.

MALMSTRÖM, B. E.

WARBURG, K. Bernhard Elis Malmström. Ett hundraårsminne. 1816 14/3 1916.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 14/3.

[VETTERLUND, F.] Bernhard Elis Malmström. 1816 14/3 1916. (Undert.: F. V.)

I *Aftonbl.*, 14/3.

MELSTED, H. VON.

BOLANDER, C.-A. Henning von Melsted.

I förf:ns *Svenska diktare just nu.* Saml. 2, s. 49—73.

MOLIN, P.

Pelle Molin. Från Ådal och Nordlandskust. En efterskörd samlad och utg. av MARIA RIECK-MÜLLER. Stockh. 8:o. 247 s., 4 pl. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 26/11, af F. V[ETTERLUND]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 9/12, af J. A[TTERBOM]; *Sv. dagbl.*, 31/12, af [G.] H[EI]D[EKE]N; *Soc.-demokr.*, 11/12, af J. D[ANIELSSO]N.

[DANIELSSON, J.] Pelle Molin-myterna. (Undert.: JONNY.)

I *Soc.-demokr.*, 28/11.

[PERS, G.] Ådalens diktare som färgkonstnär. Minnesutställning över Pelle Molin. (Undert.: AROSIENSIS.)

I *Dag. nyh.*, 28/12.

MÅNSSON, P

Peder Månssons skrifter. Utg. af R. GEETE. H. 4 (slutet). Stockh. 1915. 8:o. S. 641—737, LVI, s., 1 pl. Pr. 2,50 kr.

Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 148.

OLAUS MAGNUS.

Olaus Magnus. Historia om de nordiska folken. Del 3 (= Bok 12—16). Nu för första gången i svensk öfversättning utg. genom Michaelisgillet. Upps.—Stockh. 4:o. II, 228 s. Ill. Pr. 20 kr. (i subskr. 12,50 kr).

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 17/12; *Nya dagl. alleh.*, 5/12, af [N.] E[RDMA]NN.

KOLBERG, J. Aus dem Briefwechsel der Erzbischöfe Johann und Olaus Magnus von Uppsala mit Bischof Johannes Dantiscus von Kulm und Ermland.

I *Verzeichnis der Vorlesungen an der K. Akad. zu Braunsberg im Sommer-Semester 1915*, s. 1—67.

OSCAR II.

THYRÉN, J. Konung Oscar II [som skald och talare]. Tal vid Lunds universitets minnesfäst 7/3 1908.

I förf:ns *Akademiska tal (1888—1915)*, s. 53—79.

OSSIANNILSSON, K. G.

BOLANDER, C.-A. K. G. Ossiannilsson.
I förf:ns *Svenska diktare just nu.* Saml. 2, s. 5—47.

OXENSTIERNA, A.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Utg. af Kungl. Vitterh.- hist.- och antiqv.-akademien. Afd. 1: 5. Bref 1630. Red. af H. BRULIN. 1915.
Anm. i *Sv. dagbl.*, 19/3, af N. AHNLUND.

OXENSTIERNA, J.

Greve Oxenstiernas Sedo-lexor samt brev och koncept i urval. [Utg. af] F. U. WRANGEL. Uppl. 2, väsentl. tillök. Stockh. 8:o. VIII, 140 s. Pr. 20 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 10/12; *Sv. dagbl.*, 18/12, af C. HALLENDORFF; *Nya dagl. alleh.*, 11/12, af [N.] E[RDMA]NN.

FORSSTRAND, C. Johan Thuresson Oxenstierna.
I förf:ns *Svenska lyckoriddare i främmande länder*, s. 39—45.

PAIJKULL, G. VON.

[FORSSTRAND, C.] Från det svenska riksmuseets ungdomsdagar. Hofmarskalken frih. Gustaf von Paijkull och hans donation. (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, 11/6.

PAULINUS, L.

CARLSSON, A. B. Laurentius Paulinus och censureringen af Historia arctoa.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 3, s. 59—61.

PETRI, O.

Samlade skrifter af Olavus Petri. Utg. af Sveriges kristliga studentrörelses förlag under red. af B. HESSELMAN. Med ett förord af H. HJÄRNE och litteraturhistoriska inledningar af K. B. WESTMAN. Bd 3. Upps. 8:o. XV, 586 s. Pr. 8 kr.

RABENIUS, O. Olavus Petri. 1.
I *Det nya Sverige*, Årg. 10, s. 274—281. — Med anledn. af Samlade skrifter af Olavus Petri.

PETRUS DE DACIA.

SCHÜCK, H. Vår förste författare [ɔ: Petrus de Dacia]. En själshistoria från medeltiden. Stockh. 8:o. 228 s. Pr. 3,50 kr.
Äfven i *Sv. akad. handl. ifrån år 1886*, Del 27 (1915), s. 17—246 (Minne af Petrus de Dacia).
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 10/12, af O. RABENIUS; *Aftonbl.*, 9/12, af F. V[ETTERLUND] (Schück som historiker i Sv. akademien); *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/12, af K. W[ARBURG]; *Stockh.-tidn.*, 26/12, af K. B[ARR]; *Sv. dagbl.*, 10/12, af W. SÖDERHJELM.

PORTHAN, H. G.

HULTIN, A. H. G. Porthan som kåsör i Åbo Tidningar. Ett tillägg till M. G. Schybergsons Porthanbiografi.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 11—28.

REUTERDAHL, H.

Bref till Henrik Reuterdahl. Utg. af G. AULÉN. 1915.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 1/4, af O. M[ANNSTRÖM]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/3, af K. W[ARBUR]G; *Post- o. inr. tidn.*, 22/7, af H. S[CHÜCK]; *Sv. dagbl.*, 7/3, af F. BÖÖK; *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 135—137, af H. WIJKMARK; *Hist. tidskr. för Skåneland,* Bd 6, s. 459—460, af [L. WEIBULL]; *Upsala,* 25/2, af E. N. S[ÖDERBERG].

RHEZELIUS, J. H.

Joh. Haquini Rhezelii Monumenta Uplandica. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638. Utg. af C. M. STENBOCK och O. LUNDBERG. S. 55—118.

Bil. till *Upplands fornminnesfören. tidskr.*, 31 (= Bd 7, H. 3).

RICHERT, J. G.

FULTON, MAGNHILD. Liberalismens personlighetsprincip [hos J. G. Richert och E. G. Geijer].

I *Forum,* Årg. 3, s. 437—441.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Johan Gabriel Richert.

I förf:ns *Svenskar från förra seklet,* 2, s. 17—52. — Förut i *Ord o. bild,* Årg. 14 (1905), och *Dagny,* 1908.

RIETZ, J. E.

DAHL, MARIA. Af Johan Ernst Rietz' Dagbøger.

I *Danske Studier,* Årg. 1916, s. 161—167.

ROSENIUS, C. O.

LIEDGREN, E. Nyevangelismen och den andliga sången. 1. C. O. Rosenius.

Se Afd. 6: A.

RUDBECK, O., D. Ä.

FLODERUS, M. När Västerås störste son [ɔ: O. Rudbeck] var liten.

I *Västmanlands läns tidn. julnummer,* 1915.

[NELSON, A.] Till Rudbecks Atland. (Undert.: A. N.)

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 3, s. 292—293.

RUDBECKIUS, J.

Biskop Joh. Rudbeckius' predikningar i urval och i moderniserad form utg. af B. R. HALL. Stockh. 8:o. 143 s. Pr. 2 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 19/2, af S. GABRIELSSON.

HALL, B. R. Kulturella interiörer från storhetstidens uppryckningsarbete. 1915.

Anm. i *Aftonbl.*, 12/3, af E. BRATE; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 18/4, af [A.] Å[HMA]N; *Sv. dagbl.*, 10/2, af N. AHNLUND.

—— Kyrkliga och kulturella interiörer från storhetstidens uppryckningsarbete. Utdrag ur Joh. Rudbeckii domkapitels- och visitationsprotokoller 1619—1628.

I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 17, s. 247—266. — Forts. från Årg. 16.

RUDHELIUS, J.

SMEDBERG, E. Bröllops Beswärs Ihogkommelse och Johan Rudhelius.

I *Språk o. stil,* Årg. 16, s. 219—247.

RUHE, A.

Norling, E. Författaren Algot Ruhe. Rågra ord om diktaren och människan.
I *Idun*, Årg. 29, s. 73—75.

RUNEBERG, J. L.

Finnlands Heldenkampf in Dichtungen seines Volksdichters Johan Ludwig Runeberg. Übers. von W. Eigenbrodt. Geleitwort von R. Eucken. München. 161 s. Pr. 2 M.

Belfrage, S. Studier i Runebergs komposita.
I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 161—190.

Berg, R. G:son. Rimmet -uv, -u hos Runeberg.
I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 153—156.

Gamle Lode. Ett 100-årsminne.
I *Stockh. dagbl.*, 24/5.

Gråsten, E. Ett Runebergmotiv i fransk omdiktning.
I *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 273—277.

Lagus, E. Ur och i anledning av Fredrika Runebergs brevväxling i ungdomsåren.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 65—88.

Lamm, M. Ödesuppfattningen i Runebergs »Kung Fjalar».
I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 189—201.

Munthe, Å. W:son. »Nu hava de gått som paddor» och andra långsamma paddor.
I *Språk o. stil*, Årg. 16, s. 263—264.

Risberg, B. Tillägg till den nya Fänrik Ståls-kommentaren [ↄ: Johan Ludvig Runebergs Fänrik Ståls sägner. Med inledningar och kommentar av R. G:son Berg och I. Hjertén. 1913].
I *Pedagog. tidskr.*, Årg. 52, s. 16—27, 49—61. — Uppsatsen föranledde ett inlägg af J. Påhlsson i samma tidskr., s. 314—319 (Kommentar).

[Söderhjelm, W.] Nytt om Fänrik Ståls sägner. (Undert.: W. S.)
I *Nya Argus*, Årg. 9, s. 61—63.

RYDBERG, V.

Nilsson, A. Viktor Rydberg. 1—4.
I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 468—538.

—— Rydberg och utvecklingsläran.
I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 241—256.

SIWERTZ, S.

Bolander, C.-A. Sigfrid Siwertz.
I förf:ns *Svenska diktare just nu*. Saml. 2, s. 207—238.

SJÖBERG, E. (VITALIS.)

Österling, A. Vitalis' brev.
I förf:ns *Tidsstämningar*, s. 225—233.

SNOILSKY, C.

Johansson, L. Henrik Hammarberg, »Stenbocks kurir».
I *Fornt och nytt från Norra Vedbo*. 1914. S. 31—38.

LARSSON, H. Snoilskys sociala diktning. En anti-kommentar.

I *Forum*, Årg. 3, s. 51—55, 64—66. — Riktad mot F. BÖÖKS uppsats Snoilskys sociala diktning. En undersökning av den sociala symboliken, i förf:ns *Svenska studier i litteraturvetenskap*, 1913.

STAGNELIUS, E. J.

CEDERBLAD, S. Lidner och Stagnelius.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 42—75.

NILSSON, A. Stagnelius. 1—6.

I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 281—406.

STIERNHIELM, G.

NORDSTRÖM, J. De olika Hercules-versionerna. Några textkritiska anteckningar med anledning af ett handskriftsfynd.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 162—203.

STIERNMAN, A. A. VON.

BERGH, S. Ur Anders Anton von Stiernmans brefväxling.

I *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 34—53.

STRANDBERG, C. V. A. (TALIS QUALIS.)

HALLSTRÖM, P. Carl Vilhelm Strandberg (Talis Qualis). 1915.

Anm. i *Edda*, Bd 5, s. 214—215, af O. WIESELGREN.

STRINDBERG, A.

Samlade skrifter av August Strindberg. Del 6. Gamla Stockholm. 1915.

Med anledn. af J. LANDQUISTS anmärkningar till denna del anm. i *Stockh. dagbl.*, 7/5, af N. ÖSTMAN (Strindberg och Gamla Stockholm); *Sv. dagbl.*, 4/4, af I. SIMONSSON (Gamla Stockholm i ny upplaga), med svar af J. LANDQUIST i samma tidn., 10/4.

Plays by August Strindberg. Ser. 4: The bridal crown, The spook sonata, The first warning, Gustavus Vasa. Transl. with an introd. by EDW. BJÖRKMAN. [New York.] 8:o. 283 s. Pr. 5 sh.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 21/5, af ERIK BJÖRKMAN; *Sv. dagbl.*, 5/4, af A. B[RUNIU]s. — Vol. 1—4 af *Plays by A. Strindberg*, 1912—1916, samt *Master Olof*, 1915, i E. BJÖRKMANS öfvers. anm. i *Nord. tidskr.*, 1916, s. 216—218, af J. LANDQUIST (Strindberg i Amerika).

August Strindberg—Georg Brandes. (Breve fra vore Dage.)

I *Tilskueren*, 1916, Halvbd 2, s. 97—122.

Neue Strindberg-Briefe.

I *Vossische Zeitung*, 10/8.

CLAUSSEN, CH. Det patologiske i Strindbergs digtning.

I *Nord. tidskr.*, 1916, s. 325—351.

EISNER, K. Strindberg's Damaskus-Trilogie.

I *Vorwärts*, 15/6.

ERDMANN, N. Gustaf III och Strindberg.

I *Nya dagl. alleh.*, 5/5.

FIBIGER, A. Ave crux. [Om S:s förhållande till kristendomen.]

I *Plovfuren*, Aarg. 6, s. 617—619.

FRITZE, R. Strindbergs »Vater». Lpz. 8:o. 49 s. Pr. 2 M.

GOLDSCHMIDT, K. W. Die Strindberg-Groteske.
I *Breslauer Zeitung,* Nr 112.

GROSSMANN, S. Strindberg-Rätsel [Gespenstersonate].
I *Vossische Zeitung,* 21/10.

GUMPPENBERG, H. VON. Strindberg in München.
I *Deutscher Wille,* Jahrg. 29, februari.

HART, J. Strindberg's Gespenstersonate.
I *Der Tag,* 22/10.

HOLMBERG, G. H:SON. Om Strindbergs förhållande till Quiding.
I *Tiden,* Årg. 8, s. 163—168.

KROGVIG, A. [Strindberg och Björnson. Brefväxling.]
Efter *Aftenposten* delvis aftr. i *Stockh. dagbl.*, 26/9, och ref. i *Dag. nyh.*, 2/10.

LANDQUIST, J. [Strindbergs] Gustaf III och kritiken.
I *Dag. nyh.*, 9/8.

LINDBERG, P. Tillkomsten af Strindbergs »Mäster Olof» jämte en undersökning av de två första texterna. 1915.
Anm. i *Edda,* Bd 5, s. 218, af O. WIESELGREN.

LINDER, GURLI. [Strindbergs Tätigkeit als Lehrer.]
I *Vossische Zeitung,* Nr 519.

LÜTHI, W. [Eine Strindbergstudie: »Nach Damaskus».]
I *Neue Züricher Zeitung,* Nr 1626, 1632. (*Das liter. Echo,* Jahrg. 19, sp. 299.)

MAHRHOLZ, W. Strindberg und der Nihilismus.
I *Der unsichtbare Tempel,* 1: 1. — Delvis aftr. i *Das liter.Echo,* Jahrg. 18, sp. 1009.

MARCUS, C. D. Strindberg's Jugenddrama »Meister Olof».
I *Vossische Zeitung,* 12/8.

MAYER, A. Strindbergs »Advent».
I *März,* 1916, 15/1, s. 39.

MEYER, G. När Strindberg läste kinesiska.
I *Veckojournalen,* Årg. 7, s. 380—381.

MÄRKER, F. Strindberg überschätzt?
I *Hochland,* 1916, februari.

PALME, HANNA. Strindberg som skulptör.
I *Veckojournalen,* Årg. 7, s. 124.

PAUL, A. Strindbergsminnen och brev. 1915.
Anm. i *Forum,* Årg. 3, s. 538—539, af G. JOHANSSON (Strindbergslitteratur. 1).

PIPER, C. A. Die Hemsöer.
I *Hamburger Nachrichten,* 27/9.

ROHMEDER, KÄTHE. Strindberg und die Frauen.
I *Bühne und Welt,* 1916, H. 8.

RUEST, A. [Strindbergs Entwickelung als dramatischer Dichter.]
I *Saale-Zeitung,* Kriegsunterhaltungsbeil., 20.

RYDH, HANNA. De historiska källorna till Strindbergs »Mäster Olof». 1915.
Anm. i *Edda*, Bd 5, s. 218—219, af O. WIESELGREN.

SCHERING, E. Wie Strindbergs Kammerspiele entstanden. [Ungedr. Briefe.]
I *Bund*, Bern, 1915, 26/12.

—— Wie Strindberg die »Kameraden» schrieb.
I *Vossische Zeitung*, 10/2.

—— »Meister Olof».
I *Vossische Zeitung*, 21/9.

SCHLEICH, C. L. Strindberg-Erinnerungen.
I *Vossische Zeitung*, 1/1, 7/1.

—— Strindbergs Frauenerlebnis.
I *Vossische Zeitung*, 15/1.

—— Aug. Strindberg, der Freund.
I *Vossische Zeitung*, 22/1.

STEIGER, E. Das Rätsel Strindberg.
I *Glocke. Sozial. Halbmonatsschrift*, 1916, s. 704—717.

—— Nach Damaskus?
I *Glocke. Sozial. Halbmonatsschrift*, 1916, s. 461—467,

STEIN, E. K. Strindberg-Mode.
I *Die Wage*, 19, 34/35.

Strindberg om sin Engelbrecht.
I *Nya dagl. alleh.*, 26/3, efter tyska tidn.

SWAHN, W. Tjusarkonungen och hans tid i Strindbergs fantasi. Några à propos till Gustaf III på Intima Teatern.
I *Saisonen*, Årg. 1, s. 6—8.

THYSSEN. Strindberg's Gespenstersonate.
I *Germania*, 22/10.

WACHLER, E. Betrachtungen über die Strindberg-Bühne.
I *Deutsche Tageszeitung*, 11/4.

WAHLGREN, H. Strindberg som teaterägare och regissör.
I *Svenska scenen*, Årg. 2, s. 222—224.

WANGSON, O. Strindberg och nykterhetsfrågan. 1—2.
I *Polstjärnan*, Årg. 21, s. 59—60, 85—87.

WARBURG, K. Alexander Kielland till August Strindberg. Tvänne bref meddelade.
I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 305—308.

STURZEN-BECKER, O. P.

HYLÉN, J. E. Danismer hos O. P. Sturzen-Becker.
I *Högre allm. läroverket i Nyköping 1915—16. Inbjudn. till övervar. av årsexamen*, s. 1—32.

SYLWAN, O. O. P. Sturzen-Becker och Christian Winther.
I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 215—218.

SVEDELIUS, W. E.

[SVENSÉN, E.] Ett hundraårsminne. (Undert.: E. S—N.)
I *Aftonbl.*, 6/5.

SWEDENBORG, E.

BEAUMONT, L. B. DE. The philosophy of Emanuel Swedenborg in its relation to Greek thought. 1—2.

I *The new-church magazine*, Vol. 35, s. 49—56, 97—105.

BOGG, J. S. A glossary, or the meaning of specific terms and phrases used by Swedenborg in his theological writings, given in his own words. London 1915. VI, 180 s.

Anm. i *The new-church magazine*, Vol. 35, s. 184—186, af J. J. THORNTON; *The new-church quarterly*, Vol. 7, s. 165—167, af W. H. ACTON.

BYSE, CH. Le scientisme et Swedenborg. Étude critique. 1915.

Anm. i *The new-church quarterly*, Årg. 7, s. 168—171, af L. B. DE BEAUMONT.

FEHRMAN, D. Några resultat av nyaste Swedenborgsforskning.

I *Kristend. och vår tid*, Årg. 11, s. 11—25, 44—58.

HIGHAM, CH. Swedenborg in London. Personal visits. [1]—7.

I *The new-church weekly*, Vol. 39, s. 102—103, 113, 127—128, 137—138, 148, 157—159, 167—169.

HJERPE, E. Swedenborgs teori om jordens ursprung. Växtrikets och djurrikets uppkomst.

I *Nya kyrkans tidn.*, Årg. 41, s. 105—107, 120—122, 136—139, 152—153, 169—170.

LAMM, M. Swedenborg. 1915.

Anm. i *Edda*, Årg. 5, s. 220—222, af O. WIESELGREN; *Vår lösen*, Årg. 7, s. 43—44, af F. PAASCHE; *Nya kyrkans tidn.*, Årg. 41, s. 49—53, af C. J. N. M[ANBY].

ODHNER, C. L. New documents concerning Swedenborg. [1.] Some letters from Augustus Alströmer to his brother Clas Alströmer. [2.] A correspondence between Johan Gothenius and C. C. Giörwell. [3.] From the correspondence and diaries of J. H. Lidén.

I *New church life*, Vol. 36, s. 139—150; 291—297, 361—364; 424—433.

STROH, A. H. Swedenborg's early life, scientific works, and philosophy. 9.

I *The new-church magazine*, Vol. 35, s. 6—14.

SÖDERMAN, S.

[RABENIUS, O.] Sven Söderman 50 år. (Undert.: O. R—s.)

I *Stockh. dagbl.*, 11/7.

TEGNÉR, E.

BULL, F. Tegnér og Wergeland.

I *Til Gerhard Gran 9. dec. 1916 fra venner og elever*, s. 105—134.

BÖÖK, F. Tegnér och Ossian.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 133—161.

[CARLSSON, G.] Tegnérs dikt »Nyåret 1816». (Undert.: G. C—N.)

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/1.

LAMM, M. Försoningstanken i Tegnérs Frithiofs Saga.

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 1—33.

NILSSON, A. Tegnér.

I förf:ns *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, s. 407—467.

OLSSON, H. Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren.
I *Samlaren,* Årg. 37, s. 76—104.

STURTEVANT, A. M. Pessimism in Tegnér's poetry.
I *Publications of the Soc. for the advancement of Scandin. study,* Vol. 3 (1916), s. 112—133.

WRANGEL, E. Tegnér och Småland.
I *Sv. turistfören. årsskr.*, 1916, s. 58—79.

——— Tegnérs kärlekssaga. Den Myhrmanska kretsen och den första Tegnérska tiden på Rämen. Stockh. 8:o. 317 s., 25 pl. Pr. 7,50 kr.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, 18/12, af N. ERDMANN.

——— Ur den unge Tegnérs kärlekssaga. Förlovningen.
I *Ord o. bild,* Årg. 25, s. 531—545. — I hufvudsak utdrag ur förf:ns ofvan förtecknade arbete.

——— Tegnér och hans svärfar. 1—2.
I *Stockh. dagbl.,* 12/11, 19/11.

Se äfven Afd. 6: A, under AHLSTEDT, J. H.

TESSIN, C. G.

Carl Gustaf Tessins dagbok 1748—1752. Utg. af SIGRID LEIJONHUFVUD. 1915.
Anm. i *Personhist. tidskr.*, Årg. 18, s. 123, af C. M. S[TENBOCK]; *Hertha,* Årg. 3, s. 21, af LYDIA WAHLSTRÖM.

THOMASSON, P.

ANDERSON, W. Pehr Thomasson.
I *Bleking. Några uppsatser till hembygdsunderv. tjänst utarb. o. saml. av* W. ANDERSON, s. 64—68.

THORILD, TH.

KARITZ, A. Tankelinjer hos Thorild. 1913.
Anm. i *Tiden,* Årg. 8, s. 346—349 (Omvärderingen av Thorild. 1), af E. STRÖM.

LINDSTÉN, G. Till kommentaren av Thorilds »En critik öfver critiker».
I *Språk o. stil,* Årg. 16, s. 260—263.

NILSSON, A. Thomas Thorild. En studie över hans livsåskådning. 1915.
Anm. i *Stockh. dagbl.* 13/2, af O. RABENIUS; *Det nya Sverige,* Årg. 10, s. 134—137, af R. SJÖBERG (Thomas Thorild i ny belysning); *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 474—476, af RUTH HEDVALL; *Nord. tidskr.*, 1916, s. 447—451, af J. GUSTAVSON (Nutida Thorildsforskning); *Tiden,* Årg. 8, s. 349—354, 390—398 (Omvärderingen av Thorild. 2), af E. STRÖM; *Edda,* Bd 5, s. 216, af O. WIESELGREN; *Nya Argus,* Årg. 9, s. 71—74, af Y. H[IRN].

NYMAN, A. Thorild under utgrävning. 1—4.
I *Forum,* Årg. 3, s. 477—480, 484—487. — Med anledn. af A. KARITZ, *Tankelinjer hos Thorild,* 1913, och A. NILSSONS ofvan förtecknade arbete.

TOPELIUS, Z.

HAUSEN, R. »Kung Carls jakt» i urkundlig belysning. Föredrag hållet vid Svenska Litteratursällskapets i Finland årshögtid den 5 februari 1916.
I *Förh. o. upps.*, 29, s. 199—235.

ROSENQVIST, V. T. Ur en korrespondens mellan Z. Topelius och A. Moberg.
I *[Finsk] Teolog. tidskr.*, Årg. 21, s. 501—505.

SACHALIN, Z. »Hvem är du, fria och klara ton?» Ett genmäle till Finsk Tidskrifts ärade herr utgifvare [med anledn. af en art. i Hufvudstadsbladet, 1916, nr 25].

I *Finsk tidskr.*, T. 80, s. 153—157. — Svar af R. F. v. WILLEBRAND i samma tidskr., s. 157—160, med tillägg, s. 227—229 (Sylvias visa N:o 1).

—— Z. Topelius en folkskolans vän. I anledning af vår folkskolas halfsekeljubileum.

I *Finsk tidskr.*, T. 80, s. 321—346.

VASENIUS, V. Topelius om teatern i Finland 1842—1860. Bedömanden och artiklar sammanställda. Borgå. 8:o. 271 s., 5 pl. Pr. 6,50 fmk. (Svenska teaterföreningen i Finland.)

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 6/12, af G[EOR]G N[ORDENSVAN].

WALLIN, J. O.

KOBLÉN, A. Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten».

I *Samlaren*, Årg. 37, s. 237—240.

LIEDGREN, E. Wallins läroår som psalmdiktare 1806—1812. 1915.

Anm. i *Sv. dagbl.* 23/4, af S. BELFRAGE; *Vår lösen*, Årg. 7, s. 185—186, af B. JONZON.

—— Wallins läroår som psalmdiktare 1806—1812. Kap. 2—3.

I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 17, s. 1—83. — Forts. från Årg. 16; förut i förf:ns ofvan förtecknade ak. afh.

RABENIUS, O. Johan Olof Wallin som psalmdiktare.

I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 65—74.

SCHEFFER, HENRIKA. Sveriges störste tempelskald [ɔ: Johan Olof Wallin]. Stockh. 8:o. VI, 87 s., 1 pl. Pr. 2,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, 29/9, af O. R[ABENIU]S; *Stockh.-tidn.*, 8/10, af K. BARR; *Aftonbl.*, 8/11, af F. V[ETTERLUND]; *Hertha*, Årg. 3, s. 416—417, af AMALIA BJÖRCK; *Vår lösen*, Årg. 7, s. 301—303, af E. LIEDGREN.

WENNERBERG, G.

ALMQUIST, S. Gunnar Wennerberg och svenska skolan. 1. Sångaren och skalden. 2. Skolmannen och skolchefen.

I *Verdandi*, Årg. 34, s. 73—95, 169—227, 265—294.

TAUBE, SIGNE. Gunnar Wennerberg. Bref och minnen, samlade och sammanbundna. Del 3. Stockh. 8:o. VIII, 319 s., 8 pl. Pr. 5,75 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 12/12, af T. B[LANCHE]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 11/12, af K. W[ARBUR]G; *Sv. dagbl.*, 17/12, af C. F[ORSSTRAND]; *Dag. nyh.*, 17/12, af J. L[ANDQUIST]; *Nya dagl. alleh.*, 19/12, af [N.] E[RDMA]NN.

WINGÅRD, J. D. AF.

GRADE, A. Huru Wingårds »Minnen» tillkommo.

I *Hist. tidskr.*, Årg. 36, s. 126—129.

WIVALLIUS, L.

SIMONSSON, I. När Lars Wivallius härjade i Stockholm.

I *Sv. dagbl.*, 11/6.

ÖBERG, H.

BOLANDER, C.-A. Hugo Öberg.

I förf:ns *Svenska diktare just nu*. Saml. 2, s. 75—93.

ÖSTERLING, A.

BOLANDER, C.-A. Anders Österling.

I förf:ns *Svenska diktare just nu.* Saml. 2, s. 135—174.

BRUNIUS, A. Anders Österlings prosa.

I *Sv. dagbl.*, 10/12.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av R. G:SON BERG, B. HESSELMAN, O. ÖSTERGREN. Årg. 16. Upps. 8:o. Pr. för årg. 4 kr.

H. O. ÖSTBERG. Karbon och herbua. — O. GJERDMAN. Två utbölingar inom svenska ljudsystem. S. k. Viby-i och -y. — J. E. HYLÉN. Skolgrammatiska strövtåg. — G. RUDBERG. Några folketymologier. — S. BELFRAGE. Indelning av komposita från stilistisk synpunkt. — E. HELLQUIST. Några s. k. pleonastiska bildningar. — R. G:SON BERG. Frödings randglosor till »Svenskan som skriftspråk». — H. OLSSON. Danismer hos Per Hallström. — J. SAHLGREN. Några ordhistoriska bidrag. — S. BELFRAGE. Studier i Runebergs komposita. — H. G. REUTERCRONA. Några luffarenamn. — R. G:SON BERG. Namnlistor från Strängnäs. — A. LINDQVIST. Anmärkningar till »Valda stycken av svenska författare 1526—1732», utg. av A. Noreen o. E. Meyer. Andra uppl. Stockh. 1907. — E. SMEDBERG. Bröllops Beswärs Ihogkommelse och Johan Rudhelius. — W. CEDERSCHIÖLD. Adjektivet trevlig i äldre svenska. — H. KIHLMAN. Några textförbättringar till Mål-Roo eller Roo-mål. — Smärre bidrag: 1. E. HELLQUIST. »Kasta fåtöljer». 2. I. SJÖGREN. En ordförklaring. 3. R. G:SON BERG. Ordhistoriska anmärkningar. 4. A. KORLÉN. En lätt konjektur till en visa av Dalin. 5. E. HELLQUIST. Ett par bildningar på *ba(c)k.* 6. R. G:SON BERG. Rimmet -uv, -u hos Runeberg. 7. G. LINDSTÉN. Till kommentaren av Thorilds »En critik öfver critiker». 8. Å. W:SON MUNTHE. »Nu hava de gått som paddor» och andra långsamma paddor. — Innehåll 1901—1916. — Ingångna skrifter.

BERG, R. G:SON. Tidningssvenska.

I *Det nya Sverige,* Årg. 10, s. 341—360.

CEDERSCHIÖLD, G. Underliga talesätt. 1—3.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/1, 15/1, 22/1.

DAHLGREN, F. A. Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1500-talets andra årtionde. H. 3. Lund. 8:o. S. I—XXIII, 753—1044. Pr. 5 kr.

Hela verket anm. i *Stockh. dagbl.*, 28/6, af G. CEDERSCHIÖLD; *Namn o. bygd,* Årg. 4, s. 178—179, af J. S[AHLGREN].

GÖTLIND, J. Folkmål och svenska.

I *Sv. lärarctidn.*, Årg. 35, s. 654—655.

NORDENSTRENG, R. Riktlinjer för svensk språkförbättring.

I *Sv. tidskr.*, Årg. 6, s. 484—498

—— Lånta fjädrar och arfgods i vårt språk.

I *Sv. dagbl.*, 28/9.

ROSÉN, S. Språkliga missfoster.

I *Stockh. dagbl.,* 18/7. — Föranledde ett inlägg i samma tidn., 3/8, af ELLEN DONNÉR.

SANDWALL, F. o. LIEDGREN, E. Grundlinjer till den svenska versläran. Örebro. 8:o. 30 s. Pr. 0,40 kr.

8. Folklore, mytologi o. d.

Folkminnen och folktankar. Populärvetenskaplig tidskrift, red. av C. W. VON SYDOW. Bd 3 (1916). Utg. av Folkminnesföreningen i Lund. Malmö. 8:o. Pr. för årg. 3 kr.

C. W. VON SYDOW. Önskemål och synpunkter rörande insamling av folkminnena. — C. W. VON SYDOW. Folkliga festseder. Några anmärkningar. — O. JOHN. Två Staffans-visor. — TH. TUFVESSON. Julfirandet i ett skånskt bondhem på 1850-talet. — C. W. VON SYDOW. Tranan och vårfrudagen. — Å. CAMPBELL. Militära folkminnen. — N. LITHBERG. Taksteinarsägnen. Ett nytt bidrag. — M. P:N NILSSON. Ort- och släkttraditioner från Ballingslöf. — R. NUMELIN. Om vandringssägner. — B. MÖLLER. Väktareverser från Falkenberg. — SELMA COLLIANDER. Några folkvisor från Halland. — TH. TUFVESSON. Bäckahästen i svensk folktro. — LOUISE HAGBERG. En historia om ett bröllop. — P. MÖLLER. Allmogeliv i Göingebygden vid adertonhundratalets början. — STINA ÖRTENBLAD-LUNDSTRÖM. En som botade fallandesot. — P. E. SKÖLD. Sydskånska sägner om skogsnuvan. — SIGNE ANKARFELT. Några svenska folkminnen upptecknade i Amerika. — Frågor. — Insänd litteratur. — Recensioner och bokanmälningar.

Landsmål, Svenska, ock svenskt folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom J. A. LUNDELL. H. 133—136 = 1916: H. 1—4. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 133. S. AMBROSIANI. Riktlinjer för uppteckningar om allmogens materiella kultur. — H. 134. K. Bibliotekets visbok i 4:o. Titelbl. o. reg. till Bih. 3. — H. 135. N. ANDERSSON. Skånska melodier. S. 357—516. Titelbl. o. reg. till Bd 14. — H. 136. P. JOHNSSON. En småländsk bondespelman. — L. F. OLSSON. Från Transtrand. — L. F. LÄFFLER. Den gottländska Taksteinar-sägnen en vandringssaga? — R. EKBLOM. Fonetiska skiljaktigheter inom Vadsbo-målet. Med en karta. — HJ. LINDROTH. Kort överblick över ölandsmålens ställning och indelning. — K. P. LEFFLER. Talets tonfall återgivna i en sång. — H. GEIJER. Undersökningen av svenska folkmål 1915.

Studier, Folkloristiska och etnografiska. 1. Hfors. 8:o. 315 s. Pr. 3 fmk.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 128.
E. LAGUS. En blick tillbaka och framåt. — V. W. FORSBLOM. Sydösterbottniska allmogebyggnader. — J. O. WEGELIUS o. K. R. V. VIKMAN. Om vidskepliga föreställningar och bruk förenade med julens firande hos den svenska allmogen i Finland. — G. LANDTMAN. Folktro och trolldom i svenska Finland. — V. SOLSTRAND. Om termerna »ordstäv», »ordspråk» och närliggande. — O. HACKMAN. Folksagorna och deras indelning. — G. NIKANDER. Fruktbarhetsriter under årshögtiderna hos svenskarna i Finland.
Anm. i *Fataburen,* 1916, s. 84—88, af N. E. H[AMMARSTEDT]; *Folkminnen o. folktankar,* Årg. 3, s. 92—94, af M. P:N NILSSON; *Maal og minne,* 1916, s. 127—128, af M. O[LSEN].

BING, J. Ull. En mytologisk undersøgelse.

I *Maal og minne,* 1916, s. 107—124.

CARLSSON, G. Blåkulla som namn på ön Jungfrun.

I *Namn o. bygd,* Årg. 4, s. 158—160.

CEDERSCHIÖLD, G. Alltings återställelse.
I *Ord o. bild*, Årg. 25, s. 75—80. — Äfven i *Wetenschappelijke Bladen*, 1916 (De Herleving aller Dingen).

—— »Sa' han och sa' hon.» Svenska ordstäf — en studie.
I *Stockh. dagbl.*, 13/2.

Folksagor, Svenska. Saml. och utg. av G. O. HYLTÉN-CAVALLIUS och G. STEPHENS. Omarb. av ELSA DJURKLOU-ASCHAN. Med teckningar af E. LUNDGREN. Del 2. Stockh. 8:o. 226 s., 6 pl. Pr. 2,75 kr.

Folksedsreliker, Våra gamla.
Under denna hufvudrubrik publicerades i *Sv. dagbl.*, 1916, följande serie af meddelanden, som framkallats af tidningens pristäflan för folklifsskildringar 1915: Ett småländskt »tiggoste». Af SMÅLÄNNING. — Skånska folkseder på 1890-talet. Af O. LUND. — Till de gamla rishögarnas historia. [1.] Traditioner som bevarats genom århundraden. Af ANNA VON ECKERMANN. [2.] Minnesvårdar äfven från senare tid. Af F. STJERNA. — »När tranan bär ljus i säng.» Af F. B. (Samtliga 2/1.) — I den gamla Värendsbygden. Folkseder och skrock vid barndop, bröllop och begrafningar. Af HILDA LANDIN (7/1). — När mor ystade julosten. En stor dag i det gamla västgötahemmet. Af »MORS TOS» (12/1). — Den gamla stenhögen på Röingeryd. En folksed i ursprunglig och i modern form. Af M. P:N NILSSON (15/1). — »Slåtterslank» och »uppsittning». Ett stycke skogslifskultur. Af PELLE ASP (22/1).

HAMMARSTEDT, N. E. Elias, åskguden. Ännu ett tillägg till »Olsmessa och Torsblot».
I *Fataburen*, 1916, s. 21—29.

[——] »Ta jultuppen» och »sticka ögonen ur skomakaren». (Undert.: N. E. H.)
I *Fataburen*, 1916, s. 30—35.

HELLQUIST, E. Svenska ortnamn. (Guden Höner.)
I *Namn o. bygd*, Årg. 4, s. 127—154.

ISBERG, A. U. Häxboken.
Se Afd. 5: A.

JOHNSSON, P. Ur Västergötlands sagoskatt. Kristianstad (tr. i Mariestad 1915). 8:o. 120 s. Pr. 3 kr.

—— Småländska folksägner. Upptecknade. Kristianstad (tr. i Eksjö). 8:o. 164 s. Pr. 2 kr.

—— Den äldsta relationen om Ljungby horn och pipa. Friherre Vilhelm Julius Coyet berättar 1692. Anteckningar.
I *Önnestads elevförb. årsbok*, Årg. 3, s. 74—87. — Äfven sep.

—— Gammaldags jul. Om julfirande, julskrock och jullekar i äldre tiders Skåne.
I *Illustr. tidskr. för ung och gammal*, Årg. 6, s. 266—269.

—— Våra folkminnen och deras insamlande.
Studentfören. Verdandis tidningsart., nr 318—319.

Julrisa, Stöt Anders Anderssons. Utg. av H. GEIJER.
I *Meddel. från Dalarnes fornminnesfören.*, 3.

JÖNSSON, N. Nordskånska sägner och seder. 3. »De underjordiske».
I *Önnestads elevförb. årsbok*, Årg. 3, s. 15—24.

JÖNSSON, N. Några ord om folktrons och folkmedicinens uppkomst.
I *Önnestads elevförb. årsbok*, Årg. 3, s. 25—35.

LANDTMANSON, G. Folkmusik i Västergötland. Musikbilaga. Lpz. 4:o. 69 s. Pr. 3 kr.
Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrifning, A: 1.
Anm. i *Folkminnen o. folktankar*, Årg. 3, s. 127, af [C. W.] v. S[ydo]w.

LINDROTH, HJ. Om gudanamnet Tor.
I *Namn o. bygd*, Årg. 4, s. 161—169.

NILSSON, M. P:N. Årets folkliga fester. 1915.
Anm. i *Folkminnen och folktankar*, Årg. 3, s. 7—11, af C. W. von Sydow; *Aftonbl.*, 9/1, af H. Wägner; *Nord. tidskr.*, 1916, s. 159—161, af E. Grip.

—— Julklappen.
I *Fataburen*, 1916, s. 49—60.

OLRIK, A. Til nordisk folkemindeforsknings historie. (Kultur og folkeminder.)
I *Danske Studier*, Årg. 1916, s. 100—111.

OLSEN, M. Om troldruner.
I *Edda*, Bd 5, s. 225—245.

SAHLGREN, J. Blåkulla och blåkullafärderna. 1915.
Anm. i *Folkminnen o. folktankar*, Årg. 3, s. 94—96, af R. T. Christiansen.

SAXÉN, R. Häxornas Blåkulla.
I *Finsk tidskr.*, T. 81, s. 455—467.

SCHNITTGER, B. Storken som livsbringare i våra fäders tro.
I *Fornvännen*, 1916, s. 104—118. — Äfven i särtr.: Stockh. 8:o. 15 s. Pr. 0,50 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl*, 17/6, af W. S[wa]hn.

SPJUT, E. Nykterhet och dryckessed i våra ordspråk.
I *Tirfing*, Årg. 1916, s. 68—70.

SPORR, K. Något om folkmusik och arbetet för dess bevarande.
I *Brage Gille åren 1909—1916*, s. 32—38.

VENNBERG, G. Om Riala sockens fornminnen, sägner och gamla plägeseder.
I *Upplands fornminnesfören. tidskr.*, 31 (= Bd 7, H. 3), s. 231—270.

Af Svenska Litteratursällskapet utgifna skrifter.

1: 1—38. Samlaren. Årg. 1—38. 1880—1917. Fortsättes. Pris i bokh. kr. 170: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —).

2: 1—2. Dagboksanteckningar af Johan Gabriel Oxenstierna. Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris i bokh. kr. 5: —.

3: 1—3. Ur en antecknares samlingar. [G. E. Klemming.] 1881—83. Pris i bokh. kr. 6: —. [Utsåld.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris i bokh. kr. 2: —.

5: 1—2. Skrifter af Karl Gustaf Tessin. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris i bokh. kr. 2: 50.

6: 1—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris i bokh. kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. Noreen och H. Schück. 1884—94. Pris i bokh. kr. 12: 25. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50, 4. [Utsåld] Pär Brahes visbok. Kr. 2: 50.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. Noreen och J. A. Lundell. 1900—15. Pris i bokh. kr. 7: 50. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 2: 50; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 1: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—2. Per st. kr. 1: —.)

7: 8—10: 1. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. Noreen och A. Grape. H. 1—3. 1916—18. Fortsättes. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 1: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1. Samuel Älfs visbok. H. 1. Kr. 2: —.)

8: 1—4. Johannes Messenius, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4 1886—88. Fortsättes. Ej i bokh.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris i bokh. kr. 5: 75.

10: 1—4. Sveriges bibliografi 1481—1600 af G. E. Klemming. Redigerad och utg. af A. Andersson. H. 1—4. 1889—92. Fortsättes. Ej i bokh.

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris i bokh. kr. 11: —. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris i bokh. kr. 7: —.

13: 1—2. H. Schück. Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris i bokh. kr. 8: —.

14. Bref från Esaias Tegnér till Carl Fredr. af Wingård. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris i bokh. kr. 2: —.

15: 1—2. O. Levertin, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris i bokh. kr. 3: 75.

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris i bokh. kr. 1: 50.

17: 1—18. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris i bokh. kr. 32: —. (1. kr. 15: —, 2. kr. 17: —.)

18: 1—2. Ur Hans Järtas literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. Brinkman. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Ej i bokh.

19: 1—3. Thomas Thorilds bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Ej i bokh.

20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris i bokh. kr. 2: 50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Ej i bokh.

22. O. Wieselgren, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris i bokh. kr. 2: 25.

23. F. Böök, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris i bokh. kr. 3: 50.

Den årliga utgifningen af sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2, 2: 1, 3: 1. **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2, 4. **1882/83.** 1: 3, 3: 3, 5. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1, 7: 1: 1. **1884/85.** 1: 5, 6: 2—3, 7: 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2, 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9, 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1, 11: 1—2. **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2, 12: 1. **1891** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 9. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4, 13: 1. **1894.** 1: 15, 12: 3, 14. **1895.** 1: 16, 13: 2. **1896.** 1: 17, 15: 1. **1897.** 1: 18, 7: 4, 16. **1898.** 1: 19, 11: 5—7, 15: 2, 17: 1. **1899.** 1: 20, 17: 2, 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3, 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.** 1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14, 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15, 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16. **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17. **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18. **1916.** 1: 37, 7: 9; **1917.** 1: 38, 7: 10: 1.

Samlaren har under de sista tio åren innehållit följande uppsatser.

1908.

O. Wieselgren: Samuel Olof Tilas. H. Schück: Konungastyrelsens författare. H. Schück: En medeltida balladstrof. A. Blanck: En nyfunnen fortsättning till Erik Gustaf Geijers Feodalism och republikanism. R. Björkman:

Die Hochteutschen Comedianten. F. Böök: Per Elgströms romantiska poesi. J. Mortensen: Runebergs förebilder än en gång. I. Collijn: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1907.

1909.

O. Sylwan: Stockholms-Posten och Kellgren. O. Sylwan: Några notiser om Lidner. F. Böök: Stagnelius och Chateaubriand. M. Lamm: Lidnerstudier. I. Collijn: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1908.

1910.

O. Wieselgren: Anteckningar om Urban Hjärnes bibliotek. Hj. Lindroth: Ett par bidrag till 1600-talets svenska lärdomshistoria. J. Mortensen: Kyrkostötoschopia Sæbyensis. J. Mortensen: Hvem var Nils Nyberg? M. Lamm: Kellgrens »Våra Villor». K. Warburg: Första Markallsnatten och dess förhållande till Hammarskölds urskrift. (Jämte ett tillägg om Andra Natten.) O. Wieselgren: Olaus Verelius Peregrinatio Cosmopolitana och dess källa. F. Böök: Prosabidrag af Fru Lenngren i Stockholmsposten. S. Ek: Om Kellgrens sista diktning. H. Atterbom-Svenson: Ett bref från Esaias Tegnér till P. D. A. Atterbom. I. Collijn: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1909.

1911.

O. Wieselgren: Teaterhistoriska studier. F. Böök: Till Per Elgströms biografi. J. Rudbeck: Campus Elysii. S. Ek: Ett par tillägg om Kellgrens sista diktning. E. Wrangel: Atterbom och Tegnér. Ett skaldemöte i Lund 1825. M. Lamm: Creutz' »Rustan och Mirza». I. Collijn: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1910.

1912.

J. Mortensen: Riddar S:t Jöran. B. Lövgren: Wivallius som patriotisk siare samt Wivallii grafskrift. F. Böök: Dikter af Stagnelius i handskrift af Vitalis. G. Biller: Byron i den svenska litteraturen före Strandberg. J. Sjöholm: Geijers afsägelse af förslagsrummet till biskop i Karlstad 1834. E. Lewenhaupt: Bengt Lidner och Patrik Alströmer. E. Lewenhaupt: Nytt bidrag till Lidners biografi. M. Lamm: En förstudie till »Spastara». K. Warburg: Lidners vistelse i Göttingen. K. Warburg: Svenska Akademiens suspension och Leopolds uttalanden därom. E. Schiött: Original till två af fru Lenngrens dikter. I. Collijn: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1911.

1913.

A. Silow: Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademien. J. L:son Samzelius: De olika versionerna af Tegnérs Svea. G. Bolin: Tegnérs båda första Napoleonsdikter. B. Ekholm: Tegnérs första tryckta dikt. M. Lamm: Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten. C. M. Stenbock: J. H. Kellgrens sista dagar, hans död och begrafning. S. Belfrage: Genombrottet i Lidners diktning. A. Nilsson: Jakob Fredrik Neikter. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 1. Själens Tröst 1536. 2. En förlorad psalmbok. 3. Några papper om Olavus Petri. I. Collijn: Nyfunna fragment af fornsvenska handskrifter bland räkenskapsomslagen i Kammararkivet. A. Blanck: »Nya Skapelsens» båda versioner. A. Nelson: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1912.

1914.

E. Liedgren: Till belysning af krisen i Joh. Olof Wallins lif. O. Holmberg: En nyfunnen Tegnérdikt. S. Leijonhufvud: Teaternotiser i Tessinska bref. A. Nordén: Ulla Winblad i Norrköping. E. Lewenhaupt: Några Lidner-

bref. E. Noreen: Om »Sju vise mästare» på fornsvenska. J. Nordström: Hvem har skrifvit Bröllopps Beswärs Ihog Kommelsze? J. Nordström: Bröllops Beswärs Ihog-Kommelsze och tvenne bröllopsdikter af Johannes Rudhelius. J. Nordström: Vår äldsta svenska hexameterdikt. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 4. Ett bidrag till Samuel Columbus' biografi. 5. Ur Runius' anteckningsbok. A. Nelson: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1913.

1915.

J. Flodmark: När Lidner gjorde konkurs. S. Ek: Till frågan om Hercules' två versioner. G. Schütte: Gudedræbning i nordisk Ritus. E. Noreen: En förbisedd dikt af Gunno Dahlstierna. J. Rudbeck: Om författarskapet till Kung Orres bedrifter och Seigneur Hans Hanssons drömmar. M. Lamm: Studier i Almquists ungdomsdiktning. C. Santesson: En omstridd Atterbom-dikt. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 6. Vårt äldsta medicinska arbete. A. Silow: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1914.

1916.

M. Lamm: Försoningstanken i Tegnérs Frithiofs Saga. G. Carlquist: Några återfunna Daliniana. S. Cederblad: Lidner och Stagnelius. H. Olsson: Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. G. Lindstén: Några okända dikter af Kellgren, Leopold och Bellman. F. Böök: Tegnér och Ossian. J. Nordström: De olika Hercules-versionerna. G. Lindstén: Några brefutdrag rörande Utile Dulci i början af 1700-talet. G. Bergh: Kellgrens första recension. A. Korlén: Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten». H. Schück: Ur gamla anteckningar. 7. Tungomålsgillet. A. Silow: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1915.

1917.

C. Santesson: Mot »Lycksalighetens ö». S. Ek: Karin Ulfsparres visor. J. Flodmark: Något om Bellman och hans anhöriga. S. Cederblad: Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning. K. Strömberg: Leopolds Virginia. J. Paludan: Ole Svendsen Lemvig. J. Nordström: Till frågan om Skogekär Bärgbo. G. Lindstén: Visan om Konung Gustaf och Dalkarlarna. G. Lindstén: En oration af Kellgren från Åbotiden. F. Böök: Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi. H. Schück: Ur gamla anteckningar. 8. Franska trupper i Sverige 1743—1753. N. Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1916.

Af andra häftesvis utgifna skrifter än Samlaren och visböckerna säljas i regel ej lösa häften.

Till *medlemmar* af sällskapet säljas dess skrifter genom *skattmästaren* med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång af skrifter säljes för 5 kr. och vid försäljning af minst fem årgångar lämnas 25 % äfven på årgångspriset.

Medlem af sällskapet erhåller ett exemplar af alla af sällskapet utgifna skrifter från början af det år, då han inträder i sällskapet. Anmälan om inträde sker till sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala. Årsafgiften — 5 kr. — och kostnaderna för distribuering af sällskapets skrifter uttagas genom postförskott vid skrifternas utsändande. Ständig ledamot erlägger en gång för alla 50 kronor.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till professor Henrik Schück, Uppsala.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

3 9015 04847 1729

